

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

EX. 7A

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1948: 30
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE OCH FÖRSLAG

ANGÅENDE

DET FRIA OCH FRIVILLIGA
FOLKBILDNINGSPÅRBEDET

AVGIVET AV

1944 ÅRS FOLKBILDNINGSPÅRBEDET

Del II

ESTETISKT FOLKBILDNINGSPÅRBEDET

S T O C K H O L M

1 9 4 8

Statens offentliga utredningar 1948

Kronologisk förteckning

1. Betänkande med förslag rörande organisation och avlöningsförhållanden m. m. vid lantmäteristyrelsen och länslantmäterikontoren. Idun. 120 s. Jo.
2. Betänkande med utredning och förslag rörande organisationen av verksamheten för jordbrukets yttre och inre rationalisering. Idun. 220 s. Jo.
3. Betänkande med förslag till ändrad butikstängningslagstiftning. Norstedt. 148 s. I.
4. Markutredningen. 1. Betänkande med förslag till vissa ändringar i expropriationslagstiftningen. Marcus. 169 s. Ju.
5. Trädgårdsundervisningen. Norstedt. 200 s. Jo.
6. Elkraftutredningens redogörelse nr 2:6-7. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Jönköpings län och Kronobergs län. Beckman. 75 s. K.
7. Parlamentariska undersökningskommissionen angående flyktingärenden och säkerhetstjänst. 3. Betänkande angående säkerhetstjänstens verksamhet. Norstedt. 490 s., 1 pl. I.
8. Betänkande med förslag till ny Kungl. Maj:ts förordning angående explosiva varor m. m. Norstedt. 281 s. H.
9. Betänkande rörande Sveriges smalspåriga järnvägar. Del 3. Snalspåriga järnvägar i Östra Småland och Östergötland. Idun. 243 s. K.
10. Betänkande angående skärgårdstrafiken m. m. V. Pettersson. 424 s. K.
11. Kommitténs för partiellt arbetsföra betänkande. 4. Förslag angående partiellt arbetsföras anställning i allmän tjänst. Katalog och Tidskriftstryck. 132 s. S.
12. Statens trädgårdsförsök. Norstedt. 75 s. Jo.
13. Betänkande angående statens järnvägars organisation. Del 1. Den centrala ledningen. Katalog och Tidskriftstryck. 55 s. K.
14. Den öppna läkarvården i riket. Idun. 411 s. I.
15. Elkraftutredningens redogörelse nr 2:16. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Skaraborgs län. Beckman. 48 s. K.
16. Förslag till sjuarbetstidslag. Heggström. 101 s. H.
17. Betänkande angående utbildning av sjuksköterskor och annan sjukvårdspersonal. 1. Kihlström. 228 s. I.
18. Betänkande rörande vägnämndernas och länsvägnämndernas arbetsuppgifter m. m. Beckman. 56 s. K.
19. Den svenska spritfabrikationen och dess avsättningsförhållanden. Marcus. 95 s. Fl.
20. Betänkande med förslag till åtgärder för höjande av trafiksäkerheten. Kihlström. 413 s. K.
21. Ungdomen och arbetet. Ungdomsvårdskommitténs betänkande. 6. Idun. 317 s. Ju.
22. 1944 års allmänna skattekommitté. 2. Betänkande med förslag till ändrade bestämmelser angående beskattning av livförsäkringsanstalter och livförsäkringstagare m. m. Marcus. 227 s. Fl.
23. Betänkande med förslag till lag om nykterhetsvård m. m. Marcus. 334 s., 6 pl. I.
24. Bilagor till medicinalstyrelsens utredning om den öppna läkarvården i riket. Idun. 393 s. I.
25. Elkraftutredningens redogörelse nr. 2:5. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Östergötlands län. Beckman. 42 s. K.
26. Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 8. Tiden juli 1946-juni 1947. Av K. Åmark. Idun. 394 s. Fo.
27. 1946 års skolkommissions betänkande med förslag till riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling. Heggström. xvi, 561 s. E.
28. Betänkande med förslag till nya mellaninstanser för folkskolväsendet. Katalog och Tidskriftstryck. 129 s. E.
29. Betänkande rörande vissa utrikeshandelsfrämjande åtgärder. Marcus. 96 s. H.
30. Betänkande och förslag angående det fria och frivilliga folkbildningsarbetet. Del 2. Estetiskt folkbildningsarbete. Beckman. 200 s. E.

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till de departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = eklesiastikdepartementet, Jo. = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1948: 30
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE OCH FÖRSLAG

ANGÅENDE

DET FRIA OCH FRIVILLIGA
FOLKBILDNINGSPÅRBEIET

AVGIVET AV

1944 ÅRS FOLKBILDNINGSPÅRBEIING

Del II

ESTETISKT FOLKBILDNINGSPÅRBEIET

STOCKHOLM 1948
K. L. BECKMANS BOKTRYCKERI
[314 48]

REPORT OF THE
COMMISSIONERS OF THE
DEPARTMENT OF PUBLIC
WORKS AND BUILDINGS

FOR THE YEAR ENDING

1905

AS PUBLISHED BY THE

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
<i>Skrivelse till statsrådet och chefen för eklelesiastikdepartementet</i>	5
<i>Kap. 1. Inledning</i>	7
1. Utredningsuppdraget. Betänkandets första del	7
2. Utredningsarbetets bedrivande	7
3. Terminologiska frågor	9
4. Det estetiska bildningsarbetets särställning inom folkbildningsarbetet..	10
5. Avgränsningsfrågor	13
<i>Kap. 2. Historisk översikt</i>	15
<i>Kap. 3. Det nuvarande folkbildningsarbetet på musikens område</i>	18
1. Verksamhetens organisatoriska utformning	18
a) Riksomfattande specialorganisationer s. 18. — b) Lokala specialorganisa-	
tioner s. 22. — c) Studie- och bildningsorganisationerna s. 23. — d) Religiösa,	
ideella m. fl. organisationer s. 27. — e) Radiotjänst s. 29. — f) Försvarets bild-	
ningsverksamhet s. 30. — g) Korrespondensinstitutet s. 30.	
2. Verksamhetens syfte, art och omfattning	31
a) Musikförståelsen som mål för det musikaliska folkbildningsarbetet s. 31.	
— b) Instrumental och vokal musikutövning s. 32. — c) Ensemblespelning och	
lektionsverksamhet s. 34. — d) Olika typer av instrumental- och vokalgrupper	
s. 36. — e) Gruppernas storlek, åldersammansättning och sammankomstfrekvens	
s. 38. — f) Lärarna och deras utbildning. Åtgärder för lärarutbildning s. 38. —	
g) Övriga verksamhetsformer s. 44.	
3. Verksamhetens finansiering	48
a) De riksomfattande specialorganisationerna s. 48. — b) De lokala special-	
organisationerna s. 50. — c) Övriga organisationer s. 51.	
<i>Kap. 4. Det nuvarande folkbildningsarbetet på teaterns område</i>	54
1. Verksamhetens organisatoriska utformning	54
a) Riksomfattande specialorganisationer s. 54. — b) Lokala specialorganisa-	
tioner s. 56. — c) Studie- och bildningsorganisationerna s. 57. — d) Ideella,	
politiska m. fl. organisationer s. 61. — e) Radiotjänst s. 63. — f) Försvarets	
bildningsverksamhet s. 63. — g) Korrespondensinstitutet s. 64.	
2. Verksamhetens syfte, art och omfattning	64
a) Dramatikförståelse och amatörteaterutövning s. 65. — b) Kontakten med	
den fullvärdiga teaterkonsten s. 67. — c) Gruppernas antal, storlek och sam-	
mankomstfrekvens s. 68. — d) Lärarna och deras utbildning. Åtgärder för lärar-	
utbildning s. 69. — e) Tidskriftsverksamhet s. 70. — f) Förmedling av pjäs-	
materiel och rekvisita s. 70.	
3. Verksamhetens finansiering	71
<i>Kap. 5. Det nuvarande folkbildningsarbetet på den bildande konstens område</i>	73
1. Verksamhetens organisatoriska utformning	73
a) Riksomfattande specialorganisationer s. 73. — b) Lokala specialorganisa-	
tioner s. 77. — c) Studie- och bildningsorganisationerna s. 78. — d) Politiska,	
ideella m. fl. organisationer s. 81. — e) Försvarets bildningsverksamhet s. 82. —	
f) Korrespondensinstitutet s. 83.	
2. Verksamhetens syfte, art och omfattning	84
a) Konststudium och konstutövning s. 84. — b) Studiecirkelverksamheten	
s. 87. — c) Lärarna och deras utbildning s. 88. — d) Övriga verksamhetsformer s. 88.	
3. Verksamhetens finansiering	89

	Sid.
<i>Kap. 6. Det estetiska folkbildningsarbetets nuvarande läge</i>	91
<i>Kap. 7. Det estetiska folkbildningsarbetets framtida gestaltning</i>	101
1. Inledning	101
2. Avvägningen mellan förståelse och utövning av skön konst	101
3. Lärarna och deras utbildning	104
4. Behovet av institutioner för lärarutbildning	106
5. Kontakten med den fullvärdiga konsten	113
6. Lokalfrågor	118
7. Materielfrågor	120
8. Lärarnas arvoden och resekostnader	130
9. Kvalifikationsbestämmelser för studiecirkelar inom det estetiska folk- bildningsarbetet	135
10. Organisationsfrågor	146
11. Sammanfattning av utredningens förslag	156
<i>Kap. 8. Kostnadsberäkningar</i>	159
A. Det fria och frivilliga folkbildningsarbetet	159
1) Understöd för anordnande av folkbildningskurser m. m.: Bidrag till Folk- bildningsförbundet för konsulentverksamhet s. 159. — 2) Understöd åt studie- cirkelverksamhet s. 159. — 3) Anslag till utbildning av studieledare för folk- bildningsarbetet m. m. s. 161. — 4) Bidrag till studieförbund för organisations- och administrationskostnader s. 163. — 5) Bidrag till Sveriges Körförbund s. 163.	
B. Folkhögskolor	164
C. Folkliga Musikskolan i Arvika	164
D. Skolöverstyrelsen: Avlöningar	165
E. Sammanfattning	166

BILAGOR.

1. Folkliga Musikskolans i Arvika framtida ställning med hänsyn till ut- redningens förslag om statligt stöd åt vissa institutioner för utbildande av lärare inom det musikaliska folkbildningsarbetet	167
1. Inledning	167
2. Statsunderstödda folkliga musikskolor	167
a) Huvudmannaskap s. 167. — b) Styrelse och inspektion s. 168. — c) Undervisningen s. 169. — d) Lärarna s. 169. — e) Eleverna s. 170. — f) Statsbidrag s. 171.	
3. Folkliga Musikskolans i Arvika hittillsvarande verksamhet	172
4. Ombildandet av Folkliga Musikskolan i Arvika till statsunderstödd folklig musikskola	174
5. Förslag till stadga, avlönings- och statsbidragsbestämmelser samt stipendiebestämmelser för statsunderstödda folkliga musikskolor....	177
2. Exempel på det musikaliska folkbildningsarbetets lokala utformning ..	178
3. Härén, Yngve, Redogörelse för studieresa i Amerikas Förenta Stater läsåret 1946—1947	185
4. Förslag till ändrad lydelse av Kungl. Maj:ts kungörelse den 30 juni 1947 angående understöd till det fria och frivilliga folkbildningsarbetet	197

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Ecklesiastikdepartementet.

1944 års folkbildningsutredning, till vars tillsättande Kungl. Maj:t genom beslut den 13 oktober 1944 bemyndigade chefen för ecklesiastikdepartementet, hade intill den 12 oktober 1946 den sammansättning och det sekretariat, som redovisas i ingressen till utredningens sagda dag avgivna Betänkande och förslag angående det fria och frivilliga folkbildningsarbetet, del I. Då utredningen efter nämnda datum fortsatte sitt arbete, utgjordes ledamöterna sålunda av filosofie doktorn Carl Ingvar Andersson, tillika utredningens ordförande, nuvarande ordföranden i Folkbildningsförbundet, konsulenten i skolöverstyrelsen, nuvarande filosofie doktorn Erik Iwan Bolin, nuvarande studierektorn hos Arbetarnas Bildningsförbund Gustav Gunnar Hirdman, ledamoten av riksdagens första kammare, egnahemsdirektören Bror Adam Nilsson, fru Helga Kristina Sjöstrand, ledamoten av riksdagens andra kammare, sekreteraren Adolf Valentin Wallentheim samt rektorn vid Katrinebergs folkhögskola Thorsten Gustaf Åberg. Såsom särskild expert med sekreteraråligganden tjänstgjorde assessorn vid Stockholms rådhusrätt, dåvarande amanuensen i skolöverstyrelsen Nils Allan Christer Wirgin och som sekreterare förste bibliotekskonsulenten i skolöverstyrelsen Bengt Ossian Hjelmqvist.

Efter nämnda datum ha följande förändringar inträtt.

Den 6 december 1946 tillkallade departementschefen som ledamot av utredningen ledamoten av riksdagens andra kammare, läroverksrektorn Sven Ivar Sefve.

Den 11 mars 1947 entledigades, räknat fr. o. m. den 1 november 1946, förste bibliotekskonsulenten Hjelmqvist på därom gjord framställning från att vara utredningens sekreterare. Samma dag uppdrogs åt folkhögskolläraren Helmer Ludvig Ternblad att, räknat fr. o. m. den 1 mars 1947, tjänstgöra som sekreterare. Under tiden mellan dessa data ombesörjdes sekreterargöromålen av assessorn Wirgin.

Utredningen får härmed vördsamt överlämna andra delen av sitt betänkande, innefattande utredning och förslag rörande folkbildningsarbetet inom musikens, teaterns och den bildande konstens område (»det estetiska folkbildningsarbetet»), och därtill vissa handlingar, som av kostnadsskäl icke be-

fordrats till trycket. Då utredningen tidigare — som ovan sagts — avgivit motsvarande utredning och förslag rörande det allmänna folkbildningsarbetet, finner utredningen det erhållna uppdraget härmed vara slutfört.

Utredningen hemställer, att Herr Statsrådet ville föreslå Kungl. Maj:t

dels att hemställa hos riksdagen om ytterligare anslag till understödjande av det fria och frivilliga folkbildningsarbetet enligt de grunder, som utredningen föreslagit i betänkandet;

dels ock att, vid bifall härtill, i huvudsaklig överensstämmelse med av utredningen utarbetade och i bilaga till betänkandet fogade förslag utfärda tilläggs- och ändringsbestämmelser till nu gällande kungörelse angående understöd till det fria och frivilliga folkbildningsarbetet;

vidare att hemställa hos riksdagen om anslag till understödjande av folkliga musikskolor av viss typ;

vidare ock att, vid bifall härtill, utfärda stadga och övriga bestämmelser för statsunderstödda folkliga musikskolor.

Stockholm den 30 juni 1948.

INGVAR ANDERSSON.

IWAN BOLIN.

GUNNAR HIRDMAN.

B. A. NILSSON.

IVAR SEFVE.

HELGA SJÖSTRAND.

ADOLF WALLENTHEIM.

THORSTEN ÅBERG.

/ Helmer Ternblad.

KAP. 1.

Inledning.

1. Utredningsuppdraget. Betänkandets första del.

Utredningens direktiv finnas i sin helhet återgivna i del I av betänkandet, som avgavs den 12 oktober 1946 och hade underrubriken Allmänt folkbildningsarbete.

I inledningen till denna första del anförde utredningen bl. a.

»Som av direktiven framgår, ingår i utredningsmännens uppdrag att pröva möjligheterna att från statens sida främja en folklig konstuppfostran genom förmedling av den bildande konsten, teatern, musiken och sången. Det har synt utredningen riktigast att i ett särskilt betänkande behandla hela detta frågekomplex i den mån det avser särskilda stödåtgärder utöver det stöd, som enligt utredningens förslag skall tillkomma all studieverksamhet. Vid detta sitt ställningstagande har utredningen framför allt tagit hänsyn till att det frivilliga bildningsarbetet särskilt på musikens område är ytterst vagt organiserat, samtidigt som olika aktioner pågå för att ge detta bildningsarbete mera fasta former. Enligt utredningens mening torde det vara möjligt att i början av nästkommande år bättre överblicka läget och föreslå de stödformer, som kunna synas lämpliga.»

Härutöver kan framhållas, att chefen för ecklesiastikdepartementet i direktiven särskilt fäste utredningens uppmärksamhet på den verksamhet, som bedrivs av Folkliga Musikkolan i Arvika, dock utan att uttryckligen uppdraga åt utredningen att framlägga förslag till en definitiv reglering av denna skolas ställning. När utredningen ändock ansett sig böra framlägga dylikt förslag, är orsaken härtill den, att utredningen funnit, att utbildningen av dugande lärare är av avgörande betydelse för det musikaliska folkbildningsarbetets kvalitet och att Folkliga Musikkolan — under vissa i betänkandet angivna förutsättningar — bör kunna tilldelas en betydelsefull uppgift i denna utbildningsverksamhet.

2. Utredningsarbetets bedrivande.

Under sitt arbete har utredningen överlagt med andra kommittéer i frågor, som jämväl berört dessa kommittéers uppdrag. Sålunda sammanträdde utredningen den 28 oktober 1947 gemensamt med 1947 års musikutredning för att med denna diskutera lämpligheten av de stödåtgärder på det musikaliska folkbildningsarbetets område, som utredningen ämnade föra fram, och för att överenskomma om en ändamålsenlig gränsdragning mellan de båda kommittéernas arbetsområden. Ytterligare en gemensam sammankomst ägde rum den 7 april 1948. Frågan om den lämpligaste organisationsformen för vissa lärarutbildningsinstitutioner på det estetiska studiearbetets område

liksom också utredningens förslag om musikkonsulenters knytande till folkhögskolorna har föranlett utredningen att söka kontakt med folkhögskoledelegationen inom 1946 års skolkommission. Ett för delegationen och utredningen gemensamt sammanträde hölls den 11 december 1947. Slutligen har utredningen under hand låtit sig av Folkbibliotekssakkunniga informeras om att de rekommendationer angående de allmänna bibliotekens insatser för tillhandahållande av viss arbetsmateriel åt studiecirkel i musik, teater och bildande konst, som utredningen framför, icke äro oförenliga med de förslag till utvidgning av biblioteksväsendet, som de sakkunniga räkna med att framlägga.

Frågan om Folkliga Musikskolans i Arvika framtida ställning föranledde utredningen att den 10—11 mars 1947 avlägga besök vid skolan. Under besöket ägde överläggningar rum med såväl musikskolans styrelse som styrelsen för den med musikskolan samförlagda Ingesunds folkhögskola. Ytterligare överläggningar med nämnda styrelser samt med Värmlands läns landstings förvaltningsutskott eller ledamöter därav ha vid upprepade tillfällen ägt rum. — Stiftelsen Stora Nyckelvikens Folkhögskolas sommarkurser på Viggbyholmsskolan besöktes den 9 juli 1947 av några av utredningens ledamöter.

Med repräsentanter för sådana organisationer, som på det estetiska området bedriva folkbildningsarbete, ha konferenser hållits. Dessa konferenser avsågo den 18 februari 1947 musiken, den 20 februari 1947 teatern och den 11 april 1947 den bildande konsten. Enskilda ledamöter av utredningen ha därjämte varit närvarande vid förhandlingar och överläggningar inom organisationer, som behandlat för utredningen aktuella frågor och som inbjudit utredningen att låta sig representeras.

I övrigt har utredningsarbetet bedrivits efter i stort sett samma riktlinjer som tidigare. För erhållande av material till de beskrivande partierna av framställningen har utredningen vänt sig till ett stort antal riksomfattande organisationer med begäran om upplysningar angående omfattningen och arten av det av organisationerna bedrivna folkbildningsarbetet på musikens, teaterns och den bildande konstens område. Därutöver ha de länsomfattande folkbildningsförbunden anmodats att underrätta utredningen om mera betydande lokala initiativ av denna art. Många enskilda personer ha också lämnat utredningen informationer av stort värde. Bland dessa må nämnas docenten Greta Hedin, som inför utredningen redogjort för den utformning, som folkbildningsarbetet på här ifrågavarande områden erhållit i England, samt folkskolläraren Yngve Härén, som under vistelse i Förenta Staterna på utredningens uppdrag studerat det musikaliska folkbildningsarbetets organisation och metoder därstädes. Herr Häréns redogörelse återges i bilaga 3 till betänkandet. Som bilaga 2 återges de redogörelser för musikkbildningsarbetets lokala utformning, som av några ledare av dylik verksamhet välvilligt sammanställts för utredningens räkning.

Till riksförbunden för studiecirkelverksamhet riktade utredningen sina förfrågningar i april 1947. Vid denna tidpunkt hade statsmakterna ännu icke fattat beslut om bidrag av statsmedel till dylika förbund, och det sedermera åt skolöverstyrelsen givna uppdraget att godkänna studieförbund hade icke ned-

delats. Utredningen beslöt därför att även i föreliggande del av betänkandet som riksförbund för studiecirkelverksamhet redovisa de till Samverkande Bildningsförbunden anslutna studieförbunden. För denna redovisningsmetod talade också den omständigheten, att de studieförbund, som efter den 1 juli 1947 skulle erhålla skolöverstyrelsens godkännande, till en del kunde förmodas komma att bestå av utbrytningar ur äldre förbund, vilket skulle försvåra en enhetlig redovisning.

Upplysningsvis må här nämnas, att Sveriges Kristliga Bildningsförbund nu upphört att existera och ersatts av Sveriges Kyrkliga Studieförbund, Frikyrkliga Studieförbundet samt KFUM:s och KFUK:s Riksstudieförbund, vilka samtliga erhållit skolöverstyrelsens godkännande som riksförbund för studiecirkelverksamhet. Övriga i Samverkande Bildningsförbunden ingående studieförbund ha ansökt om godkännande med oförändrad organisation, vilket beviljats. Även Folkuniversitetet, av vars sju sektioner de fyra s. k. kursverksamheterna bedriva studiecirkelarbeta, har godkänts.

3. Terminologiska frågor.

Utöver de terminologiska frågor, som utredningen diskuterade i inledningskapitlet till betänkandets första del, finnas här ytterligare några att taga ställning till.

Det har syntts utredningen nödvändigt att använda en samlingsbeteckning för musik, teater och bildande konst, då ett ständigt uppreparande av dessa tre ämnesområden skulle verka i hög grad tyngande på framställningen. Att de nämnda områdena samtliga äro hänförliga till konstlivet är uppenbart, men då ordet konst i det dagliga språkbruket främst associeras med den bildande konsten, kunde missuppfattningar lätt uppstå, om orden konst och konstliv användes som sambeteckningar. Därtill kommer att vårt språk saknar ett i sammanhanget användbart, av substantivet 'konst' avlett adjektiv. Termen »konstnärligt folkbildningsarbete» kan inte användas, enär den tolkningen skulle ligga nära till hands, att endast sådant bildningsarbete åsyftades, som ginge ut på att uppmuntra kvalificerade amatörer till skapar- eller utövarverksamhet på konstlivets område. Det föreligger så mycket större anledning att söka förebygga en sådan feltolkning, som utredningen i en fördjupad förståelse för fullvärdiga manifestationer ser det egentliga målet för folkbildningsarbetet på konstlivets område och betraktar den av amatörer bedrivna utövningen av musik, teater och bildande konst främst som en av vägarna fram till en dylik förståelse.

Ej heller beteckningen »estetiskt folkbildningsarbete» är fullt tillfredsställande. Ordet estetisk har i folkligt språkbruk en bibetydelse av onyttighet eller tillgjordhet och ges ofta en lätt försmädlig innebörd. Utredningen har dock ansett denna olägenhet vara av mindre betydelse och har därför, trots angivna betänkligheter, valt att som sammanfattning av bildningsarbetet på musikens, teaterns och den bildande konstens

område använda termen »estetiskt folkbildningsarbete». Språklig parallellitet uppnås därvid med den för övrig bildningsverksamhet tidigare använda beteckningen »allmänt folkbildningsarbete». — Den avgränsningsfråga, som ligger däri, att till estetiskt bildningsarbete rimligen bör kunna räknas viss verksamhet även utanför de tre här nämnda specialområdena, återkommer utredningen till i ett följande avsnitt.

Termen bildande konst har utredningen icke velat föreslå utbytt mot någon annan, även om åtskilliga skäl kunna tala härför. Beteckningen bildkonst, som användes i vissa till utredningen ställda inlagor, torde i den allmänna uppfattningen icke innesluta ett sådant område som skulptur.

På musikens område har utredningen däremot vidtagit en avvikelse från traditionellt språkbruk, i det att uppdelningen sång—musik slopats. I stället har uppdelningen vokalmusik—instrumentalmusik använts. Med detta val av termer markeras, att sången är en gren av musiken, icke en konstart vid sidan av denna. Diskussion om sångens jämställdhet med instrumental musik i fråga om konstnärliga uttrycksmöjligheter blir därmed överflödig, och frågan om vilka förutsättningar som böra föreligga för att statsbidrag skall kunna utgå till det folkliga musikbildningsarbetet kan behandlas som ett rent kvalitetsproblem.

4. Det estetiska bildningsarbetets särställning inom folkbildningsarbetet.

De stödåtgärder för det allmänna folkbildningsarbetet, som föreslogos i första delen av utredningens betänkande och som även i huvudsak upptogs i Kungl. Maj:ts sedermera av riksdagen bifallna proposition, avsågos att vara tillämpliga på allt folkbildningsarbete, således även det som bedrivs på det estetiska området. Emellertid framhöll utredningen, att bildningsarbetet just på detta område företer så många särdrag och möter så speciella svårigheter, att kompletterande stödbestämmelser måste övervägas.

Dessa särdrag och speciella svårigheter, till vilka utredningen längre fram återkommer, kunna i korthet anges vara följande.

a) På det estetiska området kan man iakttaga, att bildningsverksamheten arbetar efter två olika linjer, som torde kunna betecknas sålunda: 1) fostran till förståelse för skönhetsvärden, 2) instruktion i förvärvandet av tekniska färdigheter. Det finns musikcirklar, som genom analys av framstående kompositörers verk, musikhistoriska studier e. d. söka bibringa deltagarna en djupare musikkunskap, medan andra cirklar, som betecknas på samma sätt, uteslutande ägna sig åt instrumentala eller vokala övningar. På teaterns område finnas cirklar, som genom litteraturstudium i förening med teaterbesök söka tränga fram till den dramatiska konstens egenart, medan det stora flertalet av de som teatercirklar betecknade grupperna uteslutande syssla med inövandet av teaterpjäser. På den bildande konstens område slutligen finnas cirklar, som bedriva studier

i konsthistoria och genom besök på museer och konstutställningar söka utveckla medlemmarnas förmåga av förståelse för fullvärdig konst, medan andra syssla med instruktion i teckning, målning och skulptur.

På andra områden av bildningsverksamheten torde man däremot inte inom ett och samma studieämne kunna påvisa en så skarp gränslinje mellan olika målsättningar. Emellertid vore det enligt utredningens uppfattning önskvärt att denna gränslinje i viss mån utplånades såtillvida, att i arbetsprogrammen för de grupper, som nu uteslutande ägna sig åt uppövädet av tekniska färdigheter, också inginge ett visst mått av sådan verksamhet, som syftar till att öka medlemmarnas förmåga av djupare förståelse för konstnärliga värden. Utredningen föreställer sig, att en utveckling i denna riktning skall kunna främjas genom ändamålsenligt avvägda bestämmelser om stöd åt den verksamhet, som tar hänsyn till detta önskemål.

b) Studiecirkelarna inom det allmänna folkbildningsarbetet betjäna sig ofta av ledare, som visserligen besitta en viss allmänkunska på det område, som cirkeln behandlar, men som dock icke ha erhållit facklig utbildning. Att dessa ledare kunna fullgöra sin uppgift på ett tillfredsställande sätt — och att så ofta är fallet kan icke bestridas — beror främst på den roll, som boken spelar som kunskapsförmedlare och som korrektiv mot alltför lösligt spekulerande. Inom de som studiecirkel betecknade utövargrupperna på det estetiska bildningsområdet spelar boken däremot en underordnad roll. Fordringarna på ledarens rent fackliga kompetens måste därför ställas betydligt högre och även innesluta krav på utbildning av teknisk art, utan att kravet på förståelse för folkbildningsarbetets speciella målsättning och metodik förändras. Detta förhållande måste föranleda en prövning av frågan, huruvida tillräckliga utbildningsmöjligheter f. n. föreligga för dessa ledare. Därvid måste också övervägas, huruvida och i så fall på vilka vägar tillkomsten av fasta institutioner för ledarutbildning bör främjas.

c) Redan i betänkandets första del framhölls, att en musikcirkel icke alltid kan arbeta under samma betingelser som en studiecirkel av allmän typ, då ensemblespelning som regel måste föregås av ett omfattande instruktionsarbete, bedrivet i mindre grupper eller rent av individuellt. Härtill kommer, att erfarenheterna av gruppundervisning i musik ännu äro begränsade och att musiklärarna hittills icke haft möjlighet att utbilda sig i gruppundervisningens metodik. Det är därför tänkbart, att anslagsbestämmelserna på detta område böra utformas så, att mindre övningsgrupper också kunna betraktas som studiecirkel, varvid skyldighet dock borde föreligga för ledaren att i största möjliga utsträckning bereda deltagarna tillfälle till ensemblespelning.

På vissa håll har utbildats en sådan praxis, att individuella deltimmeslektioner i musik redovisas som arbetstimmar, presterade av en musikcirkel. Det är nödvändigt att taga ställning till lämpligheten av detta förfaringssätt.

d) Teaterverksamhet kan svårigen bedrivas utan tillgång till lokaler med särskilda anordningar för sceniska framföranden, varför teatercirkelarnas lokalanskaffningsproblem särskilt måste uppmärksammas.

Även för musikcirkklarna torde lokalanskaffningsproblemet vara mera accentuerat än för studiecirkklar av allmän typ.

e) Då man fastslår önskvärdheten av att sådana studiegrupper, som främst inrikta sig på att öka deltagarnas färdigheter i fråga om utövandet av musik, teater och bildande konst, också ägna intresse åt studium av fullvärdiga konstnärliga prestationer, måste man samtidigt konstatera, att svårigheterna härvidlag äro avsevärda, i synnerhet för landsbygdens vidkommande. Det blir sålunda nödvändigt att överväga, hur de studieintresserades kontakt med högvärdig konst skall kunna underlättas. Till de frågor, som i detta sammanhang måste behandlas, hör konsertväsendets utveckling och teaternas turnémöjligheter, vidare museernas öppethållande och utställningsverksamhet och bibliotekens möjligheter att i studiesyfte tillhandahålla grammofoninspelningar och konstreproduktioner.

f) Musik- och teatercirkklarna äro i sitt arbete på ett helt annat sätt än cirkklar i allmänna ämnen beroende av tillgång till arbetsmateriel. Att uppbringa denna materiel stöter många gånger på betydande svårigheter. Uppmärksamhet måste därför ägnas sådana frågor som central förmedling till musikgrupperna av notmateriel och (beträffande instrumentalgrupperna) instrument och till teatercirkklarna av pjäsmateriel samt dräkter, dekorationer och övrig scenrekvisita.

g) Även om de i det föregående angivna svårigheterna beträffande anskaffandet av ledare, lokaler och arbetsmateriel skulle kunna övervinnas, är det ofrånkomligt att deltagande i estetiskt inriktat bildningsarbete är ekonomiskt mera betungande än deltagande i allmänt folkbildningsarbete. Det bör därför övervägas om andra grunder för fastställande av anslagsbeloppens storlek kunna föreslås för cirkklar av dessa slag än för övriga studiecirkklar. Härvid bör dock observeras, att musik- och teatercirkklar stundom ha möjlighet att erhålla ekonomiskt stöd från sina moderorganisationer med hänsyn till det programvärde, som cirkklarnas prestationer anses ha. Hänsyn bör också tagas till att det estetiska bildningsarbetet är särskilt lustbetonat, varför det måhända kan anses motiverat att deltagarna själva bestrida även relativt höga omkostnader för arbetet.

h) Eftersom det estetiska folkbildningsarbetet i viss utsträckning (i varje fall på musikens område) bedrivs utan anknytning till de allmänna studie- och bildningsförbunden, måste det övervägas, i vilken utsträckning och i vilka former en ökad samverkan skall kunna åvägabringas, varjämte ställning måste tagas till frågan, huruvida det vore önskvärt, att särskilda studieförbund skapades på hithörande områden.

i) På musikens område har folkbildningsarbetet kommit att rikta sig även till ungdomar under 14 år, då man funnit det önskvärt, att arbetet med det tekniska inövandet påbörjas redan under barnaåren. Av bl. a. denna anledning bör det övervägas, om även sådana musikcirkklar, vilkas medlemmar helt eller övervägande utgöras av ungdomar under 14 år, böra komma i åtnjutande av anslag.

j) I fråga om den folkliga verksamheten på det estetiska bildningsområdet

måste kvalitetsproblemet ägnas den största uppmärksamhet. Att intresset för verksamhet med konstnärlig syftning både är intensivt och vida utbredd är obestridligt, men det är också ställt utom allt tvivel, att det på dessa områden — i all synnerhet på teaterns — föreligger ett saneringsbehov, vartill motsvarighet saknas inom det allmänna folkbildningsarbetet. Att för detta saneringsarbete finna former, som icke främst ha restriktiv syftning utan kunna främja en övergång från ett ytligt och mekaniskt inövningsarbete till ett djupare syftande bildningsarbete, är en angelägen uppgift.

5. Avgränsningsfrågor.

Utredningen har diskuterat, huruvida det kan anses motiverat att låta de speciella bestämmelserna för anslag till estetiskt folkbildningsarbete gälla även andra områden än musiken, teatern och den bildande konsten. Närmast kunde därvid filmen, fotokonsten och den kvalificerade slöjden komma i fråga.

Det står för utredningen fullt klart, att möjligheterna till konstupplevelse liksom också till eget skapande efter konstnärliga grundsatser icke äro begränsade till de förstnämnda områdena. Att en konstnärligt helgjuten film kan förmedla en lika stark skönhetsupplevelse som en teaterföreställning, torde vara allmänt erkänt. Som hjälpmedel vid återgivandet av konstnärligt uppfattade synintryck har kameran i vissa fall visat sig jämförlig med ritstiftet. Och att den kvalificerade slöjden, tagen i anspråk av en konstnärligt och socialt medveten strävan till förnyelse av heminredningsverksamheten, på ett utomordentligt sätt kan medverka till att föra in skönhet i hemmen, är obestridligt.

Gränserna kunna ytterligare vidgas. Dansen hävdar alltjämt, bedriven individuellt eller i ensemble, sin plats bland de sköna konsterna. En uppvisning i gymnastik eller folkdans kan också genom rytm och linjespel förmedla en påtaglig skönhetsupplevelse till åskådarna. Recitation och talkör äro utpräglade paralleller till solosång och körsång, ehuru de arbeta med mera begränsade uttrycksmedel. T. o. m. sysselsättningar, som främst syfta till att skänka intellektuell förströelse, kunna avvinnas estetiska värden.

När utredningen ändock funnit sig böra begränsa sitt arbete till att endast omfatta musiken, teatern och den bildande konsten, ha anledningarna härtill varit flera. På områden sådana som danskonst, fotografering och film har ett folkligt studiearbete i egentlig mening hittills bedrivits endast i mycket begränsad omfattning. Folkdans och gymnastik torde av sina utövare främst uppfattas som fritidssysselsättning av hobbykaraktär, varför dessa verksamhetsgrenar i fråga om särskilda stödåtgärder snarare äro hänförliga till ungdomsvårdsverksamheten än till det på de estetiska värdena inriktade folkbildningsarbetet. Vad slutligen angår den kvalificerade slöjden, studiet av heminredningsfrågor o. d., så är det obestridligt, att sådan verksamhet inrymmer ett betydande nyttoinslag. Slöjdalstren avses i regel skola placeras i cirkeldeltagarnas hem, och den smakfostran, som förmedlas av cirklar i heminredning, »bokunskap» och liknande ämnen, når företrädesvis personer, som själva stå i begrepp att sätta bo och som sålunda kunna utnyttja de inhämtade kunskaperna till eget gagn.

Den gjorda avgränsningen innebär, att utredningen icke kommer att föreslå särskilda stödåtgärder för bildningsarbetet inom andra områden än musiken, teatern och den bildande konsten. Däremot innebär den icke en önskan att förringa värdet av den verksamhet, som bedrivs på övriga områden av det estetiska bildningsarbetet, eller att beröva denna verksamhet möjligheten av ekonomiskt stöd. De stödbestämmelser, som gälla för det allmänna folkbildningsarbetet, äro givetvis tillämpliga även på det estetiska studiearbetet, under förutsättning att detta uppfyller de föreskrivna villkoren.

Ytterligare några avgränsningar är utredningen angelägen att göra.

Det bildningsarbete på musikens, teaterns och den bildande konstens område, vars främjande utredningen anser vara en angelägen samhällsuppgift, är — som tidigare sagts — inte bara det som direkt syftar till att öka förutsättningarna för förståelse av de estetiska värdena. Även möjligheterna att inom folkbildningsarbetets ram syssla med utövande av konstnärlig verksamhet böra enligt utredningens mening ökas. I detta syfte rekommenderar utredningen bl. a. åtgärder för utbildning av ett ökat antal lärare för undervisning i musik-, teater- och konstcirklar. Dessa rekommendationer få dock under inga förhållanden uppfattas så, som om utredningen önskade skapa nya utbildningsvägar för dem, som vilja ägna sig åt annan yrkesmässig verksamhet på musikens, teaterns eller konstens områden än den folkpedagogiska. Att kraven på fullgod kompetens strängt upprätthållas inom all yrkesverksamhet, ligger i folkbildningsarbetets eget intresse. Emellertid är det ofrånkomligt, att folkbildningsarbetet, speciellt i glesbygderna, alltid i viss utsträckning måste lita till amatörer som lärare. Att bereda dessa amatörer tillfälle till sådan utbildning, att de kunna göra det bästa möjliga av sina förutsättningar, samtidigt som de bliva fullt medvetna om sin begränsning, har varit riktpunkten för utredningens rekommendationer härvidlag. Det förutsättes, att tillsynsmyndigheten för de kurser och fasta institutioner, som kunna bliva resultatet av utredningens rekommendationer, med all kraft kommer att bekämpa eventuellt uppdykande tendenser att utnyttja dessa för folkbildningsarbetet avsedda utbildningsmöjligheter som en genväg till yrkesutbildning. För det fria och frivilliga folkbildningsarbetet gäller som allmän regel, att dess uppgift icke är att meddela yrkesutbildning. På det estetiska området är det anledning att särskilt tydligt markera denna gränsdragning.

Kommersiellt betonade strävanden böra också i görligaste mån hållas borta från folkbildningsarbetet. Givetvis kan och bör det inte förhindras, att en musik- eller teatercirkel framträder offentligt med sina prestationer och därvid tillgodogör sig biljettinkomster eller arvode. Sådana offentliga framträdanden av en cirkel, som arbetar med statsunderstöd, böra dock i de fall, då det konstnärliga värdet av cirkelns prestationer icke är särskilt stort, begränsas till vad som kan anses rimligt med hänsyn till cirkelns önskan att utåt få dokumentera resultat av sitt arbete. Det förutsättes, att tillsynsmyndigheten skall ha sin uppmärksamhet riktad även på denna fråga. Utredningen återkommer i annat sammanhang till denna avgränsningssynpunkt.

K A P. 2.

Historisk översikt.

Såväl beträffande den historiskt-sociologiska bakgrunden till svensk estetisk folkkultur och dess omvandlingar genom tiderna som beträffande nyare strävanden att stimulera och leda ett estetiskt folkbildningsarbete i det moderna samhället, kan utredningen hänvisa till de fakta och synpunkter, som framlades i dess förra betänkande under kapitelrubriken »Historisk översikt över det svenska folkbildningsarbetet». Några kompletterande anmärkningar torde dock böra tillfogas.

De estetiska bildningstraditionerna med rötter i den borgerliga kulturen omkring år 1800 levde kvar under den följande periodens omdaning av det svenska samhället, ehuru de naturligtvis i flera avseenden ändrade gestalt. En för borgerlig 1800-talsbildning karakteristisk detalj är det tidvis mycket starka intresset för målarkonst; det tog sig redan under förra delen av seklet uttryck i bildande av konstföreningar av liknande typ som de nuvarande. Även intresset för hemmusik och konserter samt teater levde kvar i obruten följd. Denna tradition kan fortfarande iakttagas i städernas konstutställnings-, konsert- och teaterverksamhet, ehuru klientelet naturligtvis har skiftat karaktär och utvidgats avsevärt.

Det fanns emellertid i vårt land en annan estetisk bildningstradition med annan social förankring, som ej undgick att drabbas av 1800-talets stora samhällsomdaning. Det är väl känt, att det svenska bondesamhället från tiden före byupplösningens och industrialismens tid hade skapat en kultur, som på det estetiska området åstadkom ting av bestående värde, såväl på musikens som på den bildande konstens område; någon i egentlig mening folklig teaterkultur har däremot ej funnits i vårt land. Såsom längre fram i detta betänkande skisseras, upplöstes denna tradition under 1800-talets lopp i samband med de förändringar, som det svenska samhällets struktur då undergick. Under en övergångstid ägnades endast ett ganska bristfälligt intresse åt denna folkmusik (med undantag av de redan av romantiken uppmärksammade folkvisorna) och folkliga konst, som numera förnams som föråldrad; fabriksvaror ersatte vävnader och inredningsdetaljer, som tidigare hade fått ge utlösning åt behovet av konstnärligt skapande. Denna försvinnande tradition fick ej omedelbart någon ersättning. Det fanns, för att uttrycka saken schematiskt, varken tid eller kraft över i det i snabb förvandling stadda samhället för att sätta något nytt i det gamlas ställe. Ej heller de nya folkrörelserna, som sedan 1800-talets mitt i viss mån ersatte de äldre, lokala gruppbildningarna, förmådde engagera sig i ett estetiskt skapande. Ett konkret exempel må belysa frågan. Då de gamla bysamfälligheterna upplöstes, hade den äldre folkliga musiken ej längre någon funktion och försvann; och de religiösa, sociala och politiska folkrörelserna begagnade

sig — frånsett viss anknytning till äldre inhemsk tradition — till stor del av internationellt musikaliskt långods av ofta lägre kvalitet. Det dröjde ganska länge innan folkrörelserna hunno uppmärksamma den smakförsämring och allmänna estetiska nivå-sänkning, som präglade tiden. Men åtskilliga kulturkritiker observerade utvecklingen.

Svenska slöjdföreningens bildande så tidigt som år 1845, med syfte att verka bl. a. »för den allmänna smakens höjande inom landet», visar, att problemet var aktuellt. Konsten och folket diskuterades då och då i olika sammanhang. År 1858 markerade Viktor Rydberg, att ett konstst uppsving utan förankring i folket ej håller måttet, och senare sysselsatte sig hans tankar ibland med att utforma ett program att i grekisk anda bringa den bildande konsten ut bland folket och dess institutioner. Först i senare delen av 1800-talet började man emellertid i kulturdebatten i större utsträckning beröra frågan om de breda lagrens behov av estetisk bildning; skolorna och universiteten hade ej i någon högre grad uppmärksammat den. I det av 80-talets allmänna idéer präglade program, som Anton Nyström förkunnade i samband med stiftandet av Stockholms arbetareinstitut (1880), uppmärksammades även den »estetiska skolningen». Arthur Hazelius' intensiva samlingsarbete hade då redan riktat uppmärksamheten på de värden av folklig tradition från äldre tid, som höllo på att försvinna, och därmed på själva grundproblemet. I vissa 90-talskretsar segrade kravet »Konsten åt folket» över den estetiska exklusiviteten. Framför allt bör här nämnas Ellen Key, som med outtröttlig entusiasm verkade i sådan anda; åtskilliga av hennes arbeten omkring sekelskiftet ha i detta avseende karakteristiska titlar: »Skönhet för alla», »Folkbildningsarbetet, särskilt med hänsyn till skönhets-sinnets odling». Det var numera med hjälp av tekniskt fulländade reproduktionsmetoder möjligt att lättare än förut ge menig man en föreställning om äldre och modern konst; till tidsbilden hör även Carl G. Laurins populariseringsarbete i olika former, inlett omkring sekelskiftet och även inriktat på skolan. År 1896 bildades en förening för konst i skolorna. Det var, som av dessa exempel framgår, företrädesvis den bildande konstens betydelse i folkbildningsarbetet, som vid denna tid fängslade intresset, mindre musiken. Det bör dock påpekas, att vid denna tid ett medvetet arbete att stimulera intresset för det instrumentala folkmusikarbetet redan var i gång. Men i jämförelse med litteratur och bildande konst spelade musiken en obetydlig roll i det allmänna kulturmedvetandet, även för de högst bildade grupperna. Reproduktionstekniken för musik hade ej heller ännu nått en sådan nivå, att den nämnvärt kunde påverka de breda lagrens intresse; grammfonen slog ej på allvar igenom som förmedlare av högre musikprestationer, förrän inspelningsmetoderna hade förbättrats och radion kunde bidra till populariseringen (med början på 1920-talet). Vad amatörteatern beträffar, betraktade man den ännu knappast ur folkbildningssynpunkt.

De åtgärder, som intill början av 1900-talet hade vidtagits för att inränga det estetiska folkbildningsarbetet i det allmänna, utgingo i allmänhet

från ansvarsmedvetna specialister, mindre däremot från de bildningsökande själva. Även i fortsättningen kommo sakkunniga initiativ av liknande slag till synes, särskilt på den bildande konstens område: från Nationalmuseum, genom anordnande av s. k. kulturmässor o. s. v. Inom själva de kretsar, där folkbildningsrörelsen hade sitt klientel, visade sig först ganska sent en tydlig inriktning mot de estetiska bildningsområdena.

Det är i allmänhet först under åren efter 1920 — d. v. s. efter det slutgiltiga demokratiska genombrottet och sedan fritiden hade avsevärt ökats — som de olika studieorganisationerna konstaterade, att intresset för estetiskt folkbildningsarbete krävde nya åtgärder. 1920 års folkbildnings-sakkunniga berörde endast i största korthet dessa frågor i sitt betänkande år 1923; de rekommenderade att genom nya utredningar undersöka »möjligheterna till folklig konstuppfostran i folkbildningsarbetet genom att i detta taga till hjälp: a) den bildande konsten; b) tillämpad konst (med konsthantverk och slöjd); c) musiken och sången; d) teatern.» Ungefär vid denna tid hade folkbildningsorganisationerna börjat uppmärksamma den hunger efter musik och konst, som kom till synes i vida kretsar. ABF hade musikcirkel sedan 1920, IOGT organiserade sitt motsvarande arbete från 1928, Arvika Folkliga Musikskola startade sin verksamhet år 1923, Sveriges Körförbund bildades år 1925. Ehuru amatörteaterverksamheten inom nykterhetsrörelsen går tillbaka till 1900-talets första årtionde, kan dess verkliga genombrott inom folkbildningsorganisationerna förläggas till 1930-talet. Ungefär samtidigt kommer den stora tillväxten av konstintresset inom bredare lager. Studiecirkeln (även universitetscirkeln) blir i allmänhet den yttre formen för detta estetiska folkbildningsarbete.

Det råder ingen tvekan om att allt detta är uttryck för ett intensivt behov, man skulle kunna säga en hunger efter estetiska upplevelser av olika slag. Det är ingalunda alltid denna hunger kan tillfredsställas med fullvärdig föda. Det är exempelvis på musikens område påfallande i hur hög grad ungdomens musikbehov måste matas med modern dansmusik, men också vilken höggradig kunnighet och vilket nästan fanatiskt intresse den visar i förhållande till denna musik. Även detta musikintresse innehåller positiva krafter; det gäller endast att leda dem i en lämplig fåra. Såväl mot bakgrunden av ett historiskt perspektiv som med hänsyn till det aktuella läget synes det vara en högeligen angelägen uppgift att underlätta tillmötesgåendet av de krav på estetiska upplevelser och estetiskt inriktad verksamhet, som möta i så många samhällslager. En hundraårig brist i svensk folklig bildningstradition skulle därigenom kunna få en visserligen sen bättring. Det är också värt att uppmärksammas, att i det till stor del sekulariserade svenska samhället av i dag ha musiken, teatern och den bildande konsten angelägna uppgifter att fylla i avseende på andlig aktivitet; även häri ligger ett historiskt betingat motiv att främja folkbildningsarbetet på det estetiska området.

KAP. 3.

Det nuvarande folkbildningsarbetet på musikens område.

Att draga en bestämd gräns mellan det sysslände med musik, som har studie- eller bildningskaraktär, och det som enbart syftar till att skänka förströelse, låter sig knappast göra. Det är rimligt — och även önskvärt — att den ambitiöse musiklyssnaren och musikutövaren finner sitt arbete starkt lustbetonat. Å andra sidan kan den, som någorlunda regelbundet söker kontakt med musiken för att erhålla förströelse, näppeligen undgå att så småningom också få sin förståelse för de musikaliska värdena vidgad och fördjupad. — På liknande grunder kan hävdas, att det icke finns någon skarp gräns mellan musikaliskt folkbildningsarbete och sådant musicerande av religiös karaktär, som främst är inriktat på uppbyggelse.

Utredningen har därför i redogörelsen för det folkliga musikbildningsarbetets nuvarande struktur och omfattning tagit hänsyn inte bara till den verksamhet, som av utövarna själva eller de bakom dem stående organisationerna betecknas som studie- eller bildningsarbete, utan därutöver till all musikverksamhet, som bedrivs någorlunda regelbundet och vars målsättning och arbetsformer icke alltför påtagligt skilja sig från dem, som utmärka det fria och frivilliga folkbildningsarbetet. Undantagits ha sålunda endast den yrkesmässiga eller eljest i inkomstsyfte bedrivna musikutövningen, det enskilda musicerandet med eller utan handledning av lärare samt den inom skolans ram bedrivna obligatoriska musikundervisningen.

1. Verksamhetens organisatoriska utformning.**a) Riksomfattande specialorganisationer.**

Rikssammanslutningar av utövande amatörmusiker med musiken som enda gemensamma intresse förekomma främst på vokalmusikens område, där bl. a. Sveriges Körförbund och Svenska Sångarförbundet äro verksamma. Av dessa förbund ägnar sig det förra åt blandad körsång, det senare åt manskörsång.

Sveriges Körförbund bildades år 1925 genom en sammanslagning av redan befintliga provinsförbund och enskilda körsällskap. Dess verksamhet ledes av en styrelse, vari också de tre riksförbundsdirigentera ingå. Enligt stadgarna skall förbundet »verka för den blandade körsångens befrämjande och odlande såväl i profan som i religiös form samt därjämte för utövandet av god unison sång». Det mål, som därvid skall hållas i sikte, skall vara »att inom folkets bredare lager framalstra en högre sångkultur». I detta syfte skall förbundet anordna utbildningskurser för kördirigenter, befrämja musikstudier

i körerna, utge god och billig sånglitteratur för de blandade körerna samt söka samverkan med andra musiksammanslutningar.

I enlighet med detta program anordnar förbundet årligen kurser för körledare, varjämte riksförbundsdirigenterna samla delförbundens och körernas ledare till konferenser. Konsulentverksamhet har däremot icke förekommit. Förbundet anser visserligen, att denna arbetsform skulle vara synnerligen lämplig och effektiv och har därför under flera år planerat en sådan, men planerna ha strandat av brist på medel och på grund av svårigheten att finna en kvalificerad person, som kunde göra sig fri för uppgiften. — I fråga om främjandet av musikstudier i körerna anser sig förbundet likaledes kunna peka på vissa resultat. Det inflytande, som delförbundens dirigenter i detta avseende förmå utöva, är givetvis av största betydelse härvidlag. Som exempel på målmedvetet studium inom körerna kan anges, att i Västmanland särskilda kurser ha anordnats för bättre förståelse av körverk. I Södermanland har propaganda bedrivits för musicerande på blockflöjt som ett hjälpmedel vid inlärandet av de musikaliska grunderna. I Västergötland planeras en kampanj för bildande av musikcirklar inom körerna. Provinsförbundens dirigenter propagera för att de lokala körledarna skola orientera medlemmarna i den stilhistoriska bakgrunden till de framförda körverken, liksom också för att studier i notskrift, allmän musikleära o. d. skola bedrivs metodiskt. På skilda platser kan iakttas en strävan att omgestalta körerna till musiksällskap, som kunna utgöra medelpunkten för både det instrumentalmusikaliska och det vokalmusikaliska intresset på orten. Här och var samlas kördeltagarna för att bli orienterade i konsertmusik, som sedan avlyssnas i konsertsal eller radioapparat. Stockholms Körförbund driver sedan år 1930 en egen körsångskola med bl. a. grundlig undervisning i allmän musikleära. — Förlagsverksamheten har ständigt utvecklats och omfattar nu ett stort antal körverk av olika svårighetsgrad och dessutom romanshäften, allsångsblad, undervisningslitteratur m. m. Förlaget förmedlar också notmaterial från andra förlag till körerna. — Rikssångfester med deltagare från hela landet anordnas i regel vart femte år. — Förbundets tidskrift, *Vår sång*, som utgår till samtliga medlemmar, anges ha blivit ett effektivt medel i riksledningens tjänst, då det gällt att ge körernas arbete en önskvärd inriktning. Den publicerar — förutom notiser om körernas och förbundens verksamhet — artiklar med musikhistoriskt innehåll, tonsättarbiografier, recensioner av musikkritik, elementära kurser i musikleära o. d. Genom att beteckna sig som organ för det folkliga musiklivet markerar den sin strävan att främja körverksamhetens kontakt såväl med det instrumentala musicerandet som med det fria bildningsarbetet över huvud.

Utformningen av arbetet inom de lokala körerna påverkas i hög grad av provinsförbundens ledningar. Dessa uppgöra i regel årligen program för en förbundskonsert, vilka program på hösten utsändas till de anslutna körerna, så att dessa bli i tillfälle att öva in de upptagna verken. Före konserten samlar provinsförbundets dirigent körledarna för instruktion, eller också besöker han de olika körerna.

Svenska Sångarförbundet, som konstituerades år 1909, har till ändamål »att verka för den fyrstämmiga manssångens utövande, utbredande och höjande i musikaliskt avseende samt för stärkande av den svenska nationalkänslan». Anknyttande till en tidigare tradition samlar förbundet ungefär vart sjunde år sina medlemmar till allmänna sångarfester, varjämte länssångarförbunden årligen bruka anordna mindre sångarfester. De enskilda körerna ge oftast årliga konserter och medverka i övrigt vid högtidlighållandet av historiska minnen och liknande tillfällen.

För att höja den musikaliska nivån inom körerna anordnar förbundet årligen en eller flera dirigentkurser och lämnar länsförbunden anslag till lokala tonbildningskurser. Sånginstruktörer anställas stundom av enskilda körer, som kunna uppbringa nödiga medel härför. — Förbundet utger en tidskrift, Sångartidningen, som ofta åtföljes av en notbilaga. Stundom förmedlar förbundet notmateriel till nedsatt pris till körerna.

En organisation med syfte att främja den folkliga sången, särskilt den enstämmiga, är Samfundet för unison sång. Företrädesvis ägnar sig samfundet åt att utbilda ledare för unison sång och sånglekar, att utge sångböcker och sånghäften och att ge anvisningar på sånglitteratur och sångledare m. m. Därtill göres propaganda för ett vidsträcktare upptagande av sången i föreläsningsverksamheten, i folkrörelsernas arbete och i andra sammanhang. Samfundet utger också en årsskrift. Lokalavdelningar finnas ej.

På instrumentalmusikens område torde den enda riksomfattande specialsammanslutningen utgöras av Riksförbundet Sveriges Amatörmusikkårer. Sveriges Orkesterföreningars Riksförbund torde dock även böra beröras i detta sammanhang, då de i detta förbund ingående orkestrarna till en del äro sammansatta av amatörmusiker.

Riksförbundet Sveriges Amatörmusikkårer (SAMK) är en sedan år 1944 existerande sammanslutning av amatörblåskårer av profan typ. Förbundet anordnar dirigentkurser för de lokala ledarna, varvid militärmusiker anlitas som lärare. Genom sin notförmedlingscentral, genom rådgivning vid instrumentköp och genom att utge månatliga meddelanden söker förbundet ge kårerna stöd och vägledning. Ävenledes propageras för att de större industrierna skola anställa musikledare, vilka som instruktörer också kunna bli blåskårer till gagn.

Sveriges Orkesterföreningars Riksförbund (SOR) bildades år 1928 som ett led i en aktion för ökat statligt stöd åt landets orkesterliv. Ett sådant stöd hade visserligen redan år 1912 beviljats av riksdagen, men de med anslagen förknippade villkoren i fråga om instrumentbesättning o. d. voro så rigorösa, att de kunde uppfyllas endast av ett fåtal orkestersällskap, som tack vare förekomsten av en talrik stampublik hade ekonomiska förutsättningar att bygga sin verksamhet huvudsakligen på engagemang av yrkesmusiker. Förbundet skulle ha till uppgift »att vid regelbundet givna konserter för allmänheten mot skäligen inträdesavgifter utföra god orkestermusik och, i mån tillfälle därtill gives, låta utföra även god körsång jämte annan

värdefull instrumental- eller vokalmusik». Då förbundet år 1929 erhöi statsbidrag, fastställdes som villkor bl. a., att anslagsberättigad orkester skulle bestå av minst 20 (efter arbetsåret 1937/38 25) musiker och årligen giva minst fyra konserter med olika program.

De orkestersammanslutningar, som nu ingå i SOR, ha endast i undantagsfall sin rot i folkliga initiativ av modern typ. Snarare ha de varit avsedda att förvalta musikälskartraditioner från föregående århundrade. I de fall, då de föranstaltat om undervisning för mindre försigkomna amatörmusikutövare, har avsikten härmed närmast varit att säkra nyrekryteringen av orkestermedlemmar. Konsertgivandet har sålunda varit sammanslutningarnas huvudsyfte, och man har riktat sig till en publik, som förutsatts besitta en viss allmän musikorientering. Då SOR ändock här redovisas som en organisation i det folkliga musikbildningsarbetets tjänst, är anledningen härtill, att mycken folklig musikhängivenhet otvivelaktigt funnit utlösning inom orkesterföreningarna. Endast ungefär en tredjedel av dessa bestå nämligen öfvervägande av yrkesmusiker, medan de övriga äro sammansatta av representanter för alla (inom tätorter förekommande) yrken. — Ett fåtal av orkestrarna ha vuxit fram som sektioner inom det allmänna bildningsarbetet (ABF). — Orkestrarna äro fördelade öfver hela landet. I allmänhet äro de lokaliserade till medelstora och mindre städer.

En betydelsefull verksamhetsgren, som SOR tagit upp, är förmedlingen av orkester noter. Sällskapens gemensamma bibliotek, som förvaltas av Musikaliska Akademien, står sålunda till medlemsorkestrarnas förfogande och ombesörjer därtill kostnadsfritt lån från andra musikinstitutioner.

Sammanslutningar av främjandetyper äro Föreningen Musikfrämjandet-Musikens Vecka och Föreningen för det folkliga musiklivets befrämjande.

Föreningen Musikfrämjandet-Musikens Vecka bildades år 1946 genom en sammanslagning av de två organisationer, vilkas namn nu bilda föreningens namn. Föreningen är väsentligen en delegation för samverkan på musikens område mellan ett antal riksorganisationer, såsom Landsorganisationen, Kooperativa Förbundet, ABF, IOGT, NTO, Svenska Tonsättares Internationella Musikbyrå (STIM) m. fl. Verksamheten ute i landet omhänderhas av lokalkommittéer, som hittills i öfvervägande antalet fall varit tillfälligt sammansatta för den tid, som erfordras för arrangerandet av »musikens vecka», men som också kunna vara fasta. Kontakten mellan föreningens ledning och lokalkommittéerna upprätthålles dels genom skriftlig instruktion, dels genom besök av föreningens ombudsman (halvtidsanställd). Hittills har arbetet huvudsakligen inriktats på arrangerandet av »musikens vecka», men föreningen strävar också efter att inom lokalkommittéerna få fram en kontinuerlig musikstudieverksamhet. Föreningen söker vidare animera de kommunala myndigheterna att anställa musikledare. Vägledning i detta syfte har föreningen avsett med den år 1947 utgivna skriften Kommunalt musikbildningsarbete.

Föreningen för det folkliga musiklivets befrämjande har tillkommit som en stödorganisation till Folkliga Musikskolan i Arvika (varom

mera i annat sammanhang) och har hittills icke vidgat sin verksamhet till att omfatta mera än denna uppgift.

b) Lokala specialorganisationer.

Som påpekats i föregående avsnitt, ha de mest betydande av de riksomfattande specialorganisationerna inom det folkliga musiklivet tillkommit genom en sammanslutning av lokala grupper, som dittills arbetat självständigt men som menat sig kunna nå bättre resultat genom ett rationellt samarbete. Men givetvis finnas också åtskilliga körer och orkestersammanslutningar, som icke sökt anslutning till dessa riksorganisationer utan som föredragit att arbeta i den fristående lokalsammanslutningens mera oberoende former. Någon anledning att här särskilt behandla dessa lokala musikorganisationer finnes dock icke.

Emellertid har under de senare åren lokala initiativ av annan art också tagits, initiativ som sammanhånga med en förändrad syn på musikens värde och möjligheter i det folkliga bildningslivets tjänst och med nya musikpedagogiska erfarenheter. Dessa initiativ, som lett till en påtaglig intensifiering av det folkliga musikbildningsarbetet och till skapandet av nya verksamhetsformer på detta område, är det däremot all anledning att i detta sammanhang särskilt uppmärksamma.

Närmast äsyftas härvid de s. k. folkliga musikskolor (folkmusikskolor), som nu finnas på ett avsevärt antal platser i landet, i städer såväl som på landsbygd. Vad som skiljer dessa folkmusikskolor från musikskolor av äldre typ (musikinstitut) är dels målsättningen, dels de pedagogiska metoder, som komma till användning. Medan de äldre instituten företrädesvis inriktat sig på att effektivt handleda elever med klart dokumenterad musikalisk begåvning och nästan uteslutande bedrivit individuell undervisning, ha de folkliga musikskolorna redan från sin tillkomst varit inriktade på att samla elever från så vida kretsar som möjligt och göra dem medvetna om sina latent musikaliska anlag. I sin undervisning ha dessa skolor lagt huvudvikten vid gruppundervisning och samspel. Stundom ha de vuxit fram i anknytning till de stora bildningsorganisationernas musikcirkelverksamhet, men de ha också inriktat sig på samverkan med de kommunala myndigheterna, i första hand skolmyndigheterna på orten. I några fall är verksamheten helt begränsad till fritidsundervisning för barn i folkskolan, vilka undervisas i grupp och få tillfälle till samspel. Men en så begränsad verksamhet har i regel endast förekommit på försöksstadiet. När det visat sig att intresset för verksamheten varit stort, har ambitionen att ge musikförståelsen en bredare förankring lett till fortsatt utveckling. Det kan ha blivit fråga om musikundervisning också på schematid, fritidsundervisning för ungdomar över skolåldern och för vuxna, vidgad ensemblespelning, upprättande av ungdomsorkestrar, samverkan med olika musiksammanslutningar på platsen eller i bygden o. s. v. Där detta arbete nått särskilt stor omfattning, har det förekommit, att kommunen ställt sig som

huvudman för hela verksamheten. Därvid har kommunen kunnat finna det motiverat att tillsätta en särskild musiknämnd och att anställa en kommunal musikledare.

Utredningen har inte eftersträvat att fullständigt inventera förekomsten i landet av musikskoleverksamhet av denna typ. Emellertid kan det här nämnas, att den nått sin fullständigaste utformning i vissa städer (t. ex. Arboga, Eskilstuna, Jönköping, Katrineholm, Köping, Västerås) men att den också förekommer i åtskilliga landsortskommuner, speciellt i Stockholmstrakten. För närmare uppgifter om den folkliga musikverksamheten i Katrineholm hänvisas till bilaga 2. För utvecklingen av Nacka folkliga musikskola, vars arbete tidigt blev av stor omfattning, har skolans ledare lämnat en redogörelse i nr 3 av Landskommunernas tidskrift år 1946.

Beteckningen »folklig musikskola» torde längst ha burits av Folkliga Musikskolan i Ingesund (Arvika). Emellertid syftar denna skola icke till att skänka grundläggande musikkänedom åt ungdomar inom skolans hemkommun utan till att ge vidare utbildning åt ungdomar från hela landet, som redan tillägnat sig ett visst tekniskt musikkunnande, bl. a. för att sätta dessa i stånd att framdeles tjänstgöra som lärare inom det folkliga musikbildningsarbetet. Den behandlas därför lämpligen i samband med redogörelsen för nuvarande utbildningsmöjligheter för dylika lärare.

c) Studie- och bildningsorganisationerna.

Inom Samverkande Bildningsförbunden, de större studieförbundens samarbetsorgan, konstituerades år 1944 en musiksektion, benämnd Centralkommittén för musikalisk folkbildning. Denna skulle ha till uppgift att stå studieförbunden till tjänst med anskaffandet av sådan materiel i fråga om musik, som kunde utnyttjas av studieförbunden gemensamt, att ordna kurser för utbildande av folkliga musikledare och att omhänderha andra för studieförbunden gemensamma musikangelägenheter. Kommittén anordnade åren 1945 och 1947 kurser för musikcirkelledare men har i övrigt funnit sig ha ganska små möjligheter att fullgöra sina uppgifter. Orsaken härtill har främst varit, att kommitténs ekonomiska resurser uteslutande utgjorts av de anslag, som de i Samverkande Bildningsförbunden ingående studieförbunden ansett sig kunna ställa till disposition (för kursen år 1947 erhöles dock bidrag av statsmedel). Centralkommitténs tillkomst har sålunda inte kommit att medföra, att tyngdpunkten i studieorganisationernas musikaliska bildningsarbete överflyttats till kommittén. Tvärtom är den alltjämt till finnandes inom studieförbunden.

Inom vissa län (Upplands, Värmlands, Jämtlands, Västernorrlands) ha studieförbundens musikcirkclar sammanslutit sig till musikcirkelförbund, främst för att åvägabringa en rationell lösning av cirklarnas lärarproblem. Icke heller dessa samarbetsåtgärder förändra intrycket av att det är de särskilda förbunden och icke samarbetsorganen, som spela den ledande rollen inom studieorganisationernas musikbildningsarbete.

Arbetarnas Bildningsförbund (ABF) redovisar cirklar i musik sedan år 1920. Antalet var detta och efterföljande år endast två men har sedan vuxit jämnt och hastigt och överskred arbetsåret 1945/46 800. Cirklarna utgöras av såväl instrumental- som vokalgrupper jämte utpräglade undervisningsgrupper. Härtill komma på några platser även lyssnargrupper samt studiegrupper i musikalisk formlära och musikhistoria. På större orter (t. ex. Stockholm, Hälsingborg, Norrköping) har med cirklarna som grundval byggts upp orkestrar av olika typer (elevorkestrar, kammarorkestrar). På några platser ha dessa orkestrar nått upp till symfoniorkesterbesättning, varmed de kunnat anslutas till Sveriges Orkesterföreningars Riksförbund. Av de mindre ABF-orkestrarna ha en del funnit det fördelaktigt att inleda samverkan med någon större, på platsen befintlig orkestersammanslutning. Cirklarna anskaffa själva sina lärare. På ett par orter med stort antal cirklar har dock för läraranskaffningen och andra samarbetsuppgifter anställts en särskild musikkonsulent.

Förbundet stöder cirklarnas verksamhet genom föreläsningkurser i musik samt genom utbildningskurser för musikledare. Till deltagare i sådana kurser, som anordnas av Centralkommittén för musikalisk folkbildning, brukar förbundet lämna stipendier.

Studieförbundet inom Godtemplarorden (IOGT) plägar ange år 1928 som gränsmärke för musikbildningsarbetet. Då togs nämligen det första initiativet till en mera målmedvetet inriktad musikverksamhet inom orden. Under det första året var verksamheten huvudsakligen begränsad till Värmland, där godtemplarlogerna med bistånd av lärarna vid Folkliga Musikskolan i Arvika aktiverade den musikverksamhet, som utan klarare målsättning redan bedrevs inom distriktet, och därtill förmådde bryta ny mark. Redan påföljande år följdes exemplet inom Upplands distrikt, och även på andra håll i landet började intresset vakna. Behovet av en central ledning för den nya verksamhetsgrenen blev tidigt uppenbart, och fr. o. m. år 1930 har ordens riksstudieledning gemensamt med SGU:s studieledning tillsatt en särskild musikstudiekommitté med uppgift att administrera verksamheten.

Musikeirkelarbetet har förblivit den viktigaste verksamhetsgrenen. Under de första åren dominerade musicerandet i ensemble inom cirklarna, men på sistone har lektionsverksamheten därjämte tillmätts ett allt större utrymme. Verksamheten är inte lika rikt differentierad som inom ABF, men medlemsantalet i IOGT:s studieförbund är också betydligt lägre än ABF:s, varför musikeirklarna inte ha så bred rekryteringsbas. Dock rapporteras från ett antal orter, även på ren landsbygd (t. ex. i Värmland, Dalarna och Jämtland), orkestrar med musiknummer av symfonikaraktär på programmet. Musikstudiekommittén arrangerar såväl lokala som riksomfattande kurser, där cirkelledarna få tillfälle att förkovra den musikaliska färdigheten och att dryfta musikpedagogiska och allmänt musikaliska problem, och utdelar därtill årligen stipendier för enskilda musikstudier. De centrala kurserna ordnas vanligen i samarbete med andra folkbildningsorganisationer (NTO,

ABF). Till de av Samverkande Bildningsförbunden arrangerade kurserna har kommittén sänt ett stort antal stipendiater. Kommittén utarbetar vidare studieplaner för musikcirkelarna, ger råd och anvisningar angående arbetsmetoder och programval, anmäler i ordens tidskrifter nytkommen musik- och notlitteratur samt ombesörjer i någon mån lokal instruktion. Särskild konsulent är icke anställd utan musikstudiekommitténs ordförande utför det arbete, som skulle åvila konsulenten. I några distrikt ha särskilda distriktsmusikledare utsetts. Dessa utföra sitt arbete utan ersättning.

Inom Jordbrukare-Ungdomens Förbund (JUF) är musikcirkelverksamheten föga omfattande. Som programinslag uppskattas dock särskilt sången, och på instruktionskurser för olika kategorier av funktionärer inom förbundet inlägges ofta föreläsningar och övningar i musik, speciellt sång. Radiotjänsts arbetsmaterial har utnyttjats av lyssnargrupper. Förbundet har tidigare haft en instruktör deltidsanställd med uppgift bl. a. att stimulera till musikcirkelverksamhet. Erfarenheterna av instruktörernas arbete anges ha varit mycket goda, men förbundets ekonomiska resurser ha inte möjliggjort fortsatt instruktionsarbete av detta slag.

Studieförbundet inom Nationaltemplarorden (NTO) meddelar, att den musikaliska bildningsverksamheten inom förbundet bedrivs i form av musikcirkelarbete samt studiebesök vid konserter. Förbundet har sedan lång tid tillbaka två musikkonsulenter anställda, som visserligen fullgöra sin uppgift som bisyssla men som dock utföra ett omfattande instruktionsarbete ute i landet. För de lokala sångledarna ha en rad kurser hållits, och vägledning lämnas vidare genom artiklar i ordens veckotidning Ariel, som också genom en fackman följer radions musikprogram.

Studieförbundet Medborgarskolan (SFM) söker vid sina konferenser för distriktsstudieledarna intressera dessa för att bygga ut förbundets hittills föga omfattande musikcirkelverksamhet.

Svenska Landsbygdens Studieförbund (SLS) påbörjade sin musikcirkelverksamhet arbetsåret 1936/37. Antalet cirklar var då endast fem, men fr. o. m. 1940-talet har det undergått en betydande stegring och var arbetsåret 1946/47 uppe i 54. Förbundet säger sig av ekonomiska skäl icke ha kunnat stödja musikstudiearbete av mera kvalificerad natur och har av den anledningen icke heller propagerat för sådant arbete. Musikcirkelarna ha därför tillkommit på lokala initiativ och ha måst klara sig på egen hand. Att förbundet anskaffat studieplaner i sång och musik, gitarr- och lutackompanjemang samt mandolinspel, bör dock ha medverkat till att cirklar startats.

Inom Sveriges Blåbandsförening (SBF) har musiken på sistone börjat vinna insteg som studieämne. Till största delen fortsätta dock de musikintresserade att arbeta i de traditionella formerna, d. v. s. i så kallade sång- och musikföreningar, »tydligt därför att begreppet sång- och musikförening är så mycket äldre än begreppet studiecirkel». Vid större sammandragningar av organisationens medlemmar är det regel att i programmet lägga in instruktionsövningar i framför allt sång.

Sveriges Kristliga Bildningsförbund (SKB) överlåter åt de i förbundet ingående delförbunden att svara för ifrågavarande bildningsverksamhet.

Tjänstemännens Bildningsverksamhet (TBV) utövar icke speciell studierådgivning på musikens område. På några orter ha dock cirklar varit i arbete. Cirklarnas ämnen ha varit musikutövning men också musikhistoria och musikanalys.

Av studieorganisationer utanför Samverkande Bildningsförbunden, som göra insatser av musikfrämjande art, må särskilt Kursverksamheterna i universitets- och högskolestäderna omnämnas. De anordna, såväl under arbetsterminerna som under somrarna kurser, som främst syfta till att bibringa ökad musikförståelse. En mera omfattande syftning hade en av Kursverksamheten vid Stockholms Högskola sommaren 1947 anordnad kurs, benämnd Möte med musiken. Om denna kurs anförde arrangören i sitt prospekt:

Denna kurs har två linjer, en som vänder sig till den musikintresserade allmänheten och en som vänder sig till musikpedagoger. Den förra allmänna linjen, som omfattar en vecka, bjuder på möjligheter att genom en brett upplagd lyssnarkurs, genom praktisk musikutövning i sång eller på olika instrument, genom föredrag och diskussioner få en ökad musikalisk allmänbildning, en orientering i musikhistoriens grunddrag samt någon vana att analysera ett musikverk. Den del av kursen, som vänder sig till musikpedagoger och som varar 14 dagar, är avsedd som instruktionskurs, i vilken olika slags musiklärare och cirkelledare i musik skall få möjlighet till en kortare komplettering av sin utbildning och få nya pedagogiska impulser för såväl individuell undervisning som gruppundervisning. Gemensam för båda linjerna blir en teoretisk och historisk musikundervisning, i form av lyssnarkurser, föredrag och diskussioner.

Sedan år 1945 regelbundet och dessförinnan sporadiskt ha Kursverksamheterna, vilka som sektioner ingå i Folkuniversitetet, haft tillfälle att anlita en av Folkuniversitetet tillsatt, välkvalificerad musikassistent. Kursverksamheterna eftersträva också samarbete med olika musiksammanslutningar. I Stockholm tog således Kursverksamheten vid Högskolan initiativet till den samarbetsorganisation, som benämnes Stockholms Musikbildningskommitté.

Vid sidan av studieförbunden men i samverkan med dessas distriktsorganisationer ta de läns- eller landskapsvis uppbyggda folkbildningsförbunden stundom vissa initiativ av musikfrämjande art. Dessa bestå i att en eller annan folkbildningskurs i musikfrågor anordnas, varvid även en uppläggning som studieledarkurs kan komma i fråga. Vidare ha inom ett antal folkbildningsförbund musikkommittéer tillsatts, och i några fall ha musikkonsulenter utsetts. Dessa konsulenter arbetsuppgifter ha dock varit av skiftande art, och detsamma måste sägas om det organisatoriska förhållandet mellan folkbildningsförbunden och musikcirkelförbunden, där sådana finnas. Folkbildningsförbundens topporganisation, Folkbildningsförbundet, utövar genom sin musiknämnd en viss rådgivning i fråga om kurs- och konsulentverksamheten och söker även på andra sätt stå musikbildningsorganisationerna till tjänst.

Slutligen må uppmärksamheten fästas på den musikbildande verksamhet,

som utföres av de till Föreläsningförbundens Riksorganisation anslutna föreläsningförbunden och föreläsningföreningarna. Denna verksamhet, som omfattar såväl föreläsningar i musikämnen som musikaliska s. k. underhållningar, har varit av stor betydelse särskilt i isolerade trakter, där avståndet till orter med konsertverksamhet är betydande och där sådana sammanslutningar saknas, som mera direkt företräda och odla musikintresset. I dylika fall har föreläsningverksamheten möjliggjort en kontakt med levande musikalisk konst, som eljest knappast kunde ha etablerats. Föreläsningarna och underhållningarna förmedlas av de tre centralbyråerna för föreläsningverksamheten, Folkbildningsförbundet, Västra Sveriges Folkbildningsförbund och Centralbyrån i Lund för populära vetenskapliga föreläsningar. Av dessa har Centralbyrån i Lund därtill tagit självständiga initiativ på musikbildningens område, i det att den under åren 1929—1939 anordnat universitetscirkel i musikhistoria. Byrån har under arbetsåret 1947/48 återupptagit denna verksamhet.

d) Religiösa, ideella m. fl. organisationer.

Musikverksamhet i någon form, åtminstone unison sång, torde förekomma inom all föreningsverksamhet, som eftersträvar stämning och trivsel på sammankomsterna. I det följande omnämnes emellertid endast sådan verksamhet, där en strävan till konstnärlig fördjupning och fastare organisatorisk utformning kan iakttagas. Härvid bör dock märkas, att ett stort antal organisationer ha en viss anknytning till något studieförbund, till vilket de lokala musikotövargrupper kunna vara anslutna, vilkas verksamhet har karaktären av studiearbete.

En självständig musikverksamhet av större omfattning har främst vuxit upp i samband med de religiösa strävandena.

Inom statskyrkan, där Kyrkosångens Vänner är en organisation av främjandetyyp, har framför allt Sveriges Kyrkosångsförbund dragit till sig det aktiva musikbildningsintresset. Förbundet, som bildades år 1925 som en sammanslutning av ett antal stiftsförbund av kyrkokörer, är för närvarande den största körsångsorganisationen i landet. Det anordnar i regel vart tredje år en rikskyrkosångshögtid, då ett för alla körer gemensamt hymnprogram framföres men då också mindre körsammanslutningar och separata körer framträda med mera krävande program. Förbundets kyrkomusikaliska fortbildningskurser rikta sig i första hand till körledarna. De omfatta förutom instruktion i kördirigering o. d. även orientering i de olika stilriktningarna på såväl den kyrkliga som den profana musikens område. För körmedlemmarna avsedda kurser, omfattande bl. a. röstutbildning och allmän musikalära, anordnas, då ekonomin så tillåter. Oftast ser sig dock förbundet nödsakat att lita till körernas egna möjligheter att skaffa sina medlemmar tillfälle till utbildning av detta slag. Förbundet utger en tidskrift, Kyrkosångsförbundet, vari publiceras instruktiva artiklar, kompositörsbiografier, recensioner av nyutkommen musikkritik o. d.. Med tidskriften följa årligen

tolv musikbilagor, i huvudsak bestående av hymner utan musikbeledsagning. Sedan år 1940 bedriver förbundet en omfattande barnkörverksamhet.

De frikyrkliga samfunden ha likaledes byggt upp en omfattande musikverksamhet.

De Ungas Förbund för kristligt arbete (DUF), Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens barn- och ungdomsverksamhet, bildade år 1923 ett eget sångarförbund. Detta har sedan 1934 anställt en instruktör med uppgift att verka för sångens höjande. Denna uppgift fullgör instruktören främst genom att anordna kurser, dels lokalt inom föreningarna, dels kretsvis. Även mera omfattande kurser för sångledare hållas. Inom ett 10-tal distrikt ha tillsatts s. k. sångarombud, amatörer med någon utbildning på det musikaliska området. — Även en sammanslutning av musikföreningarna inom förbundet planeras.

Frälsningsarmén bedriver sång- och musikverksamhet sedan år 1882. Denna verksamhets syfte är »icke främst konstutövning eller konstförståelse utan ett understödjande av evangelii förkunnelse». För sina musikanter och musikledare anordnar armén teoretiska och praktiska musikkurser. Hit hörande frågor behandlas också i speciella tidskrifter. En omfattande förlagsverksamhet bedrivs. Med varje utgivet orkesterpartitur följa vägledande och förklarande anmärkningar till hjälp för musikledarna.

Metodistkyrkan i Sverige innesluter ett stort antal sångköror, av vilka de flesta äro sammanförda i åtta körförbund med var sin förbundsstyrelse. Något riksförbund finnes däremot icke. De s. k. strängmusikföreningarna äro likaledes många, och även några orkestrar finnas. Repetitionsarbetet bedrivs regelbundet i såväl köror som musikföreningar. Kyrkans centrala ledning söker främja kvaliteten i detta arbete genom att anordna strängmusikkurser och sångardagar, avsedda för kyrkomedlemmar inom ett visst distrikt. Vid Metodistkyrkans teologiska skola i Göteborg, där kyrkans pastorer utbildas, förekommer viss begränsad utbildning i sång och musik.

Inom Svenska Baptistsamfundet ha likaledes sång- och musikföreningar bildats i anslutning till flertalet lokala församlingar. Därutöver finnas på vissa platser orkestrar och köror, som föresätta sig mera krävande uppgifter. En del av körerna äro organiserade som studiecirkelar. Körerna äro sammanslutna i distriktsköror, som i sin tur bilda Svenska Baptisternas Sångarförbund. Detta förbund anordnar sedan år 1930 dirigentkurser, dels för hela landet, dels distriktsvis, och utger en egen tidning, Sången, som innehåller instruktiva artiklar och åtföljes av musikbilagor. Förbundets förlagsverksamhet omfattar även musikalier. För närvarande (1947) överväges tillsättandet av en musikkonsulent.

Svenska Baptisternas Ungdoms-Förbund bedriver sin musikverksamhet huvudsakligen i anknytning till huvudorganisationen. Dock finnas särskilda köror och orkestrar i junioravdelningarna, vilkas medlemmar äro i åldern 12—18 år. Medlemmarna i åldern 9—12 år kunna i sin avdelning,

Goda Kamrater, erövra det s. k. musikmärket, för vilket kräves kunskap i notskrift och förmåga att enkelt spela en sång.

Inom Svenska Missionsförbundet (SMF) är musikverksamheten organiserad efter samma linjer som inom Svenska Baptistsamfundet. Kursverksamheten är dock mera omfattande, och SMF:s Sångarförbund har alltsedan år 1939 haft en sång- och musikkonsulent anställd för ledningen av dessa kurser. Kurserna omfatta en till tre veckor och uppgå till 30 à 35 per år. Sångarförbundet utger tidskriften Sångarbladet, som syftar till instruktion och åtföljes av notbilagor. Instruktionsaftnar, belysande olika tidsepokers och kompositörers musikskapelser, har blivit en allt vanligare arbetsform inom förbundet. SMF:s korrespondensinstitut har brevkurser i allmän musikinlära för körledare och i strängmusik.

Inom de profana organisationerna har musikverksamheten icke fått samma fasta utformning. Ansvaret för det målmedvetet bedrivna studiearbetet på musikens område har, där så kunnat ske, överlåtits till ett studieförbund, och det övriga sysslandet med musik har även här företrädesvis betraktats som ett led i den medlemsvårdande verksamheten. Så kan exempelvis sägas vara fallet inom nykterhetsorganisationerna och flertalet politiska ungdomsorganisationer. Den omvårdnad, som ledningen för organisationerna ägnar denna verksamhet, består främst i att musikinstruktion tillmätas ett visst utrymme på programvårdskonferenser och i organisationernas tidskrifter, att sångsamlingar och melodiböcker utges o. s. v. Inom förbund av olika slag kan dock iakttagas, att lokala initiativ, främst av ungdomsvårdande art, stundom leda till en både kvantitativt och kvalitativt betydande musikverksamhet. Så är exempelvis fallet inom vissa ungdomsgårdar, anslutna till Riksförbundet Sveriges Hemgårdar, och inom vissa kooperativa grupper, anslutna till Kooperativa Förbundet. Sveriges Husmodersföreningars Riksförbund strävar att i viss mån fördjupa musiksysslandet inom lokalföreningarna och har försöksvis anordnat körledarkurser. Olika ungdomssammanslutningar, exempelvis Sveriges Godtemplares Ungdomsförbund (SGU) och Nationaltemplarordens ungdomsförbund Heimdal, bedriva folkdansverksamhet bl. a. i syfte att öka förståelsen för folkmusiken. Konsekvent tillämpas detta betraktelsesätt av Svenska Ungdomsringen för bygdekultur, till vilken äro anslutna ett stort antal spelmansförbund, som regelbundet öva folkmusik. På detta område är Ungdomsringen f. n. landets ledande organisation, som för spelmännen anordnar kurser av olika omfattning och åt förtjänta spelmän utdelar belöningar. Ungdomsringen har en särskild folkmusiksektion och bereder i sin tidning utrymme för artiklar, som beröra denna sektionens verksamhet.

e) Radiotjänst.

I del I av betänkandet (s. 78—79) angavs, att Radiotjänsts musikavdelning anordnat särskilda program med folkpedagogiskt syfte. Studiebrev till vissa musikprogram förekommo redan arbetssäsongen 1935/36, och senare ha sänts

olika studierier med studiebreve o. d. Från år 1939 har också förekommit samarbete med musikcirkelorganisationerna, varvid Radiotjänsts viktigaste insats bestått i sammanställning av typprogram, kompletterade med studiebreve, som tagit sikte på det musikaliska utförandet, samt med reallexikon och personlexikon.

f) Försvarets bildningsverksamhet.

Den militära fritidsundervisningen bygger på frivilligt deltagande av intresserade värnpliktiga och omfattar främst kurser och studiecirkel under lärares ledning. Musiken har härvid visat sig endast kunna intressera ett mindretal, men siffrorna ha stigit från år till år. I enstaka fall ha anordnats s. k. besökscirkel, vilkas medlemmar regelbundet beviljat konserter. Truppförbandens allmänna föreläsningssverksamhet omfattar också framställningar berörande musik och musikförståelse. Som regel äga förbandscheferna rätt att anordna var fjärde föreläsning som s. k. underhållning i föreläsningsskolens mening. Att en omfattande musikverksamhet av utpräglad förströelsekaraktär förekommer, torde icke behöva särskilt omnämnas.

g) Korrespondensinstitutet.

Som tidigare angivits, ha några folkrörelseorganisationer låtit utarbeta korrespondenskurser som en vägledning för musikverksamheten inom den egna organisationen. Men också de allmänna korrespondensskolorna ha i någon utsträckning upptagit musikundervisning på sitt verksamhetsprogram.

I Brevskolans verksamhet presenteras från och med hösten 1947 kurser i violin, gitarr, piano och dragspel samt en musikledarkurs, vilka samtliga övertagits från en privat undervisningsanstalt. Sedan 1946 erbjuder skolan en kurs, kallad Att sjunga till gitarr eller luta, som rekviderats av såväl cirkel som enskilda. Skolan synes föredra, att cirkelna stå under ledning av en sakkunnig person på orten, som håller kontakt med skolan. I en del fall har emellertid sådan sakkunnig person inte funnits att tillgå. Då ha cirkelna uteslutande haft brevkursen och skolans rådgivning att lita till, men resultaten uppges ändå ha blivit goda.

Hermods Korrespondensinstitut erbjuder den musikintresserade kurser i allmän musikleära, harmonilära och orkesterkännedom. Kursen i harmonilära är delad i två avdelningar, av vilka den förra är avsedd för studerande utan musikteoretiska förkunskaper. Institutet beräknar antalet nytilkomna elever i musikämnen till ungefär 1 000 per år. Det är icke ovanligt, uppger institutet, att eleverna utnyttja kursbreven i studiecirkelarbete. — Ifrågasvarande verksamhet har bedrivits sedan år 1920.

NKI-skolans kurs i musik är uppdelad i fem avdelningar, som också kunna studeras separat. Delkurserna benämnas musikens första grunder, vokalmusik, körskola, harmonilära och orkesterskola. Körskolan och orkesterskolan rikta sig i första hand till ledarna för körer och orkestrar, medan kursen i vokalmusik är avsedd för sångare, som önska förkovra sina röster och öka sin

säkerhet i tonträffning. De övriga kurserna meddela grundläggande insikter i allmän musikleära och i kompositionslära. Kurserna ha funnits i ett tiotal år. År 1944 träffade NKI-skolan ett avtal med Svenska Sångarförbundet, enligt vilket delkurserna i musikens första grunder och i vokalmusik borde studeras i s. k. lärarcirklar av samtliga till förbundet anslutna körföreningar.

2. Verksamhetens syfte, art och omfattning.

a) Musikförståelsen som mål för det musikaliska folkbildningsarbetet.

Sysslandet med musik inom det svenska folkbildningsarbetet har till den ojämförligt största delen haft sin utgångspunkt i musikutövningen. Grupper av musikintresserade ha samlats för att bedriva samspel eller samsång, och övningstimman ha företrädesvis upptagits av rent repetitionsarbete. Att deltagarna i många fall, särskilt i fråga om körer och blåskårer, icke ens hjälpligt behärskat notskriften, är omvittnat. Så småningom har emellertid den uppfattningen trängt sig fram, att ett musicerande, som visserligen ger utlopp för en spontan musikglädje men som icke leder till ett ständigt ökat allmänmusikaliskt kunnande, ej är till fyllest. Det har därför blivit alltmera vanligt, att gruppernas ledare söka bibringa deltagarna åtminstone någon insikt i musiklärans grunder, reglerna för musikalisk formgivning, olika musikstilarter o. d. Att studieförbund och andra riksorganisationer tillsatt särskilda ledare för musikbildningsarbetet, har otvivelaktigt främjat denna utveckling. Då körer och orkestrar sammanslutit sig till riksomfattande organisationer, då studieförbundens styrelser organiserat särskilda sektioner att tillvarata musikcirkelnas intressen eller då de religiösa samfundet konstituerat särskilda sångarförbund, ha personer med klar insikt om betydelsen av ett verkligt musikstudium fått större möjligheter att propagera för sin uppfattning och att verka för dess omsättande i handling. Särskilt vid de kurser för körledare, orkesterdirigenter och musikcirkelledare, som en rad organisationer nu anordna, ha de kunnat föra ut sina intentioner till allt vidare kretsar. Generellt torde också kunna sägas, att de grupper, som utslutande ägna sig åt ett rent mekaniskt innötningsarbete, äro på väg att försvinna inom de sammanslutningar, som skapat särskilda sektioner för det musikaliska bildningsarbetet.

Det musikstudium, som primärt tagit sikte på musikförståelse, har intill sista tid varit mycket begränsat. En förutsättning för sådant studium har varit, att deltagarna haft en viss musikalisk allmänbildning, att kunniga lärare funnits att tillgå men framför allt att tillfälle funnits att någorlunda regelbundet lyssna till fullvärdig musik. Musiklyssnandet som studium har därför länge med nödvändighet blivit begränsat till ett antal större orter, och en ytterligare begränsning har betingats därav, att de socialgrupper, som företrädesvis bära upp det allmänna studiecirklarbetet, hittills endast i obetydlig utsträckning ingått i den traditionella konsertpubliken.

Läget har nu förändrats bl. a. därigenom, att radioprogrammen — i viss mån också musikfilmen — tillkommit som arbetsmaterial för lyssnargrupper, varjämte fullgoda grammofonupptagningar kunna anskaffas för överkomligt pris. Det torde också kunna antagas, att den elementära musikundervisningen i skolorna nu leder till något större resultat än tidigare.

Av betydelse i detta sammanhang är också, att Radiotjänst lagt upp särskilda lyssnarkurser. Studiebrev till dessa kurser ha utgått till ett stort antal rekvisiter, och inom åtskilliga organisationer ha studiecirklar utnyttjat dem som arbetsmateriel. Studieämnet har då varit endera musiklyssnande, musikhistoria eller musikteori. Radiotjänsts musikhörsningsstävlingar, där deltagarna ofta visat en förbluffande god kännedom om musikverk från olika epoker och stilriktningar, böra likaledes ha bidragit till att öka intresset för musikstudium.

Ett studiearbete, som helt varit inriktat på musikförståelse, har utövats av Kursverksamheterna vid universiteten och högskolorna. Dessa arrangörer ha kunnat räkna med att samtliga de förutsättningar förelegat, som ovan angivits som nödvändiga för ett sådant studiearbete, och anslutningen har också varit så stor, att kursformen med fördel kunnat anlitas.

Ett grupparbete för musikförståelse, som främst byggt på regelbundna konsertbesök, rapporteras exempelvis av Försvarsstaben. De organisationer, vilkas huvuduppgifter är att förmedla föreläsningar, kunna givetvis också betecknas som organ för strävandet att öka musikförståelsen, i den mån som musikföreläsningar och goda musikaliska underhållningsprogram rekvisiterats. Föreläsningsförbundens Riksorganisation bedömer förekomsten av musikprogram i föreläsningsverksamheten så, att varje medelstor eller större föreläsningsförening genomsnittligt anordnar minst en musik-(sång-)afton per termin.

Att den musikutövande verksamheten i viss utsträckning bör kombineras med sådant studiearbete, som innebär att förmågan av musikförståelse ökas, synes stå klart för alla inom den folkliga musikverksamheten arbetande organisationer, men det bör också framhållas, att någon tendens att nedvärdera det amatörmässiga musikutövandet såsom varande ett vanhelgande av den stora konsten eller innebärande en risk för obehörig konkurrens med de yrkesutövande musikerna icke kan märkas från de organisationernas sida, som främst ägna sig åt att utbreda förmågan av musikförståelse. Som uttryck för en sådan tendens kunna nämligen icke de uttalanden uppfattas, där önskvärdheten av en viss kontroll över de privat undervisande musiklärarnas kompetens framhäves. Debatten om åtgärder för det folkliga musikhörsningsarbetets förkovran kompliceras icke av några mera utpräglade principiella meningsmotsättningar beträffande det önskvärda innehållet i detta arbete.

b) Instrumental och vokal musikutövning.

Att en samverkan mellan instrumentala och vokala grupper ur vissa synpunkter kan vara önskvärd, är en tanke som organisationerna på musiklivets

område ingalunda stå främmande för. Rekommendationer av denna art framföres exempelvis i riktlinjerna för SOR:s och Sveriges Körförbunds verksamhet. Närmast synas dessa organisationer räkna med att en dylik samverkan skall leda till att repertoaren berikas, eftersom en stor del av den tyngst vägande musiklitteraturen från olika tider just omfattar kompositioner för kör och orkester. Förhållandet kan också uttryckas så, att ett samarbete mellan vokalister och instrumentalister kan för såväl de medverkande som publiken medföra ett betydande tillskott av musikalisk bildning, eftersom detta begrepp är intimt förknippat med kändedomen om olika tiders musikskapande. Men härutöver bör det framhållas, att samverkan kan vara av värde även för sådana grupper, som äro sammansatta av orutinerade sångare eller instrumentalister och som aldrig kunna reflektera på att ge sig i kast med de verkligt stora musikverken. Instrumenten ge nämligen körstämmorna ett stöd, som förhindrar detonerings och överhuvud främjar rensjungningen, medan samklngen av instrumentton och vokalton i viss mån eliminerar strävheten hos instrument och röstorgan. De medverkandes prestationer kunna därmed göra ett gynnsammare intryck på åhörarna.

Emellertid äro olikheterna i arbetsmetoder inom en instrumentalgrupp och en vokalgrupp så pass stora, att det i allmänhet är lämpligast, att instrumenta- lister och sångare i huvudsak bedriva övningsarbetet var för sig, även i de fall då samverkan åsyftas. Så sker i allmänhet också. Till detta bidrar givetvis den omständigheten, att flertalet av de organisationer, som i våra dagar konstituera det folkliga musikkbildningsarbetet, från början varit exklusivt inriktade på endera vokal- eller instrumentalmusik. Emellertid finnas inom de religiösa samfunden och även på annat håll musiksammanslutningar, s. k. musikföreningar, som redan från början ägnat sig åt båda dessa musikarter. Deras konstnärliga ambition synes dock icke vara särskilt högtsyftande.

Vissa uppgifter om fördelningen på instrumental- och vokalgrupper inom olika sammanslutningar, främst studieförbund, specialorganisationer och religiösa samfund, framläggas i tabell 1. Uppgifterna äro dock icke fullständiga, då organisationerna själva icke alltid äga säker kändedom härom. — I tabellen anges också det totala antalet musikgrupper och deltagare inom de redovisade organisationerna.

Bland grupperna ha icke medräknats de s. k. sång- och musikföreningarna, vilkas antal av organisationerna själva beräknas uppgå till inom SBF inemot 800, Frälsningsarmén 5 000, Metodistkyrkan 150, Svenska Baptistsamfundet 550 och SMF 1 200. Ej heller redovisas i tabellen de till SOR anslutna orkesterföreningarna och andra musiksällskap, de av musikskolor och skolstyrelser anordnade ensemblegrupperna eller de musikgrupper, som huvudsakligen i underhållningssyfte arbeta inom en rad profana organisationer, främst ungdomsorganisationer.

Siffrorna hänföra sig i allmänhet till verksamhetsåret 1946/47.

Det bör anmärkas, att ett antal grupper kunna ha rapporterats till såväl ett specialförbund som något av studieförbunden, varigenom de blivit dubbelräknade i tabellen.

Tab. 1. Fördelning på instrumental- och vokalmusik samt totala antalet grupper och deltagare.

(Siffror inom parentes återgå på uppskattningsvis gjorda beräkningar.)

Organisation	Vokalmusik		Instr.-musik		Totalt	
	Grupper	Deltag.	Grupper	Deltag.	Grupper	Deltag.
ABF		(fördelningen okänd)			808	11 698
IOGT:s studieförbund	130	(2 000)	98	(1 275)	228	(3 275)
JUF		(fördelningen okänd)			13	(130)
NTO:s studieförbund	49	(490)	46	(460)	95	(950)
SFM	1	8	5	51	6	59
SLS		(fördelningen sannolikt jämn)			54	459
SBF		(fördelningen okänd)			10	132
TBV	3	47	7	128	10	175
Kursverksamheterna		(teoretiskt studium)			29	751
SAMK	—	—	43	895	43	895
Sveriges Körförbund	447	11 200	—	—	447	11 200
Svenska Sångarförbundet	500	12 000	—	—	500	12 000
Sveriges Kyrkosångsförbund	652	13 260	—	—	652	13 260
De Ungas Förbund	70	(1 000)	(okänt)	(2 000)	(okänt)	(3 000)
Frälsningsarmén	(se föreg. sida!)		152	1 800	152	1 800
Metodistkyrkan	(150)	(okänt)	(några)	(okänt)	(150)	(okänt)
Svenska Baptistsamfundet	(100)	(1 900)	(några)	(okänt)	(100)	(2 000)
Svenska Missionsförbundet	(350)	(8 000)	(100)	(okänt)	(450)	(okänt)
Svenska ungdomsringen	9	171	11	78	20	249
Försvarets bildningsverksamhet....		(fördelningen okänd)			30	329

c) Ensemblespelning och lektionsverksamhet.

I vad mån individuell undervisning ingår i gruppernas arbete undandrar sig i stort sett bedömande, så snart det gäller verksamheten utanför musikskolor och liknande institutioner. Tydligt avtecknar sig emellertid en viss spänning mellan å ena sidan gruppernas önskan att så effektivt som möjligt utnyttja den relativt välbetalda lärarkraften genom att främst anlita den för ensemblespelningen, å andra sidan riksmusikledarnas strävan att främja ett grundigt utbildningsarbete genom propaganda för individuella lektioner. Något av denna spänning framskymtar i en rapport från IOGT:s musikstudiekommitté: »Särskilt glädjande är att allt flera cirklar numera tycks förstå värdet av en ordnad lektionsverksamhet. Upplands och Värmlands musikcirklar går fortfarande i täten härvidlag. Men mycket återstår dock att göra på detta område, och här har vi en av våra angelägnaste arbetsuppgifter.» Uttalandet avser instrumentalcirklarna. I körernas verksamhet torde individuell undervisning, som närmast skulle innebära röstvård och tonbildningslära, endast undantagsvis ingå.

Medan det sålunda å ena sidan framstår som angeläget att uppmuntra till lektionsgivning i samband med musikcirklarnas ensembleverksamhet, är det å andra sidan nödvändigt att reagera mot att musikcirkelbeteckningen appli-

ceras på sådan musikundervisning, som enbart omfattar enskild handledning. Det förekommer, att organisationerna som studiecirkelar rapportera undervisningsgrupper, vilka icke bedriva något som helst gemensamt arbete utan endast disponera över samma lärare för individuella deltimmeslektioner. Även om det — särskilt med hänsyn till att en allmän elementär musikundervisning ännu icke byggts upp — kan vara förstäeligt, att man sökt inpassa individuell lektionsgivning inom den fria bildningsverksamhetens traditionella arbetsformer, måste det dock sägas, att en dylik uppluckring av cirkelbegreppet icke är försvarlig. Andra vägar böra sökas för att inom det statsunderstödda folkliga musikbildningsarbetet bereda utrymme för den lektionsverksamhet, som kan anses erforderlig. Utredningen återkommer till denna fråga i kap. 7.

I detta läge tilldra sig de försök med gruppundervisning i musik, som sedan ett antal år praktiserats vid vissa folkmusikskolor (exempelvis Handen, Jönköping, Nacka, Sollentuna, Västerås) och i vissa folkskolors (exempelvis inom skoldistrikt i Uppland och Värmland) musikundervisning, stort intresse. Utredningen har inhämtat, att sådan gruppundervisning i flera tiotal år varit vanlig i Förenta staterna (bilaga 3) men att i Sverige experiment mera allmänt påbörjats först under 1930-talet. Erfarenheterna förefalla genomgående vara goda. Mestadels synas grupperna omfatta tre eller fyra elever, men även där de kommit att bestå av ännu flera elever (violin eller piano), anges resultaten ha blivit påfallande goda. Sålunda meddelar Nacka Folkliga Musikskola, där grupperna omfatta 2—6 elever:

»Gruppundervisning är skolans huvudsakliga arbetsform. Den är tidsbesparande. Kontakten med spelkamraterna och tävlingsmomentet i studierna har också visat sig vara för musikundervisningen synnerligen gynnsamma faktorer.»

ABF-avdelningen i Eskilstuna har gjort ett av de allra tidigaste experimenten med gruppundervisning (hösten 1925). Härom rapporteras:

»Början gjordes med undervisning i fiol och piano. Ett 20-tal elever i fiolspelning fördelades på 3—4 grupper, medan lika många pianoelever uppdelades på 2 grupper. Det får väl anses som självfallet att detta första försök var fyllt av många bristfälligheter, men dessa brister komparerades till inte ringa grad av såväl de två lärarnas som elevernas egen entusiasm för arbetet. Inga barn togos vid denna tidpunkt med i undervisningen, utan grupperna bestodo uteslutande av äldre eller av mogen ungdom. Vi iakttog med mycken tillfredsställelse, hur samvaron mellan flera elever under lektionerna var till gagn och att arbetsformen fostrade, entusiasmerade och sporrade. ABF:s styrelse var efter ett par år villig att öka ut antalet grupper samt medgav, att prov med undervisning i andra instrument jämväl kunde ske. Därigenom kunde gruppundervisning även uti flöjt, klarinett och andra blåsinstrument börjas omkring 1928. Även dessa försök gävo tillfredsställande resultat. Efter hand utökades undervisningen till att omfatta samtliga orkesterinstrument, utom oboe och fagott.

Omkring 1935 börjades inom ABF en försöksundervisning för skolbarn i spelning av fiol och blockflöjt i gruppundervisningens arbetsform, och kort därefter medtogs även pianot i dessa försök. Ett 100-tal barn tog från början del i denna undervisning, som utföll mycket lyckligt. Resultatet blev så gynnsamt, att stadens folkskolestyrelse anslog medel för denna undervisnings genomförande inom ramen av en frivillig skolundervisning.»

Musikskolan i Handen meddelar:

»All undervisning bedrivs i grupp med 6—10 elever per timme. Av pedagogiska och psykologiska skäl börjar nybörjargrupperna alltid med rytminstrument. Dessa instrument intar för övrigt en mycket framstående plats i vår undervisning. Gruppundervisningen har visat sig ha så stora förtjänster, att vi i Musikskolan anser den vara den enda användbara formen för undervisning inom det folkliga musikkbildningsarbetet. Undervisning meddelas i piano, fiol, olika blåsinstrument, mandolin, gitarr och dragspel. Som påbyggnad till gruppundervisningen bedrivs ensemblespel i stor utsträckning.»

Jönköpings stads musikskola rapporterar:

»Undervisningen har skett i grupper om 2 — i några ämnen 3 — elever i varje grupp. När det gäller en musikskola har ett sådant undervisningssätt stora fördelar. Eleverna kunna lära mycket genom att lyssna på varandra och taga del av de instruktioner, som kamraterna få, förutsatt att samtliga i gruppen stå på ungefär samma utbildningsnivå. I orkesteravdelningen kunna eleverna på ett något avancerat stadium spela samtidigt i en och samma grupp, vilket på ett snabbt sätt fostrar fram rytmisk säkerhet och förbereder ensemblespelet. För läraren har gruppundervisningen den fördelen, att om en elev på grund av sjukdom e. d. måste utebli från en lektion, denna lektion inte med nödvändighet måste inställas.»

Från ytterligare andra håll påpekas, att gruppundervisning ger eleverna möjlighet att samarbeta och hjälpa varandra även mellan lektionerna, att den hjälper dem att övervinna perioder av olust och att den ger dem vana att musicera i närvaro av andra människor. Flera musiklärare påpeka att deras erfarenheter huvudsakligen gäller ett elevmaterial, som består av barn. Som framgår av ovanstående redogörelse från Eskilstuna, har dock metoden prövats även i grupper av äldre elever. Enstämigt understrykes emellertid, att metoden ställer stora krav på lärarens aktivitet och pedagogiska förmåga och att bristen på lärare med pedagogisk utbildning för meddelande av gruppundervisning i hög grad inskränker möjligheterna att tillämpa metoden.

d) Olika typer av instrumental- och vokalgrupper.

Orkesterbesättningar av symfonikaraktär förekomma endast undantagsvis utanför SOR. De i detta förbund ingående orkestrarna äro, såsom tidigare påpekats, endast delvis att betrakta som uppvuxna på det folkliga musikkbildningsarbetets grund. Skyldigheten att hålla sådana instrument besatta, som endast undantagsvis spelas av amatörmusiker, jämte skyldigheten att utföra ett antal offentliga konserter har tydligen verkat därhän, att mindre orkestrar icke särskilt eftertrakta att kvalificera sig för medlemskap i SOR. Endast ett fåtal av orkestrarna synas ha byggts upp kring en tidigare musikstudiegrupp av folklig karaktär.

De instrumentala grupper inom de folkliga organisationerna, som beteckna sig som orkestrar, torde i regel ha en mera begränsad omfattning. En ganska god stråkbесättning, några träblåsinstrument, enstaka bleckblåsinstrument

och något slagverk samt därtill piano eller orgel som rytmiskt stöd och som utfyllnad av felande stämmor torde vara utmärkande för dessa orkestrar, som förekomma dels inom de större bildningsorganisationerna och de religiösa samfunden, dels såsom elevorkestrar i anslutning till bl. a. musikskolornas verksamhet. Såsom uppvuxna på grundvalen av musikcirkel- och musikskoleverksamhet kunna de betecknas som uttryck för nyare strävanden inom det folkliga musikbildningsarbetet.

En äldre tradition representeras av de rena blåsorkestrarna. Dessa, som ofta omsluta bara sex eller åtta man, voro tidigare synnerligen populära och kunde i samhällen med obetydlig utflyttning (exempelvis brukssamhällen) hållas samlade med oförändrad personbesättning under en lång följd av år. Till följd av sin begränsning i fråga om konstnärliga variationsmöjligheter ha blåskårerna icke särskilt uppmuntrats i senare tiders musikbildningsarbete, men organisationer, som arbeta med möten eller fester utomhus (exempelvis Frälsningsarmén och arbetarrörelsen), uppskatta dem och omhulda dem alltjämt. De fristående blåskårerna ha en samorganisation i SAMK.

En annan specialtyp representeras av de rena stråkensemblerna. Dessa torde i några fall ha sammansatts för att ge goda stråkmusiker tillfälle att arbeta med den ypperliga notlitteraturen på detta område, men oftast torde det röra sig om det första stadiet av en samspelsgrupps utveckling mot en fullständigare besättning. Detta senare förhållande markeras särskilt i de fall, då stråkstämmorna regelbundet understödjas av piano.

En särställning bland instrumentalgrupperna inta de undervisningsgrupper, som bestå av elever, vilka spela samma eller närbesläktade instrument. Inom dessa grupper avser man främst att driva den rent tekniska sidan av undervisningen, och det är vanligt att deltagarna i dessa grupper därtill äro medlemmar av en mera allsidigt sammansatt ensemble. Rutinerade pedagoger bedriva dock i viss utsträckning ensemblespelning även inom grupper med samma instrument.

På det vokala området intar den blandade kören numera den centrala ställningen. Den tillåter rösterna att röra sig inom sitt naturliga tonomfång, samtidigt som det sammanlagda tonomfånget blir större och kontrastverkan mellan stämmorna blir bättre än i en ren mans- eller kvinnokör. Den favorisering av manskören, som under 1800-talet starkt gjorde sig gällande, bottnade i viss mån i en historieromantiskt betingad förkärlek för den speciella manskörsklangen, och etablerandet av manskörer torde därtill ha framstått som naturligt i en tid, då de representativa uppgifterna i samhället främst åvilade männen. Alltjämt upprätthålles manskörsången, dels av traditionsskäl, dels inom organisationer med uteslutande eller övervägande manliga medlemmar, men de nybildningar av manskörer, som stundom äga rum även nu, bli mestadels av kort varaktighet. Kvinnokörer och barnkörer rapporteras av organisationer och samfund mest som sporadiskt förekommande. Svenska Kyrkosångsförbundet främjar dock metodiskt barnkörverksamheten.

De s. k. sång- och musikföreningar, som i stort antal förekomma inom de religiösa samfunden och SBF, synas mestadels utöva en- och tvåstämmig sång till ackompanjemang av sådana stränginstrument som gitarr och cittra.

Att den unisona sången kan verka samlande och stimulerande är sedan länge väl bekant inom folkrörelserna; att den därtill, ambitiöst bedriven, kan inrymma betydande konstnärliga värden, torde nu vara allmänt observerat och erkänt. Olika organisationer söka också genom instruktions- och kursverksamhet förmå sina lokalavdelningar att nedlägga ett målmedvetet arbete på den unisona sångens höjande till en mera konstnärlig nivå. Det vill också synas som om dessa ansträngningar åtminstone temporärt lett till att den unisona sången ägnats ett allvarigare intresse ute i bygderna.

e) Gruppernas storlek, ålderssammansättning och sammankomstfrekvens.

Endast de egentliga studieförbunden samt ett fåtal av övriga inom musiklivet verksamma organisationer äga en mera detaljerad kännedom om sina musikgruppers sammansättning och arbetsintensitet, och icke heller inom dessa sammanslutningar lämnar rapportsystemet ett så enhetligt siffermaterial, att det lämpligen kan statistiskt bearbetas. Endast ett direkt återgivande av de uppgifter, som vissa förbund lämnat, är därför möjligt (tabell 2).

Det bör särskilt observeras, att tabellen icke omfattar de ideella och religiösa organisationernas barn- och ungdomsavdelningar, inom vilka ett stort antal mer eller mindre regelbundet arbetande musikgrupper finnas, ehuru de icke alltid bli föremål för systematisk rapportering. Icke heller upptar tabellen de folkliga musikskolornas undervisnings- och samspelsgrupper, vilka övervägande äro sammansatta av ungdomar under 14 år.

Sammankomsterna omfatta oftast två timmar. Tiden kan dock variera avsevärt, och särskilt i grupper, som övervägande äro sammansatta av ungdomar, kan en kortare sammankomsttid vara åsyftad.

f) Lärarna och deras utbildning. Åtgärder för lärarutbildning.

Flertalet organisationer, som äro verksamma på det musikaliska folkbildningsarbetets område, ange svårigheten att finna kvalificerade och lämpliga lärare som ett av sina allra största bekymmer. Yrkesmännen ha icke alltid intresse för musikverksamhet i de former, som ett på bred grundval upplagt muskbildningsarbete måste betjäna sig av, och deras utbildning har icke skänkt dem tillräcklig förtrogenhet med detta arbetes förutsättningar, vare sig i fråga om mångsidigt instrumentalt kunnande eller i fråga om pedagogiska metoder. Därtill kommer, att välkvalificerade musiklärare sällan äro till finnandes på den utpräglade landsbygden. Kyrkomusikerna ställa sig visserligen ofta till förfogande för körernas arbete, men för den instrumentala musikverksamheten kan deras medverkan endast mera sällan påräknas.

Tab. 2. Gruppernas deltagarantal, ålderssammansättning och sammankomstfrekvens.

(Siffror inom parentes återgå på uppskattningsvis gjorda beräkningar.)

Organisation	Lägsta, resp. högsta deltagarantal	Deltagarantal i genomsnitt	Deltagare under 14 år	Antal sammankomster
ABF	4—50	15	Högst varierande	20—35
IOGT: instr.-gr.	4—65	13	Betydande antal	(27)
vok.-gr.	4—48	14	Undantagsvis	(27)
JUF	4—12	10	Åtskilliga	(10)
NTO	5—30	10	Undantagsvis	10—25
SFM	4—18	10	Mycket få	(14)
SLS	(okänt)	8	Inga	(12)
SBF	5—34	13	Undantagsvis	5—24
TBV	8—33	18	Inga	12—40
Kursverksamheterna	6—58	26	Undantagsvis	10—12
SAMK	8—35	18	Undantagsvis	50—90
Svenska Körförbundet	10—100	23	Undantagsvis	(40)
Svenska Sångarförbundet	15—100	24	Inga	(40)
Sveriges Kyrkosångsförbund	10—61	20	(Särskilda barnköror)	30—40
Frälsningsarmén	5—50	12	20 %	(lägst 50)
Svenska Missionsförbundet: instr.-gr.	4—40	(12)	Åtskilliga	(lägst 50)
vok.-gr.	10—110	23	Inga	(45)
Svenska Ungdomsringen: instr.-gr.	3—10	7	Undantagsvis	(40)
vok.-gr.	10—25	15	Undantagsvis	(40)
Försvarets bildningsverksamhet	2—25	11	Inga	(30—40)

Det har därför varit omöjligt för organisationerna att fastställa några formella kompetenskrav för de lärare, som anlitas för grupperna. Man har, alltefter som möjligheter erbjudit sig, anlitat musikdirektörer, utövande musiker (bl. a. militärmusiker), kantorer och privata musklärare men därutöver också i stor utsträckning amatörer med bristfällig utbildning men med hängivet intresse för musik. SLS, som arbetsåret 1945/46 undersökte hur lärarfrågan hade ordnats inom 35 av förbundets musikcirklar, fann att icke mindre än 18 av lärarna huvudsakligen hade självstudier att bygga på, medan 7 hade fackutbildning (5 musikdirektörer och 2 kantorer), 2 hade genomgått folkhögskola med särskild musikundervisning och 2 hade erhållit mera omfattande privat musikundervisning. De återstående 6 angavos vara folkskollärare eller folkhögskolelärare. — Det är dock uppenbart, att man icke ens genom att till det yttersta pressa ned kraven på lärarnas formella kompetens överallt kunnat få fram någon acceptabel ledare, som tagit hand om ett existerande musikintresse. Sannolikt skulle såväl vokala som — framför allt — instrumentala musikgrupper växa fram på ytterligare ett stort antal platser, om ledarfrågan kunde lösas för rimliga kostnader.

De organisationer, som icke ange att läraranskaffningsfrågan vållat dem några svårigheter, äro sådana som uteslutande äro verksamma i vissa städer eller som eljest begränsat sin musikverksamhet till orter med särskilt goda förutsättningar i ifrågavarande hänseende. I denna situation befinna sig exempelvis Kursverksamheterna. Dessa organisationer ha kunnat anknyta till den i universitets- och högskolestäderna befintliga expertisen, och detta så

mycket lättare, som kursverksamheten främst inriktats på musikhistoriskt och övrigt musikteoretiskt studium och icke på musikutövning. TBV anger likaledes, att svårigheter att anskaffa lärare med god utbildning icke förelegat. Men också här har det varit av avgörande betydelse, att musikbildningsarbetet varit begränsat till ett fåtal större orter, i detta fall städer och större bruks-samhällen.

Mera anmärkningsvärt är då, att icke heller de folkbildningsarbetet närstående musikskolorna i full utsträckning kunnat förvärva lärare med tillfredsställande formell kompetens. Västerås musikskola anlitar i betydande utsträckning lärare, som icke kunna betecknas som fackmusiker. För läraranställning vid Nacka folkmusikskola erfordras »väl vitsordad instrumental och instrumentalpedagogisk utbildning samt styrkt pedagogisk praktik», men någon examensfordran har man icke ansett sig kunna uppställa. Jönköpings musikskola har två musikdirektörer anställda, men kräver i övrigt endast, att lärarna skola vara väl kvalificerade. På mindre orter har man rent av i första hand måst lita till rutinerade amatörer som lärare även i musikskoleverksamheten. Så kan fallet sägas vara i Handens musikskola. Det är också signifikativt, att även folkskolestyrelserna i några av de städer, som lagt in musikundervisning i folkskolans arbetsplan, föredragit att delvis använda andra lärare än sådana, som besitta fackutbildning. Orsaken härtill kan givetvis ha varit, att fackutbildade lärare icke funnits tillgängliga i tillräcklig utsträckning, men man torde också ha menat, att de icke-fackutbildade stundom kunna besitta ett pedagogiskt handlag, som mer än väl uppväger fackmusikernas större specialkunnande, i varje fall vid undervisning på lågstadium.

Anlitandet av kunniga ehuru icke fackutbildade lärare har sålunda varit en av utvägarna, då formellt kompetenta lärare icke stått den folkliga musikbildningsverksamheten till buds. Andra utvägar ha bl. a. varit ambulerande lärarverksamhet, instruktionsverksamhet och korrespondensundervisning. Till en del ha dessa båda former förknippats med varandra, i det att den ambulerande läraren också haft att ombesörja kursverksamhet.

Ambulerande lärarverksamhet inom en räijong, motsvarande ett bildningsförbunds verksamhetsområde, förekommer f. n. i Jämtlands, Kopparbergs och Värmlands län. Huvudman för verksamheten är resp. Jämtlands läns folkbildningsförbund, Kopparbergs läns folkhögskolekursförening och Värmlands musikcirkelförbund. Lärarna, som kallas musikkonsulenter, äro i vartdera Jämtlands och Värmlands län två, i Kopparbergs län en till antalet. Som kompetensfordran anges i Jämtlands läns folkbildningsförbund, att konsulenten helst bör ha genomgått Folkliga musikskolan i Arvika, och de övriga konsulenter ha i verkligheten denna utbildning. Konsulenterna besöka i genomsnitt cirkelarna en dag varannan vecka och kunna därmed svara för lärarverksamheten på 10 à 12 platser.

Också på andra håll anlitas ambulerande lärare, ehuru i mera begränsad omfattning. Sålunda betraktar Upplands musikcirkelförbund som en av sina

huvuduppgifter att till den uppländska landsbygden förmedla lärare från tätorterna inom länet, främst Uppsala. En sådan lärare har undervisningen inom cirklarna som bisyssla och undervisar endast på ett fåtal platser och i ett fåtal ämnen.

Delvis andra arbetsuppgifter ha de konsulenter eller instruktörer, som äro anställda inom de riksomfattande organisationerna och som ha hela landet som verksamhetsfält. En dylik konsulent kan rimligtvis icke regelbundet besöka ett visst antal platser och där fullgöra en lärares uppgifter. I den mån som han verkligen söker utöva lärarverksamhet och icke endast önskar fungera som rådgivare vid arbetets uppläggning, måste han bli i tillfälle att vända sig till ett större antal åhörare än som regelmässigt finnas i en enda lokal grupp, och han måste ha sina åhörare samlade under längre tid än enda sammankomst om en eller två timmar. Korta kurser, återkommande en eller två gånger om året, med gruppmedlemmarna inom en viss mindre räjong, exempelvis en stad med kringliggande landsbygd, blir därför den givna formen för denna art av lärarverksamhet. Det är emellertid uppenbart, att en dylik icke-kontinuerlig undervisningsform endast bristfälligt kan ersätta den regelbundet återkommande läraren, och den torde icke alls vara användbar för de rent instrumentala gruppernas vidkommande.

Som exempel på en organisation, som på nämnt sätt utnyttjar en instruktör som lärare i sångverksamheten, kan DUF anföras. Instruktören, som utbildats vid Stockholms körledarskola och på annat sätt, är helanställd och har till uppgift att under resor över hela landet hålla kortare instruktionskurser. Hans besök på varje plats omfattar tre till sju dagar, beroende på antalet deltagande sångare. Ofta samlas sångare från ett flertal platser till sådana sångardagar. Dagsprogrammet brukar upptaga lektioner i allmän musiklära på förmiddagarna och övningar i körsång och körledning på eftermiddagarna. Kurserna beräknas ge ett sådant stöd åt sångföreningarna, att dessa under mellantiden kunna arbeta vidare utan särskilt utbildade ledare. — Även SMF har för verksamheten inom de till SMF:s sångarförbund anslutna körerna anställt en konsulent, som till en del har att utöva lärarverksamhet direkt inom körerna. Han håller 30 à 35 kurser per år, varvid varje kurs omfattar en eller möjligen två à tre veckor.

En variant av detta direkt på undervisning inom primärgrupperna inriktade instruktionsarbete är den kursverksamhet, som betjänar sig av tillfälligtvis engagerade instruktörer. Dyliga kurser anordnas av åtskilliga organisationer, exempelvis de olika körsammanslutningarna, SAMK, Metodistkyrkan, Svenska Baptisternas Ungdomsförbund, SBF, Svenska Landsbygdens Ungdomsförbund (SLU), Ungdomsförbundet Heimdal. Kurserna kunna antingen vara fristående («sångardagar») eller anknutna till andra sammandragningar av medlemmarna inom en krets eller ett distrikt av organisationen.

I vissa fall, ehuru i betydligt mindre utsträckning än inom det allmänna studietarbetet, söker man ersätta den personligen närvarande ledaren med ett korrespondensinstitutets studiebreve och handledning. Då en lokal grupp ut-

nyttjar denna möjlighet, synes emellertid initiativet härtill i regel ha utgått från gruppen själv och icke från huvudorganisationen. Ett undantag från denna regel utgör emellertid SMF, som självt utger och distribuerar studie-brev i bl. a. strängmusik, direkt avsedda för de musikgrupper, som äro syssel-satta med denna form av musikutövning. Frälsningsarméns musikdepartement har också genom avtal med ett korrespondensinstitut berett sina musikledare och musikanter tillfälle till brevstudier.

Erfarenheten synes ge vid handen, att den inom en begränsad räjong, exempelvis ett län, regelbundet ambulerande läraren har möjlighet att uträtta ett arbete, som i det väsentliga kan jämföras med den stationära lärarens. Där- emot torde man kunna utgå ifrån att den instruktionsverksamhet, som utövas av en riksinstruktör och som endast någon gång under året kan nå de olika grupperna, icke är effektiv, i vad den syftar till att ersätta den direkta lärar- verksamheten. Samma omdöme gäller i minst lika hög grad den instruktion, som kan ges av tillfälligt anlidade instruktörer. Än mindre torde det kunna göras gällande, att på musikens område korrespondensundervisningen fullgott kan ersätta den personligen närvarande läraren.

Under sådana omständigheter är det naturligt, att man från olika håll, främst inom de riksomfattande organisationerna men också på lokala initiativ, sökt åvägabringa utbildning av lärare eller ledare för det musikaliska folk- bildningsarbetet. Främst har det härvid varit fråga om att bibringa skickliga amatörer ökade förutsättningar för lärarverksamhet, men i någon mån har arbetet också haft till syfte att göra fackmusiker förtrogna med och intresse- rade av det folkliga musikbildningsarbetet.

Särskilt för samarbetsorganen inom bildningsverksamheten har arrange- randet av kurser för lärarutbildning varit en självfallen uppgift. Sälunda har Samverkande Bildningsförbundens musiksektion anordnat en musikledarkurs år 1945 och en år 1947. Dessa kurser ha stått öppna för medlemmar av studie- förbundens musikcirklar, men villkor för deltagandet har varit, att vederbörande redan väl behärskat sitt instrument (företrädesvis ett stråkinstrument). Av- sikten med kurserna har nämligen främst varit att bibringa deltagarna vissa pedagogiska kunskaper, som skulle sätta dem i stånd att bättre fungera såsom ledare och lärare. Kurserna ha varit begränsade till två veckor, och undervis- ningen har omfattat instrumentalundervisning (med inriktning på metodiken), kammarmusik, takteringsövningar och repetitionsteknik, dirigeringsövningar och orkesterskola, orkestersamspel samt teori (musikhistoria, allmän musik- lära, harmonilära, formlära och stillära).

Att Kursverksamheten vid Stockholms Högskola i viss mån arbetar för att få fram mera kvalificerade ledare för det folkliga musiklivet, har redan om- nämnts på annan plats i detta kapitel. Vid kursen Möte med musiken som- maren 1947 ägnades speciell uppmärksamhet åt gruppundervisningens meto- dik, en fråga av största betydelse för ledarna inom den folkliga musikverk- samheten.

I övrigt ha en hel rad organisationer anordnat centrala ledarkurser av väx-

lande fängd men någorlunda regelbundet återkommande. Till dessa organisationer höra ABF, IOGT (instrumentalledarkurser tillsammans med ABF och NTO, sångledarkurser tillsammans med NTO), SLS (sångledarkurser), de olika körsammanslutningarna (dirigentkurser), SAMK, DUF (sångledarkurser), Svenska Baptistsamfundet (dirigentkurser), Svenska Baptisternas Ungdoms-Förbund (kurser för musikföreningarnas ledare), SMF, SLU och Sveriges Husmodersförening (körledarkurser; hittills endast försöksvis). Enstämmigt betygas, att dessa kurser givit mycket goda resultat, främst beroende på deltagarnas entusiasm för arbetet, men det framhålls också, att en påbyggnad i form av längre kurser ävenledes är behövlig. Dylika fortbildningsmöjligheter kan f. n. endast Folkliga Musikskolan i Arvika sägas erbjuda. För denna skolas verksamhet skall nedan redogöras. Först må dock omnämnas ett par mera regionala initiativ till lärarutbildning.

Inom Södermanlands Läns Bildningsförbund tillsattes hösten 1946 ett särskilt musikutskott med uppgift bl. a. att verka för anskaffande av lärare till den folkliga musikverksamheten. Utskottet fann en av sina angelägnaste uppgifter vara att fästa allmänhetens uppmärksamhet på vikten av att ungdomen redan i skolåldern finge sitt intresse väckt för utövande av musik och bereddes tillfälle att erhålla undervisning i instrumentalmusik. Som lärare vid den grundläggande musikundervisningen förutsattes folkskollärarna kunna fungera, om de bleve i tillfälle att genomgå kortare kurser. De insikter i metodiska frågor, som lärarna härvid kunde erhålla, borde de rimligtvis också ha nytta av, om de anlätades för elementär musikundervisning utanför skolan. I samverkan med folkskolinspektörerna i Södermanland arrangerades därför under våren 1947 tre kursdagar, besökta av sammanlagt ungefär 350 lärare och lärarinnor. Instruktion gavs härvid i skolsång och röstvård, gehörsutbildning och instrumentalmusik.

Västernorrlands Läns Musikförbund, som är ett samarbetsorgan för orkestrar, musiksällskap, musikecirklar och publikorganisationer inom länet, anordnade under somrarna 1942 och 1943 i Härnösand kurser, som åsyftade att öka deltagarnas förutsättningar att fungera som ledare av musikecirklar. Kurserna omfattade år 1942 två och år 1943 tre veckor och voro öppna för deltagare från hela landet. Antalet deltagare var år 1942 46 och år 1943 55, därav ungefär hälften folkskollärare. Kurserna omfattade — förutom undervisning i sång och olika instrument — musikteori, musikhistoria, orkesterdirigering, ensemblespelning, skolsångsmetodik och kördirigering. Kurserna finansierades i stor utsträckning genom deltagarnas kursavgifter. — Västmanlands läns bildningsförbund har anordnat fiollärarkurser, främst åsyftande pedagogisk fortbildning.

Det ojämförligt mest omfattande initiativ, som hittills tagits för musikledarutbildning, representeras emellertid av Folkliga Musikskolan i Arvika (om skolans uppkomst, organisation o. d., se bilaga 1). Här mottagas årligen ett 40-tal elever, som under 21 veckor erhålla dels individuell undervisning på sina instrument, dels orientering i musikteoretiska spörsmål och det folkliga

musikbildningsarbetets metodik. Alla dessa elever komma icke efter skoltidens slut att ägna sig åt arbete i musikcirkclar och liknande sammanslutningar. Somliga föredraga i fortsättningen det enskilda amatörmusicerandet, andra fullfölja sin utbildning med sikte på fackmusikerns bana, ytterligare andra utnyttja kommersiellt sin ökade instrumentala färdighet. Men ett stort antal av skolans tidigare elever fungera nu som lärare inom musikcirkelverksamheten, såväl i Värmland som på andra håll. Flertalet undervisa vid sidan av förvärvsarbete i en eller annan cirkel, men i några fall äro de anställda för heltidstjänstgöring.

Under några år (1937—1939) anordnade skolan också kortare sommarkurser, där syftet att utbilda ledare för den folkliga musikverksamheten var särskilt kraftigt framhävt och där kraven på elevernas instrumentala förkunskaper voro betydligt högre. Bl. a. åsyftades här att ge fackmusiker tillfälle att lära känna det folkliga musikärbetes förutsättningar och metodik. Av ekonomiska skäl har sommarkursverksamheten icke kunnat fortsättas efter år 1939.

De ämnen, som förekomma på vinterkursernas arbetsprogram, äro — förutom den rent instrumentala undervisningen — allmän musiklära, harmonilära, kammarmusik, orkester, sång och musikhistoria. Därtill har uppmärksamhet ägnats åt bevarandet och utvecklandet av spelmanstraditionerna.

g) Övriga verksamhetsformer.

Att på den folkliga musikverksamheten ställa det kravet, att den genom offentliga uppvisningar, konserter e. d. skall redovisa ett påtagligt resultat av sitt arbete vore icke motiverat, då verksamheten främst bör ha ett personligt bildningssyfte. Emellertid ha uppvisningar av olika karaktär kommit att bli ett mycket ofta förekommande inslag i musikgruppernas arbete.

Orsakerna härtill äro flera. Främst torde böra nämnas musikutövarnas egen önskan att få framträda inför en större åhörarkrets än den egna gruppen. Det är otvivelaktigt en stimulans för det stora flertalet musikutövare — speciellt de yngre — att få inrikta arbetet på vissa icke alltför avlägsna etappmål. Ett dylikt etappmål erbjuder just konsertframträdandet med sitt långt i förväg uppgjorda program. Varje ledare av en musikgrupps arbete torde ha erfarenhet av att gruppmedlemmarna nedlägga ett mycket mera koncentrerat arbete på sina uppgifter, om dessa samtidigt utgöra en förberedelse till ett konsertframträdande. Lustbetoningen hos det offentliga framträdandet kan sägas sprida sig bakåt till en lång tids mera monotona övningsarbete.

Från de organisationers sida, till vilka musikgrupperna eventuellt äro anknutna, framställas ofta krav eller önskemål om musikmedverkan i mötesprogram. Det kan därvid förekomma, att till anslag för gruppernas verksamhet knyts bestämmelser om viss medverkan. Sålunda förekommer det, att blandade körer, som själva beteckna sig som hembygdskörer, erhålla anslag för

notinköp från den kyrkliga kommunen mot att sångarna vid de större helgerna medverka vid gudstjänsterna. Inom de religiösa organisationerna kan medverkan i församlinglivet sägas vara musikgruppernas primära syfte, vilket givetvis icke utesluter, att arbetet inom grupperna samtidigt representerar ett betydande musikaliskt bildningsvärde i detta ords mera allmänna betydelse. Inom de profana organisationerna torde kraven på musikgruppernas medverkan vid slutna eller offentliga möten snarast ha karaktären av önskemål. Slutligen bör det framhållas, att olika ensembler kunna ha nått en sådan standard, att deras framträdanden betyda en möjlighet för allmänheten att få lyssna till god musik. I dylika fall framstår det som ett bildningsintresse, att det offentliga musicerandet får en förhållandevis stor omfattning. Denna synpunkt torde ha varit bestämmande, då som villkor för statsanslag till de i SOR ingående orkestrarna knutits bestämmelsen om ett visst antal offentliga konserter per år. Men även i fråga om de uteslutande av amatörer besatta instrumental- och vokalensemblerna kan det göras gällande, att deras prestationer ofta äro av en kvalitet, som motiverar, att de uppmuntras till att framträda inför publik.

Generellt kan sägas, att den vokala musikverksamheten mera är inriktad på konsertframträdanden än den instrumentala. Praktiskt taget varje kör torde räkna med sådana framträdanden någon gång under arbetsåret, medan instrumentalensemblerna ofta begränsa sig till att musicera inför en trängre krets. Självfallet beror denna skillnad till en del på att en vokalgrupps prestationer kunna klinga ganska väl, även om de enskilda sångarnas röstbehandling är mindre tillfredsställande, medan en instrumentalistgrupp i högre grad är beroende av de enskilda deltagarnas solistiska förmåga. Det förefaller dock, som om traditionsskäl också i viss mån skulle göra sig gällande. Likaväl som man inom körsammanslutningar beslutar sig för att inom en viss räjong eller inom hela riket öva in en bestämd repertoar, som skall utgöra programmet vid en stor sångarfest, så skulle man — i större utsträckning än som sker — i de riksomfattande organisationer, som bedriva instrumental musikcirkelverksamhet, kunna förbereda periodvis återkommande orkesterkonserter. Det synes nu främst vara de s. k. musik(cirkel)förbunden, som arbeta på detta sätt. Dylika förbund ha emellertid, som tidigare nämnts, hittills bildats endast inom några få län, och det är sannolikt, att en betydligt mera omfattande konsertverksamhet av denna art skulle kunna åvägabringas inom den folkliga instrumentala musikverksamheten.

Bland de organisationer, som utöva konsertverksamhet efter ovan skisserade linjer, böra främst de olika körsammanslutningarna nämnas. Om vardera av dessa gäller, att de underförbund, som tillsammans bilda riksförbundet, årligen bruka anordna konserter, varvid dels lokala körer och mindre körsammanslutningar, dels underförbundets samlade kör medverka. Men därtill hållas med längre mellanrum rikssångfester, där en del av programmet utgöres av framträdanden av den riksomfattande kören. Inom de religiösa sam-

funden, där vokalmusiken alltid varit högt skattad, förekommer en verksamhet av liknande slag, framför allt inom Metodistkyrkan, Svenska Baptistsamfundets Sångarförbund och SMF:s Sångarförbund.

Övriga organisationer synas — med undantag för de tidigare nämnda musikcirkelförbunden — huvudsakligen nöja sig med lokala framträdanden, vilka stundom — exempelvis i fråga om musikskolorna — kunna få karaktären av elevuppvisningar. En särställning kunna möjligen de av bl. a. Svenska Ungdomsringen för Bygdekultur stödda spelmansförbunden med sina spelmansstämmor sägas intaga.

Skriftlig instruktion för de lokala grupperna betjäna sig de organisationer av, som ha tillräckliga resurser härför. Några organisationer (samtliga körförbund, Svenska Baptistsamfundet, SMF, Frälsningsarmén) ha egen tidskrift för musikverksamheten, i andra (IOGT, NTO, SLU, Sveriges Kommunistiska Ungdomsförbund, Svenska Ungdomsringen för Bygdekultur) kunna de för den centrala ledningen av musikverksamheten ansvariga regelbundet disponera över utrymme för instruktion, recension av nyutkommen notlitteratur och övriga meddelanden i organisationens allmänna tidskrifter. Instruktionsverksamhet genom cirkulär eller liknande separata meddelanden är en arbetsform, som föreningen Musikfrämjandet-Musikens vecka anlitar i betydande omfattning. Man uppfattar dock på detta håll cirkulärverksamheten snarast som en av bristande ekonomiska tillgångar framtvungen ersättning för en fullständigare instruktionsverksamhet. Däremot synes Nationaltemplarordens ungdomsförbund Heimdal betrakta cirkulärverksamheten som mycket värdefull, om cirkulären ges en sådan typografisk utstyrelse, att grupperna lämpligen kunna samla de erhållna exemplaren, så att dessa få en mera varaktig betydelse. I förbundets cirkulär rörande musik ha typprogrammen med anvisningar för notanskaffningen erhållit ett betydande utrymme.

En mera direkt handledning, anpassad efter varje musikgrupps särskilda behov, erbjuder utarbetandet av studieplaner på begäran. Denna arbetsform synes musikkommittén inom IOGT:s studieförbund ägna särskild uppmärksamhet. Övriga organisationer, som låta utarbeta studieplaner, synas främst inrikta sig på färdigställandet av sådana planer, som beräknas kunna bli utnyttjade av ett större antal grupper. Så är exempelvis förhållandet inom SLS.

En utvidgning av studieplanen är korrespondenskursen. Korrespondensundervisning i vissa ämnen kunna grupperna erhålla från de större korrespondensinstitut, men SMF och Frälsningsarmén bedriva därtill viss begränsad instruktion enligt brevmethoden.

Förlagsverksamhet bedrivs av ett stort antal organisationer. Ofta syftar denna endast till att förse medlemmarna med texthäften, med eller utan notskrift, för den unisona sången på sammankomsterna inom organisationen, men på några håll har verksamheten utökats till att omfatta också sådan not-

materiel, som ansetts särskilt lämplig att användas i organisationens studiearbete på musikens område. Stor omfattning har förlagsverksamheten nått inom de organisationer, som utge notbilagor till sina tidskrifter. Detta gäller särskilt Svenska Kyrkosångsförbundet, Svenska Baptistsamfundet och SMF, som genom att under många år utge sångbilagor kunnat ställa en mycket omfattande repertoar till sina medlemmars disposition. Även Svenska Sångarförbundet har prövat denna arbetsform. Sveriges Körförbund betraktar sedan länge utgivandet av värdefull och lättsjungen körlitteratur som en av sina viktigaste uppgifter. Inom Frälsningsarmén har förlagsverksamheten med nödvändighet måst bli mycket omfattande, då endast den av armén utgivna notlitteraturen får användas. Denna notansaffningsmetod medger för musikledningen att förse notmaterialet med de anvisningar för utförandet, som kunna befinnas lämpliga. DUF, som icke självt idkar förlagsverksamhet, inköper och fördelar till sångkörerna nyutkommen sånglitteratur.

Notförmedling genom lån förekommer regelbundet inom SAMK, eljest blott tillfälligtvis (SOR). I den mån grupperna icke kunna betjäna sig av notbilagor eller liknande materiel och icke heller genom de allmänna biblioteken kunna få sitt behov av noter tillgodosett, äro de sålunda hänvisade till inköp. Härvid ha de i regel att själva bestrida kostnaderna. Sveriges Körförbund anslår dock en del av sitt statsanslag till bidrag åt körerna för notinköp, vilket bidrag i regel utgör ungefär en fjärdedel av körernas utgifter för detta ändamål. Svenska Sångarförbundet förmedlar stundom notmateriel åt körerna till nedsatt pris.

Icke heller för instrumentanskaffning synas systematiska åtgärder ha vidtagits inom organisationerna. Inom musikskolorna har man däremot tvingats att ägna denna fråga särskild uppmärksamhet. Skolorna pläga inköpa instrument, så långt deras ekonomiska resurser förslå. Dessa instrument kunna sedan i vissa fall få inlösas av eleverna. Villkoren för inlösen växla dock från skola till skola, och endast i något enstaka fall (Huddinge musiknämnd) synes man ha nått fram till att diskutera kontraktsmässigt utformade utlåningsbestämmelser.

De organisationer, inom vilka musikverksamheten intar en mera periferisk ställning, pläga ägna musiken uppmärksamhet genom föreläsningar eller instruktion i samband med sådana arrangemang, där ett större åhörarantal kan påräknas. Här behandlas främst ämnen, som sammanhånga med förståelsen av musik. Då instruktion förekommer, synes den mestadels gälla unison sång. Ofta inrymmes musiken under begreppet programvärd. Så är exempelvis fallet inom JUF, SLU, Sveriges Socialdemokratiska Ungdomsförbund och Sveriges Kommunistiska Ungdomsförbund.

Till sist kan omnämnas, att man på olika håll söker genom arrangemang av icke-musikalisk art stärka deltagarnas intresse för musikärbetet. Samkvämsarrangemang äro sålunda vanliga. Inom Frälsningsarmén samlas de yngre musikanterna till lägerliv i samband med musikutbildningen, och Handens

musikskola uppger, att eleverna utge en duplicerad tidning med endast delvis musikbetonat innehåll. Vid Nacka Folkmusikskola stimuleras eleverna att själva förfärdiga enkla musikinstrument, och skolan söker intressera Kooperativa Förbundet för seriemässig framställning av arbetsmaterial för dylik instrumenttillverkning.

3. Verksamhetens finansiering.

a) De riksomfattande specialorganisationerna.

Om sina ekonomiska resurser meddelar Samverkande Bildningsförbundens musiksektion, Centralkommittén för musikalisk folkbildning:

»Allt arbete inom kommittén utföres utan särskild ersättning. Kommittén saknar praktiskt taget helt och hållet ekonomiska resurser. Några särskilda medlemsavgifter från studieförbunden till centralkommittén erläggas inte. De enda resurser, som kommittén har till sitt förfogande, äro de medel, som Samverkande Bildningsförbundens styrelse kan avstå för denna verksamhetsgren.»

Sveriges Körförbund anför:

»Ekonomiska svårigheter lägga hämsko på såväl körernas som körförbundens verksamhet. I flertalet fall utgör den i regel alltför blygsamma medlemsavgiften körens enda inkomstkälla. Inkomster från konserter ha visat sig mycket vanskliga, särskilt efter radions tillkomst, och detta gäller även för körförbunden, som givetvis ha svårt att ta ut någon del av betydelse från de små medlemsavgifterna. För att hjälpa upp ekonomin söka därför mera energiska körer att arrangera basarer, lotterier, samkväm m. m., vilket kan lyckas, där gynnsamma förutsättningar finnas, men dylikt måste alltid verka hindrande och vara till skada för den musikaliska verksamheten. I vissa gynnsamma fall kunna körer eller förbund få kommunalt understöd mot att de utföra konserter, t. ex. i parker sommardag. Det sägs, att körerne äro så vana vid ekonomisk misär, att de aldrig kunnat tänka sig möjligheten av 'ordnad ekonomi'! — En stor utgiftspost är i landsorten körernas resor till platsen för läns- eller provinsförbundets konserter.

De anslutna förbunden ha på senare år i flera fall kunnat erhålla anslag av landstingsmedel. Körförbundet i Stockholm har nu under flera år erhållit kommunalt anslag till sin körsångskola, vilken tidigare varit högst förlustbringande och i hög grad undergrävt förbundets ekonomi.

Att körerne, särskilt på landsbygden, trots allt kunnat uppehålla sin verksamhet, måste till väsentlig del tillskrivas ledarnas arbete, vilket i regel varit och fortfarande är alldeles oavlönat.

Riksförbundets verksamhet har kunnat uppehållas i sin nuvarande omfattning genom de bidrag av lotterimedel, som förbundet haft förmånen erhålla. Genom dessa bidrag har det blivit möjligt att anordna de tidvis återkommande rikssångfesterna, att anordna kurser för körledare, att lämna körerne något bidrag till inköp, att inköpa och trycka musikalier för blandad kör, att utgiva musiktidskriften Vår Sång samt att i begränsad omfattning uppehålla verksamheten i övrigt. För verksamhetens utvidgning, t. ex. genom anställande av konsulenter eller reselärare eller genom att mera direkt stödja enskilda avdelningar, har emellertid medel saknats.»

Förbundets inkomster och utgifter under år 1946 framgå av nedanstående tablå.

Inkomster.

Ingående behålln.	1 138: 95
Årsavgifter	4 703: —
Vår Sång	11 101: 58
Försålda noter ..	14 732: 34
Uppförandeer-	
sättning	1 583: 69
Räntor	181: 35
Hederstecken	986: 50
Lizellfonden	409: —
Insaml. för gåvo-	
paket	264: —
Reseunderstöd ..	2 970: —
Representations-	
kör till Finland	6 138: 62
Statsanslag	15 000: —

Kronor 59 209: 03

Utgifter.

Årsavgifter	81: 50
Vår Sång	22 685: 84
Inköp av noter ..	4 136: 51
Tryckning av kör-	
verk	3 082: 32
Inköp av kom-	
positioner	950: —
Övriga förlags-	
kostnader	5 003: 19
Notunderstöd	804: 86
Omkostnader	5 695: 57
Hederstecken	979: 25
Lizellfonden	484: —
Dirigentkurser ..	3 581: 66
Sångfester	1 223: 45
Insaml. för gåvo-	
paket	363: 59
Reseunderstöd ..	474: 87
Representations-	
kör till Finland	8 964: 86
Utgående behållning	697: 56

Kronor 59 209: 03

Svenska Kyrkosångsförbundet anger sina svårigheter att finansiera körernas arbete, kursverksamheten o. d. på ungefär samma sätt som Sveriges Körförbund. — Svenska Sångarförbundet förfogar över ränteavkastningen av vissa fonder och erhåller årligen anslag av lotterimedel, f. n. 7 500 kronor.

SAMK uppger kostnaderna för inköp av en normaluppsättning blåsinstrument (19 instrument) till 10 000 kronor.

Föreningen Musikfrämjandet-Musikens Vecka rapporterar i juni 1947:

»De ekonomiska svårigheterna för vår förening har varit ganska betydande, enär inga som helst anslag av vare sig stat eller kommun erhållas. Föreningens medel, vilka tillskjutits av enskilda, organisationer och företag, ha i första hand använts till anskaffandet av affisch- och annan materiel samt trycksaker, avsedda att sprida kännedom om 'musikens vecka'. Så gott som samtliga lokalkommittéer har också stora ekonomiska svårigheter att övervinna vid varje tillfälle, då musikens vecka skall anordnas. Dessa ogynnsamma ekonomiska betingelser utgöra ett stort handikap för såväl huvudorganisationen som lokalkommittéerna vid planerandet av verksamheten. Parollen har därför måst vara, att inget fått ordnas med mindre än att man kunnat räkna med att debet och kredit gått ihop. Det oaktat har förluster uppstått, vilka gjort att föreningen detta år hos sina gynnare måst anhålla om ett förskottsanslag på 3 000 kronor.

Även inom lokalkommittéerna har uppstått förluster, till vilkas täckande föreningen icke ser sig några möjligheter att bidraga. Så är fallet med t. ex. stockholmskommittén, vilken trots minimala arrangemang hade en förlust av kr. 422: 70. Exempel, där man på grund av den svaga ekonomin måst inskränka sig till minsta möjliga arrangemang under 'musikens vecka', skulle kunna lämnas av ett stort antal lokalkommittéer.»

Föreningens bokslut för arbetsåret 1946/47 upptar omkostnader för cirka 15 000 kronor, vilka täckts genom bidrag från stödjande organisationer med 8 000 kronor och i övrigt genom att samtliga kapitaltillgångar förbrukats.

b) De lokala specialorganisationerna.

De musikskolor, som söka ge sin verksamhet karaktären av folkbildningsarbete och som samarbeta med folkbildningsorganisationerna, kunna sällan från dessa erhålla ekonomiskt stöd av nämnvärd betydelse utan äro främst hänvisade till kommunala anslag och elevavgifter. Där de kommunala anslagen utgöra huvuddelen av inkomsterna, är det rimligt, att kommunerna också kunna erbjudas att övertaga huvudmannaskapet för skolan, vilket icke behöver innebära, att verksamhetens karaktär av fritt och frivilligt bildningsarbete väsentligt ändras.

Exempel må här givas på några större musikskolors ekonomiska belägenhet.

För Nacka Folkmusikskola har för arbetsåret 1947/48 fastställts ett statförslag, som balanserar på 63 490 kronor. Inkomstposterna utgöras av elevavgifter 14 490 kronor och kommunalt anslag 49 000 kronor. Utgiftssidan upptas av lärararvoden 52 029 kronor, inköp av instrument 3 500 kronor, inköp av noter 600 kronor, avgiftsnedsettningar 1 600 kronor och övriga utgifter 5 761 kronor. Statförslaget avser ett elevantal av ungefär 400. Flertalet elever undervisas i grupp och erläggga en avgift av 20 kronor per år. Fast anställd lärare erhåller för närvarande en grundlön på 3 900 kronor, vartill kommer tre ålders-tillägg om vardera 360 kronor. Rörligt tillägg utgår med 34 %.

Till Västerås Musikskola inbetalades arbetsåret 1945/46 29 586 kronor i elevavgifter. För försålda instrument och noter inflöt 963 kronor, och Statens Arbetsmarknadskommission bidrog till lärararvodena med 7 787 kronor. I anslag erhöles 8 671 kronor, därav från Västerås stad 7 000 kronor. Utgifterna omfattade lärarlöner 39 386 kronor, inköp av instrument och noter 2 909 kronor, lokalkostnader 2 078 kronor samt övriga kostnader 3 232 kronor. Ett underskott på 598 kronor uppstod. Av de 647 eleverna betalade 385 endast en krona per timme, beroende på att de undervisades i grupp eller av lärare från Statens Arbetsmarknadskommission (arbetslösa musiker). Sju av lärarna hade full tjänstgöring, övriga deltidsarbete.

I Handens musikskola erläggga eleverna, som undervisas i grupp, olika stora avgifter, beroende på den växlande storleken av anslagen från de kommuner, som skolans verksamhet omfattar. Lärarna honoreras med 5 kronor per timme.

Folkliga musikskolan i Arvika, som bland annat syftar till utbildning av musikcirkellärare och som är den enda folkliga musikskola, som åtnjuter statsanslag för sin verksamhet, meddelar för arbetsåret 1946/47 vidstående vinst- och förlusträkning. Ytterligare upplysningar om skolans ekonomiska belägenhet lämnas i bilaga 1.

De regionala sammanslutningarna av musikcirkclar arbeta samtliga med landstingsanslag, varjämte de anslutna cirklarna erläggga avgifter. I vissa fall

Inkomster.

Statsanslag	11 800: —
Landstingets anslag	5 000: —
Arvika stads anslag	2 000: —
Anslag från Fören. för det folkl. musiklivets befräm- jande	8 300: —
Elevavgifter	4 355: —
Lokalhyror	1 405: —
Pianohyror	163: —
Underskott	3 032: 03

Kronor 36 055: 03

Utgifter.

Avlöningar (5 lärare)	20 014: 98
Annonser och trycksaker ..	776: 13
Porto och telefon	554: 48
Bränsle och belysning	9 105: 46
Inventarier och undervis- ningsmateriel	935: 75
Biblioteket	179: 31
Räntor	75: —
Diverse utgifter	4 413: 92

Kronor 36 055: 03

tillkomma kommunala anslag. Jämtlands läns musikcirkelförbund, som självt avlönar lärarna och alltså uppbär elevernas lektionsavgifter, erhöll arbetsåret 1946/47 3 006 kronor i elevavgifter och 6 125 kronor i anslag från landsting och kommuner, medan utgifterna, huvudsakligen arvoden, uppgingo till 9 474 kronor. Ett underskott på 343 kronor uppstod följaktligen. Verksamheten omfattade 20 cirklar med sammanlagt 204 medlemmar. Två lärare (konsulenter) voro anställda.

Värmlands läns musikcirkelförbund, vars båda konsulenter sammanlagt erhöilo 11 000 kronor i årslön, hade likaledes anslag från landsting (2 000 kronor) och vissa kommuner. Varje elev betalade en terminsavgift på 10—20 kronor och varje cirkel en lika stor avgift.

Upplands musikcirkelförbund, som icke anställer egna lärare utan endast bedriver lärarförmedling, åtnjöt arbetsåret 1946/47 ett landstingsanslag på 1 500 kronor, som huvudsakligen användes som bidrag till lärares och elevers resekostnader. Varje i förbundet ingående cirkel erlägger en årsavgift om 5 kronor.

Västernorrlands läns musikförbund, som icke enbart omfattar musikcirklar, åtnjöt arbetsåret 1946/47 ett landstingsanslag på 1 000 kronor. Vissa medel erhöilos också från enskilda.

e) Övriga organisationer.

Överlag anges, att brist på medel försvårar eller omöjliggör en effektiv och stimulerande vägledning från den centrala ledningens sida till gagn för de lokala grupperna. Bland studieförbunden synes IOGT kunna erbjuda musikverksamheten de minst ogynnsamma förutsättningarna i ekonomiskt avseende, i det att musikcirkelkommittén disponerar över ett årligt anslag på 1 500 kronor. Av detta går 300 kronor till kommitténs ordförande, som i realiteten synes utföra en halvtidsanställd konsulents arbete. ABF och JUF uppge, att knappast någonting kunnat göras av brist på medel, medan SBF förklarar, att verksamheten måst begränsas av ekonomiska skäl. För SFM, Sveriges Kyrkliga Bildningsförbund och TBV synas centrala initiativ på musikverksamhetens område icke ha varit aktuella.

För de religiösa samfundens del ligger denna fråga till på ett annat sätt, då musikverksamheten ingår som ett led i den på frivillighetens grund baserade förkunnelseverksamheten och till en del får sin målsättning bestämd av denna (framför allt inom Frälsningsarmén). Några mera omfattande och ekonomiskt betungande åtgärder från den centrala ledningens sida ha därför icke varit nödvändiga för att hålla verksamheten i gång. Betecknande är i det avseendet, vad Metodistkyrkan anför.

»I alla olika arter av sång och musik ute i församlingarna hålles repetition i regel en gång i veckan under de ledares översyn, som tillsätts av församlingarna. På några få platser äro dessa ledare avlönade av sin församling, i övrigt utföres arbetet utan ersättning.

Vid strängmusikkurserna och sångardagarna få deltagarna själva betala omkostnaderna med undantag för de lättnader, som respektive värdförsamling i mån av tillgång kan bereda vid varje tillfälle.»

SMF meddelar, att musikgrupperna fritt få disponera över församlingarnas lokaler och att mindre anslag stundom erhållas från församlingarna. I regel måste dock medlemmarna själva bekosta såväl noter som instrument. Ytterst få av dirigenterna erhålla någon som helst ersättning för sitt arbete.

Trots att utgifterna sålunda begränsats, har det i många fall blivit nödvändigt med centrala stödåtgärder för musikverksamheten. Särskilt har detta blivit förhållandet, då man börjat ställa vissa krav på kvaliteten i musikärbetet. Ingripandena ha då tagit form av åtgärder för ledarutbildning och anställande av konsulent. Därvid har man icke längre kunnat bygga på frivilliga lokala insatser, utan samfunden som sådana ha måst åtaga sig ekonomiska förpliktelser.

Storleken av kostnaderna för ledarutbildningen synas samfunden icke ha möjlighet att uppgiva. Däremot meddelar SMF, att dess musikkonsulent avlönas med 7 000 kronor per år jämte indextillägg, medan DUF för samma ändamål anslår 5 000 kronor per år. Inom Svenska Baptistsamfundet har man endast av ekonomiska skäl underlåtit att anställa en musikkonsulent.

Inom andra icke-religiösa organisationer än studieförbunden uppger man från flera håll (Heimdal, SGU, Svenska Ungdomsringen), att man måst begränsa verksamheten på grund av ekonomiska svårigheter. En organisation, som däremot kunnat upptaga musikverksamhet som en ny arbetsgren, är Sveriges Husmodersföreningars Riksförbund, som försöksvis anordnat två körledarkurser. Vid dessa, som sammanlagt hade 70 deltagare, bekostade förbundets lokal och lärararvode och bidrog till deltagarnas kostnader med 15 kronor per person. Förbundet beräknar sina sammanlagda utgifter för kurserna till cirka 2 000 kronor.

De kostnader, som de lokala musikgrupperna ha att vidkännas, äro enligt rapporterna till riksorganisationerna högst varierande. TBV har gjort den erfarenheten, att såväl lärar- som lokalkostnaderna bli betydligt högre för cirklarna inom de estetiska ämnesområdena än inom de allmänna. Lokala rapporter synas för övrigt ge vid handen, att ledarna för kvalificerad ensemblespelning kunna betinga sig ett arvode, som ligger betydligt över det

maximibelopp (6 kronor per timme), som enligt nu gällande bestämmelser får läggas till grund för statsbidrag till lärararvode i studiecirklar. Å andra sidan är det tydligt, att helt oavlönade lärare i stor utsträckning förekomma. Härmed torde hänga så samman, att läraren tillhör samma ideella organisation som cirkelmedlemmarna och därför icke anser sig böra göra anspråk på arvode, att han menar sig icke vara nog kvalificerad för pekuniär ersättning eller helt enkelt att han fruktat att hans arvodesanspråk skulle så minska antalet deltagare, att verksamheten icke skulle kunna uppehållas. Cirkelverksamheten torde därför många gånger befinna sig i just den dilemma, som beskrives av exempelvis Centralbyrån i Lund, Kursverksamheterna och Musikfrämjandet-Musikens Vecka, nämligen att man i förväg måst kunna gardera sig mot att verksamheten ginge med förlust, eftersom medel att täcka en uppkommen förlust icke stått till buds. Att detta i många fall lett till att planerade arrangemang icke kunnat komma till stånd är tydligt, men å andra sidan kan i fråga om musikcirkelarna ofta konstateras, att lärarnas uppoffrande intresse för verksamheten fått fälla utslaget.

För de lokala musikgrupper, som uppfylla föreskrivna villkor för erhållande av statsunderstöd till studiecirkel, har läget fr. o. m. verksamhetsåret 1947/48 blivit betydligt förbättrat. I vilken utsträckning cirkelarna verkligen äro beredda att anpassa sitt arbetssätt efter dessa villkor, kan emellertid f. n. icke anges.

Det kan påpekas, att deltagarna i det musikarbete, som bedrives inom ramen för den militära bildningsverksamheten, icke ha kännning av motsvarande ekonomiska svårigheter. Detta arbete bekostas nämligen av anslaget till frivillig fritidsundervisning, och varje elev disponerar upp till kronor 7:50 för materiel. Han betalar dock själv en anmälningsavgift av 3 kronor.

Om kostnaderna för lokal och instrumentanskaffning lämna studieorganisationernas rapporter inga uppgifter. Tydligt är, att lokal i regel disponeras gratis (moderorganisationernas lokaler, skolor) och att instrumenten köpas av deltagarna själva eller anskaffas genom lån. Kostnaderna för noter torde bli avsevärda endast inom de större grupperna (orkestrarna). För dessa synes dock svårigheten att över huvud komma över notmateriel vara det dominerande problemet.

KAP. 4.

Det nuvarande folkbildningsarbetet på teaterns område.

Liksom på musikens område är det i fråga om amatörteaterverksamheten ofta svårt att avgöra, i vad mån arbetet bäres upp av en verklig bildningssträvan och var gränsen mellan folkbildningsarbete och ren förströelseverksamhet sålunda skall dragas. Man kan taga för givet, att även sådana amatörteaterutövare, som ägna sig åt en allvarlig repertoar och medvetet sträva att nå fram till teaterkonstens verkliga bildningsvärden, i sin verksamhet erfara en utpräglad lustkänsla. Å andra sidan torde det icke vara för djärvt att antaga, att åtskilliga ungdomar, som enbart för att finna förströelse anslutit sig till en amatörteatergrupp, så småningom komma att få blicken öppnad också för de mera väsentliga värden, som innebo i all verklig dramatisk konst.

I praktiken underlättas dock gränsdragningen mellan det sysslade med teaterutövning, som kan anses ha folkbildningskaraktär, och det som enbart har förströelsesyfte, av det förhållandet, att ambitiöst bedriven amatörteaterverksamhet endast mera sporadiskt förekommer utanför studie- och bildningsorganisationernas ram. På amatörteaterns område saknas sålunda motsvarighet såväl till de fristående lokala musikskolorna som till de riksomfattande specialsammanslutningarna (exempelvis Sveriges Körförbund) på musikens område. Fristående lokala amatörteaterensembler finnas visserligen i stort antal, men de utgöras i det övervägande antalet fall av revysällskap eller andra gruppbildningar utan egentlig konstnärlig ambition, och i förevarande sammanhang blir det därför icke anledning att fästa större avseende vid dem. I stället bör uppmärksamheten här främst riktas på studie- och bildningsorganisationerna, som genom kursverksamhet och andra initiativ av riks- eller distriktsomfattande syftning söka ge teateramatörerna vägledning och främja förståelsen för dramatisk konst. Ävenledes böra vissa organisationer uppmärksammas, som tagit till uppgift att bjuda en bredare publik av teaterintresserade ökade tillfällen till kontakt med god dramatisk konst.

1. Verksamhetens organisatoriska utformning.**a) Riksomfattande specialorganisationer.**

Riksomfattande sammanslutningar med uteslutande syfte att främja folkligt teaterliv finnas icke. Beaktansvärda insatser i detta syfte göras emellertid av bl. a. Riksteatern och Folkets Parkers Centralorganisation.

De lokala föreningar, på vilka Riksteatern i organisatoriskt hänseende

bygger, ha till uppgift att möjliggöra teaterns turnéverksamhet och bedriva sålunda i regel icke själva någon amatörteaterverksamhet, men i deras uppgifter ingår stadgeenligt att främja och stödja den goda amatörteatern på respektive platser. I detta syfte ta de stundom vissa initiativ. Sålunda har det förekommit, att en lokalförening utverkat, att någon i Riksteaterns ensembler deltagande skådespelare under ett par eftermiddagstimmar ställts till amatörernas förfogande för instruktion i exempelvis maskering. I ett flertal städer ha lokalavdelningarna genom förmedling av centralstyrelsen och Amatörteaterns Riksförbund (ATR; se vidare nedan!) och i samarbete med ABF och andra organisationer anordnat instruktionskurser för medlemmar av amatörteatercirklar och andra teaterintresserade. Dessa kurser ha hållits i anslutning till en riksteaterföreställning och haft formen av veckoslutskurser. Kurserna ha omfattat föredrag om sådana ämnen som Att se på teater, Hur en teaterföreställning kommer till och Skådespelarens konst och därtill gemensam genomgång och diskussion av den teaterföreställning, till vilken kursen anknutits. I några fall ha kurserna förlagts till folkhögskolor, varvid dock anknytningen till en teaterföreställning måst avvaras. Ytterligare ha lokalavdelningarna på vissa platser berett amatörteatercirklarnas medlemmar en favör genom att låta dem inköpa biljetter till Riksteaterns föreställningar till särskilt reducerade priser.

Centralt har Riksteatern sökt stödja teatercirklarnas studiearbete genom att till de på turnéprogrammen upptagna pjäserna utarbeta studiebreve, som jämte tryckta pjäsexemplar erbjudits teatercirklarna till lågt pris. Samarbete har härvid etablerats med ATR. Då cirklarnas intresse för saken visat sig vara minimalt, har denna verksamhetsgren dock tills vidare nedlagts.

Riksteaterns föreställningar nå f. n. ut till cirka 160 platser, där ungefär 600 föreställningar ges inför en publik, som per föreställning i medeltal utgöres av 350 personer eller något mera.

Den teaterverksamhet, för vilken Folkets Parkers Centralorganisation står som huvudman, saknar varje direkt kontakt med amatörteatern. Att den ändock här omnämnas, beror på att den kan anses vara ett uttryck för ett folkligt intresse för teaterkonsten. Då den når ut till åtskilliga platser och befolkningsgrupper, som icke beröras av annan teaterverksamhet, innebär den i många fall de teaterintresserades huvudsakliga tillfälle att närvara vid sceniska framföranden av en högre standard än den inom amatörteatern vanliga. Av betydelse är också, att dess verksamhet är förlagd till sommarmånaderna, då föreställningar i regel icke ges på övriga scener. Folkparksteatern och Riksteatern kunna således sägas komplettera varandra.

Sammanlagt ges i Centralorganisationens regi genomsnittligt 2 000 föreställningar per år inför ett besökarantal av cirka 800 per föreställning. Repertoaren omfattar såväl opera, operett och talpjäser som revyer och kabarébetonade program, och föreställningarna fördela sig någorlunda jämnt på dessa båda huvudgrupper. Bland operor, som under organisationens mer än 40-åriga tillvaro framförts, kunna nämnas sådana av Bizet, Puccini, Verdi, Mascagni m. fl.

Av operetter ha flertalet klassiska och ett stort antal moderna framförts, och bland författarna till talpjäserna förekomma sådana namn som Shakespeare, Molière, Ibsen, Strindberg m. fl. Organisationen utger tidskriften *Scen och Salong*.

Förekomsten av s. k. publikorganisationer, som hålla sina medlemmar underrättade om teaternas repertoar och till dem förmedla biljetter till ned-satt pris, bör också noteras. En i Stockholm verksam organisation av denna art är *Skådebanan*, som tidigare även bedrivit turnéverksamhet. Den utger nu en tidskrift med samma namn, som recenserar premiärer på de större teaternas i hela landet men som också publicerar artiklar kring amatörteaterns problem.

b) Lokala specialorganisationer.

Ovan angavs, att de lokala teaterensembler, som icke äro anslutna till något studieförbund, oftast äro att betrakta som revysällskap eller eljest arbeta med en repertoar utan konstnärligt värde. Givetvis finnas dock på olika håll i landet även utanför studieförbundens ram grupper av amatörteaterutövare, vilkas verksamhet kan betecknas som fullgott bildningsarbete. Som exempel härpå kan anges den s. k. studentteatern i universitets- och högskolestäderna.

Studentteatern synes närmast kunna karakteriseras som en löst sammansluten teaterskola på kamratskapets grund. Genom föreläsningar och diskussioner bibringas medlemmarna en viss orientering i teaterhistoriska ämnen, en angelägenhet som dock numera är mindre aktuell i Stockholm, där sedan några år tillbaka speciell högskoleundervisning i teaterhistoria förekommer. Vidare få de tillfälle att diskutera den dramatiska konstens uppgift och målsättning, att hålla kontakt med aktuell diskussion om teaterns stilproblem, att följa nyutkommen dramatisk litteratur o. s. v. Men därtill ges för de teaterintresserade tillfälle till övning i sceniskt framträdande. I smärre grupper studeras mimik och plastik och bedrivs rollanalys, varefter deltagarna få framträda i mindre krävande pjäser inför ett halvoffentligt auditorium. Delvis ur dessa grupper rekryteras de skådespelare, som sedan i pjäser av mera krävande art framträda inför offentligheten. Valet av dessa pjäser blir i viss mån beroende av om fast teater finnes i staden. Där så är fallet (Stockholm, Göteborg), väljer studentteatern ofta pjäser av avancerad art, vilkas upptagande på repertoaren vore ett alltför djärvt experiment för den professionella teatern. På de övriga platserna (Lund, Uppsala) anser man sig däremot oförhindrad att vid sidan av mera avancerade dramatiska verk taga upp pjäser ur den mera allmänt gångbara repertoaren. Som lärare och regissörer tjänstgöra de mest rutinerade av sammanslutningens medlemmar, stundom sådana som vid sidan av sina högskolestudier genomgå utbildning för yrkesmässig skådespelarverksamhet.

En lokal sammanslutning av något annan art är Stockholms Kretsteater.

Dess medlemmar äro unga skådespelare, som genomgått teaterskola men ännu icke erhållit anställning, varför de måste ägna sig åt förvärvsarbete av annan art. De önska emellertid vid sidan av detta arbete förkovra sig i fråga om scenisk rutin och ha därför bildat nämnda ensemble. Denna ställer sig mot blygsamt honorar till förfogande för uppträdanden inom lokalföreningar av olika ideella organisationer och uppför där goda teaterprogram. På grund av att medlemmarna äro bundna av dagligt förvärvsarbete, kan den dock i regel icke uppträda utanför Stockholm med omnejd.

c) Studie- och bildningsorganisationerna.

De studieförbund, som i sitt arbete inrymma amatörteaterverksamhet, ha känt ett visst behov av samverkan. Detta har tagit sig uttryck i bildandet av en särskild sammanslutning, Amatörteaterns Riksförbund (ATR), existerande sedan mitten av 1930-talet och år 1947 omfattande Arbetarnas Bildningsförbund, Godtemplarordens Studieförbund, Nationaltemplarordens Studieförbund och Svenska Landsbygdens Studieförbund. Detta förbund har framför allt sökt stå de till studieorganisationerna knutna teatercirklarna till tjänst med sådan rådgivning, som kan leda till att kvaliteten i cirklarnas arbete höjes. I detta syfte har ATR utarbetat en pjäskatalog »Vägledning vid pjäsval», förmedlat pjäsmateriel, tidvis utgett tidskriften Amatörteatern samt haft en ombudsman anställd. Likaså har förbundet anordnat kurser för utbildning av ledare för amatörteatern och ställt föreläsare och instruktörer till förfogande vid lokala kurser och distriktskurser.

ATR:s verksamhet har mött betydande svårigheter, främst av ekonomisk art, vilket bl. a. tagit sig uttryck däri, att förbundet år 1946 såg sig nödsakat anmoda NTO:s studieförbund att övertaga förlagsverksamheten. Beslut har nu fattats om förbundets upplösning. Överenskommelse har emellertid träffats med Samverkande Bildningsförbunden om verksamhetens överförande till en särskild sektion inom denna organisation, en åtgärd som legat nära till hands redan av den anledningen, att Samverkande Bildningsförbunden redan tidigare upprättat en motsvarande sektion på musikens område.

Beträffande de särskilda studieförbunden må nämnas, att en del av dem i sin redovisning göra åtskillnad mellan amatörteaterverksamhet och studium av dramatik, varvid till det senare ämnesområdet räknas sådant studiecirkelarbete, som består i avlyssnande av radioteaterns eller någon teaterscens föreställningar och i samband därmed diskussion av de framförda pjäsernas innehåll och dylikt. Emellertid ange åtskilliga organisationer icke och synas icke heller känna till, i vilken utsträckning de som teatercirklar betecknade studiegrupperna ägna sig åt den ena eller den andra av dessa verksamhetsformer. Därför upprätthålles i följande framställning icke denna skillnad.

Inom Arbetarnas Bildningsförbund (ABF) upptogs amatörteaterverksamheten omkring år 1920. Omfattningen var i början synneligen obetydlig men tillväxte under början av 1930-talet hastigt. Kulmen uppnåddes

arbetsåret 1935/36, då 341 grupper med sammanlagt 5 218 medlemmar redovisades. En viss tillbakagång har därefter inträtt i numerärt avseende. En del grupper komplettera sin scenverksamhet med kollektiva teaterbesök och föreläsningar i teaterfrågor.

Särskilt omfattande insatser för att ge de lokala grupperna stöd och vägledning har förbundet icke varit i stånd att göra. Förbundet är dock medlem av ATR och har lämnat stipendier för deltagande i de kurser för amatörteaterledare, som anordnats av detta förbund. Förbundet propagerar också för att teatergrupperna inte bara skola spela teater utan också idka teaterstudier. Vissa uppslag ha i detta sammanhang givits de lokala avdelningarna. Sålunda rekommenderas dessa att ansöka om medlemskap i Riksteaterns lokala föreningar och att intressera sig för den teaterverksamhet, som folkparksorganisationen bedriver. Denna propaganda sammanhänger med att förbundsledningen är medveten om att kvaliteten i teatergruppernas arbete på många platser icke är helt tillfredsställande. I den av ABF utgivna skriften Arbetarrörelsens kulturuppgifter framhäves teaterns värde som bildningsfaktor.

Studieförbundet inom Godtemplarorden (IOGT) bedriver studie- och bildningsarbete på amatörteaterns område sedan år 1930. Antalet lokala grupper plägar hålla sig mellan 500 och 600, men av dessa lämnar endast omkring hälften rapport i samma ordning som vanliga studiecirklar. Fler-talet grupper ägna sig uteslutande åt att inöva pjäser, som sedan uppföras på moderföreningens möten och på enskilda eller offentliga fester, men några studera vid sidan härav maskering, plastik, talteknik, dramatisk framställning och dramatisk litteratur. En del av grupperna äro lyssnargrupper kring Radioteaterns program. Någon gång kombineras lyssnarverksamheten med egen teaterutövning.

Förbundet har två rådgivare för amatörteaterverksamheten, av vilka den ena representerar Sveriges Godtemplares Ungdomsförbund (SGU). De utöva rådgivande verksamhet och medverka, så långt deras tid medger, som föreläsare och instruktörer vid distrikts- och kretskurser samt hos lokala teatergrupper. De stå också i förbindelse med de teaterkommittéer, som finnas i varje distrikt.

Förbundet tillhör ATR och har sedan år 1929 sänt sammanlagt ungefär 400 stipendiater till de utbildningskurser, som anordnats av detta förbund eller av olika studieförbund i samverkan. Egna amatörteaterkurser anordnar IOGT distriktsvis. Tillhoppa har ett 40-tal sådana kurser hållits.

Kvaliteten hos de lokala gruppernas arbete bedömes av förbundet som ojämn. Om man som studiecirklar betraktar endast sådana grupper, som ägna en del av arbetstiden åt pjäsanalys, studium av dramatisk litteratur o. d. eller som i sitt arbete följa en brevkurs i teaterkunskap, anses högst en fjärdedel av grupperna förtjäna denna beteckning. Förbundet har dock funnit, att de grupper, vilkas ledare deltagit i en eller flera rikskurser, hålla sin repertoar på en standard, som ligger betydligt över genomsnittet. Även av

distriktskurserna kunna liknande verkningar spåras. Den rådgivande verksamheten begränsas till sin effekt av de små ekonomiska resurser, som kunna ställas till teaterledningens förfogande, och av att rådgivarna äro hänvisade till att bedriva sin verksamhet på fritid. Den betecknas dock av förbundet som utomordentligt värdefull.

Jordbrukare-Ungdomens Förbund (JUF) ser sig icke i stånd att lämna teatercirkelarna ekonomiskt stöd och icke heller att utöva rådgivande verksamhet av större omfattning. På funktionärskurser brukar dock instruktion i amatörteaterfrågor meddelas, och förbundet propagerar för bildandet av lyssnargrupper i anslutning till Radioteaterns program. En 40-tal teatercirkelarna bruka vara i verksamhet. Sammanlagda antalet lokalavdelningar, som mer eller mindre regelbundet syssla med amatörteater, uppges dock vara ungefär 200.

Studieförbundet inom Nationaltemplarorden (NTO) ägnar teaterverksamheten förhållandevis stor uppmärksamhet. Drygt ett 100-tal teatercirkelarna ha under den senaste 10-årsperioden varit i verksamhet varje år, och fasta teaterabonnemang jämte studieresor till teaterföreställningar synas förekomma i betydande omfattning. Förbundet har en särskild konsulent för amatörteaterverksamheten, och denne bedriver instruktion i ganska stor omfattning ute i lokalföreningarna. Vid ordens folkhögskola ägnas olika konstgrenar, även teatern, stor uppmärksamhet, och dit ha också förlagts de instruktionskurser för teaterledare, som alltsedan år 1933 brukat anordnas. Vid ordens vartannat år återkommande kulturvecka tagas även frågor om dramatisk konst upp på programmet, och ordens tidning, Ariel, publicerar instruktiva artiklar om teaterutövning och följer viktigare teaterevenemang på de större scenerna och i radion. På ordens förlag ha ett stort antal pjäser för amatörteatern givits ut, och förlaget förmedlar även pjäser, som utgivits på andra förlag. Till de lokala gruppernas tjänst ha kataloger över pjäsermateriel utarbetats.

Inom Studieförbundet Medborgarskolan (SFM) utgöras flertalet av de under ämnesområdet konst redovisade studiecirkelarna av amatörteatergrupper. Den geografiska spridningen av dessa grupper är egenartad såtillvida, att amatörteater företrädesvis idkas dels i storstäderna, dels i de mest isolerade landsbygdsdistrikten. Förbundet synes mena, att bakom initiativen ligger i det förra fallet medvetna ungdomsvårdssträvanden, i det senare spontant verksamhetsbegär bland utövarna.

SFM:s ledning söker stimulera till amatörteaterverksamhet, bl. a. genom att ta upp teaterfrågor till debatt vid distriktsstudieledarkonferenserna. Några distrikt ha sökt förverkliga ledningens intentioner genom att anordna instruktionskurser i amatörteaterns problem. Härvid har man prövat två vägar. Den ena har bestått däri, att man sökt samla så många av cirkeldeltagarna inom distriktet som möjligt till en veckolång kurs på en viss plats. Den andra har kännetecknats därav, att en instruktör under en följd av veckor ambulerat mellan ett antal orter, där en till förbundet ansluten teatercirkel

funnits, och direkt på platsen lämnat instruktion i anslutning till övningsarbete. Instruktionen har omfattat dels pjäs- och rollanalys, dels tal- och läsövningar samt uppträdandet på scenen och tekniska problem. Vid kursens slut ha samtliga cirklar samlats på en central ort, där en offentlig föreställning, omfattande enaktare och talkörsnummer, givits.

Några cirklar inom förbundet ha icke hållit sig till den av olika förlag utgivna repertoaren utan ha själva dramatiserat ett i hembygden hopsamlat historiskt material. Läsning med fördelade roller av härför lämpad lyrik har också förekommit.

Svenska Landsbygdens Studieförbund (SLS) har icke ansett sig böra propagera för mera krävande dramatiska studier, då förbundet icke finner sig ha möjlighet att ekonomiskt stödja sådant arbete. Amatörteaterverksamhet har dock förekommit sedan ett 10-tal år, och de senaste åren rapporteras teatercirklar till ett antal som betydligt överstiger 100. Till dessa grupperns tjänst har förbundet utgivit en övningspjäs och en studieplan, den senare byggande på en inom Svenska Landsbygdens Ungdomsförbund (SLU) utarbetad teaterhandbok. Även lyssnargrupsverksamheten har börjat vinna insteg inom förbundet.

Sveriges Blåbandsförening (SBF) har hittills uppmuntrat amatörteaterverksamhet »endast i den mån spelvärda pjäser kunnat påvisas». Radiotjänsts dramatiska serier ha uppmärksammats och i några fall lett till ordnat studiearbete. Sammanlagda antalet utövar- och lyssnargrupper är dock mycket litet.

Av de i Sveriges Kristliga Bildningsförbund (SKB) ingående förbunden synes endast Sveriges Kyrkliga Bildningsförbund (numera utbrutet ur SKB) ta initiativ till verksamhet på den dramatiska konstens område. I förbundets regi anordnades sommaren 1946 en veckolång kurs kring det kristna budskapet i dramatisk form. Kursen omfattade dels teoretiska föreläsningar i bl. a. dramats historia och den dramatiska framställningens teknik, dels praktiska övningar. Som kursledare tjänstgjorde en yrkesmässigt verksam regissör och som biträdande ledare ett antal erfarna amatörteaterledare. Ett 20-tal personer deltog i kursen. Förbundet avser att fortsätta och utvidga denna verksamhet.

Även i förbundets studiecirkelverksamhet ägnas den dramatiska konsten någon uppmärksamhet. Sålunda rapporteras såväl studiecirklar i dramatik som s. k. teaterklubbar.

Tjänstemännens Bildningsverksamhet (TBV) rapporterar någon lokal teaterverksamhet, omfattande såväl utövande amatörgrupper som lyssnargrupper.

Kursverksamheterna i universitets- och högskolestäderna, som ingå i det fr. o. m. verksamhetsåret 1947/48 som statsbidragsberättigat erkända studieförbundet Folkuniversitetet, bedriva icke amatörteaterverksamhet. Sektionerna i Göteborg och Stockholm anordna dock teatercirklar för främ-

jande av förståelsen för god dramatisk konst. I Göteborg ha cirklarna brukat samlas för genomgång av en pjäs, vars framförande på Göteborgs Stads-teater varit förestående. Sektionens sekreterare har därvid gett en orientering om pjäsens författare och tillkomst, och deltagarna ha erhållit arbetsuppgifter till nästföljande cirkelsammanträde. Detta har hållits sedan deltagarna haft tillfälle att se pjäsen, och man har då haft möjlighet att utbyta åsikter om pjäsens uppsättning, skådespelarnas prestationer och dylikt. Cirkelledaren har förberett sig för uppgiften genom att följa repetitionerna av pjäsen och hålla kontakt med teaterledningen och regissören. Under en termin ha på detta sätt fyra till sju pjäser kunnat behandlas. — I Stockholm har verksamheten haft liknande karaktär, ehuru anknnytning främst sökts till Radioteatern.

I sin egenskap av målsmän för den lokalt bedrivna studiecirkel- eller gruppverksamheten på teaterns område taga studieförbunden stundom initiativ till sådan kursverksamhet, som avses att komma teatercirklarna till gagn. Där distriktsledningarna för teaterverksamheten inom olika studieförbund funnit det önskvärt att gemensamt ordna dylika kurser, har man ibland föredragit att som arrangör låta det folkbildningsförbund framträda, vars räjong närmast sammanfaller med ifrågavarande distrikt. Så har bl. a. skett i Halland och i Östergötland.

Folkbildningsförbundet, som är länsbildningsförbundens centralorgan, har sökt främja amatörteaterverksamheten, bl. a. genom att uppmana länsförbunden att inrätta särskilda sektioner för denna verksamhet. Förbundet har också svarat för viss rådgivning på detta område.

För den form av bildningsverksamhet på den dramatiska konstens område, som representeras av den dramatiska uppläsningen, ha de till Föreläsningsförbundens Riksorganisation anslutna föreläsningsföreningarna i stor utsträckning anlitats. Dessa ha därvid utnyttjat den bestämmelse, som tillåter dem att i viss utsträckning utbyta föreläsningar mot underhållning av kvalificerad art. Förmedlingen av de medverkande har ombesörjts av de tre centrala föreläsningsbyråerna. Även föreläsningar i teaterfrågor ha förmedlats. Dessa föreläsningar ha behandlat den moderna teatern och dess problem, konstförståelsen vid teaterbesök och liknande ämnen, men också sådana föreläsningar ha förekommit, som åsyftat instruktion för amatörskådespelare.

d) Ideella, politiska m. fl. organisationer.

Sysslandet med amatörteater inom folkrörelsernas ungdomsorganisationer torde ha varit den grund, varur studieförbundens intresse för att främja teaterkonsten vuxit fram. Såväl nykterhetsorganisationernas som de politiska partiernas ungdomsavdelningar synas genomgående ha tagit upp teaterverksamheten på sina program, långt innan de studieförbund, till vilka de närmast haft anknnytning, börjat betrakta teaterkonsten som en verksamhetsgren, som vore värd uppmuntran. Men även sedan studieförbunden börjat jämställa sysslandet med amatörteater med det egentliga studiearbetet och ge

det stöd och vägledning, ha ungdomsorganisationerna fortsatt med teaterverksamhet i egen regi. Anledningen härtill kan ha varit, att man velat känna sig obunden av de kvalitetskrav, som kunnat ställas på teatercirklar, tillhörande studieförbunden, men huvudorsaken torde vara, att man i organisationernas centrala ledningar icke velat förlora greppet om den utomordentliga medlemsvårds- och propagandafaktor, som amatörteatern utgör. Medlemmarna i sådana teatergrupper, som varit knutna till en ungdomsorganisation, ha kommit att känna sig solidariska med denna organisations syften i högre grad än som skulle ha varit fallet, om gruppen hade framträtt som en cirkel inom ett studieförbund. Ungdomsorganisationernas centralledningar ha därför meddelat instruktion och annan vägledning för teatergruppernas ledare, företrädesvis i samband med sådana kurser och överläggningar, som haft till syfte att åvägbringa en högre standard i lokalföreningarnas mötesprogram (programvårdskonferenser).

Som exempel på ungdomsorganisationer inom nykterhetsrörelsen, som ägna teaterverksamheten stor uppmärksamhet, kunna Sveriges Godtemplares Ungdomsförbund (SGU) och Nationaltemplarordens Ungdomsförbund Heimdal anföras.

Inom SGU har amatörteaterverksamhet förekommit sedan år 1906. På teaterledarkurser har förbundet låtit sig representeras sedan år 1929. Numera anordnar förbundet distriktsvis och lokalt egna kortare kurser och i samarbete med ATR en central ledarkurs, som i regel återkommer årligen. Repertoarrådgivning är en omfattande arbetsuppgift för såväl den av förbundsstyrelsen tillsatte teaterledaren som för distriktsledarna. Det lokala organiserandet av kollektiva teaterbesök lägger förbundet vikt vid att uppmuntra. — Heimdal arbetar likaledes med kurs- och instruktörsverksamhet och låter råd och anvisningar för de lokala teaterledarna uppta en del av förbundets på lösblads-system upplagda instruktionsserie i programvårdsfrågor. De lokala grupperna synas i ganska stor utsträckning konstitueras sig som publikorganisationer i anslutning till Riksteaterns eller fasta sceners verksamhet.

De politiska ungdomsorganisationerna synas över lag ha tagit amatörteatern i sin tjänst som ett medel att samla ungdomens intresse kring föreningarnas arbete. En organisation, som kan bjuda sina medlemmar tillfälle till scenisk verksamhet, har självfallet vissa möjligheter att draga till sig sådana politiskt indifferentia ungdomar, som känna behov av en stimulerande fritidssysselsättning. Genom repertoarvalet kan man också uppnå en viss åsiktpåverkan på såväl de agerande som de lyssnande. Även om de framförda pjäserna icke ha en bestämd politisk tendens, kunna de dock fästa uppmärksamheten på och framkalla debatt kring sådana problemställningar, som organisationen önskar aktualisera i den politiska debatten. Slutligen får man förutsätta, att också ett allmänt kulturintresse legat bakom de politiska ungdomsorganisationernas strävan att främja amatörteaterverksamheten.

Ett målmedvetet stöd åt amatörteatergrupperna synas företrädesvis Svenska Landsbygdens Ungdomsförbund (SLU), Sveriges Social-

demokratiska Ungdomsförbund (SSU) och Sveriges Kommunistiska Ungdomsförbund (SKU) lämna. SLU håller årligen en riksomfattande kurs för amatörteaterledare, som efter genomgåendet av en eller flera sådana kurser anses kunna betros med uppdraget att tjänstgöra som instruktörer för grupperna och att leda kortare lokala kurser. Förbundet har på eget förlag utgett en teaterhandbok och en rad för amatörteatern avsedda pjäser. I tidskriften Programvård ägnas teaterfrågorna betydande uppmärksamhet. SSU, som samarbetar med ABF:s teaterkommitté och med ATR, har utgivit pjäser för amatörteatern och stöder grupperna genom sin allmänna programvårdsverksamhet. SKU, som uppger att ungefär en tredjedel av de lokala klubbarna ha teatergrupper, samlar amatörerna distriktvis till kurser, publicerar vägledande artiklar i förbundets tidning och förmedlar pjäser och rekvisita till grupperna.

Ytterligare andra organisationer, såsom Sveriges Scoutförbund, Sveriges Husmodersföreningars Riksförbund och Riksförbundet Sveriges Hemgårdar, ge i sin verksamhet utrymme för teaterstudium eller teaterutövning. Särskilt inom den sistnämnda organisationen kunna aktningsvärda lokala initiativ antecknas. En hemgård uppges sålunda ha kontrakterat Riksteatern för gästspel, medan en annan framfört pjäser av Shakespeare, Hjalmar Bergman, O'Neill m. fl. med amatörbesättning.

e) Radiotjänst.

För Radiotjänsts dramatiska serier och de i samband härmed vidtagna åtgärderna av pedagogisk art redogjordes i del I av betänkandet (s. 78). Det må här endast erinras om att de pjäsexemplar och studiebreve, som i avslutning till framförandet av pjäserna utsänts till teatercirkelarna, blivit synnerligen livligt efterfrågade. Icke minst de av studieförbunden som lyssnargrupper betecknade studiecirkelarna i dramatik ha ofta betjänat sig av det arbetsmaterial, som Radiotjänst tillhandahållit. Att vissa teatercirkelklar i Stockholm bedriva sina studier kring radioteaterns program under personlig kontakt med de i programmen medverkande, har i annat sammanhang omnämnts.

f) Försvarets bildningsverksamhet.

Den militära fritidsverksamheten på teaterns område arbetar i stort sett i samma former som den av civila organisationer bedrivna. Amatörteatergrupper förekomma sålunda stundom med såväl militära som civila deltagare. De nå dock ingalunda upp till samma antal som musikcirkelarna, vilket till en del kan tänkas bero på svårigheten att i pjäser av icke parodisk art besätta de kvinnliga rollerna. Dramatiska uppläsningar läggas ofta in i föreläsningsprogrammen, och slutligen arrangeras kollektiva besök vid teaterföreställningar. I enstaka fall ha »besökscirkelklar» bildats, vilkas medlemmar regel-

bundet bevistat en serie teaterföreställningar och efteråt diskuterat pjäserna och skådespelarnas prestationer.

g) Korrespondensinstitutet.

Endast ett av korrespondensinstitutet, nämligen Brevskolan, meddelar, att det har utgett korrespondensmaterial, avsett för amatörteatergrupperna. Från detta institut föreligger sedan år 1938 en kurs om sju studiebrev, kallad Hur man spelar amatörteater. Kursen har sedan sin tillkomst genomgått av 54 enskilda rekvisiter och 287 cirkular, i allt 2 624 personer. Den omfattar inte bara allmänna anvisningar för regissör och skådespelare, instruktion i rollanalys och pjäsinstudering, plastisk, mimisk och talteknik, dekoration och maskering utan därtill också anvisningar rörande bildandet av amatörteatersällskap, reklamen kring en föreställning och liknande.

2. Verksamhetens syfte, art och omfattning.

På den dramatiska konstens område företer folkbildningsarbetet icke samma rika variation av verksamhetsformerna som på musikens område. Mest iögonfallande är att någon motsvarighet till den regelbundna lektionsverksamheten inom musiken icke finnes. Amatörgrupperna ha i regel lagt an på att endast förvärva sådana medlemmar, som i något sammanhang ådagalagt att de haft fallenhet för sceniskt framträdande. Utöver den naturliga fallenheten ha inga särskilda kvalifikationer ansetts erforderliga, och där instruktion givits, har denna merendels endast tagit sikte på utförandet av vissa avsnitt av just den pjäs, vars framförande förberetts. En mera allmänt lagd instruktion har främst meddelats vid kurser, till vilka de lokala gruppernas ledare dragits samman. Dessa ledare ha alltså ansetts böra besitta en mera allsidig kännedom om den sceniska konstens uttrycksmedel, men för gruppernas övriga deltagare har vägledning från fall till fall betraktats som tillräcklig.

Denna ytliga uppfattning av de krav, som böra ställas på en amatörskådespelare, måste ha medverkat till att en stor del av den amatörmässiga teaterutövningen kommit att stanna på en påfallande låg nivå. Men ytterst måste detta förhållande sägas bero på att amatörteatern icke uppfattats som en form av konstutövning utan som förströelse. En klyfta har varit befäst mellan den professionellt och den amatörmässigt bedrivna teatern. Medan man på musikens område så småningom kommit fram till att betrakta skillnaden mellan en yrkesman och en amatör mera som en gradskillnad än en artskillnad och alltså ansett det självfallet att också amatören måste underkasta sig en metodisk utbildning, har man i fråga om teatern knappast ännu kommit ifrån uppfattningen om en verklig artskillnad mellan professionella och amatörmässiga prestationer. Man har därför icke på den amatörmässiga teatern kommit att ställa det kravet, att den skulle förmedla konst-

närliga värden, utan underhållningssynpunkten har fått dominera. Den eggelse till gedigen utbildning och till omsorgsfullt repertoarval, som publikens krav på kvalitetsprestationer av de framträdande innebär, har amatörteatern därför i flertalet fall måst undvara. Följaktligen har utbildningsarbetet åsidosatts, och de lokala arbetsformerna ha kommit att nästan uteslutande fördela sig på scenisk verksamhet av tämligen improviserad karaktär å ena sidan och studium av dramatik genom litteraturläsning, teaterbesök och radiolyssnande å andra sidan.

a) Dramatikförståelse och amatörteaterutövning.

Liksom ett till musikförståelse syftande studium svårligen låter sig bedrivas utan att de studerande ha tillfälle att lyssna till musik, kan dramatisk konst knappast studeras utan att tillfälle till teaterbesök förefinnes. Till någon del kan läsaren i fantasien göra sig en föreställning om hur pjäsen skulle gestalta sig på scenen, men den konkreta upplevelsen av skådespelarens konstnärliga uttrycksmöjligheter blir honom icke förunnad. Det är därför naturligt, att det dramatikstudium, som primärt syftat till förståelse för den dramatiska konsten, nått sin största utveckling på de platser, där fasta teatrar sedan gammalt funnits. Att det först sent kommit att uppfattas som en folkbildningsangelägenhet, måste sammanhålla med att de befolkningskategorier, till vilka det folkliga bildningsarbetet främst riktat sig, länge varit mycket sparsamt företrädda i teatersalongerna. Först sedan en viss teaterpublik vuxit fram också inom dessa kategorier, ha förutsättningar funnits för ett studium, som åsyftat förståelse för dramatisk konst. Att därefter en växelverkan kommit att äga rum, så att det dramatiska folkbildningsarbetet också kommit att fostra en ny fast besökarkategori åt teatern, torde vara obestridligt.

Som ett utpräglat exempel på folkbildningsarbete, åsyftande fördjupad förståelse för dramatisk konst och bedrivet i samband med teaterbesök, kunna Kursverksamheternas dramatikkurser i Göteborg och Stockholm anföras. För ett sådant studiearbete utan anknytning till amatörteaterutövning har förutsättning här funnits i form av fasta teatrar på platsen, gammal besöks-tradition och kunniga studieledare. De teaterintresserade ha också varit tillräckligt många för att kunna bära upp en teaterstudieverksamhet utan förankring i egen teaterutövning. Då deltagarna i kurserna icke splittrat arbetstiden mellan egentligt dramatikstudium och amatörteaterverksamhet, ha studierna kunnat bli förhållandevis inträngande. Huvuddragen av såväl den dramatiska litteraturens som teaterkonstens historia ha kunnat genomgås, och de epoker, varifrån de på den aktuella repertoaren stående pjäserna hämtats, ha kunnat ägnas en mera ingående framställning. Även de allmänna betingelserna för den sceniska gestaltningen av dramatiska alster ha kunnat behandlas, vilket bör ha medverkat till att utveckla förståelsen för den dramatiska konstens specifika art och värde.

För flertalet av de grupper, som ägnat sig åt dramatistikstudium, har dock det egna amatörmässiga utövandet varit utgångspunkten, och det till ökad förståelse syftande studiearbetet bör snarast uppfattas som ett resultat av påtryckningar från studieledningarnas sida, påtryckningar som i sista hand avsett ett höjande av amatörteaterns nivå. I dessa fall har det egentliga studiearbetet icke kunnat bli särskilt omfattande. Arbetstiden har splittrats, och man har måst räkna med att sådana medlemmar av en teatergrupp, som anslutit sig till gruppen i önskan att själva få spela teater, kunnat skrämmas bort av ett alltför omfattande studieinslag. Därför har studiet oftast getts den formen, att gruppen någorlunda regelbundet följt föreställningarna på en viss teater och ägnat någon eller några sammankomster åt att diskutera pjäsernas innehåll och skådespelarnas prestationer.

Denna kombination av dramatistikstudium och teaterutövning har haft särskilda förutsättningar på sådana orter, där en fast teater funnits eller där Riksteatern eller andra professionella skådespelarensembler gjort regelbundna besök, men den har också kunnat byggas upp i anslutning till radioteaterns dramatiska program. Den har särskilt vunnit insteg inom vissa studieförbund, exempelvis NTO, men den har i enstaka fall tagits upp även av fristående amatörteatergrupper.

Den uteslutande med egen utövning arbetande amatörgruppen synes vara den dominerande teatercirkeltypen. Den bygger på deltagarnas lust att själva få uppträda på scenen, och den framträder ofta utan anspråk på att bli betraktad som förmedlare av konstnärliga värden eller som ramen kring ett estetiskt studiearbete. Den förekommer i särskilt stor utsträckning på den rena landsbygden, men den är representerad i alla typer av samhällsbildningar. Repertoarvalet vittnar ofta om ett rent förströelsesyfte, och gruppens tillkomst sammanhänger icke sällan med en planerad festlighet, i vars program man önskat kunna reklamera med en teaterföreställning. Dess ledare saknar ofta all utbildning. Att betrakta gruppens verksamhet som en form av folkbildningsarbete, är givetvis i de flesta fall oegentligt. Ofta avger dock en grupp av denna art rapport till ett studieförbund, vari den betecknar sig som en studiecirkel i amatörteater, och den kommer då att av studieförbundet redovisas som en sådan, även om dess arbete saknar varje inslag av allvarlig ambition.

Att exakt ange, hur de till studieförbunden anslutna teatercirkelarna fördela sig på dramatistikstudium, teaterutövning och kombinationer härav, låter sig icke göra på grund av förbundens bristfälliga kännedom om cirkelarnas art. Alla uppgifter tyda emellertid på att det ojämförligt största antalet cirkel utgöres av rena utövargrupper och att egentligt studiearbete har ett mycket begränsat utrymme i cirkelarnas arbete. Enligt utredningens uppfattning är detta ett tecken på riktigheten av det ofta framförda påståendet, att den folkliga teaterverksamhetens konstnärliga standard genomsnittligt är låg. Utredningen återkommer härtill i kap. 6.

b) Kontakten med den fullvärdiga teaterkonsten.

Ovan har framhållits, att studieförbundens ledare äro angelägna om att främja kontakten med fullvärdig teaterkonst. Från den professionella teaterns sida synes man också alltmera uppfatta amatörteatern som ett medel att väcka studiefolkets förståelse för dramatisk konst, varför man i princip är välvilligt inställd till ett närmande mellan den amatörmässigt och den yrkesmässigt bedrivna teaterverksamheten. Riksteaterns styrelse anför i denna sak:

»En allvarligt syftande amatörteater, som bedrivs inom folkrörelsernas olika organisationer och som endast vänder sig till medlemmarna av denna, har en stor betydelse för fostran av en ny teaterpublik, för teaterintressets utveckling och därmed också för Riksteaterns och andra professionella teatrar framgång. Det skulle vara utomordentligt värdefullt, om de ambitiösa amatörteatercirklarna kunde erhålla ett effektivare stöd i sitt arbete än som för närvarande kan ske med Amatörteaterns Riksförbunds ytterst begränsade ekonomiska resurser.»

Emellertid är det obestriddigt, att tillfällena att se och höra framföranden av fullvärdig dramatisk konst för stora delar av landets befolkning äro mycket begränsade. Endast i de större städer, där fasta teatrar finnas, kunna förhållandena sägas vara fullt tillfredsställande. I de mindre städer och i de centralpunkter på landsbygden, dit Riksteatern eller andra ambuleringensembleer någorlunda regelbundet återkomma, kan också frågan sägas ha fått en acceptabel lösning. Så snart man avlägsnar sig från dessa städer och centralorter jämte närmast kringliggande bygd, blir läget betydligt sämre. Här finnas endast radioteatern och möjligen föreläsningföreningarnas dramatiska uppläsningar att räkna med.

Radioteaterns stora betydelse som förmedlare av dramatisk konst kan icke ifrågasättas; dock är det ofrånkomligt, att en framställningsform, som utslutande bygger på akustiska effekter, måste vara underlägsen den, som även kan taga de visuella i sin tjänst. Beträffande de dramatiska uppläsningarna meddelar Föreläsningförbundens Riksorganisation, att föreläsningföreningarna i genomsnitt anordna en sådan varannan termin. De återkomma sålunda endast sporadiskt, och av ekonomiska skäl måste antalet uppträdande hållas mycket lågt. Endast undantagsvis kan medverkan av förstklassiga skådespelare erhållas, då dessa under föreläsningssäsongerna bruka vara bundna av teaterkontrakt och sålunda icke ha kvällarna disponibla för framträdanden av folkbildningsart ens på den egna orten.

Såväl Riksteatern som Folkparksteatern uppbära statsanslag för sin turnéverksamhet. Anslagen utgå för närvarande med 450 000, respektive 350 000 kronor. Vid utnyttjandet av dessa anslag söka teatrar nå ut även till mindre platser, och repertoaren sammanställas med viss hänsyn till småsamhällellens begränsade sceniska resurser. Vissa minimikrav måste dock uppställas beträffande scenöppning och scenteknisk utrustning, varför den egentliga landsbygden i regel icke kan besökas. Av denna anledning kan man ifrågasätta, huruvida icke också sådana ensembler, som äro sammansatta av icke fullt ut-

bildade skådespelare men som äro beredda att uppträda även på de primitivaste scener, borde i viss utsträckning uppmuntras med anslag. Detta kunde i vissa fall ske genom att sammanslutningar av Stockholms Kretsteaters mera anspråkslösa typ bereddes möjlighet att företaga turnéer i sådana bygder, där Riks- eller Folkparksteatern på grund av lokalsvårigheter icke kan framträda. Utredningen återkommer till denna fråga i kap. 7.

c) Gruppernas antal, storlek och sammankomstfrekvens.

Icke alla studieförbund kunna lämna exakta uppgifter om antalet verksamma teatergrupper. I sitt rapportsystem kräva de visserligen, att alla studiecirklar skola redovisas, men då det gäller frågan huruvida utövargrupper, som icke bedriva egentligt studiearbete, också skola förfara på detta sätt, synes en enhetlig praxis icke ha utbildat sig. Ett av förbunden anger det sålunda som sannolikt, att endast hälften av grupperna inge rapport. Ovan har framhållits, att endast en del av grupperna förtjäna att betecknas som studiecirklar, även om de själva använda sig av denna beteckning.

De teatercirklar, som rapporteras av de politiska ungdomsorganisationerna och nykterhetsrörelsens ungdomsavdelningar, torde i stor utsträckning ingå också i studieförbundens rapporter. En addering av de i tabell 3 givna siffrorna skulle därför ge ett missvisande resultat.

Cirklar utan anknytning till någon riksorganisation förekomma, som tidigare nämnts, i viss utsträckning. De äro vanligen av låg kvalitet och efemär natur. Undantag förekomma dock.

Tab. 3. Gruppernas antal, storlek och sammankomstfrekvens.

(Siffror inom parentes återgå på uppskattningsvis gjorda beräkningar.)

Organisation	Lägsta, resp. högsta deltagarantal	Deltagarantal i genomsnitt	Totalantal		Antal sammankomster i genomsnitt
			grupper	deltagare	
ABF	5—25	13	281	3 617	20
IOGT:s studieförbund	5—30	11	550	(6 000)	(20)
JUF	4—12	10	205	(2 000)	10
NTO:s studieförbund	5—30	10	120	(1 200)	(17)
SFM	3—22	10	48	479	(13)
SLS	(okänt)	8	147	1 232	(12)
SBF	10—17	12	9	(110)	10
TBV	6—24	13	8	106	12
Kursverksamheterna	(okänt)	22	5	111	10
SLU	(okänt)	7	721	(5 000)	(20)
SSU	(okänt)	10	230	2 374	30
SGU	4—36	12	97	1 149	27
Heimdals	2—15	10	174	1 668	(17)
Försvarets bildningsverksamhet ..	4—15	13	6	78	(15)

Uppgifterna i tabellen avse i regel verksamhetsåret 1946/47. Deltagarna uppges endast undantagsvis vara under 14 år. Sammankomsttiden är i allmänhet två timmar men kan vara betydligt längre.

d) Lärarna och deras utbildning. Åtgärder för lärarutbildning.

Något verkligt val av lärare ha teatergrupperna sällan möjlighet till. I regel äro de hänvisade antingen till att anlita en någorlunda kvalificerad amatör eller också till att arbeta utan lärare.

Den viktigaste orsaken till denna dilemma är givetvis, att någon som helst utbildning av lärare i teaterverksamhet icke bedrivs i Sverige. För utbildning av skådespelare finns ett mycket stort antal teaterskolor, de allra flesta av privat karaktär, men ingenstädes utbildas regissörer eller andra instruktörer. För instruktion inom amatörteaterverksamheten kunna således endast på annan väg utbildade professionella regissörer komma i fråga, vidare skådespelare utan instruktörsutbildning samt i kursverksamhet skolede amatörer. Av dessa tre kategorier spela de två förstnämnda en kvantitativt underordnad roll. Sådana regissörer, som ha intresse för amatörteater och som i instruktionsverksamhet på detta område dokumenterat påtaglig förmåga, lockas lätt över till bättre avlönade befattningar och konstnärligt tacksammare arbetsområden inom den yrkesmässiga teatern. Skådespelarna ha sällan nära anknytning till folkligt bildningsarbete och känna icke dettas förutsättningar, varför de endast sällan äro lämpade för lärarverksamhet inom amatörteatern. I den mån de erhålla teaterengagemang, äro de också förhindrade att ägna amatörteatern sina krafter. Därefter återstå endast lärare, hämtade ur amatörernas egna led.

Skolningen av amatörer för lärarverksamhet inom det folkliga teaterarbetet har därför länge betraktats som en viktig uppgift inom de organisationer, som ha amatörteaterverksamhet på sitt program. Huvudlinjen i detta skolningsarbete kännetecknas därav, att dugande amatörer med förutsättningar för instruktionsverksamhet kallas till riksomfattande kurser, ledda av yrkesutbildade regissörer eller skådespelare med erfarenhet av amatörteater, varefter dessa amatörer sättas att leda sin hemorts teatergrupp, eventuellt också att ge instruktion vid kurser av mera lokal karaktär. Där anordnaren av en central kurs icke är en riksorganisation utan en räjongbegränsad sammanslutning, exempelvis ett folkbildningsförbund, brukar man eftersträva anslutning av lokala teaterledare från olika organisationer, vilket också varit fallet vid ATR:s riksomfattande kurser. Kurserna pläga räcka 4 à 6 dagar, undantagsvis längre. Programmet omfattar i regel föreläsningar om teaterns, speciellt amatörteaterns, uppgifter och syfte, om arbetssättet i en teatergrupp, om repertoarval, om scendekoration o. d., vidare övningar i rollanalys och rollframställning, i talteknik, i plastik, mimik och sminkning, slutligen också instudering och framförande av övningsscener.

Då genomgåendet av en dylik kurs måste avsätta mycket begränsade resultat, bruka studieförbundens teaterledare uppmana de lokala ledarna att bevista flera kurser. Försök att bygga ut kursverksamheten till mera skolmässiga former torde icke ha gjorts inom folkbildningsorganisationerna, även om det stundom framkastats, att någon folkhögskola kunde i den fria sektorn av sitt undervisningsprogram lägga in en jämförelsevis omfattande kurs i teaterkunskap.

Ambulerande lärarverksamhet inom amatörteatern har prövats endast inom någon enstaka organisation (SFM). Resultatet synes vara gott.

Studiecirklar i dramatik kunna i städer med fasta teatrar i regel påräkna medverkan av någon aktiv teaterman eller litteraturhistoriker. Vid Stockholms Högskola är teaterhistoria som nämnt numera examinationsämne, vilket bör medföra en något ökad tillgång till lärare inom detta speciella område.

e) Tidskriftsverksamhet.

Någon speciell tidskrift för amatörteatern utges icke f. n., sedan det visat sig omöjligt för ATR att fortsätta utgivandet av Amatörteatern. I stället anlita de olika organisationerna sina förbunds allmänna organ för instruktiva artiklar, notiser om nytkommen pjäslitteratur o. d. Vissa organisationer, såsom SLU och Heimdal, samordna all rådgivning som kan betecknas som programvård, SLU i en särskild tidskrift, Heimdal i lösbladsmeddelanden, avsedda att samlas och förvaras av den mottagande lokalgruppen.

f) Förmedling av pjäsmateriel och rekvisita.

Den allmänna bokhandeln har icke kommit att spela någon mera betydande roll som förmedlare av pjäsmateriel till amatörteatergrupperna. I stället har denna förmedling framför allt kommit att ligga i händerna på sådana firmor, som till festarrangörer bruka leverera behövligen basarmateriel o. d. Då detta medfört, att den enklaste komiska genren kommit att favoriseras, ha en rad studie- och ungdomsorganisationer, exempelvis NTO, JUF och SSU, funnit sig föranlåtna att ta upp egen pjäsförmedling, i regel kombinerad med någon förlagsverksamhet. Kataloger ha då utgetts, där för varje pjäs angetts grundragen av innehållet samt antalet i pjäsen uppträdande skådespelare. Katalogerna ha omfattat såväl de pjäser, som förbundet självt givit ut, som ett urval av andra förlags pjäsmateriel. ATR har i detta liksom i andra avseenden strävat att stå alla förbund till tjänst.

Denna av förbunden bedrivna förmedling möjliggör för varje särskilt förbund att verka för spridandet av sådana pjäser, som i motivval och ideologisk syftning anknyta till dess speciella strävanden och som ge en riktigare bild av levnads- och tänkesätt inom respektive samhällsgrupper. Risk för ensidighet i pjäsvalet föreligger dock, varjämte omsättningen blir väl liten i en förmedlingsverksamhet, som i första hand riktar sig till teatergrupper inom ett enda förbund. Att pjäsmateriel föråldras ganska hastigt, är i detta sammanhang en faktor att ta hänsyn till.

Planmässig förmedling av rekvisita synes icke bedrivas inom något förbund, ehuru önskemål härom uttalats vid flera tillfällen. En sådan verksamhet skulle förutsätta, att ett förbund kunde lägga upp ett större centralt förråd av dekorations- och belysningsmateriel, dräkter och dylikt, och härtill ha förbunden icke haft möjlighet. Då något förbund uppger, att det i viss

utsträckning hjälper lokalavdelningarna med dylik förmedling, torde detta därför huvudsakligen innebära, att centralt boende funktionärer stå teatergrupper i landsorten till tjänst med att från ateljéer eller liknande företag hyra dräkter eller annan rekvisita.

3. Verksamhetens finansiering.

De olika förbundens omkostnader för teaterverksamheten bestå huvudsakligen i utgifter för kurser, antingen i form av stipendier för medlemmars deltagande i av samorganisationen anordnade utbildningskurser eller för arrangerande av egna kurser, ibland bådadera. Anslag till samorganisationer förekomma stundom bland studieförbundens utgiftsposter. De kostnader, som medfölja rådgivningsverksamheten, kunna förbunden uppge endast i den mån dessa avse resor, korrespondens och separatträck. Övriga utgifter för teaterrådgivning bruka däremot bokföras på den allmänna programvårdsverksamheten.

Utgifternas storlek måste även i de större förbunden begränsas avsevärt. Sålunda anger IOGT:s teaterkommitté att den årligen kunnat disponera över ett belopp av 1 750—2 800 kronor, varav 600 kronor gått till ATR, 500—1 000 kronor till distriktskurser, lika mycket till stipendier till ATR-kurser och 100—200 kronor till porto- och tryckningskostnader. Flera mindre förbund uppge, att de icke alls förfogat över några medel för central vägledning i teaterfrågor, varför endast sådan verksamhet kunnat bedrivas inom förbunden, som kunnat lokalt ekonomiseras.

ATR har som huvudinkomst haft de anslutna förbundens medlemsavgifter, som verksamhetsåret 1946/47 sammanlagt uppgingo till 2 000 kronor. Denna inkomst har dock under senare år i första hand måst användas för täckande av äldre förluster, nedskrivning av pjäsmaterielens lagervärde samt bestående av diverse omkostnader. För genomförande av teaterledarkurserna har förbundet varit helt hänvisat till deltagaravgifterna, vilka i sin tur i stor utsträckning erlagts av de olika förbunden genom de stipendier, som dessa beviljat de i kurserna deltagande förbundsmedlemmarna.

Kostnaderna för kursverksamhet utgöras främst av föreläsararvoden och vissa administrationskostnader, vidare av deltagarnas resor och uppehåll och stundom av lokalhyra. Då arrangörerna regelmässigt haft att lita till mycket begränsade anslagsbelopp, har det varit nödvändigt att pressa ned utgifterna så långt som möjligt för att hindra deltagaravgifterna från att bli alltför höga. Betecknande är i detta sammanhang, att utgifterna vid en av Hallands Folkbildningsförbund år 1945 anordnad fyradagars teaterledarkurs kunde begränsas till 856 kronor och 50 öre. I detta belopp ingingo föreläsararvoden med 300 kronor, ersättning för föreläsarnas rese- och uppehållskostnader med 148 kronor och 50 öre, administrationskostnader med 45 kronor och kursdeltagarnas uppehållskostnader med 363 kronor. Kursdeltagarna

betalade själva sina resor och erlade därtill en kursavgift, som för dem som bevistade hela kursen hade satts till 25 kronor. Sammanlagt inflöt i kursavgifter 699 kronor. Då landstinget beviljat ett anslag å 125 kronor, behöfde arrangören endast tillskjuta 32 kronor och 50 öre.

Att kursen ekonomiskt kunde genomföras, berodde uppenbarligen på att föreläsarnas arvodesanspråk voro mycket blygsamma, att kursföreståndaren icke krävde skäligen ersättning för sitt arbete, att kursen var förlagd till en folkhögskola — som avstod från lokalhyra och som endast debiterade deltagarna cirka 3 kronor per dygn för mat och logi — samt att deltagarna hade kort resväg. Inkomster och utgifter kunde därför i stort sett gå ihop, utan att den arrangerande organisationen själv behöfde anslå något större belopp. I detta fall hade den icke heller haft möjlighet därtill. Sådana organisationer, där teaterledningen disponerat öfver ett fixerat anslag, ha kunnat lägga den ekonomiska kalkylen på en något annorlunda basis. Sålunda meddelar Ungdomsförbundet Heimdal, att det för en veckoslutskurs med 30 deltagare utnyttjat ett anslag på 290 kronor så, att till lokalhyra förbrukats 50 kronor, till föreläsararvode 90 kronor och till resekostnadsbidrag 150 kronor (5 kronor per deltagare). För överskjutande resekostnader samt uppehälleskostnader svarade kursdeltagarna själva.

Vid ambulerande kursverksamhet behöva arrangörerna icke taga kursdeltagarnas egna utgifter och icke heller lokalkostnaderna med i beräkningen. Endast kostnaderna för kursledaren behöva täckas. I det tidigare relaterade fall, då SFM anordnade en sådan kurs, erhöill kursledaren viss ersättning från Arbetsmarknadskommissionens artisthjälp, varför kursdeltagarna endast behöfde svara för hans rese- och uppehälleskostnader. Skulle de i kursen deltagande grupperna ha måst svara för samtliga utgifter, torde kursen icke ha kunnat komma till stånd.

För de lokala gruppernas omkostnader kunna inga som helst sifferuppgifter lämnas. Det förefaller emellertid beträffande flertalet utöfvargrupper sannolikt, att något lärararvode icke erlägges — helt enkelt därför att en verklig lärare icke står att få — att övningslokal kostnadsfritt upplåtes av den organisation, till vars fromma ett framförande planeras, samt att erforderlig rekvisita anskaffas genom upplåning. För de mera kvalificerade grupper, som verkligen anlita en lärare, liksom för studiecirkelarna i dramatik, torde kostnaderna ungefärligen vara desamma som för de allmänna studiecirkelarna. För sådana grupper slutligen, som syfta till ett arbetsresultat, närmande sig den professionella teaterns, kunna utgifterna för teaterhyra, dräktanskaffning o. d. bli högst avsevärda. För täckande av dessa kostnader kunna grupperna i regel endast räkna med inträdesavgifterna från offentliga föreställningar.

KAP. 5.

Det nuvarande folkbildningsarbetet på den bildande konstens område.

På den bildande konstens område är gränsdragningen mellan å ena sidan folkbildningsarbete och å andra sidan ren förströelseverksamhet samt yrkesinriktad utbildning förenad med mindre svårigheter än på musikens och teaterns område. Till studiecirklar och kurser — de verksamhetsformer som folkbildningsarbetet företrädesvis betjänar sig av — synas nämligen i regel endast sådana konstintresserade söka sig, som verkligen vilja skaffa sig en gedignare kunskap om konstens uttrycksmedel och gestaltningmöjligheter eller som fördjupa sin uppfattning om konstens väsen. Det förefaller vara en verklig önskan att lära något om konsten och dess utövande, som förmår de konstintresserade att sammansluta sig i grupper i studieförbundens regi. Därav torde följa, att verksamheten inom de av studieförbunden som studiecirklar redovisade arbetsgrupperna i konst i stor utsträckning har karaktären av folkbildningsarbete, även om det bör medges, att utrymme finns för en fördjupning av de utövande gruppernas arbete.

Att den verksamhet, som olika sammanslutningar av främjandetyp bedriva på den bildande konstens område, är hänförlig till folkbildningsarbetet, även om kurs- och studiecirkelverksamheten icke intar någon särskilt framskjuten plats däri, torde icke behöva diskuteras.

1. Verksamhetens organisatoriska utformning.

a) Riksomfattande specialorganisationer.

Amatörutövarna av bildande konst synas icke ha bildat särskilda rikssammanslutningar för att tillvarata sina intressen, utan deras lokala gruppbyggningar ha antingen kommit att bli fristående eller också ha de — vilket torde vara vanligast — anslutit sig till något av de riksomfattande studieförbunden. Redogörelsen behöver därför på denna punkt endast omfatta organisationer med syfte att främja förståelsen av konst.

I centrum för den riksomfattande verksamhet, som syftar till att utbreda intresset och förståelsen för bildande konst, står Nationalmuseum. Denna institution, som i första hand torde böra betecknas som konstsamlande och konstvårdande, bedriver sedan ett 30-tal år tillbaka ett omfattande konstbildningsarbete, dels i egen regi, dels i samverkan med olika riksorganisationer på konstlivets område. Arbetet omhänderhas av en av museets intendent.

Ett viktigt led i denna del av museets arbete är depositionsverksamheten.

Konstföremål, tillhöriga Nationalmuseum, finnas således f. n. deponerade i ämbetslokaler, militära etablisseman, museer, skolor, akademier, sjukhus och andra lokaliteter. Flera konstmuseer i landsorten äro väsentligen uppbyggda kring material från Nationalmuseum. Det totala antalet deponerade föremål uppgår f. n. till c:a 8 000. Härtill kommer ett stort antal nytryck och reproduktioner, som genom museets försorg utlämnats till institutioner av olika slag.

Anordnandet av tillfälliga utställningar har kommit att bli en naturlig del av Nationalmuseums verksamhet. Museets utställningar ha ofta haft rent konsthistorisk eller också pedagogisk karaktär, men även högtids- eller minnesutställningar samt utställningar av modern främmande konst ha anordnats. Den direkta kontakten med folkliga konststrävanden har på senaste tid representerats av bl. a. de utställningar, där museet samarbetat med Folkkrörelsernas Konstfrämjande och Ordenshusens Riksförening. Antalet tillfälliga utställningar under åren 1916—47 uppgick till 436.

De ambulerande utställningarna kommo senare i gång än de fasta, närmast på grund av betänkligheter inför de risker för konstföremålen, som transporterna innebära. Den första utsändes år 1922 och omfattade — liksom de två närmast följande — måleri och grafik från de två senast förflutna århundradena. I fortsättningen ha även andra tekniker (akvarellistik, medaljkonst) tagits upp, varjämte samarbete med Svenska Slöjdföreningen förekommit. En utställning hade titeln *Konsten att se konst*, och även monografiskt och historiskt upplagda expositioner kunna antecknas. I samband med utställningarna ha föredrag och demonstrationer hållits, och samarbete med ortens skolor och bildningsorganisationer har ordnats. Sammanlagt utsändes under åren 1922—1947 femton vandringsutställningar. Utställningsorter voro i flertalet fall städer. För att också kunna nå ut till mindre samhällen uppgjorde museet i samarbete med Kungl. Järnvägsstyrelsens maskinbyrå år 1933 ett detaljerat förslag till en utställningsvagn. Den ekonomiska krisen vid denna tidpunkt gjorde det dock omöjligt att förverkliga planen, och museet har i stället inriktat sig på att sammanställa mindre kollektioner av konstföremål, som utlånats till museer och skolor i samband med konststudiekurser och liknande evenemang.

I nära sammanhang med den idé, som ligger till grund för vandringsutställningsverksamheten, stå de s. k. kulturmässorna, som anordnats på skilda orter i landet. Dessa mässor ha avsett »att vara ett led i museets strävanden att göra hela landet på ett helt annat sätt än hittills delaktigt av konstnärliga och kulturella bildningstillfällen och att genom ett mångsidigt och utvalt program skänka befruktande intryck av skönhet och andlig stimulans åt stora grupper av svensk befolkning, som eljest endast ha mycket sparsamma tillfällen att stifta bekantskap med svensk konstnärlig odling.» I mässorna ha ingått icke endast konstutställningar utan också konserter, teaterföreställningar och andra programslag av kulturell art. Kulturmässor ha hittills hållits i en rad städer.

Populärvetenskaplig föreläsningsverksamhet i konstfrågor har National-

museum bedrivit sedan år 1917, vanligen i samarbete med olika institutioner och föreningar, såsom ABF, Stockholms Högskola, Riksförbundet för bildande konst, Stockholms arbetarförening och Stockholms stads hantverksförening. Till att börja med hölls föreläsningarna endast i Stockholm, men alltsedan början av 1920-talet har museet ofta anmodats att förmedla föreläsningar eller föreläsningsserier till landsorten. Under senare år har museet upprepat sina i Stockholm anordnade föreläsningsserier i olika landsortsstäder, främst Norrköping, Linköping och Örebro. Som föreläsare har museet anlitat såväl sin egen personal som utanför stående specialister. Föreläsningarna ha behandlat alla slag av konst och konsthantverk.

För att få fram lämpliga hjälpkrafter i bildningsarbetet på konstens område har Nationalmuseum bedrivit studiekurs- och studiecirkelverksamhet. Kurserna, av vilka den första hölls år 1922, ha i några fall riktat sig till vissa lärarkategorier, såsom historielärare, teckningslärare och folkskollärare, i andra fall till personer utan särskild utbildning. Samarbete har i vissa fall ägt rum med Folkuniversitetsföreningen och Riksförbundet för bildande konst. Kurserna ha varit förlagda till Nationalmuseum eller andra konstsamlingar i Stockholm och dess närhet, men bistånd har också lämnats till konststudiekurser i landsorten. Studiecirkelverksamheten, som bedrivits sedan år 1929, har särskilt tagit sikte på instruktörsutbildning och har ägt rum i samarbete med ABF och Riksförbundet för bildande konst. År 1934 uppskattades antalet deltagare i dessa cirklar till 250, men därefter ha cirklarna alltmera överförts från museets till Riksförbundets eller Folkuniversitetets regi.

Som ett led i Nationalmuseums folkbildningsverksamhet kan vidare be-tecknas dess kontakt med skolorna, omfattande visningar, specialutställningar, promenadkonserter, katalog- och studiebladsutgivning m. m. — allt särskilt tillrättalagt för ungdomen — liksom också dess övriga skriftutgivning, dess utlåning av skioptikonbilder och filmer med konstmotiv samt dess konsulterande verksamhet.

Riksförbundet för bildande konst bildades år 1930 på initiativ av Nationalmuseum, med vilken institution förbundet allttjämt intimt samarbetar. Förbundet är en sammanslutning av sådana museer, städer och organisationer, i vilkas verksamhet ingår att utbreda och fördjupa intresset för bildande konst. Det anordnar utställningar, föredrag, kurser («konstdagar») och studiecirklar, förmedlar depositioner samt studie- och undervisningsmateriel, utger publikationer, främjar tillkomsten av konstföreningar och konstmuseer o. s. v. Intill år 1947 hade förbundet utsänt 66 vandringsutställningar. Vandrings- och skolutställningarna besöktes år 1947 av c:a 95 000 personer, varav ungefär en tredjedel skolbarn. Förbundets verksamhetsområde omfattade år 1947 94 orter.

Riksförbundet och Nationalmuseum ha samordnat sin utställningsverksamhet så, att en ömsesidig komplettering skall kunna ernås. Under de år, då Nationalmuseum icke hade anslag till ambulerande utställningsverksamhet,

föranstaltade förbundet om sådana utställningar, varvid museet tillhandahöll de erforderliga konstföremålen.

Föreningen för grafisk konst, som stiftades år 1887, har till uppgift »att verka för kännedomen om och utvecklingen av de grafiska konsterna samt utgöra ett samband mellan för dessa konster intresserade personer». I detta syfte utger föreningen årligen en portfölj, innehållande grafiska originalblad och åtföljd av ett texthäfte med artiklar i konstgrafiska ämnen. Föreningen ordnar också grafiska utställningar och föredrag och utdelar grafiska originalblad till prydande av skolor, bibliotek och andra samlingslokaler. I detta sammanhang iordningställer förbundet populära småskrifter om grafiska tekniker och om de i kollektionerna företrädde konstnärerna. I samarbete med Nationalmuseum har föreningen spelat in en film om de grafiska teknikerna och deras utövande samt ordnat visningar av densamma. Föreningen samverkar nära med Nationalmuseum.

Sveriges Allmänna Konstförening stiftades år 1832 och är därmed landets äldsta konstfrämjande sammanslutning. Föreningen, som intill år 1887 var en lokal organisation för Stockholm, anordnar såväl i huvudstaden som i landsorten utställningar, främst av levande konstnärers verk, sprider genom utlottning och på annat sätt värdefulla konstverk, utger konstnärsmonografier och anordnar offentliga föreläsningar i ämnen rörande bildande konst. Föreningen hade år 1947 cirka 11 000 medlemmar.

Svenska Slöjdföreningen är en år 1845 bildad stiftelse med syfte bl. a. att verka »för förädling av den svenska slöjdens, hantverkets och industriens alster och för den allmänna smakens höjande inom landet». Föreningens smakfostrande verksamhet har under de senast förflutna tre årtiondena betydligt breddats, i det att man målmedvetet eftersträvat att åvägbringa ett samarbete mellan industrien och konsten och att främja spridningen av konstnärligt fullgångna industrialster. Numera vänder sig sålunda föreningen dels till producenterna — konstnärerna och fabrikanterna — för att stimulera tillkomsten av goda varor, dels till konsumenterna för att öka deras intresse för ett höjande av hemmiljöns standard. En mera systematisk studieverksamhet bedriver Slöjdföreningen sedan år 1938. Studiecirklar i bostadskunskap (»bocirklar»), avslutade med heminredningsutställningar, äro jämte studieledarkurser den viktigaste arbetsformen. Sedan år 1946 är en särskild studieavdelning upprättad inom föreningen. Föreningen utger tidskriften *Form* samt speciellt för studieverksamheten en duplicerad skrift, benämnd *Bo-cirkeln*.

I nära anslutning till de strävanden, som Svenska Slöjdföreningen representerar, har stiftelsen *Stora Nyckelvikens Folkhögskola* för handslöjder och folklig konst projekterat sin verksamhet. I stiftelsens programförklaring göres gällande, att den skapande samverkan mellan hand och tanke, känsla och vilja, som kännetecknade äldre tiders livs- och arbetsformer, trängts tillbaka genom teknikens och rationaliseringssträvandenas överhandtagande, vilket utgör ett hot mot människans allmänmänskliga utveck-

ling. I kampen mot denna fara vill stiftelsen göra en insats genom att bygga ett arbetande skolsamhälle, där ungdomar i gemenskap få lära sig att »rätt gestalta och vårda de andliga och materiella ting och värden, som tillsammans bygga ett levande hem». Avsikten är att dessa ungdomar skola kunna gå ut som »praktiskt, pedagogiskt och konstnärligt förfarna lärare och ledare inom skol-, hem- och fritidsslöjd, inom hantverks- och yrkesskolor, som konsulenter och instruktörer för hem- och bostadsplanering».

Då det planerade skolsamhället ännu icke kunnat uppföras, har stiftelsens verksamhet hittills måst begränsas till en månadslång sommarkurs år 1947 i förhyrda lokaler. Programmet för denna kurs omfattade delkurser i träslöjd, textil slöjd, teckning, bokunskap och heminredning samt rytmik, sång och musik.

Folkrörelsernas Konstfrämjande stiftades år 1947. Organisationen avser att bedriva ambulerande utställningsverksamhet men därutöver också att till föreningslokaler och privathem förmedla goda konstverk till lägsta möjliga priser. I sistnämnda syfte har övervägts att bereda tillfälle för de konstintresserade att »öppna konstkonto», d. v. s. att genom regelbundna förskottsinbetalningar förvärva konstverk. Olika former av upplysnings- och rådgivningsverksamhet i konstfrågor planeras också.

Föreningarna Konsten i sporten, Konsten åt folket och den år 1947 bildade Konsten i skolan (en äldre organisation av liknande typ beröres i kap. 2) äro andra sammanslutningar med konstfrämjande syfte. Deras verksamhet synes dock i huvudsak falla utanför det egentliga folkbildningsarbetet.

b) Lokala specialorganisationer.

Den riksomfattande konstbildningsverksamhet, som Nationalmuseum bedriver, kompletteras lokalt av de insatser, som olika stads- och provinsmuseer utföra. Ehuru dessa insatser äro både omfattande och värdefulla — särskilt torde detta omdöme gälla museerna i de större städerna — måste de här förbigås, då verksamhetsformerna i stort sett icke skilja sig från dem, som Nationalmuseum betjänar sig av.

Beträffande konstföreningarna bör observeras, att Sveriges Allmänna Konstförening icke är ett samarbetsorgan för de lokala konstföreningarna. År 1887 upptog den visserligen i sig ett antal lokalföreningar, men i övrigt arbeta de lokala konstföreningarna fullt självständigt och söka närmast kontakt med Nationalmuseum och Riksförbundet för bildande konst, ur vilkas vandringsutställningsverksamhet åtskilliga av dem sprungit fram. Skånes Konstförening är med sina 12 621 medlemmar landets största organisation av denna art. Konstföreningen för Södra Sverige och Konstföreningen i Göteborg bildades redan vid mitten av 1800-talet, men eljest är det livliga intresset för bildande av konstföreningar framför allt en 1900-talsföreteelse. Konstföreningar, omfattande ett län eller landskap eller en del därav, finnas nu i så gott som

hela landet, och särskilt under det senaste årtiondet ha i en rad städer och större samhällen liksom också i rena landskommuner konstföreningar eller konstgillen bildats. Omkring år 1940 väcktes tanken på bildandet av personalkonstföreningar. Sådana kommo också till stånd i stort antal, och f. n. torde ett par hundra dylika föreningar runt om i landet vara i verksamhet. En del personalkonstföreningar ha endast tjänstemän som medlemmar, medan andra omsluta såväl tjänstemän som arbetare.

Ehuru konstföreningarnas verksamhet icke normeras av något riksförbunds stadgar, synes deras verksamhet i stort sett ha kommit att få en enhetlig utformning. Endast undantagsvis torde de bereda sina medlemmar tillfälle till undervisning i konstutövning. I stället söka de väcka och stödja intresset för bildande konst genom att anordna konstutställningar, genom att arrangera studiebesök på museer och utställningar — vartill ofta knyts föreläsningar och diskussioner över konstämnen — samt genom att anordna lotterier med värdefulla konstverk som vinster. Den sist nämnda verksamhetsformen anses, inte minst inom personalföreningarna, som mycket betydelsefull, då den ger personer med förhållandevis små inkomster en möjlighet att själva bli ägare av konstverk, vilket skapar en mer personlig kontakt med konsten än den, som kan förmedlas av utställnings- och museibesök. Vissa personalföreningar samla konstverk för prydnad av arbetsplatsen, men som regel utlotta föreningarna alla inköpta konstverk, sedan de en tid exponerat dem i någon samlingslokal inom företaget. I större utsträckning torde konstsamlande förekomma inom konstföreningar av allmän typ. På åtskilliga platser ha sålunda konstföreningarnas verksamhet kunnat leda till att konstmuseer eller konsthallar upprättats eller att ett redan befintligt kulturmuseum kunnat kompletteras med en konstavdelning. Den i Stockholm verksamma Föreningen för nutida konst torde genom sina inköp av konstverk av avancerad art ha gjort en betydande insats för den moderna konstens utveckling och popularisering.

c) Studie- och bildningsorganisationerna.

Studieförbunden ha upptagit en del av de verksamhetsformer på konstbildningsarbetets område, som förts fram av specialorganisationerna, men ha därtill lagt studiecirkelverksamhet i utövande av teckning, skulptur och målning. Ehuru de icke vidtaga särskilda åtgärder för att främja och vägleda denna sistnämnda verksamhet, synes de vara benägna att betrakta studiecirkelnas arbete som kärnan i det av dem bedrivna konstbildningsarbetet likaväl som inom det allmänna bildningsarbetet. Bildningsförbunden och föreläsningföreningarna följa i stort sett samma linjer i sitt konstbildningsarbete som i sin övriga verksamhet.

Arbetarnas Bildningsförbund (ABF) rapporterar studiecirkelar på den bildande konstens område alltsedan år 1921, men verksamheten hade ännu ett stycke in på 1930-talet mycket obetydlig omfattning. Under senare hälften

av 1930-talet stabiliserades deltagarantalet i utövargrupperna vid omkring 500 och i de egentliga studiegrupperna vid ungefär hälften härav. Därefter har en hastig utveckling ägt rum, särskilt beträffande utövargrupperna, som år 1946/47 redovisade betydligt över 2 000 deltagare. Förbundets centrala ledning synes icke taga särskilda initiativ i syfte att påverka verksamhetens utformning utan överlåter detta åt de lokalavdelningar, som ha intresse här för. Dessa anordna cirklar eller kurser, vanligen med konstnärer eller teckningslärare som ledare, och arrangerar studiebesök med museitjänstemän eller andra kvalificerade personer som ciceroner. Lokalavdelningen i Stockholm innesluter ett flertal cirklar i teckning, skulptur och målning. Deltagarna, som sedan något årtionde bruka uppgå till c:a 400, arbeta under kompetenta lärares ledning. Utställningar av de bästa resultaten förekomma årligen.

I detta sammanhang kan omnämnas, att tidskriften *Studiekamraten*, vars redaktion är nära knuten till ABF, städse berett stort utrymme för artiklar av konstorienterade innehåll och för reproduktioner av konstverk från skilda epoker samt utgett en serie skrifter om konst och konstnärer.

Studieförbundet inom Godtemplarorden (IOGT) lämnar icke konst-cirklarna särskild vägledning, utan konstbildningsarbetet blir beroende på lokala initiativ. Dessa synas oftast anknyta till hobbyverksamheten. Sålunda anordnade Medelpads distriktsloge år 1947 en utställning av amatöralster under devisen *Konst som hobby*. Enligt arrangörernas uppfattning gjorde utställningen det klart, att målning är en långt vanligare fritidssysselsättning än man vanligen föreställer sig men också att tillfällena till vederhäftig skollning äro alltför begränsade för amatörernas vidkommande.

Jordbrukare-Ungdomens Förbund (JUF) begränsar sin vägledande verksamhet på konstbildningens område till att i förbundets tidskrift lämna utrymme för artiklar om konst och konstnärer.

Studieförbundet inom Nationaltemplarorden (NTO) rapporterar endast ett fåtal studiecirklar i ämnet »bildkonst» (betydligt flera i konstslöjd) men uppger sig stimulera till studiebesök vid museer och utställningar. Enstaka konstcirklar ha tagit emot vandringsutställningar eller anordnat egna utställningar, där konstverk, ägda av personer i bygden eller utförda av där verksamma konstnärer, exponerats. En till förbundet ansluten konstcirkel i Bollnäs har sammanlagt svarat för sexton dylika utställningar och firade år 1947 sitt 15-årsjubileum med att stå som värd för en av Riksförbundet för bildande konst arrangerad utställning av abstrakt konst.

Studieförbundet Medborgarskolan (SFM) söker genom de distriktsstudieledare, som ha intresse för konst, propagera för studier i detta ämne. Verksamheten har varit av mycket ringa omfattning, men den synes ha legat på ett högt plan. En konstcirkel, sammansatt av deltagare från olika platser i Stockholms län och med huvudstaden som sammankomstort, hölls sålunda samman under fem studiesåsonger, varunder den besökte ett stort antal utställningar och konstföreläsningar och i mindre grupper diskuterade de frågeställningar, som aktualiserats. Ett initiativ av intresse rapporteras

från Skaraborgs län, där en studiecirkel med deltagare från ett helt härad behandlade möbelstilarnas historia. Efter att som läsecirkel ha gått igenom en handledning i möbelkonst utverkade cirkeln, att ett slott, där möbler från olika stilepoker samlats, uppläts för studiebesök och demonstration.

Svenska Landsbygdens Studieförbund (SLS) rapporterar icke någon som helst studieverksamhet på den bildande konstens område, och inom Sveriges Blåbandsförening (SBF) kan denna verksamhetsgren likaledes betraktas som obefintlig. Sveriges Kristliga Bildningsförbund (SKB) uppger sig ha kännedom om att studiebesök i museer o. d. ingår i delförbundens bildningsarbete, liksom också att cirklar i teckning och målning förekomma i begränsad omfattning. Om sysslandet med sistnämnda ämnen säger dock förbundet, att enskild studieverksamhet är långt vanligare än cirkelverksamhet. Det numera ur SKB utbrutna Sveriges Kyrkliga Bildningsförbund meddelar, att flera av de inom Stockholm verksamma studie- och kurssammanslutningarna bedrivit ett omfattande studiearbete inom den bildande konstens område. Såväl föreläsningsserier, kombinerade med studiebesök vid konstinstitutioner, som amatörutövning i mindre grupper har förekommit.

Tjänstemännens Bildningsverksamhet (TBV) lämnar icke någon speciell studierådgivning på den bildande konstens område, men de lokala kommittéerna ha på vissa platser, huvudsakligen de större städerna, föranstaltat om studiecirkelverksamhet i teckning, målning eller skulptur, varvid vanligen en på orten verksam konstnär engagerats som lärare. Studiecirklar med konsthistorisk eller konstpsykologisk inriktning ha också förekommit.

De till Folkuniversitetet anslutna Kursverksamheterna i universitets- och högskolestäderna ha alltsedan starten bedrivit ett livligt studiearbete på den bildande konstens område, varvid — som tidigare nämnts — samarbete ägt rum med konstföreningar och konstvårdande institutioner, framför allt Nationalmuseum. I Stockholm och Göteborg uppges olika typer av kurser med inlagda museibesök ha visat sig vara en ändamålsenlig studieform, men också kurser för utövande amatörer, exempelvis i croquisteckning, skulpturritning och modellering, ha förekommit. Några sommarkurser ha varit upplagda som en kombination av teoretisk undervisning och praktisk konstutövning. Som lärare ha i regel akademiker och museitjänstemän tjänstgjort. Bland eleverna ha stundom förekommit yrkesmän sådana som reklam- och modetecknare, som önskat fördjupa sitt fackliga kunnande.

Föreläsningsföreningarna bereda i regel något utrymme för framställningar i konsthistoriska och konstpsykologiska frågor. Föreläsningsförbundens Riksorganisation (FRO) uppskattar antalet föreläsningar i dessa ämnen till i genomsnitt en per arbetsår och föreläsningsförening. Sådana ämnen som »Konsten att förstå konst», »Vad är vackert?», »Om konstens bildningsvärde» förekomma sålunda icke sällan på föreningarnas program, och Stockholms Arbetareinstitut har rent av sett sig i stånd att under en termin genomföra en serie om tio föreläsningar, behandlande den bildande konstens syfte och uttrycksmedel. I enstaka fall anordna föreläsningsföreningar mindre

konstutställningar, exempelvis i anslutning till föreläsningar av typen »Hur bör man studera en konstutställning?». Demonstrationsmaterialet har därvid med föreläsarens bistånd sammanbragts från privathem på föreläsningssorten. Förmedlingsbyråerna för föreläsungsverksamheten taga också stundom vissa initiativ i konstbildande syfte. Centralbyrån i Lund har sålunda sedan år 1929 anordnat ett antal universitetscirklar i konsthistoria, företrädesvis i Skåne. Cirkelarna, som i allmänhet hållits samlade under flera år i följd, ha i genomsnitt haft 72 deltagare per år. Västra Sveriges Folkbildningsförbund söker i egenskap av förmedlingsbyrå förmå föreläsningföreningarna på landsbygden att samla sina medlemmar till studieresor till konstmuseerna i Göteborg, och Göteborgs Arbetarinstitut, som numera är anslutet till förbundet, har i motsvarande syfte brukat anordna studieresor till andra städer.

Folkbildningsförbundet tillsatte år 1947 en särskild nämnd för bildande konst. Nämnden har hittills inriktat sig på att ge anvisning på föreläsare i konstfrågor men överväger att också uppta andra verksamhetsformer på sitt arbetsprogram. I övrigt söker förbundet intressera länsbildningsförbunden för att inom sig upprätta särskilda sektioner för vardera av de ämnesområden, som kunna betecknas som de estetiska, således även i fråga om den bildande konsten. Emellertid synas dessa uppmaningar inom flertalet länsförbund icke ha lett till några särskilda åtgärder. Undantag utgöra dock Stockholms Läns Bildningsförbund och Hälsinglands Bildningsförbund.

Stockholms Läns Bildningsförbund brukar genomsnittligt en gång per verksamhetsår anordna en tillfällig vandringsutställning av bildande konst, huvudsakligen måleri, som exponeras i samband med pågående kursverksamhet. Till varje utställning har anknutits en eller flera föreläsningar och visningar. Arrangemanget har mottagits med stort intresse, och förbundet avser att betydligt utvidga denna verksamhetsgren.

Hälsinglands Bildningsförbund har under en följd av år anordnat konstutställningar och i samband därmed föredrag och studiecirklar. En utställning i Bollnäs år 1942, som betecknades som Akvareller och gouacher och som hade erhållits från Riksförbundet för bildande konst, hölls öppen under nio dagar och besöktes härunder av 1 800 personer. I samband med utställningen var en föreläsningkurs anordnad, där flertalet av föreläsarna utgjordes av konstintresserade personer från orten. Under de senast förflutna åren har föreläsningkursernas omfång något beskurits. I stället ha konstföreläsningarna och konstförevisningarna inpassats i s. k. kulturdagar, där programmet även inneslutit musikaliska och dramatiska framträdanden samt överläggningar i kultur- och bildningsfrågor. Sådana kulturdagar ha hållits bl. a. i Bollnäs och Arbrå.

d) Politiska, ideella m. fl. organisationer.

Organisationer, som icke ha bildningsarbete som huvuduppgift, finna stundom anledning att samla medlemmarna kring initiativ av konstbildande

syfte. Inom Svenska Landsbygdens Ungdomsförbund (SLU) ha på senare tid konstafnare hållits på några platser, varvid en konstnär från trakten anlitas som föreläsare. Sin framställning har denne belyst med tavlor ur sin egen produktion, och han har även sålt av sina dukar. Inom Socialdemokratiska Ungdomsförbundet (SSU) bedriva flera distrikt konstfrämjande verksamhet, bl. a. i form av vandrande konstutställningar. Inom Gävleborgsdistriktet anordnades hösten 1945 en dylik utställning, som visades på alla större platser inom länet, fyra à fem dagar på varje plats. Utställningen inramades av goda program, övervägande av underhållningskaraktär.

Andra sammanslutningar, inom vilka de lokala organisationerna på vissa platser söka samla sina medlemmar till cirkelstudier i konst eller till studiebesök på museer och konstutställningar, äro Fredrika Bremer-förbundet, Kooperativa Kvinnogillesförbundet, Riksförbundet Sveriges Hemgårdar, Sveriges Godtemplares Ungdomsförbund (SGU), Sveriges Husmodersföreningars Riksförbund, Sveriges Kommunistiska Ungdomsförbund (SKU) m. fl.

Svenska Missionsförbundet (SMF) bedriver i begränsad omfattning teckningsundervisning per korrespondens. Förbundet har för ändamålet utarbetat en kurs om sju studiebreve, kallad Teckningskurs för söndagsskollärare och ungdomsledare.

Ordenshusens Riksförening, en samarbetsorganisation för Godtemplarorden och Nationaltemplarorden, begärde och erhöi av Kungl. Maj:t under år 1947 ett statsanslag på 30 000 kronor för konstnärlig utsmyckning av ordenshusen. För anslaget inköptes 29 oljemålningar, 23 arbeten i grafik och 7 skulpturer. Konstverken avses skola uppdelas i kollektioner, som deponeras i ordenshusen, ett år på varje plats. De lokala förvaltningarna skola härvid ha rätt att inköpa konstverk till samma pris, som Riksföreningen erlagt, varefter kollektionen kompletteras genom nyinköp. Organisationen representerar cirka 1 500 ordenshus, fördelade över hela landet. Även Bygdegårdarnas Riksförbund, som representerar inemot 200 samlingslokaler, har erhållit ett dylikt anslag. Härför ha inköpts 10 konstkollektioner, vardera omfattande fem oljemålningar, en litografi och en skulptur. Bygdegård, som mottagit en kollektion, får behålla den ett år, men inlösen av konstverk medgives icke.

e) Försvarets bildningsverksamhet.

Inom försvarsväsendet har konstbildningsarbetet liksom övrigt bildningsarbete främst knutit an till de möjligheter, som den s. k. allmänna föreläsningens verksamheten och den frivilliga fritidsundervisningen erbjuder i form av föreläsningar och studiecirklar.

Det totala antalet föreläsningar om konst och konstförståelse är icke stort, men dessa framställningar torde ändock vara av betydande värde, när åhörarna nås av dem i samband med besök på museer och konstutställningar.

Dylika besök ha i vissa fall anordnats av studiecirklar av diskussionstyp, vilkas medlemmar genom regelbunden besöksverksamhet skaffat sig underlag för samtal i konstfrågor. I andra fall ha kollektiva besök ingått i programmen för förbandens fritidsverksamhet. Särskilt uppläggas och genomförs dylika besök i samband med den orientering om tillfällena till kontakt med kulturella strävanden, som befälet brukar meddela i samband med värnpliktig personals nyinryckning. Konstsamlingar såväl utanför som innanför kasernområdet — i den mån dylika finnas — bruka härvid demonstreras.

Det kan i detta sammanhang nämnas, att åtskilliga truppförband, främst I 1, I 3, I 6, I 16 och KA 1, numera äga konstsamlingar, som de år från år förstora. I den I 3 (Örebro) tillhöriga samlingen, som omfattar ungefär 75 nummer, huvudsakligen oljemålningar, äro ett 50-tal konstnärer representerade. Samlingen har åstadkommit dels genom inköp, dels genom gåvor. En utförlig tryckt katalog utdelas till varje nyinryckande värnpliktig. Vid de värnpliktigas inryckning i april 1947 hade samtliga konstverk sammanförts till en tillfällig utställning i regementets gymnastiksal. Efter första veckans utgång — den tid under vilken de värnpliktiga som regel icke erhålla permission till staden — återfördes konstverken till sina platser i dagrum och mässar. De värnpliktiga visade stort intresse för utställningen, och en del av dem avsatte i fortsättningen 10—50 öre per avlöningsdag — var tionde dag — för att därmed samla kapital till framtida konstinköp. — A 2 har inlett samarbete med Göteborgs Konstmuseum och upplåter lokal för tillfälliga konstutställningar.

f) Korrespondensinstitutet.

Samtliga de större korrespondensinstitutet meddela undervisning i åtminstone teckning.

Brevskolan har på sitt kursprogram en grundkurs i teckning, som sedan kursens tillkomst år 1945 intill hösten 1947 studerats av 318 enskilda rekvi-renter och 10 studiecirklar, de senare med sammanlagt 77 deltagare. Kursen omfattar 8 studiebrev om vardera 16 sidor. I det sista studiebrevet är en kort orientering i konstförståelse och olika konstriktningar inlagd. En kurs om likaledes 8 studiebrev, benämnd Konsten i vardagslivet, utgick under åren 1943—1947 till 25 enskilda studerande och 39 studiecirklar, de senare med sammanlagt 423 deltagare. Då grundboken för denna kurs nu är utgången från förlaget, har kursen nedlagts. Förlaget planerar i stället två nya kurser, den ena äsyftande vägledning i konstförståelse, den andra utgörande en framställning av konsthistorisk art.

Hermods korrespondensinstitut har på sitt kursprogram såväl tecknings- som målningskurser. Teckningskurserna omfatta frihandsteckning, frihandsperspektiv, skugglära, pennsteckning, landskapsteckning, figurteckning, porträtsteckning, djurteckning och laving. Målningskurserna omfatta färg- och färgharmonilära, pastellmålning, oljemålning, landskapsmål-

ning, porträttmålning och akvarellmålning. Delkurserna, som vardera omfatta 2—8 studiebreve om 20—32 sidor, sammansätts av institutet till kurskombinationer, lämpade för olika utbildningsbehov. Intresset för tecknings- och målningskurserna är mycket stort, och antalet anmälningar har under de senare åren uppgått till omkring 3 000 per år, huvudsakligen enskilda rekvisiter. Anmälningarna fördela sig ganska jämnt på landsbygd och tätorter, dock med någon övervikt för landsbygden.

NKI-skolan meddelar korrespondensundervisning i teckning sedan år 1941, då en rad kurser lades upp under sakkunnig ledning. Kursprogrammet omfattar allmänna teckningskurser samt kurser i figur- och landskapsteckning, vartill komma åtskilliga fackkurser för konstindustriella yrkesområden. Samtliga kurser inledas med en grundkurs. Kursen i allmän teckningslära avslutar därjämte i sin fullständiga utformning geometriskt perspektiv, stoffteckning, komposition och färglära. Kurserna ha en tvåfaldig syftning. Dels skola de ge intresserade amatörer tillfälle att utvidga sina kunskaper i teckning, dels skola de hos personer med lämpliga förutsättningar väcka intresse för de konstindustriella yrkena. Lärobreven lämna dock alltid jämsides med de aktuella översikterna konsthistoriska och stilhistoriska överblickar.

2. Verksamhetens syfte, art och omfattning.

På den bildande konstens område har folkbildningsarbetet i vad det gäller den utövande verksamheten endast ett fåtal arbetsformer att uppvisa. Möjligen sammanhänger detta med den tveksamhet, som från konstfrämjande håll ådagalagts och alltjämt ådagalägges beträffande lämpligheten av att uppmuntra amatörmässigt sysslande med teckning, skulptur och — framför allt — målning. Medan på musikens område, i viss mån också på teaterns, en rikt varierad skol- och kursverksamhet vuxit fram, kan man sålunda i fråga om den bildande konsten knappast inregistrera några som helst uttryck för en målmedveten strävan att ge den av amatörerna bedrivna konstutövningen en fast vägledning. — Arbetet för spridande av ökad förståelse för konst uppvisar däremot en rik facettering.

a) Konststudium och konstutövning.

Med konststudium förstås här såväl konsthistoriskt som konstpsykologiskt studium, det sistnämnda ofta rubrikmässigt betecknat som »konsten att se konst».

Det har i det föregående omnämnts, att strävandena att vidga den konstförstående publiken organisationsmässigt gå ungefär ett hundra år tillbaka i tiden för vårt lands vidkommande. Strävandena, som i Nationalmuseum ägt och alltjämt äga en stödjepunkt, ha under de senaste åren påtagligt intensifierats och getts en större bredd, och de nå nu i viss mån även sådana befolkningsskategorier som företagsanställda, skolungdomar, idrottsungdomar, folk-

rörelsernas medlemmar m. fl. Arbetsformerna äro planmässiga besök på museer och utställningar, föreläsningar och demonstrationer, utsändande av vandringsutställningar och konstdepositioner, utlottning av konstverk, inköpsförmedling, skriftutgivning o. d. Först på senaste tid och endast i begränsad utsträckning ha de egentliga studie- och bildningsorganisationerna kommit att ställa sig bakom denna verksamhet. Föreläsningsföreningarna ombesörja — numera stundom vägleda av Folkbildningsförbundets konstnämnd — en god del av konstföreläsningarna, och de liksom bildningsförbunden och studieförbundens lokalorganisationer föranstalta i enstaka fall om tillfälliga konstutställningar, studiebesök på konstexpositioner o. d. Kursmässigt utformat studiearbete i syfte att främja konstförståelsen föranstaltas av Kursverksamheterna, medan studiecirklar främst förekomma inom ABF och TBV (universitetscirklar dessutom i Centralbyråns i Lund regi). Inom övriga studieförbund bedrives en på konstförståelse inriktad studiecirkelverksamhet endast i ringa utsträckning, och dessa cirklar redovisas icke alltid skilda från utövargrupperna. I stället står bakom arbetet för konststoppfostran en rad specialorganisationer, som härpå nedlägga ett omfattande arbete.

Strävandena att ge amatörerna vägledning i utövandet av konst äro av betydligt senare datum och ha icke tillnärmelsevis samma omfattning. Emellertid torde det vara felaktigt att härav draga den slutsatsen, att intresset för amatörmässigt bedriven konstutövning skulle vara förhållandevis begränsat. Orsakerna torde vara andra. Konstutövning har länge betraktats som en exklusiv eller kuriös fritidssysselsättning, förbehållen begränsade samhällskretsar. Något egentligt attraktionsvärde för mötesprogrammen, liknande det som musiken och teatern innebär, har den bildande konsten icke, och organisationerna ha därför icke haft anledning att ur medlemsanskaffningssynpunkt främja konstutövningen. Slutligen har man menat, att studieorganisationernas speciella arbetsform, studiecirkeln, icke lämpade sig särskilt väl för konstutövarna, då de konstnärliga anlagen uppfattats som särpräglade och individuell handledning alltså ansetts påkallad. Att amatörernas intresse för konstutövning likväl varit och alltjämt är betydande, framgår dock bl. a. av den stora anslutning, som de privata konstskolorna i de större städerna liksom också korrespondensinstitutet kunnat räkna med. I samma riktning peka erfarenheterna från s. k. hobbyutställningar, som olika lokala organisationer med fritidsverksamhet på sitt program pläga anordna. Vid dessa utgöra teckningar och målningar, utförda av amatörer, som icke erhållit någon som helst vägledning, regelmässigt en betydande del av utställningsmaterialet.

Först på senaste tid har konstutövning som studieämne tagits upp i studieförbundens cirkelverksamhet, och större omfattning har denna verksamhet nått endast inom ABF. Det kan dock ifrågasättas, om studieförbundens acceptering av konstutövning som cirkelämne medfört någon som helst vägledande verksamhet från förbundens sida i förhållande till cirkelmedlemmarna. Några studieledarkurser på ifrågavarande områden synas icke ha anordnats — frånsett de inslag av denna art, som förekommit i Folkuniversitetets sommar-

kurser i bildande konst — och någon konsulentverksamhet omnämnes icke från något håll, lika litet som centralt utarbetade studieplaner. Flera studieförbund ange uttryckligen, att de på ifrågavarande område helt överlåta åt de lokala organisationerna att ta initiativ och att ge verksamheten lämplig utformning. Den vägledande verksamhet, som folkbildningsförbunden på andra områden utöva genom sin kursverksamhet, saknar också motsvarighet i fråga om utövningen av bildande konst. Visserligen omfatta enstaka folkbildningskurser sådana moment, som äsyfta estetisk fostran genom självverksamhet, men dessa ha då närmast konstindustriell karaktär. Kursprogram omfattande utövande av teckning, skulptur och målning torde icke ha förekommit.

Sammanfattningsvis kan alltså sägas, att medan konststudiet verksamt främjas av ett stort antal organisationer, så hör vägledande verksamhet för den av amatörer bedrivna konstutövningen till undantagen. De konstfrämjande organisationerna avböja principiellt att uppmuntra amatörverksamheten. Deras inställning kan ha bidragit till att folkbildningsorganisationerna först på senaste tid och synbarligen utan målmedvetenhet accepterat konstutövningen som ett studieämne och underlåtit att vidtaga åtgärder, som kunde ha skänkt amatörernas konstutövning ett större bildningsvärde.

Av de konstfrämjande organisationerna synes Folkrorelsernas Konstfrämjande vara den enda, som icke ställer sig helt avvisande till den av amatörer bedrivna konstutövningen. Dess accepterande är dock förbundet med starka reservationer. Organisationen anför:

»Vi menar att det i första hand är intresset, känslan och förståelsen för konst, som måste väckas. Det amatörmässiga utförandet av målning och skulptering kan ofta leda till icke önskvärda resultat, såvida det inte kompletteras med studier och föreläsningar, som skänka respekt för den stora konsten och som får vederbörande 'konstutövare' att känna sin begränsning. Självverksamheten inom målar-cirklarna får inte leda till framskapandet av tavelproducenter, som inte blott fyller sina egna väggar med egenhändigt tillverkade alster av tvivelaktigt värde utan även genom försäljning inom bekantskapskretsen direkt konkurrerar med verkliga konstnärer.»

Bland övriga för konstfrågor intresserade organisationer utanför studie- och bildningsförbunden hävdar Teckningslärarnas Riksförbund en- samt bildningsvärdet i amatörernas sysslande med konstutövning. Förbundet, som gör gällande att en undersökning av denna verksamhets omfattning i vårt land säkerligen skulle komma att påvisa förefintligheten av ett amatörintresse för bildskapande, som vore fullt jämförligt med intresset för musik eller kropps-kultur, yttrar i denna fråga:

»Intresset för bildkonsten föder hos många även ett behov att själva öva bildskapande. Amatörskapet blir i sådana fall ofta en väg till ökad konstförståelse och innebär därjämte för utövarna en själslig stimulans, större kanske än någon annan kan erbjuda. Det är då viktigt, att också detta intresse tillgodoses genom samhälleliga initiativ.»

Förbundet kommer från denna utgångspunkt fram till ett livligt tillstyrkande av tanken på inrättandet av en folklig konstskola.

Beträffande fördelningen på konststudium och konstutövning inom studieförbundens cirkelverksamhet hänvisas till tabell 4.

b) Studiecirkelverksamheten.

I fråga om cirklarnas storlek, antalet sammankomster o. d. företer konstbildningsarbetet icke några nämnvärda särdrag. Siffrorna i följande tabell äro dock ofullständiga av den anledningen, att andra organisationer än studieförbund icke redovisas. De härigenom uppstående luckorna torde dock icke dölja någon mera omfattande verksamhet av studiecirkelkaraktär.

Gränsen mellan konststudie- och konstutövningsgrupperna synes — i den mån den framgår av materialet — vara skarp. De förra torde icke alls befatta sig med eget konstutövande, medan de senare med få undantag icke alls befatta sig med annat studium än sådant, som rör utövandets teknik. Samtidigt studium och utövande, som karakteriserar exempelvis de mera ambitiösa teatercirklarna, är sålunda en sällsynt företeelse inom studiecirkelverksamheten på den bildande konstens område.

Tab. 4. Gruppernas antal, storlek och sammankomstfrekvens.

Organisation	Lägsta, resp. högsta deltagarantal	Deltagarantal i genomsnitt	Totalantal		Antal sammankomster i genomsnitt
			grupper	deltagare	
ABF: konststudium	7—31	17	37	610	20
konstutövning	7—31	19	126	2 410	20
IOGT:s studieförbund:					
konststudium	16—17	17	2	33	6
konstutövning	5—31	12	6	76	11
JUF: konststudium	4—12	8	11	88	10
NTO:s studieförbund	5—30	10	6	60	17
SFM: konststudium	9—39	18	4	71	7
konstutövning	—	13	1	13	7
SBF	—	13	1	13	10
TBV: konststudium	22—78	44	7	308	9
konstutövning	2—31	18	20	363	15
Kursverksamheterna	6—58	22	56	1 249	20
Försvarets bildningsverksamhet ..	2—17	8	16	126	17

Uppgifterna avse i regel arbetsåret 1946/47. I antalet sammankomster äro besök vid museer och utställningar oftast icke inräknade. Sammankomst omfattar i allmänhet två timmar.

Cirklarna inom Kursverksamheterna torde till en del böra betraktas som ett led i den från Nationalmuseum och Riksförbundet för bildande konst utgående strävan att utbilda hjälpkrafter inom arbetet för ökad konstförståelse. Deras verksamhet innefattar endast i obetydlig utsträckning konstutövning. Cirklarna inom Försvarets bildningsverksamhet syssla i övervägande antalet fall med utövande av teckning och målning.

c) Lärarna och deras utbildning.

Konstcirkelarnas möjligheter att anskaffa kvalificerade lärare äro relativt små. För cirklar i konsthistoria och besläktade ämnen komma huvudsakligen museitjänstemän i fråga, för utövargrupperna teckningslärare och professionella konstnärer. Därmed begränsas möjligheten att bedriva konstcirkelarbeta i stort sett till städer och vissa större samhällen. Kategorien professionella konstnärer är visserligen stundom representerad på den rena landsbygden, men erfarenheten har givit vid handen, att konstnärerna ofta sakna fallenhet och intresse för regelbunden pedagogisk verksamhet, varjämte de finna de utgående arvodena alltför låga. Folkskollärarna ha sällan haft möjlighet att tillägna sig annan metodik än den, som tar sikte på undervisningen i skolan, och sakna därför i regel förutsättningar att leda arbetet i en konstcirkel, även om de själva ha intresse för konstutövning. Personer med konsthistorisk utbildning söka oftast sin utkomst genom museianställning och äro därför sällan att påräkna i bildningsarbetet på landsbygden. Att konstcirkelarna anlita rena amatörer som ledare synes sällan förekomma.

Utbildningsverksamhet, som tar sikte på att skola amatörer för läraruppgifter inom de utövande konstcirkelarna, förekommer icke i nämnvärd utsträckning. Inte heller synas initiativ ha tagits för att genom kursverksamhet göra yrkesmännen på den bildande konstens område förtrogna med studiecirkelarbetsmetodik och med målsättningen inom folkbildningsarbetet, i vad detta avser konstutövande verksamhet. Däremot har Nationalmuseum, direkt eller genom olika bildningsorganisationer, anordnat studiekurser och studiecirklar, avsedda att utbilda hjälpkrafter i det arbete, som går ut på att öka förståelsen för bildande konst. Liknande betydelse torde böra tillmätas den verksamhet i form av universitetscirklar i bildande konst, varom Centralbyrån i Lund föranstaltat.

d) Övriga verksamhetsformer.

För den del av konstbildningsarbetet, som avser den utövande verksamheten, torde andra arbetsformer än studiecirkeln icke vara att anteckna. För den sida av arbetet, som kan betecknas som inriktad på konststudium, föreligga däremot en rad verksamhetsformer, vilka dock samtliga torde innefattas i den tidigare lämnade framställningen av Nationalmusei konstbildande verksamhet. Övriga konstbildande organisationer synas snarare eftersträva att nå andra befolkningsgrupper eller att främja någon viss konstgren än att lansera nya verksamhetsformer, och de samarbeta i stor utsträckning med Nationalmuseum. Att här systematiskt beskriva dessa verksamhetsformer skulle därför innebära en onödig upprepning. Erinras må endast om de insatser, som i fråga om kurs- och utställningsverksamheten göras av vissa folkbildningsförbund, i fråga om konstföreläsningar av föreläsningsföreningarna och i fråga om konstupplysning genom det tryckta ordet av tidskriften Studiekamraten.

3. Verksamhetens finansiering.

Några som helst sifferuppgifter om kostnaderna för bedrivande av folkbildningsarbete på den bildande konstens område ha icke stått till utredningens förfogande. Studie- och bildningsorganisationerna skilja i redovisningshänseende icke ut denna verksamhet från det övriga bildningsarbetet, och specialorganisationerna sammanfläta sin folkbildningsverksamhet med sitt övriga arbete till den bildande konstens fromma. I många fall måste en initiativtagare vid utformandet av sina uppslag ålägga sig en sådan begränsning, att kostnaderna icke bli större än för motsvarande arrangemang inom det allmänna folkbildningsarbetet.

Det sist sagda gäller exempelvis föreläsningsföreningarnas insatser. Önskvärdt vore givetvis, att varje föreläsare, vars uppgift är att klargöra vissa moderna konstnärers intentioner eller att behandla någon icke alltför avlägsen epok inom konsthistorien, kunde medföra en någorlunda omfattande kollektion av originalkonstverk, representativa för det behandlade ämnesområdet. Detta låter sig emellertid av ekonomiska skäl icke göra. Även om den institution, som lånade ut konstverken, icke betingade sig särskild ersättning härför, bleve dock kostnaderna för lokalhyra, transport, upp- och nedpackning, hängning, brand- och stöldförsäkring m. m. så betydande, att föreläsningsföreningen icke förmådde bestrida dessa. Föreläsaren måste därför begränsa sig till att förevisa ljusbildsreproduktioner, som dock endast kunna ge en svag föreställning om konstverkens konstnärliga kvaliteter. I de få fall, då en exposition verkligen anordnats i samband med en föreläsning, har materialet i regel hopbringats från privathem på föreläsningssorten. Ett dylikt förfaringsätt förutsätter, att inom den arrangerande föreningen personer finnas, som vilja åtaga sig det tidsödande hopsamlingsarbetet, och det kan även av andra orsaker icke tänkas genomfört annat än på enstaka platser. Det vidlades även av den svagheten, att föreläsarna tvingas att rätta sin framställning efter det disponibla — rimligtvis högst heterogena — åskådningsmaterialet.

De kostnader, som äro förbundna med ambulerande konstutställningar, ha delvis redan antytts. Emellertid bör det därtill observeras, att en utställningsledare svårligen kan undvaras i en dylik verksamhet. Sådana uppgifter som förpackning av konstverk liksom också hängning kunna knappast anförtros åt osakkunniga personer, och utställningens syfte förfelas i viss mån, om sakkunnig person icke finnes till hands för att utföra demonstrationer och besvara förfrågningar. Om kostnaderna för såväl konstsamlingens vård som utställningsledarens avlönande skola bestridas av den lokala arrangören, bli studie- och bildningsförbunden tvivelsutan urståndsatta att fungera som anordnare. Den utväg, som hittills stått dessa organisationer till buds, har varit att anlita Riksförbundet för bildande konst för anskaffandet av kollektionen, varefter någon lokal kraft svarat för en demonstration, där en sådan över huvud kommit till stånd. I andra fall har en konstnär anmodats att utställa och demonstrera egna arbeten. Denne har då, åtminstone delvis, själv bestridit

utställningskostnaderna, i förhoppning att expositionen skulle leda till överenskommelser om köp. Båda förfaringssätten lida av vissa svagheter, och det är uppenbart, att konstutställningens betydelse som bildningsfaktor skulle i hög grad kunna ökas, om anordnarna kunde befrias från att bära de speciella kostnader, som oundgängligen äro förenade med utställningsverksamhet. Så länge dessa kostnader kvarstå, kommer konstbildningsverksamheten företrädesvis att vinna fotfäste inom orter med fasta konstinstitutioner, medan övriga orter, däri inbegripet den egentliga landsbygden, lämnas utanför.

Även de lokala konststudiegrupperna — konsteirklarna — kunna stundom bli belastade med kostnader, vartill motsvarighet icke alls eller endast i mindre utsträckning föreligger inom det allmänna bildningsarbetet. De cirklar, som bedriva konsthistoriskt studium, kunna bli hänvisade att inköpa läroböcker eller samlingar av reproduktioner, som betinga ett mycket högt pris. Utövargrupperna kunna å andra sidan ofta ha att vidkännas betydande kostnader för lokalhyra, modell- och materielanskaffning samt lärararvode. Även om en nybörjargrupp i teckning kan arbeta i en vanlig skolsal, är det för mera avancerade cirklar önskvärt, att undervisningen kan bedrivas i en speciell lärosal för teckning eller i en ateljé. Det sistnämnda torde vara en nödvändighet för cirklar som ägna sig åt skulptur, måhända också oljemålning. Utgifterna för lokalhyra kunna därmed bli avsevärda. I de fall, då deltagarna arbeta efter levande modell, torde det i regel bliva nödvändigt att räkna med att ersättning skall utgå till modellen. Slutligen kräva lärare, som äro utövande konstnärer, stundom arvoden av helt annan storleksordning, än som är brukligt inom folkbildningsarbetet.

KAP. 6.

Det estetiska folkbildningsarbetets nuvarande läge.

Allt konstnärligt liv hänger nära samman med samhällsförhållandena och får i viss utsträckning sin prägel genom dem. I medeltidens konstskapande — härmed avses den musikaliska och dramatiska konsten i lika hög grad som den bildande — återspeglas på ett påfallande sätt kyrkans dominans inom samhällslivet. Furstemaktens, tidvis också aristokratiens, makttillväxt efter nya tidens ingång gjorde konsten till en angelägenhet även för hoven, vilket avtecknade sig i såväl motivval som uttrycksformer. Mot slutet av 1700-talet tillkämpade sig de framåtgående borgerliga samhällskretsarna ökat ekonomiskt och politiskt inflytande och beredde väg för nya konstuppfattningar och konstideal, svarande mot vad som av dem uppfattades som ett estetiskt behov.

Med 1800-talets väldiga ekonomiska förskjutningar har en ny samhällsordning följt. Uppvisar då våra dagars samhälle ett konstliv eller en uppfattning av konsten — ordet taget i dess vidaste bemärkelse — som är adekvat mot den nya samhällsstrukturen?

Svaret måste i vissa avseenden bli nekande. Ovanliga begåvningar ha visserligen kunnat bana sig väg till eget konstnärligt skapande, oberoende av den samhällsklass, varifrån de utgått. Men vidsträckta grupper inom de samhällskretsar, som under de senaste mansåldrarna nått fram till politiskt inflytande och som genom skolor och självstudier förmått tillägna sig ett aktningvärt mått av såväl allmänbildning som specialkunskaper, stå likgiltiga och oförstående inför den allvarligt inriktade konsten. De uppfatta den som en angelägenhet för ett litet fåtal och föredraga för egen del konstyttringar av enklare beskaffenhet (dragspelsmusik, »hötorgskonst», revyer). Andra grupper äro vagt medvetna om konstens livsberikande möjligheter och söka genom medlemskap i sångföreningar, musikeirklar och amatörteatersällskap, genom regelbundna konsert-, musei- och teaterbesök, genom radiolyssnande och genom enskilda studier öka sin förmåga att tillgodogöra sig de estetiska värdena. Men endast ett fåtal nå fram till en helhetsbetonad upplevelse av dessa värden eller till en teknisk skicklighet, som sätter dem i stånd att på ett övertygande sätt förmedla denna upplevelse till omgivningen.

Det kvalificerade konstlivet av i dag röjer ännu i mycket sitt ursprung i 1700-talets och det tidiga 1800-talets kulturliv. På musikens område utgöras de förnämsta uttrycksformerna för detta konstliv av konsertväsendet och det individuella hemmusicerandet. Konsertväsendet förutsätter tillgång till en inom ett begränsat område boende, relativt talrik publik, sammansatt av personer som äro någorlunda förtrogna med den klassiska musikkulturen och dennas lösning av de musikaliska formproblemen. Till bilden hör också den

yttre förfining, som traditionellt utvecklas i en konsertlokal. I hemmusicerandet favoriseras allttjämt pianot, som lättast förmår framkalla subtila stämningsskapande klangeffekter men som endast i begränsad omfattning lämpar sig för ensemblespelning och som därtill ställer sig dyrt i inköp. På teaterns område göra sig äldre traditioner påminna dels i de ledande scenernas reper-toarval, dels i den starka differentieringen av biljettpriserna. På den bildande konstens område förekom vid 1800-talets mitt ett amatörsysslande med teckning, målning och skulptur, som utgjorde en motsvarighet till musicerandet i hemmen. Senare har emellertid den bildande konstens roll inom det allmänna kulturlivet kommit att begränsas till musei- och utställningsverksamhet. Om denna kan detsamma sägas som om konsertverksamheten, nämligen att dess inflytande varit starkt begränsat av såväl bebyggelsegeografiska som kultur-sociala faktorer. Konstinköp har varit förbehållet offentliga institutioner, större företag och kapitalstarka enskilda personer, och det populära konstbehovet har tillfredsställts genom reproduktioner.

Att ett spirande konstintresse inom de socialgrupper, som inom det demokratiska samhället spela den dominerande politiska rollen, endast bristfälligt kunnat finna anknytning till ett så utformat konstliv, är icke ägnat att förvåna. Det relativt höga pris, som en inträdesbiljett till en teaterföreställning eller konsert betingar, torde härvidlag ha varit av mindre betydelse. Det traditionella kravet på en viss klädstandard hos publiken är, historiskt sett, en av de faktorer, som kunna ha medverkat till att inge de breda lagren en känsla av att de icke höra hemma i en konsert-, teater- eller konstsalong. Arbetstidens längd har tidigare gjort det svårt för den egentliga arbetarklassen att hinna till en konsert eller en teaterföreställning, och allttjämt står för den anställde i regel endast söndagsförmiddagarna till buds för besök på en konstutställning. Hämmande för konstintressets utveckling har också det förhållandet varit, att befolkningen utanför tätorterna endast i obetydlig utsträckning kunnat komma i kontakt med fullvärdiga konstnärliga prestationer.

Men utöver dessa förklaringsgrunder finnes en, som är vida väsentligare: de breda lagren ha saknat förutsättningar att förstå högklassiga konstmanifestationer. En symfonikonsert kan i regel icke ge stor behållning åt den, som själv aldrig spelat ett instrument och som icke fått sin uppmärksamhet riktad på melodimaterialets utnyttjande i en polyfon sats. En shakespeareföreställning kan göra ett uppstylat och konstlat intryck på den, som aldrig observerat förekomsten av olika stilarter i språket och vars gestaltande fantasi aldrig fått någon näring. Och en utställning av extremt modern konst väcker ofta löje hos dem, för vilka det exakta återgivandet av verkligheten, sådan denna dagligdags ter sig, är kriteriet på högsta konstnärliga skicklighet.

1800-talskulturens inställning till konstlivet utgick ifrån att förutsättningarna för konstförståelse skulle förvärfvas i hemmiljö. Där skulle känslan för smak och stil förvärfvas, där skulle den grundläggande förtrogenheten med de stora mästarnas verk erhållas, och där skulle de tekniska färdigheterna uppövas.

På gymnasiets arbetsschema fingo de estetiskt betonade ämnena en tillbaka-satt ställning; även musiken, som tidigare betraktats som ett centralt läroämne, degraderades till övningsämne.

Därmed begränsades förutsättningarna för konstförståelse till de samhällskretsar, som intogo en ledande ställning i det allmänna kulturlivet, eftersom dessa i stort sett voro de enda, som kunde erbjuda den uppväxande generationen en estetiskt fostrande hemmiljö. Denna begränsning kvarstår i stort sett än i dag. De vidsträckta samhällsgrupper, som nu bära huvudansvaret för det politiska och sociala livets gestaltning, ha icke bakom sig en estetiskt fostrande hemmiljö, och ett fullvärdigt substitut för denna miljö har icke heller skapats ännu. Detta borde närmast vara skolans uppgift, men skolan, som gjort så utomordentliga insatser för den allmänna kunskaps- och bildningsmeddelelsen, synes icke till fullo ha observerat, att den numera också måste fullgöra de plikter i fråga om estetisk fostran, som tidigare utförts av hemmen i de kulturellt ledande kretsarna. Alltjämt har musiken liksom teckningen ställningen av övningsämne (med vissa undantag), och om båda dessa ämnen gäller, att de i folkskolan ofta bli föremål för alltför litet intresse. Talekonsten, vars uppövande är en av förutsättningarna för goda prestationer inom den dramatiska konsten, är alltjämt tillbakasatt för språkets skriftliga behandling. Åt de psykologiska frågor, som sammanhånga med konstförståelse, ägnas ringa uppmärksamhet, och åt studiet av de olika konstarternas historia är någon tid anslagen endast för ett åldersstadium, som ligger ovanför folkskolornas.

Förklaringen till att detta förhållande hittills icke utlöst någon starkare reaktion, kan måhända till en del sökas i uppfattningen, att konstförståelse kräver särskilda förutsättningar i form av intellektuell och emotionell utrustning, förutsättningar som man antagit i regel icke föreligga inom de bredare folklagen. Emellertid har det gjorts alltmera sannolikt, att denna uppfattning icke är hållbar. Man torde nu allmänt vilja hävda, att estetisk fostran är en medborgerlig rättighet, som i likhet med all annan fostran bör stå var och en till buds, oavsett graden av mottaglighet. I skolan läggs mycken möda och stora kostnader ner på att utveckla även de klenast begåvade barnens intellektuella prestationsförmåga därhän, att de någorlunda skola kunna klara sig i samhälls- och produktionslivet. Det kan ifrågasättas, om det finns någon anledning att reservera den uppfostran, som skall möjliggöra ett in-trängande i de livsberikande estetiska värdenas sfär, uteslutande för dem, vilkas förmåga att tillgodogöra sig denna uppfostran ligger i öppen dag. Alltmer torde den tanken vinna anslutning, att även obetydliga estetiska anlag böra uppmuntras i ett samhälle, som på det kulturella området hävdar demokratiska ideal.

Det kraftigaste argumentet för samhällelig medverkan till en vidgad estetisk fostran har emellertid uppkomsten av ett estetiskt bildningsarbete av folkligt ursprung kommit att bli. Å ena sidan har denna rikt förgrenade och ofta med stora uppoffringar uppehållna verksamhet på ett otvetydigt sätt be-

styrkt förekomsten av en längtan, ja, hunger, efter konstupplevelse inom de vidaste kretsar. Å andra sidan har den låga kvalitet, som ofta kännetecknat detta arbete, visat, att ett konstsysslande, som saknar fast målsättning, löper stor risk att binda det estetiska intresset vid undermåliga uttrycksformer. Iakttagaren kan därmed känna sig förvissad om att förutsättningar för ett på bredaste bas uppbyggt konstliv verkligen existera liksom också om att en brett lagd estetisk fostran med inriktning på det konstnärligt acceptabla är nödvändig.

I detta sammanhang må ett påpekande göras. Det framhålles stundom, att här i landet finnes en högtstående folklig konsttradition, till vilken det vore naturligt att anknyta det moderna estetiska folkbildningsarbetet. Man åsyftar då folkvisorna och folklåtarna, allmogemåleriet, den folkliga textil- och träslöjden, den bygdepräglade arkitekturen, folkdanserna och annat liknande. Ett besjälat och tidvis ganska framgångsrikt arbete har också lagts ner på att återuppväcka intresset för dessa arter av folklig konst. Framgångar av den art, att de kunnat övertyga om att det moderna estetiska bildningsarbetet främst borde inriktas på en anknytning till denna tradition, ha dock inte vunnits. Orsaken är inte svår att finna. Denna folkliga konsttradition — vars beroende av den s. k. högreståndskulturen här må lämnas åsido — bars främst upp av en i slutna byalag boende, självägande bondeklass, och dess innehåll kan i princip betecknas som ett skapande efter konstnärliga linjer av sådana bruksföremål, som hörde samman med bostaden och arbetet. Folklåtarna hade sina bestämda funktioner: de voro vallåtar, gånglåtar, dansmelodier, skänklåtar o. s. v. Måleriet stod i vägg- och föremålsutsmyckningens tjänst, och de alster, på vilka den slöjdande brottades med formgivnings- eller färgsammanställningsproblemen, voro i regel rena bruksföremål. Den folkliga arkitekturen betingades av det tillgängliga byggnadsmaterialet och den jordbrukande befolkningens behov av bostads- och ekonomiutrymmen.

Med den strukturella revolution, som det svenska samhället, främst bondesamhället, genomgick under 1800-talet, rycktes grunden undan för detta konstskapande. Byalagens upplösning medförde en begynnande upplösning av de fasta arbets- och umgängesformerna och beredde väg för nya inflytanden utifrån. Penninghushållningens inträngande gjorde det tålmodiga och tidsödande knåpandet med konstnärlig utsmyckning till ett oförsvarligt slöseri med arbetstid, men framför allt öppnade sig nya möjligheter att anskaffa bruksföremål och att ernå en känsla av estetisk tillfredsställelse. Därtill kom, att många av de föremål, vilka man hittills ägnat sitt estetiska skaparintresse, förlorade sin funktion i arbets- och umgängeslivet. I dansmusiken trädde nya instrument med större ljudvolym till. Bruket av tryckta tapeter gjorde det dekorativa väggmåleriet överflödigt, och möjligheten att inköpa fabriksgjorda möblemang och andra inredningsföremål kom träslöjdarna att alltmer inrikta sitt arbete på sådana föremål, där en konstfull formgivning inte kom i fråga. Den textila hemslöjden, som i århundraden berett kvinnorna tillfälle att ge

uttryck åt skönhetslängtan och stilkänsla, trängdes tillbaka av den ökade tillgången på marknadsvaror till överkomliga priser.

Det nedbrytande av bondeklassens kulturella isolering, som påbörjades under 1800-talet och som sedan fortgått i ständigt ökad takt, har sålunda berövat det äldre folkliga konstlivet dess samhörighet med livsföringen. Traditionerna från detta konstliv vidmakthållas visserligen alltjämt av en rad sammanlutningar, som härpå nedlägga ett hängivet arbete. Men det kan härvid knappast bli fråga om annat än att rädda de stilvärden, som inrymmas i denna konst. Föreställningen att ett konstliv, som vuxit fram i nära samband med äldre tiders produktionsformer inom en sluten samhällsklass, skulle kunna läggas till grund för ett nutida allmänt bildningsarbete på det estetiska området, torde få hänföras till utopierna.

Över huvud torde det icke vara önskvärt att man i termen »folkligt bildningsarbete» inlägger föreställningen om att det bildningsarbete, som förutsettes kunna nå alla, till innehåll och målsättning skall vara artskilt från det, som förmedlas av de högre undervisningsanstalterna eller vidmakthålles av en kulturell tradition inom vissa samhällsskikt. I det kulturliv, som skall vara den politiska demokratiens adekvata komplement, bör en dylik skillnad icke upprätthållas. Härvidlag utgör konstlivet inget undantag. Väl må det på konstlivet inriktade folkbildningsarbetet bereda utrymme också för äldre tiders eller särskilda bygders och samhällsklassers estetiska ideal och uppfattningar. Kvar står dock, att huvuduppgiften för detta arbete måste vara att främja förståelsen för de skönhetsvärden, som ha samband med vår egen tids samhällsformer, och därmed att bana väg också för förståelsen av de allmängiltiga, icke tidsbestämda värdena.

Mot bakgrunden av dessa normer ter sig bilden av det estetiska folkbildningsarbetet i vårt land just nu ganska mörk. Visserligen är sysslandet med framför allt musik och amatörteater ofantligt utbrett och visserligen förefinnes på många håll, särskilt på musikens område, en påtaglig strävan att nå kvalitativt acceptabla resultat. Frånvaron av medveten konstnärlig målsättning är dock iögonfallande, och denna brist leder i sin tur till osäkerhet i fråga om både inriktningen och utformningen av den bedrivna verksamheten.

På musikens område framträder inom folkbildningsarbetet en tendens att övervärdera betydelsen av att tekniska färdigheter övas. Denna tendens — som utredningen hade anledning att påtala redan i sitt betänkande om det allmänna folkbildningsarbetet — är lätt iakttagbar i varje ordinär sångkör eller musikkår. Var och en, som har någon erfarenhet av en dylik ensembles verksamhet, vet att arbetet alltför ofta uteslutande består i ett mekaniskt inövnings- och repetitionsarbete (i sångköerna åsidosättes ofta rentav en viktig sida av den tekniska utbildningen, nämligen tonbildningen och röstvärden). Det är inte ovanligt, att medlemmarna i en sångkör icke ens behärska notskriften. I sådana fall blir inövningsarbetet synnerligen tidsödande, men ledaren anser sig tvungen att ta hänsyn dels till att det skulle kräva ännu mycket mera tid

att göra deltagarna förtrogna med notskriften, dels till att körmedlemmarna infunnit sig för att få ge utlopp åt sin lust att sjunga, inte för att inhämta teoretiska kunskaper. Det är självfallet, att det i en kör, vars arbetsmetoder äro av detta slag, inte heller blir fråga om kompositionsanalys, stilhistorisk orientering eller dylikt, som kunde betyda ett steg på vägen mot en djupare musikförståelse. Men om kritiken på denna punkt sålunda främst måste drabba de vokala ensemblerna, bör det inte förbises, att en ensidig inriktning på det tekniska är en vanlig företeelse också inom de grupper, som främst odla den instrumentala musiken.

Då man söker efter faktorer, som bidragit till favoriseringen av de tekniska eller rentav mekaniska inslagen i arbetet på musikalisk förkovran, kan man inte undgå att peka på lärarnas bristande förtrogenhet med det musikaliska folkbildningsarbetets förutsättningar. Musiklärarnas uppgift har traditionellt varit att svara för den tekniska utbildningen, medan — som ovan nämnts — det egentliga bildningsmomentet, uppfostran till djupare förståelse av konstnärliga värden, förutsatts skola bli tillgodosett genom miljöinflytande. I våra dagars på bred bas lagda musikuppfostran måste musiklärarnas uppgift vidgas till att jämväl omfatta det nämnda bildningsmomentet. I det folkliga musikbildningsarbetet kan det icke anses vara till fyllest att lärarna uteslutande ge lektioner, som helt upptagas av rent övningsarbete. Sådan undervisning eller handledning måste givetvis ingå i arbetet, till och med i mycket stor utsträckning, men den får icke bli självändamål. Emellertid äro flertalet musiklärare ännu icke helt förtrogna med denna målsättning — måhända ha de icke heller med tillräckligt eftertryck blivit uppmärksamgjorda på den under sin egen utbildningstid — och det faller sig därför naturligast för dem att i sin undervisning koncentrera sig på de väsentligen tekniskt betonade uppgifterna. Någon opposition häremot från elevernas sida torde de i regel inte behöva räkna med. Man kan rimligtvis inte förutsätta, att elevens förmåga att fatta innebörden av ett avlägset liggande bildningsmål skall vara särskilt stor. Tvärtom vill han för lektionsavgiften, som för honom kan vara ytterst kännbar, ha valuta i den form, som han bäst förstår att uppskatta. Och framsteg av teknisk art värderar han rimligtvis mycket högt.

Benägenheten att övervärdera den tekniska förkovran, bl. a. som en förutsättning för framträdande inför publik, är förvisso inte mindre hos de organisationer, som i många fall ha berett den folkliga musikverksamheten dess ekonomiska plattform. När en lokalorganisation, av vad slag den vara må, anslår medel till notinköp, instrumentinköp, ledararvode o. d. till en sångkör eller musikcirkel inom organisationen, så förutsätter den — uttalat eller outtalat — att den skall få ett visst gagn härav i form av programmedverkan från körens eller cirkelns sida. Och denna medverkan bör kunna presteras vid den tidpunkt, då den är av största värde för organisationen själv. Särskilt komma härvid de större fester i fråga, som organisationen anordnar. Ofta nog kunna dessa fester komma vid en tid, som är oläglig för det på längre sikt bedrivna arbetet inom musikgruppen. Körledare ha sålunda framhållit, att de för att

kunna prestera programmedverkan vid sin organisations julfest ofta måst på olyckligt sätt forcera inövningsarbetet under höstmånaderna i stället för att företrädesvis använda denna del av arbetsåret till röstvård, undervisning i notkunskap, kompositionsanalys, stilhistorisk orientering o. d. Utan att undervärdera det offentliga framträdandets betydelse som stimulans och propaganda måste man alltså konstatera, att överdrivna eller missriktade krav på programmedverkan kunna ha medfört en viss snedvridning av det musikbildningsarbete, som utföres inom olika organisationer.

När man anser sig böra fastslå, att det arbete, som det folkliga musikintresset utlöst, ingalunda alltid fått en önskvärd inriktning, måste man emellertid ta hänsyn till bristen på lärare och ledare i detta arbete. Det har redan framhållits, att de fackutbildade lärarna icke erhållit utbildning för annan undervisning än den i klass eller individuellt bedrivna. I regel sakna de också erfarenhet av musikaliskt folkbildningsarbete, och därtill äro de för få för att kunna tillgodose det folkliga bildningsarbetets lärarbehov. Anlitan det av föga skolade amatörer som lärare har därför blivit en nödvändighet. Denna utväg är i och för sig icke förkastlig, men ju mindre utbildning amatörerna fått, desto mera framträda deras svagheter som instruktörer och förmedlare av bildningsvärden. Det är därför beklagligt, att bättre och flera utbildningsmöjligheter f. n. icke stå de för lärarverksamhet lämpade amatörerna till buds. Så länge en ändring härutinnan icke åvägabragts, kan en mera omfattande standardhöjning inom den folkliga musikverksamheten svårigen tänkas.

De effektivare insatser på detta och övriga områden för instruktion och vägledning, som man hade kunnat önska, borde rimligtvis ha kommit från de organisationer, som bära upp det folkliga musikbildningsarbetet. Emellertid är det uppenbart, att dessa organisationers ekonomiska resurser varit alldeles otillräckliga för ändamålet. Det arbete, som redan nu bedrivs av de för musikverksamheten ansvariga inom olika förbund, profana såväl som religiösa, har väsentligen karaktären av uppoffring. Men även om man i lokalt arbete och stundom även i vissa centrala uppgifter i betydande utsträckning kan lita till offerviljan, så låter det sig dock inte göra att basera lösningen av så krävande åtaganden som lärarutbildning på oavlönade eller obetydligt honorerade arbetsprestationer. De insatser, som organisationerna kunnat utföra på detta område, ha därför begränsats till kursverksamhet av mera sporadisk art. Den enda kontinuerliga verksamhet, som kunnat upprätthållas, är den av Folkliga Musikskolan i Arvika bedrivna, men det bör beaktas, att skolans verksamhet ekonomiskt varit möjlig endast genom att intill allra senaste tid så låga löner utbetalats, att arbetet i verkligheten inneburit stora uppoffringar från lärarnas sida. Huruvida skolan i fortsättningen skall kunna upprätthålla sitt arbete, är ovisst.

Man kan också framhålla, att de olika musikbildningsorganisationerna haft alltför svag kontakt med varandra. De egentliga bildningsförbunden ha visserligen haft ett kontaktorgan i Centralkommittén för musikalisk folkbildning, men detta har icke varit i stånd att göra särskilt omfattande insatser. De stora

specialorganisationerna, exempelvis Sveriges Körförbund, stå utanför samorganisationen, och de religiösa samfunden ha organisatoriskt haft mycket obetydlig beröring med de profana musiksträvandena. Lokalt ha visserligen betydelsefulla initiativ till samarbete mellan alla i musikbildningsarbete engagerade organisationer tagits — initiativ som på några platser lett till att kommunal musikledare anställts — men i övrigt har samverkan, exempelvis inom de länsomfattande sammanslutningarna, i regel begränsats till de egentliga musikcirklarna. Man föreställer sig, att åtskilligt skulle ha varit bättre på det folkliga musiklivets område, om en mera effektiv samverkan av landsomfattande art varit genomförd. Frågor sådana som lärarutbildning, tidskriftsverksamhet, förlagsverksamhet, programrådgivning och notförmedling kunde då ha bringats närmare en godtagbar lösning. Men då de ekonomiska resurserna varit begränsade, har varje organisation ansett sig nödsakad att främst tänka på att tillfredsställa de mest trängande av de behov, som gjort sig gällande inom den egna organisationen.

På amatörteaterns område uppvisar läget andra aspekter. Här har tidigare funnits en välförståelig misstänksamhet från yrkesmännens sida gentemot amatörerna, som genom en mindervärdig men publikfriande repertoar verkat smakförskämmande och som genom att lägga beslag på de disponibla scenerna under de bästa publikkvällarna försvarat de professionella teatersällskapens turnémöjligheter. Emellertid synes denna misstänksamhet nu ha betydligt avtagit, i den mån den riktat sig mot amatörteaterverksamheten inom folkrörelseorganisationerna. Dessa ha nämligen sökt kontakt med yrkesmännen och man har funnit en grundval för samarbete, gående ut på att amatörteaterns kvalitet skall höjas under medverkan av yrkesmännen. På många håll ha lokala organisationer bildats för att stimulera till ökad lyssnarkontakt med den fullvärdiga dramatiska konsten, och dessa organisationer ha i stor utsträckning sammansatts just av teateramatörer. Därmed har man från yrkesmännens sida fått en kontakt med det folkliga teaterintresset, som i sista hand bör kunna komma den högtsyftande dramatiska konsten till godo, samtidigt som man medengagerar folkrörelserna i strävandet att motverka de minst önskvärda amatörgruppernas framfart. För folkrörelsernas del betyder samarbetet med yrkesmännen givetvis den bästa om också otillräckliga lösningen av lärarfrågan inom teaterverksamheten.

Ändock måste man konstatera, att amatörteaterverksamheten alltjämt i mycket stor utsträckning står så lågt, att den icke är förtjänt att inordnas under beteckningen bildningsarbete. En jämförelse med vad amatörteatern i exempelvis Tjeckoslovakien, England och även Finland genomsnittligt presterar, leder till ett resultat, som är föga smickrande för vårt land. I Sverige äro fortfarande — även inom folkrörelsernas ram — mängder av teatergrupper i verksamhet, mot vilka den allvarligaste kritik kan riktas. Övningsarbetet bedrives på kort sikt och består huvudsakligen av ett hjälpligt innötande av replikerna. Av ekonomiska skäl eller för att eljest säkra publikframgången väljas pjäser, som väntas skola slå an på ett i fråga om dramatisk konst

oerfaret auditorium, och som den bästa garantien för publikframgången räknar man pjäsens inslag av komiska situationer eller repliker, varvid ofta nog komik av allra andefattigaste slag föredrages. Som teatercirklar redovisas stundom grupper, som rätteligen borde betecknas som revysällskap e. d.

Skulle den centrala ledningen av folkbildningsorganisationerna kunna råda effektiv bot mot dessa missförhållanden, fordrades emellertid först och främst, att till gruppernas disposition kunde ställas en omfattande och rikt varierad repertoar för pjäsvalet. Emellertid ha organisationerna icke de ekonomiska resurserna för att ombesörja en sådan förmedlingsverksamhet i önskvärd utsträckning, och därtill kommer att endast en ringa del av den repertoar, som f. n. är utgiven och som är avpassad för amatörgruppernas spelmöjligheter, är av acceptabel kvalitet. De åtgärder, som framför allt borde vidtagas, vore därför sådana som kunde främja tillkomsten av en god repertoar. Lovvärda initiativ i den riktningen ha också tagits, men de måste betraktas som otillräckliga.

Lika otillräckliga äro de åtgärder, som vidtagits för att få fram lokala ledare för grupperna. Det är tydligt, att man icke kan tänka sig att fackmän alltid skola kunna stå grupperna till disposition för instruktion och rådgivning, och det är därför nödvändigt att genom en kursverksamhet, som når tillräckligt många och blir tillräckligt grundlig, ett betydande antal lokala ledare utbildas.

Slutligen kan sägas, att amatörteatergrupperna arbeta under yttre förhållanden, som ofta äro mycket svåra. De lokaler, som de äro hänvisade att öva och uppträda i, sakna i flertalet fall acceptabla scenanordningar. Rekvisita och dräkter finnas sällan tillgängliga på platsen, och förhyrandet av sådan materiel från annat håll ställer sig dyrbart och omständligt. Att detta också bidrar till gruppernas benägenhet att spela korta, i scenhänseende föga krävande sketcher o. d., är sannolikt.

Till bilden av amatörteaterns nuvarande läge kan också sägas höra, att samarbetsorganet på området, Amatörteaterns Riksförbund, icke erhållit anslutning från alla större organisationer, i vilkas arbete amatörteaterverksamhet ingår. Det ekonomiska stöd, som de anslutna förbunden lämnat, har icke heller varit av den storleksordningen, att Riksförbundet kunnat göra en självständig insats, och det har knappast motsvarat det ansvar för amatörteaterns sunda utveckling, som förbunden velat överflytta på Riksförbundet.

På den bildande konstens område, slutligen, är den bristande klarheten över målsättningen och därmed också över arbetsformernas ändamålsenlighet allra mest påtaglig. Här råder sålunda en märkbar motsättning mellan dem, som mena att arbetet helt bör inriktas på konstförståelse, och dem, som därtill vilja uppmuntra det amatörmässiga konstskapandet. Medan de förra helt vilja inrikta bildningsarbetet på att skapa rikligare möjligheter för de konstintresserade att se — eventuellt också att inköpa — fullvärdig konst, önska de senare bereda de utövande amatörerna ökade tillfällen att under kunniga lärares ledning syssla med teckning, målning och skulptur, och de draga icke i betänkande

att rekommendera en skolning av dugande amatörer för att ge dessa möjlighet att fungera som lärare i konstcirklar.

De folkliga organisationernas insatser på detta område äro mycket odeciderade. Lokalt tagas initiativ för främjande av utställnings- och föreläsungsverksamhet, och studieresor till museer och utställningar anordnas också. Men tyngdpunkten i denna del av arbetet ligger hos andra organisationer än de egentliga bildningsorganisationerna, främst hos Nationalmuseum och Riksförbundet för bildande konst. En ny sammanslutning, vars verksamhet kan tänkas komma att komplettera Riksförbundets, är Folkrorelsernas Konstfrämjande.

För konstutövningen som bildningsarbete har knappast någon organisation vidtagit mera målmedvetna åtgärder. Medan flera av de stora studieförbunden liksom också flera av folkbildningsförbunden tillsatt särskilda musikkommittéer och särskilda teaterkommittéer, synes inget av dem ha ordnat någon särskild rådgivning eller vägledning för de utövande konstamatörerna. Man kan uppfatta detta förhållande antingen som en önskan att icke uppmuntra en verksamhet, som kan befaras leda till bristande ödmjukhet inför den verkliga konsten, eller också som beroende på att personella och ekonomiska tillgångar icke räckt till att uppmärksamma även denna sektion av bildningslivet. Kvar står emellertid, att den bristande omvårdnaden om det amatörmässiga konstutövandet kan ha medverkat till den osäkerhet inför konst liksom till det kommersiella utnyttjande av lusten att måla och teckna, som nu så ofta påtalas i den allmänna debatten. På många sätt kan det iakttagas, att lusten att i linjer och färger ge uttryck åt ett skaparbehov är stor hos ett stort antal människor, men en vägledning, som icke röner biinflytande av kommersiella motiv, kunna dessa människor ofta icke finna.

KAP. 7.

Det estetiska folkbildningsarbetets framtida gestaltning.**1. Inledning.**

Redan i första kapitlet av föreliggande betänkande ha de skäl angivits, som föranlett utredningen att icke behandla folkbildningsarbetet på musikens, teaterns och den bildande konstens områden tillsammans med det allmänna folkbildningsarbetet. Härvid betonades, att utredningen icke med utbrytningen avsåg att göra sig till förespråkare för en i princip skiljaktig form för det statliga stödet till det estetiska folkbildningsarbetet. Tvärtom menade utredningen, att detta bildningsarbete både borde och kunde i sina huvuddrag inpassas inom de arbetsformer, som den allmänna bildningsverksamheten betjänar sig av. Det är åt denna uppfattning, som utredningen i föreliggande kapitel söker ge uttryck. Utredningen anknuter sålunda i det följande främst till de verksamhetsformer, som utgöra grundstommen i det allmänna bildningsarbetet, nämligen biblioteks-, föreläsning-, kurs- och studiecirkelverksamheten, och söker genom förslag till modifikationer och kompletteringar av de för stöd till dessa verksamhetsformer gällande bestämmelserna finna vägar att ge även det estetiska folkbildningsarbetet ett verksamt bistånd. Däremot avstår utredningen från att i hela deras vidd uppta frågorna om vårt folks fostran till säkrare smak och till djupare konstförståelse. Dessa frågor äro nämligen enligt utredningens mening icke enbart folkbildningsproblem. Vad utredningen vill ernå är att bereda de krafter, som äro villiga att inom folkbildningsverksamhetens redan erkända former utföra ett fostringsarbete på det estetiska området, ett ekonomiskt stöd, som är likvärdigt med det som utgår inom det allmänna folkbildningsarbetet.

2. Avvägningen mellan förståelse och utövning av skön konst.

Utredningen har haft att taga ställning till problemet, huruvida de båda former av sysslande med skön konst, som betecknats som strävan till konstförståelse och amatörmässig konstutövning, principiellt skola anses i lika mån förtjänta av ekonomiskt stöd inom det fria och frivilliga folkbildningsarbetets ram. Därvid har utredningen icke kunnat stödja sig på en helt enig uppfattning inom de organisationer, som själva äro verksamma på de estetiska områdena. Inom de sammanslutningar, profana såväl som religiösa, där man sedan länge har uppmuntrat medlemmarna till ett aktivt musicerande, synes man i regel icke på allvar ha begrundat frågan om musikens bildningsvärde och om den lämpligaste inriktningen av här ifrågavarande arbete. Den starka

lustbetoningen hos musikövändet liksom musikens förmåga att framkalla ett önskat stämningläge vid en organisations sammankomster har legat i öppen dag, och man har därför icke haft anledning att överväga, huruvida en fördjupning av musikuppfattningen skulle kunna bättre åvägbringas genom en ökad kontakt med stora mästars verk. Inom de egentliga studieorganisationerna har en tendens funnits att som studiecirkel beteckna alla någorlunda regelbundet arbetande grupper, även om dessa sysslat med ämnen av utpräglad förströelsekaraktär. Att man då icke heller har ifrågasatt musikgruppernas rätt att få sin verksamhet betraktad som fullvärdigt studiearbete, är naturligt. Beteckningen »musikcirkel» torde sålunda ha uppfattats som en sammandragning av den ovigare termen »musikstudiecirkel», även om cirkelarnas arbete icke haft något som helst inslag av verkligt studium. Jämsides härmed har man givetvis också som studiearbete betraktat verksamheten inom de grupper, som ägnat sig åt studier av musikens teori eller historia och som därmed åsyftat att öka deltagarnas möjligheter att förstå musik av mera krävande art. Men då dessa grupper varit relativt fåtaliga och då varken ekonomifrågan eller lärar- och materialanskaffningsproblemen varit så svårlösta för dem som för de utövande grupperna, har det främst blivit de senare, som tilltvungit sig riksstudieledningarnas bekymrade uppmärksamhet och intresse, medan strävandena att öka förutsättningarna för musikförståelse ofta fått nöja sig med erkännande i principdeklarationens form. Betänkligheter ha icke heller försports från de professionella musikernas sida eller från organisationer av främjande typ mot en ytterligare popularisering av amatörernas utövande av musik.

Icke heller på den dramatiska konstens område äro uppfattningarna i principfrågan påtagligt skiljaktiga. Yrkesmännen yppa visserligen någon oro för att amatörteaterns vildvuxna former skola vålla den professionella teatern avbräck, men de ifrågasätta icke amatörteaterns berättigande. Därtill göras från de organisationers sida, som syssla med amatörteater, försök att stimulera grupperna att söka kontakt med den fullvärdiga dramatiska konsten. Även om dessa försök måste sägas ha gett ganska begränsade resultat, bidra de dock till att stärka intrycket av enighet i principfrågan.

Så mycket svårare har det varit för utredningen att på den bildande konstens område finna en för de olika organisationerna gemensam linje. Studieorganisationerna tolerera de grupper, som syssla med utövandet av teckning, målning och skulptur och beteckna dem som studiecirkel, men de synas ofta mena, att det studium, som åsyftar ökad konstförståelse, är av mera kvalificerad och därför mera uppmuntransvärd art. Organisationerna av främjandetyyp ställa sig synnerligen betänksamma, stundom helt avvisande, gentemot den amatörmässiga konstutövningen, medan man från konstpedagogiskt håll önskar att samhället påtager sig ett ökat ansvar för denna verksamhet och därmed bidrar till en bredare och fastare förankring av konstintresset.

Utredningen har funnit sig i princip kunna godta uppfattningen, att amatörverksamhet på de sköna konsternas område ökar förutsättningarna för en

allmännare och djupare förståelse av de konstnärliga värdena, och är beredd att tillstyrka, att ifrågavarande amatörverksamhet skall kunna betraktas som studiearbete och bli delaktig av det ekonomiska stöd, som utgår till det fria och frivilliga folkbildningsarbetet. En förutsättning härför är dock enligt utredningens mening, att amatörgruppernas övningsarbete utformas så, att en fördjupad uppfattning av de konstnärliga värdena framstår som verksamhetens yttersta mål. Utredningen återkommer till denna sak i avsnittet om kvalitetsproblemet i det estetiska folkbildningsarbetet.

Utredningen är väl medveten om att invändningar kunna resas mot detta betraktelsesätt. Det kan hävdas, att ökad uppmuntran åt amatörmässig konstutövning kommer att locka många, som icke ha tillräckliga förutsättningar för att kunna nå acceptabla resultat, att ägna sig häråt. Det kan också göras gällande, att sagda uppmuntran kommer att utöka de professionella utövarnas led med medelmåttor, som äro predestinerade att bilda ett konstnärsproletariat och att undergräva respekten för verkligt konstskapande. Ytterligare kan framhållas risken för att amatörerna övervärdera sina egna prestationer och brista i ödmjukhet inför den fullvärdiga konsten. Speciellt markerad är denna risk på den bildande konstens område, där habila amatörer ofta lockas att tro, att deras alster äro värda samma uppmärksamhet och uppskattning som de verkliga konstnärernas.

Utredningen kan dock icke finna, att dessa invändningar böra tillmätas avgörande betydelse. Då man i skolorna söker tillvarata och utveckla även de mest obetydliga intellektuella anlag, synes man icke böra utestänga de klena estetiska anlagen från förkovran åtminstone i de former, som det frivilliga bildningsarbetet erbjuder. Sannolikt hemfaller man också åt överdrivna farhågor, då man hävdar, att ett underlättande för ungdomen att erhålla vägledning i utövandet av skön konst skulle resultera i att antalet yrkesutövande konstnärer ökades med ett betydande antal bristfälligt kvalificerade krafter. Deltagandet i en cirkel för utövande av musik, teater eller bildande konst innebär en så ringa arbetsprestation i förhållande till den möda, som en blivande professionell utövare måste lägga ned på sin utbildning, att det knappast kan tänkas på ett avgörande sätt påverka en amatör att övergå till professionell verksamhet. Och vid de kurser för utbildning av lärare inom det estetiska folkbildningsarbetet, som utredningen i annat sammanhang rekommenderar, böra kurslärarna med eftertryck inskräpa, att gränsen mellan amatörmässig och professionell konstutövning inte får suddas ut. Vad slutligen beträffar den invändningen, att amatöralster kunna komma att fixera allmänhetens intresse vid mindervärdiga prestationer och därmed motverka intresset för skön konst i dess fullvärdiga manifestationer, är utredningen fullt medveten om att denna fara föreligger. Musikcirklar med banal repertoar kunna verka hindrande för strävanden att utbreda djupare musikförståelse, amatörteatergrupper som framföra andefattiga sketcher och revyer kunna göra publiken mindre benägen att söka kontakt med den stora dramatiska konsten, och amatörmålare bli stundom i sin hemtrakt föremål för en

lika okritisk som omotiverad beundran. Utredningen menar dock, att detta förhållande snarare talar för än mot stöd från det allmännas sida till de utövande grupperna. Med dylikt stöd bör nämligen följa förpliktelse för grupperna att hålla sig med kvalificerade lärare och att i övrigt iakttaga vissa krav av kvalitetsbefrämjande art. Därmed öppnas åtminstone en möjlighet till sådan påverkan av gruppernas medlemmar, som kan leda till ödmjukhet inför verklig konst. Att undandra utövargrupperna det ekonomiska stöd, som utgår till det fria och frivilliga folkbildningsarbetet, vore enligt utredningens mening att avstå från en möjlighet att i någon mån komma till rätta med de otillfredsställande förhållanden, som f. n. känneteckna stora områden av folklig konstutövning.

Utredningen är sålunda beredd att som studie- och bildningsarbete godtaga sådan av amatörer bedriven konstutövning, som syftar till att fördjupa förståelsen för konstnärliga värden.

3. Lärarna och deras utbildning.

I första delen av sitt betänkande (s. 168—169) diskuterade utredningen de kompetenskrav, som böra ställas på lärare och ledare i studiecirkelarbetet. Den slutsats, vartill utredningen kom, formulerades sålunda: »Som lärare må endast den godkännas, som genom avlagda kunskapsprov, genom deltagande i kurser eller genom vunnen praktisk erfarenhet kan styrka sig besitta för läraruppdragets fullgörande erforderliga kunskaper inom den ämnesgrupp, som studiecirkelarbetet omfattar, och som för övrigt äger lämplighet för uppgiften.» I fråga om studiecirkelledare uttalade utredningen endast, att lika höga krav ej torde böra uppställas.

Utredningen har nu övervägt, huruvida kompetenskraven borde skärpas för lärarna inom det estetiska bildningsarbetet. Vissa skäl tala härför. Det är angeläget att skapa en garanti för att stöd från det allmännas sida skall leda till en kvalitetsförbättring av studiecirkelarbetet på ifrågavarande område. Utredningen är medveten om att otillräckligt kvalificerade lärare kunna åstadkomma betydande skada, exempelvis genom att ge arbetet i cirkelarna utpräglat mekanisk karaktär eller genom att okritiskt berömma cirkeldeltagarnas prestationer. Speciellt ter sig denna risk stor i fråga om lärare, vilkas insikter på området i fråga endast skulle vila på »vunnen praktisk erfarenhet».

Utredningen har dock stannat för att icke föreslå någon skärpning av kompetenskraven för de som lärare betecknade cirkelledarna. Grunden för detta ställningstagande utgöres dels av en önskan om största möjliga likformighet i bestämmelserna för det estetiska och det allmänna folkbildningsarbetet, dels av insikten om att skärpta kompetenskrav skulle omöjliggöra för ett stort antal cirklar att anskaffa auktoriserade lärare. På intetdera av de tre om-

råden, som utredningen här behandlar, finnas f. n. utbildningsinstitutioner, som samtidigt med att de meddela avancerad teknisk utbildning också ge sina elever insikt i det folkliga bildningsarbetets metodik och förtrogenhet med dess målsättning. En sådan skärpning av kompetenskravet, att vikten av genom specialutbildning kunna insikter starkare hävdades, skulle sålunda kunna medföra, att lärare med långt driven teknisk eller teoretisk specialutbildning men utan inriktning på den brett upplagda estetiska folkbildningsverksamheten gynnades på övriga f. n. utnyttjade lärarkategoriens bekostnad. En sådan utveckling finner utredningen icke önskvärd, och den tillstyrker därför, att de för lärarna inom det allmänna folkbildningsarbetet uppställda kompetenskraven bli gällande också för lärarna inom det estetiska folkbildningsarbetet, åtminstone intill dess särskilda institutioner för utbildning av lärare för denna sistnämnda verksamhet hunnit växa fram och ge utbildning åt ett avsevärt antal elever. Utredningen förutsätter dock, att de instanser, som ha att från fall till fall avgöra frågorna om godkännande av föreslagna lärare, ägna kompetensfrågan särskilt stor uppmärksamhet, då det gäller de estetiska områdena.

Huruvida s. k. cirkelledare, på vilka i nu gällande författning inga andra krav ställas än att de skola äga lämplighet för uppgiften, verkligen kunna fylla någon uppgift inom det estetiska bildningsarbetet, synes ytterst tveksamt. Närmast skulle det därvid vara fråga om dels de fall, då en cirkel betjänade sig av ett korrespondensinstitut skriftliga vägledning, dels de fall, då en cirkel önskade överflytta vissa som mindre krävande ansedda läraruppgifter på en person utan egentlig utbildning. Utredningen har dock icke blivit övertygad om att studiebreve och skriftlig kontakt med ett korrespondensinstituts lärare kunna ersätta en på platsen närvarande lärare, då det gäller undervisning i musik, teater eller bildande konst. Ett fullgott studiearbete i dessa ämnen kräver, synes det utredningen, att en lärare personligen leder arbetet även inom sådana grupper, som begagna en korrespondenskurs som grundbok eller studieplan. Möjlighet att på sådan grund anlita cirkelledare i stället för lärare synes sålunda icke böra öppnas. I fråga om viss biträdande lärarverksamhet i de cirklar, varom här är fråga, synes det utredningen klart, att en lämplig arbetsfördelning stundom kan åstadkommas genom att arbete av mera rutinmässig art anförtros åt en annan person än huvudläraren. Men detta bör icke få innebära, att det lägges i händerna på en person utan nödvändiga kunskapsförutsättningar för uppgiften. Även om det av den person, varom det blir fråga, icke behöver krävas, att han skall besitta samma allsidiga kompetens som huvudläraren, bör han dock på det speciella område, för vilket han anlitas, ha full lärarkompetens. En person, som anlitas för exempelvis stämrepetitionerna i en sångcirkel, bör sålunda vara kompetent att undervisa i den allmänna musiklärans och harmonilärans elementa, även om han icke är utbildad för kördirigering och måhända icke av cirkeln anses böra erhålla ett större arvode, än som plägar utbetalas till cirkelledarna. Då

intet hinder möter för en cirkel att för olika delar av den uppgjorda arbetsplanen anlita olika lärare, föreligger därför icke heller i angivna situation anledning att godtaga studieledare i stället för lärare.

På grundval av det anförda hävdar utredningen sålunda, att bestämmelsen om att cirkel må erhålla statsbidrag till ledararvode icke bör tillämpas inom det estetiska bildningsarbetet.

4. Behovet av institutioner för lärarutbildning.

Vilka kompetenskrav, som böra ställas på lärarna i det estetiska folkbildningsarbetet, är en fråga, som nära sammanhänger med dels arten av de uppgifter, som anses böra anförtros dem, dels förefintligheten av lämpliga utbildningsinstitutioner. Härvid må beaktas, att kunskapsområdet inom vissa grenar av det estetiska bildningsarbetet är så omfattande, att det knappast är möjligt för samma person att på tillfredsställande sätt behärska det i dess helhet. Särskilt gäller detta i fråga om musiken. En lärare kan sällan ge undervisning på alla de olika instrument, som förekomma i en orkester, och av en körledare och röstpedagog kan sällan förväntas, att han också skall kunna meddela instrumental undervisning av mera krävande art. Att av en lärare i musikhistoria eller musikteori begära att han också skall besitta en tillräckligt avancerad teknik för att kunna ge instrumental undervisning, förefaller också vara ett alltför högt ställt krav. Det synes därför utredningen rimligt att vid bedömandet av behovet av institutioner för lärarutbildning utgå från relativt begränsade kompetensfordringar. En lärare bör sålunda enligt utredningens mening icke behöva kunna styrka grundliga tekniska insikter på mera än vissa avgränsade områden. Däremot bör han besitta någorlunda allsidiga insikter i ämnesområdets allmänna teori och kunna betrakta sitt ämne under historisk aspekt. Ytterligare bör han vara väl förtrogen med det folkliga bildningsarbetets speciella metodik och pedagogik.

Som den mest rationella vägen att förverkliga ett dylikt utbildningsprogram framstår inrättandet av speciella institutioner för utbildande av lärare för det estetiska folkbildningsarbetet, eventuellt i anslutning till redan befintliga högre utbildningsanstalter. Då utredningen ändock icke ansett sig böra utarbeta förslag till inrättande av dylika institutioner, är anledningen härtill, dels att en sådan åtgärd först på lång sikt skulle kunna verksamt bidra till att tillfredsställa behovet av lärare, dels att därutöver vissa behov av lärare sannolikt ändock skulle behöva tillgodoses på annat sätt. I stället vill utredningen föreslå åtgärder, åsyftande dels att göra redan utbildade yrkesmän mera förtrogna med det folkliga bildningsarbetets metodik och målsättning, dels att göra som lärare nu verksamma yrkesmän och amatörer mera skickade för uppgiften.

På musikens område är Kungl. Musikhögskolan den auktoriserade institutionen för lärarutbildning. Eleverna kunna där bl. a. avlägga musikleärexamen

men och militär musikedirektörsexamen, varjämte specialutbildning på olika instrument kan erhållas i soloklasserna. Organist- och kantorsexamen kan avläggas på ett antal platser i landet inför examinatorer, som förordnats av Musikhögskolan. Det framgår av gällande examensbestämmelser, att de nämnda högre examina garantera ett gediget tekniskt kunnande på de instrument, som ingå i examen. Obligatoriska instrument äro emellertid i musiklärarexamen endast piano, orgel, violin och violoncell. Även sång ingår. I den militära musikedirektörsexamen ingå obligatoriskt piano, violin eller violoncell, träblåsinstrument och mässingsblåsinstrument. Den som vill avlägga organist- och kantorsexamen skall provas i piano och orgel samt sång.

Det förefaller utredningen uppenbart, att musiklärarexamen medför en kompetens för undervisning i piano, orgel, violin, violoncell och möjligen sång, som i regel är fullt tillräcklig — i flertalet fall betydligt mer än tillräcklig — för musikcirkelns behov. Däremot synes den icke ge någon som helst kompetens för undervisning i blåsinstrument, såvida icke vederbörande underkastat sig särskild utbildning och examination i detta ämne. En bredare basis av instrumentalt kunnande förefaller det till militär musikedirektörsexamen ledande studiet ge, i det att undervisningen i såväl piano som ett stråkinstrument är obligatorisk under hela utbildningstiden vid sidan om utbildning i blåsarklasserna. Givet är, att den utbildning i exempelvis piano och violin, som en blivande militär musikedirektör förvärvar sig under sin utbildningstid, genomsnittligt icke kan vara jämförbar med en examinerad musiklärarens kompetens i samma ämnen. Emellertid är den sannolikt tillräcklig för behovet inom sådana musikcirkel, som endast nått ett mera elementärt stadium. Som ledare av ensemblegrupper, sammansatta av skilda instrumenttyper, bör den militära musikedirektören med sitt mångsidigare instrumentala kunnande ha bättre förutsättningar inom folkbildningsarbetet än den civile musikläraren, även om det icke får förbises, att den senare genom sina studier i instrumentation och besläktade ämnen förvärvat sig vissa insikter i de olika instrumentens möjligheter.

För utredningen står det emellertid klart, att personer med avlagd musiklärar- eller musikedirektörsexamen mera sällan kunna vara att räkna med för den rent instrumentala undervisningen i musikcirkelna. I betydligt större utsträckning torde man i stället få lita till organisterna och kantorerna. Dessa ha dock i regel icke undervisningskompetens i andra ämnen än piano och orgel, vilka instrument icke äro utpräglade ensembleinstrument. Det är därför naturligt att i detta sammanhang rikta uppmärksamheten på de befattningshavare inom den militära musikverksamheten, som utan att ha avlagt någon högre examen ändock i sin yrkesverksamhet ha att tjänstgöra som lärare. Sådan tjänstgöring åligger nämligen de militärmusiker, som uppnått underofficers grad, stundom även de underbefäl, vilkas utbildning kan betraktas som avslutad. Dessa musiker ha genomgått en grundlig utbildning på ett av blåsinstrumenten och ha en viss kännedom om de övriga, och i flertalet fall ha de dessutom haft tillgång till och betjänat sig av undervisning i något stråk-

instrument eller piano. Den allmänna musikhärens och harmonilärens grunder kunna de sägas behärska, och de ha erfarenhet av ensemblespelning från sin kår och inom denna eventuellt befintliga mindre ensembler med inslag av stråkinstrument, stundom också från ortens orkesterförening, där militärmusikkårens medlemmar ofta utgöra stommen och på vissa orter till en del även besätta stråkstämmorna. I vokalmusik ha de icke erhållit utbildning.

I vad gäller den musikpedagogiska utbildningen måste om såväl musiklärare och organister som musikedirektörer och musikunderofficerare sägas, att den är otillräcklig, betraktad från det folkliga musikbildningsarbetets utgångspunkt. Sedan gammalt har man räknat med att instrumentalundervisning endast kan bedrivas individuellt, och denna utgångspunkt synes också dominera musikhärens utbildnings pedagogik. Vid undervisningen i klass förutsättes den blivande musikläraren komma att undervisa i sång, röstvård och musikhärens men däremot inte i instrumentalt utövande av musik. Ensemblespelningen tänkes i stort sett skild från den egentliga instrumentala undervisningen. Därtill är den pedagogiska handledningen främst inriktad på en undervisning, som vänder sig till barn. I konsten att göra musikhistorisk undervisning fängslande synes den blivande musikläraren icke erhålla vägledning, och hans förmåga härutinnan blir alltså — liksom i fråga om undervisning i grupp och undervisning av äldre — beroende på hans fallenhet för uppgiften och på hans förmåga att själv experimentera sig fram till rationella arbetsmetoder. Organist- och kantorsexamen uppges icke innebära pedagogisk vägledning i annat ämne än skolsång. Militärmusikerna torde överlag vara hänvisade till de erfarenheter av musikundervisnings bedrivande, som de på praktisk väg kunna förvärva.

På teaterns område saknas f. n. alla möjligheter för den pedagogiskt intresserade att skaffa sig en utbildning, som tar sikte på pedagogisk verksamhet. De blivande yrkesskådespelarna skaffa sig i regel sin utbildning vid någon elevskola. Privat drivna sådana finnas i stort antal, men kvaliteten i dessa skolors arbete garanteras icke av någon som helst kontroll. Som normgivande för elevskolorna torde böra betraktas Kungl. Dramatiska Teaterns elevskola, där studietiden omfattar två till tre år. Utbildningen där tar dock icke sikte på instruktörs- eller regissörsverksamhet, och icke heller på annat sätt synes en skådespelare ha möjlighet att inom landet skaffa sig utbildning i vägledande verksamhet på den dramatiska konstutövningens område.

För utbildning av teckningslärare finnes i vårt land en enda utbildningsanstalt, nämligen den avdelning inom Konstfackskolan, som benämnes Teckningslärarinstitutet. Studietiden är treårig, men en omfattande förberedande utbildning av konstindustriell art är föreskriven. Utbildning i ett konstindustriellt yrke ingår obligatoriskt i teckningslärarutbildningen. Den pedagogik, som eleven göres förtrogen med, är den som anses böra komma till användning vid undervisning i skolklasser. Att folkbildningsarbetets speciella behov härutinnan icke tages i betraktande, ligger i sakens natur. F. n. intas endast 15 elever per år.

Sammanfattningsvis kan sägas, att de utbildningsvägar, som leda till kompetens för undervisningsverksamhet på de estetiska områdena, endast bristfälligt motsvara de krav, som från folkbildningshåll kunna uppställas i fråga om institutioner för lärarutbildning. Särskilt iögonfallande är, att den som pedagogisk vägledning avsedda delen av utbildningen tar sikte på andra arbetsformer än de i folkbildningsarbetet vanligast förekommande eller rent av — i fråga om teatern — helt saknas. Utbildningsanstaltens begränsade möjligheter att ta emot ett större antal elever är också ett anmärkningsvärt förhållande.

Mot denna bakgrund står det för utredningen klart, att bland de bestämmelser i syfte att garantera önskvärd kvalitet i det estetiska studiet, som kunna övervägas, icke bör ingå en skärpning av kompetenskraven på lärarna därhän, att endast den kompetens godtages, som kan förvärfvas genom examination vid nu befintliga utbildningsanstalter för yrkesmän eller lärare. Den på detta sätt vunna kompetensen synes visserligen innebära en garanti för att lärarnas tekniska kvalifikationer äro mycket goda — i fråga om musiken dock endast inom begränsade områden. Lärarnas avsaknad av för folkbildningsområdet anpassad pedagogisk kunskap och kulturhistorisk orientering är dock en så pass allvarlig brist, att ett begränsande av cirklarnas lärarval till yrkesmännens relativt fåtaliga krets skulle te sig mycket betänkligt.

För utredningen framstår det i detta läge naturligt att rekommendera åtgärder, som kunna göra dugande amatörer lämpade att användas som lärare, i varje fall på musikens och teaterns områden. Parallellt härmed borde gå en verksamhet, som avsåge att göra yrkesmän med intresse för folkbildningsverksamhet mera förtrogna med denna verksamhets speciella förutsättningar.

Båda dessa uppgifter synas böra lösas genom kursverksamhet. Grundligast måste kurserna rimligtvis göras för amatörerna, som visserligen ofta kunna förutsättas ha en viss erfarenhet av folkbildningsarbete men hos vilka såväl det tekniska kunnandet som den allmänna bildningsnivån ofta lämnar mycket övrigt att önska. För yrkesmännen, som främst behöva ökad kännedom om målsättning och metoder inom folkbildningsarbetet, behöva däremot endast kortare kurser komma i fråga.

Den organisatoriska utformningen av en dylik kursverksamhet torde inte böra bli helt likformig på de tre områdena.

Mest omfattande synes verksamheten böra bli på musikens område. Man kan räkna med att ett betydande antal amatörer önska sig en sådan utbildning, att de bli i stånd att på fritid eller — i ett mindre antal fall — som heltidssysselsättning tjänstgöra som lärare inom musikcirkelverksamheten. För dessa borde det finnas kurser, omfattande ett vinterhalvår och eventuellt med möjlighet till påbyggnad. Kurserna borde omfatta teknisk utbildning på — för elevens del — ett huvudinstrument och något biinstrument, undervisning i sång (däri inbegripet röstvård), övningar i ensemblearbete och dirigering, vidare musikteori och musikhistoria. Obligatoriskt borde dessutom vara för eleverna att bevista föreläsningar i exempelvis samhällsorientering,

kulturhistoria, diktanalys och psykologi, varjämte tillgång till undervisning i modersmålet borde föreligga. För yrkesutbildade musiklärare borde sommarkurser, omfattande någon månad, kunna anordnas. Vid dessa borde den på folkbildningsarbetet inriktade musikpedagogiska vägledningen vara huvuduppgiften, men också åt teoretiska och historiska studier av mera avancerad art borde utrymme beredas.

Det är påtagligt att en musikkursverksamhet, sammansatt på detta sätt, skulle förete stora likheter med den verksamhet, som nu bedrivs vid Folkliga Musikskolan i Ingesund, Arvika. När utredningen i bil. 1 framlägger förslag om statligt stöd åt folkliga musikskolor med här angivet syfte, räknar den därför med att Arvikaskolan skall kunna ombildas till att bli ett av dessa institut för utbildning av lärare i det musikaliska folkbildningsarbetet. Traditionen med längre vinterkurser borde därvid bibehållas, men därjämte borde sommarkurser anordnas, antingen som tilläggskurser till vinterkurserna eller som fristående kurser. Anslags- och stipendievillkoren borde regleras i särskilda författningar och en stadga för undervisningen fastställas. Till lärare vid skolan borde företrädesvis högt kvalificerade musiker utses, men åtminstone en lärarbefattning — helst rektorsbefattningen — borde innehas av en person med akademisk examen och styrkt kompetens att undervisa i allmän kulturhistoria och i musikhistoria.

Att flera skolor av denna art behövas för att täcka hela det aktuella utbildningsbehovet, är dock uppenbart. Man måste förutsätta, att de flesta eleverna efter utbildningstidens slut komma att återgå till sina tidigare yrken och bedriva musiklärarverksamhet endast som bisyssla. De bli därmed icke i tillfälle att undervisa i mer än någon enda cirkel, och antalet erforderliga lärare blir sålunda mycket stort. Vidare bör skolan i viss utsträckning också stå öppen för sådana elever, som endast önska förkovra sitt eget musikaliska kunnande. Det synes därför rimligt, att förutsättningar skapas för uppbyggandet av flera skolor av denna typ, belägna i olika delar av landet, och utredningen föreslår i den nämnda bilagan, att stödbestämmelser utfärdas för en ny skoltyp, förslagsvis benämnd Statsunderstödda folkliga musikskolor.

Emellertid kunde även andra utbildningsmöjligheter prövas. Tillkomsten av särskilda på lärarutbildning inriktade musikskolor borde sålunda icke utgöra något hinder för att någon folkhögskola — nybildad eller redan existerande — utbildade en egenart, som motiverade beteckningen musikfolkhögskola. En sådan skola skulle helt arbeta enligt nu gällande stadga för rikets folkhögskolor, men den frihet i fråga om ämnesval och lärokursernas omfattning, som där medges, skulle utnyttjas så, att i undervisningen i dess helhet eller på en viss linje de icke obligatoriska ämnena i lämplig utsträckning ersattes med musikundervisning. Möjlighet borde också beredas en folkhögskola, som så önskade, att i anslutning till andra årskursen inom gällande anslagsbestämmelsers ram anordna en linje, där musik vore det främsta under-

visningsämnet. »I folkhögskola inbyggd musiklinje» synes vara den adekvata beteckningen för en på detta sätt utformad linje.

På den dramatiska konstens område finner utredningen det likaledes önskvärt, att en ökad kursverksamhet för blivande lärare — yrkesmän såväl som amatörer — kommer till stånd. Det är emellertid tveksamt, om en sådan kursverksamhet kan beräknas bli så omfattande, att tillkomsten av en fast institution vore motiverad. Varken de professionella skådespelarna eller amatörerna torde räkna med att folkbildningsverksamheten framdeles skall kunna erbjuda dem fasta lärarengagemang, och de skulle därför tveka att underkasta sig en utbildning av ett halvårs eller ens några månaders längd. Ehuru det väl kan göras gällande, att en permanent folklig teaterskola med välkvalificerade lärarkrafter skulle komma att utöva ett gynnsamt inflytande på kvaliteten i det folkliga teaterarbetet och att den skulle bli en gemensam högborg för alla strävanden av denna art, vågar utredningen sålunda icke tillstyrka statsbidrag till en sådan skola. Centralt och distriktsvis anordnade kurser av några veckors längd torde i stället f. n. vara bäst ägnade att ge de för instruktionsverksamhet intresserade yrkesmännen och amatörerna de teoretiska insikter, som för en lärare äro ett nödvändigt komplement till det praktiska kunnandet. Vid sidan härav kunde det vara av betydelse, om någon folkhögskola ville särskilt uppmärksamma den dramatiska konsten och ge sina elever impulser till gedigen amatörteaterverksamhet.

På den bildande konstens område synes tanken att genom kursverksamhet skola amatörer för lärarverksamhet inom folkbildningsarbetet komma att så bestämt avvisas från de konstfrämjande organisationernas sida, att utredningen icke har anledning att diskutera den som ett praktiskt alternativ. Utredningen räknar därför med att denna lärarverksamhet även i fortsättningen kommer att omhänderhas av personer, som utexaminerats från Teckningslärarinstitutet i Stockholm, i enstaka fall också av utövande konstnärer, som önska bedriva lärarverksamhet inom folkbildningsarbetet på fritid. Härmed begränsas visserligen antalet av de lärare, som kunna medverka i den folkliga konstbildningsverksamheten, till det relativt ringa antalet av teckningslärare vid läroverk och liknande skolor jämte ett fåtal konstnärer, och förutsättningarna för en expansion av det vederhäftigt ledda konstutövandet bland amatörer ökas icke nämnvärt. Utredningen ser sig dock nödsakad att ta denna konsekvens. Visar det sig, att de senaste årens avsevärda intresse för konstutövning i bildningsarbetet blir bestående och ytterligare utvecklas, torde det däremot framdeles böra övervägas, om icke Teckningslärarinstitutets kapacitet borde ökas i sådan utsträckning, att antalet utexaminerade teckningslärare även räckte till att förse folkbildningsarbetet med lärare för konsteirkllarna.

I detta sammanhang har utredningen haft att ta ställning till en i riksdagens andra kammare av herr Stjärne m. fl. framförd motion (nr 133 år 1947) om utredning angående inrättandet av en folklig konstskola. I denna anföres bl. a.:

»Det finns f. n. endast mycket begränsade utbildningsmöjligheter för den som vill ägna sig åt måleri, teckning eller skulptur som hobby på fritid. Undervisningen vid konstakademien och konstfackskolan avser ju att vara yrkesutbildning och kan därför icke ifrågakomma. Korrespondensinstitutet ha med sina kurser sökt att avhjälpa denna brist med, som det förefaller, gott resultat men med ett handikap i denna arbetsform. En konstnärlig utbildning i stil med musikundervisningen vid Folkliga musikskolan i Ingesund skulle ha en uppgift att fylla. En folklig konstskola av detta slag skulle kunna bidra till att fördjupa det växande folkliga konstintresset, som tagit sig uttryck inte minst i det ökade antalet allmänna konstföreningar och klubbar vid olika företag och institutioner. Man skulle där kunna bereda möjlighet för konstintresserade personer att utan alltför stora kostnader få en fullvärdig handledning. Samtidigt skulle vid en sådan skola en viss allmänbildande undervisning kunna meddelas, såsom t. ex. i svensk och allmän historia, religions-, litteratur- och konsthistoria etc.»

Motionärerna åsyfta sålunda icke, att ett institut för utbildning av lärare för konstcirkelarna skall skapas, icke heller att undervisningen vid skolan enbart skall omfatta sådana ämnen, som äro hänförliga till konstens område. Eleverna avses tydligen skola få handledning endast för utvecklandet av egna konstnärliga anlag, och ett betydande mått av allmänbildande undervisning förutsättes skola ingå i undervisningen. Under dessa omständigheter synes det utredningen opåkallat att föreslå uppbyggandet av en särskild skoltyp. En folklig konstskola med den inriktning, som motionärerna angett, synes mycket väl kunna inpassas inom folkhögskolornas ram. Utredningen har ovan (s. 110—111) gett sin anslutning till tanken på musikfolkhögskolor och i folkhögskolor inbyggda musiklinjer. Det bör på samma sätt vara möjligt att bygga upp en konstfolkhögskola eller att i en folkhögskola av vanlig typ bygga in en konstlinje, varvid samma statsbidragsvillkor tillämpades som vid övrig folkhögskoleundervisning. Det behövde härvid icke nödvändigtvis bli fråga om att sätta i gång en ny skola. Överenskommelse kunde träffas med en redan existerande folkhögskola om en sådan inriktning av arbetet, som speciellt skulle främja en sund utveckling av den amatörmässigt bedrivna konstutövningen.

Utredningen erinrar också om att den observerat den verksamhet, som bedrivs av Stiftelsen Stora Nyckelvikens Folkhögskola. Det synes utredningen, som om stiftelsens syftemål att verka för ett ökat erkännande av det manuella arbetets värde som bildningsmedel vore förtjänt av största uppmärksamhet. Det förefaller dock icke sannolikt, att stiftelsen skulle vara beredd att ge sin verksamhet en sådan utformning, att problemet om utbildning av lärare för konstcirkelarna därmed skulle föras närmare sin lösning. Utredningen avböjer därför att upptaga frågan om stöd åt stiftelsens verksamhet till behandling utan håller före, att denna sak snarare är en angelägenhet för den nu arbetande skolkommissionen.

För sådan konsulentverksamhet inom det estetiska folkbildningsarbetet, som icke är förenad med lärarverksamhet (se nedan s. 148—150), böra andra typer av utbildning än de nu nämnda föredragas. Huvudvikten bör här läggas på en god orientering i ämnesområdets teoretiska och historiska delar, och kompetenskravet synes lämpligen böra omfatta akademisk examen, vari ämnet

musikhistoria, respektive teaterhistoria och konsthistoria ingår. Något större antal konsulentbefattningar förutsätter dock utredningen skall komma att inrättas endast på musikens område. För detta ändamål synes den vid Uppsala universitet bedrivna undervisningen i musikhistoria erbjuda tillräckliga möjligheter. För undergående av tentamen i musikhistoria kräves visserligen icke, att tentanden skall ha ådagalagt en mera avancerad instrumental skicklighet. Det vore givetvis en fördel, om musikkonsulenten också vore en skicklig instrumentalist. Att av denna anledning kräva, att han vid sidan av sin akademiska examen också skulle ha avlagt musiklärarexamen, synes emellertid utredningen ej lämpligt. Såväl konsulentens löneställning som den knappa tillgången på personer med en så omfattande utbildning torde omöjliggöra upprätthållandet av så uppdrivna kompetensanspråk.

5. Kontakten med den fullvärdiga konsten.

I enlighet med de principer, som angetts i inledningen till detta kapitel, kommer utredningen också i fråga om kontakten med den fullvärdiga konsten att begränsa sina uttalanden till att gälla sådana verksamhetsområden, som äro hänförliga till eller åtminstone ha viss beröring med det fria och frivilliga folkbildningsarbetet i dess nuvarande utformning. Utredningen anknyter sålunda till de strävanden att ävägabringa ökad förståelse för de konstnärliga värdena, som redan tagit sig uttryck i föreläsnings-, kurs- och studiecirkelverksamhet, och diskuterar möjligheterna att låta den kvalificerade konsert-, teater- och utställningsverksamheten spela en roll inom det estetiska bildningsarbetet, som svarar mot bibliotekens inom det allmänna studiearbetet.

Utredningen finner, att föreläsningen, bildningskursen och studiecirkeln mycket väl kunna uppbära strävandena att främja kontakten med verklig konst. Det måste emellertid observeras, att det här endast är fråga om arbetsformer och att dessa få sitt värde först av det innehåll, varmed de fyllas. I det allmänna bildningsarbetet utgöres detta innehåll av det kunskaps- och tankestoff, som förmedlas av det talade eller skrivna ordet. I det estetiska bildningsarbetet kan kunskaps- och tankestoffet inte helt avvaras, men därtill måste som något mycket väsentligt komma ett stoff av speciell upplevelseart. Detta stoff kan icke förmedlas av boken eller en talares framställning utan endast av konstmanifestationer. I bibliotekets ställe måste alltså konserten, teaterföreställningen och konstexpositionen träda in, och de folkbildningsfrämjande strävandenas uppgift blir därmed att medverka till en intensifiering inom de nämnda verksamhetsgrenarna.

Det kan icke råda något tvivel om att glesbygderna f. n. äro mycket ogynnsamt ställda i fråga om kontakt med konstnärliga prestationer. På den rena landsbygden ges ytterst sällan en högkvalificerad konsert eller teaterföreställning, och en konstutställare, som söker sig ut på landsbygden, medför sällan sin kollektion enbart fullvärdiga konstalster. Visserligen har på musikens om-

råde landsbygdens estetiska isolering i viss mån brutits, sedan radio- och reproduktionstekniken nått sådan nivå, att radioutsändningar och grammofonskivor kunna sägas göra en musikprestation någorlunda rättvisa; genom radion och filmen har något liknande uppnåtts beträffande skådespelarkonsten. I stort sett är dock landsbygdens befolkning hänvisad till att uppsöka större befolkningscentra, när den önskar få uppleva en dylik kontakt. Men dylika resor innebära kostnader samt uppoffringar av tid och kraft, ofta av sådan storlek, att de aldrig på allvar komma i fråga.

Att i detta avseende åstadkomma en fullständig jämställdhet mellan glesbygdernas och tätorternas befolkning låter sig förvisso aldrig göra. Emellertid är det otvivelaktigt ett kulturintresse, att klyftan i görligaste mån minskas. Detta kan tänkas ske på två vägar. Antingen kan man på subventionsvägen stimulera konsert-, teater- och utställningsanordnare att i ökad utsträckning förlägga sin verksamhet till landsbygden, eller också kan man ställa medel till förfogande för att helt eller delvis täcka de kostnader, som äro förbundna med landsbygdsbefolkningens resor till de tätorter, där arrangemang av nämnd art företrädesvis anordnas. Av olika anledningar, bl. a. svårigheten att nå en tillfredsställande författningsmässig utformning, finner utredningen den senare vägen icke böra beträdas. De åtgärder, som skola sättas in, böra i stället gå ut på att animera till ökad konsert-, teater- och utställningsverksamhet i glesbygderna.

Ett mål, som härvid synes rimligt att eftersträva, är att kontakten med de estetiska bildningsvärdena icke skall vara ekonomiskt mera betungande för landsbygdsbefolkningen än kontakten med de allmänna bildningsvärdena. Också för uppnåendet av detta mål synas två vägar öppna sig. Antingen kan man ge extra anslag till de bildningsorganisationer — föreläsningsföreningar, studiecirklar, folkbildnings- och studieförbund — som önska utöva konstförståelsefrämjande verksamhet på landsbygden, eller också kan man ställa medel i sådan utsträckning till de arrangerande institutionernas och organisationernas förfogande, att dessa kunna erbjuda bildningsorganisationerna sina tjänster till samma pris, oavsett var den ort är belägen, där arrangemanget skall äga rum. För det första alternativet talar bl. a. den omständigheten, att en lösning snabbare skulle kunna åstadkommas. Det bleve då endast fråga om tilläggsanslag till de anslag, som redan nu utgå till bildningsverksamhetens olika grenar. För det senare alternativet talar främst det förhållandet, att konsert-, teater- och utställningsverksamheten hittills främst omhändershaftas av andra organisationer än de egentliga studie- och bildningsförbunden. Utredningen har hittills i görligaste mån sökt anknyta sina förslag till redan tagna initiativ och följer därför på denna punkt det senare alternativet, även om därmed måste följas, att konkreta förslag icke kunna utformas utan att huvudsakligen rekommendationer på längre sikt kunna framföras.

Utredningen övergår nu till att ange de redan existerande verksamhetsformer av ifrågavarande art, vartill anknytning framdeles synes kunna sökas.

På musikens område är att anteckna att de större städerna redan nu ha en

utvecklad konsertverksamhet. Till en del bedrivs denna verksamhet som privata företag, men stommen kan sägas utgöras av de abonnemangskonserter, som anordnas av platsens statsunderstödda orkesterförening. På vissa håll har man strävat efter att tillrättalägga denna konsertverksamhet för åhörare utan mera djupgående musikaliska förkunskaper, dels genom att man i programmen upptagit kompositioner av mera populär art, dels genom att repertoarerna i förväg gjorts till föremål för kommenterande utläggningar, avseende att göra såväl kompositionernas musikaliska innehåll som deras tekniska gestaltning mera tillgängliga för åhörarna. Utan tvivel har denna konsertverksamhet varit av stor betydelse för spridandet av musikförståelse inom vida befolkningskategorier, och det vore önskvärt att såväl orkesterföreningarna som andra instrumentala och vokala ensembler av god standard bleve i tillfälle att erbjuda de lokala folkbildningsorganisationerna inom en viss räjong sina tjänster till överkomligt pris.

Som lokala arrangörer synas härvid föreläsningsföreningarna främst böra komma i fråga. Dessa föreningar ha redan nu möjlighet att i sin verksamhet bereda utrymme för musikprogram. Denna möjlighet utnyttjas i ganska stor utsträckning, men programmen torde i allmänhet mera äsyfta underhållning än kontakt med musikens stora verk. Detta förhållande har en orsak däri, att föreläsningslokalerna ofta sakna ett fullgott piano och att föreläsningsföreningarna icke ha ekonomisk möjlighet att engagera verkligt framstående solister eller ensembler. Ofta kan därför endast en lutsångare komma i fråga, då därvid bara en person belastar arrangören med arvodeskostnader och då lutsångaren är oberoende av i föreläsningssalen befintligt instrument. Det vore önskvärt, anser utredningen, att möjlighet bereddes föreläsningsföreningarna att i större utsträckning engagera instrumentala och vokala konsertgivare, de förra bestående av exempelvis reducerade orkesterensembler. Som ovan angivits, finner utredningen att det ekonomiska bidrag, som skulle möjliggöra för föreläsningsföreningarna att vidtaga dylika arrangemang, bör utgå direkt till de konsertgivande ensemblerna. Utredningen förutsätter, att 1947 års musikutredning kommer att ägna denna fråga ingående uppmärksamhet. Som ett provisorium — intill dess att musikutredningen hinner framlägga förslag härom — borde möjlighet öppnas för centralbyråerna för föreläsningsverksamheten att ansöka om bidrag för sagda ändamål ur anslaget för bildningspropaganda på landsbygden. Utredningen hemställer därför, att de till detta anslag knutna bestämmelserna måtte ändras därhän, att bidrag kan utgå även till andra organisationer än »å landsbygden verksamma studieförbund».

Ytterligare möjligheter att avlyssna fullvärdig musik erbjudes allmänheten, som ovan påpekats, genom radio och grammofoninspelningar. Några särskilda åtgärder för att öka musikintresserades lyssnarmöjligheter i dessa avseenden är utredningen icke beredd att föreslå. Utredningen är dock medveten om att för många människor stora svårigheter erbjuda sig att i avskildhet och utan störningar utifrån få avlyssna radioutsändningarna. Dessa svår-

righeter skulle göra det motiverat, att särskilda lyssnarrum inrättades dels i de allmänna biblioteken, dels i studiehem, ungdomsgårdar och liknande fritidslokaler. Utredningen uttalar därför en förhoppning att hänsyn till detta förhållande tages, då dylika lokaler uppföras och inredas. Likaledes är utredningen angelägen att framhålla önskvärdheten av att grammofonskivorna i första hand komma i fråga, då avvecklandet av nuvarande extra beskattning av umbärliga varor blir aktuellt.

På den dramatiska konstens område förefaller det troligt, att en intensifiering av Riksteaterns och Folkparkteaterns verksamhet skulle innebära en viss förbättring av glesbygdernas ställning. Utredningen förutsätter därför, att frågan om ökat stöd åt de förstklassiga teaterensamblerernas ambulerande verksamhet i lämpligt sammanhang tages upp till behandling av statlig myndighet eller utredning. I avvaktan härpå torde folkbildningsmedel i viss utsträckning kunna ställas till Riksteaterns eller annan teatersammanslutnings förfogande för utvidgning av den ambulatoriska verksamheten. Utredningen har inget att erinra mot att anslaget för bildningspropaganda på landsbygden finge utnyttjas även för detta ändamål.

Emellertid är utredningen medveten om att en stor svårighet för framförande av god dramatisk konst på landsbygden ligger i bristen på någorlunda tjänliga teaterlokaler. Det är dock för utredningen angeläget att framhålla, att redan nu, innan lokalfrågorna blivit lösta på ett någorlunda tillfredsställande sätt, försök böra göras att ordna turnéer med sådana pjäser, som ställa helt små anspråk på scenutrymme etc. Nämnas kan, att ett initiativ av angiven art i Halland vintern 1948, då Dramatikerstudion uppförde en pjäs av Brita von Horn, mottogs med synnerligen stort intresse av landsbygdsungdomen.

Uppförandet av teaterlokaler anser utredningen i princip vara en kommunal angelägenhet. Utredningen kan därför på sakens nuvarande stadium endast poängtera vikten av att kommunerna vid uppförandet av medborgarhus, skolor och liknande byggnader, inneslutande större samlingslokaler för offentligt bruk, förse dessa med sådana scenanordningar, att kvalificerade teatersällskap kunna vara villiga att uppträda där. Att detta för skolornas vidkommande skulle innebära, att deras ställning av kommunalt bildningscentrum markerades, står utan vidare klart. Önskvärdheten av att skolorna komma att intaga en sådan ställning har utredningen framhåvt redan i del I av betänkandet (s. 124 och 142). 1946 års skolkommision torde på denna punkt dela utredningens uppfattning.

På den bildande konstens område representera museer och utställningar de viktigaste institutionerna för förmedling av konstupplevelse. Utredningen har blivit övertygad om att åtskilligt skulle kunna göras för att öka besöksfrekvensen vid dessa institutioner. Till de nuvarande låga publiksiffrorna vid konstmuseerna måste rimligtvis tiderna för öppethållandet bära en del av skulden. Dessa kunna måhända icke i och för sig anses som korta, men de infalla traditionellt på de tider av dagen, då det stora flertalet människor äro upptagna av förvärvsarbete, och därutöver på söndagarna, då personer

med innearbete önska utnyttja förmiddagstimmarna till friluftsvistelse. Utredningen väntar sig icke att ett öppethållande också på kvällstimmarna skulle medföra, att en mångtalig ny besökskategori genast började strömma till museerna, men den anser att propaganda för museibesök är ganska meningslös, så länge flertalet medborgare endast undantagsvis äro i tillfälle att företa sådana besök. Ett förlängt öppethållande av konstmuseerna i förening med ökad propaganda för besök skulle därför sannolikt komma att tillföra museerna en mera allsidigt sammansatt publik.

För landsbygdens vidkommande anmäla sig andra önskemål, främst tillkomsten av nya provinsmuseer för konst och utvidgning av utställningsverksamheten. Redan nu förekommer det, att konststudiecirklar på platser icke alltför långt från städer med konstmuseer företa studieresor till dessa. Men för de konstintresserade i mera perifera bygder står denna möjlighet knappast alls till buds. Här erbjuda tillfälliga konstexpositioner stundom en ersättning, men också denna verksamhetsform har en begränsad räckvidd.

På denna punkt skulle utredningen önska, att konstmuseerna kunde utföra en på den bredare publiken mera konsekvent inriktad upplysnings- och propagandaverksamhet, att provinsmuseer för konst kunde upprättas i större utsträckning och att den ambulatoriska utställningsverksamheten avsevärt kunde utvidgas. Utredningen förutsätter att de institutioner och organisationer, främst Nationalmuseum och vissa organisationer av främjandetyp, som hittills svarat för denna konstbildningsverksamhet, skulle vara villiga att medverka i ett dylikt utvidgat program. Emellertid är det ofrånkomligt, att varje utvidgning av arbetsprogrammet medför avsevärt ökade kostnader för nämnda institutioner och organisationer. Redan en sådan åtgärd som förlängt öppethållande av museerna torde vara svår att genomföra, om icke museernas personal förstärkes. Den ambulatoriska utställningsverksamheten synes också vara förbunden med stora kostnader för transport, packning, försäkring o. d. Det framstår alltså ur folkbildningssynpunkt som högeligen angeläget, att avsevärt ökade anslag ställas till museernas och främjandesammanslutningarnas förfogande, så att dessa bli i tillfälle att erbjuda bildnings- och studieförbunden sina tjänster på ekonomiska villkor, som äro överkomliga för dessa. Utredningen förutsätter, att den i 1948 års statsverksproposition förebådade konstutredningen kommer att ägna denna fråga vederbörlig uppmärksamhet. Även på denna punkt anser utredningen det dock kunna komma i fråga, att anslaget för bildningspropaganda på landsbygden tills vidare finge i viss utsträckning tagas i anspråk för konstutställningar i sådana bygder, där en dylik verksamhet f. n. är omöjlig av ekonomiska skäl.

I detta sammanhang är utredningen angelägen att beröra problemet om förutsättningarna för de i konstfrågor helt oerfarna att tillgodogöra sig de konstnärliga värdena i exponerade konstverk. Utredningen menar, att en konstexposition riskerar att bli helt förfelad, om ingenting göres för att orientera den tillstädeskomna publiken i konstskapandets och konstbetraktandets elementa. Av den anledningen vill utredningen rekommendera, att varje i folk-

bildningssyfte anordnad konstutställning kombineras med en demonstration. Förutsättningen för att en sådan demonstration skall vinna resonans hos en bredare publik är emellertid, att den som leder densamma förenar konsthistorisk insikt med förmåga att rätt bedöma publikens möjligheter att följa en analyserande framställning. Det är därför önskvärt, att i museitjänstemännens utbildning också kunde ingå någon instruktion i bedrivande av folkbildningsarbete på den bildande konstens område. Lämpligt synes vidare vara att på detta område söka etablera effektivt samarbete med folkhögskolorna och folkbildningsförbunden. Då folkhögskolorna torde ha mycket stort intresse av att få sin konstundervisning kompletterad på detta sätt, kan det förväntas, att 1946 års skolkommissions folkhögskoledelegation kommer att upptaga denna fråga till närmare behandling.

6. Lokalfrågor.

I föregående avsnitt har berörts bristen på sådana lokaler, där ambulerande professionella ensembler på musikens och teaterns område kunna uppträda. Med denna fråga sammanfaller problemet om de estetiska studiegruppernas lokalbehov såtillvida, att de stora och välutrustade konsert- och teaterlokalerna givetvis också kunna utnyttjas av de lokala studiegrupperna. Men därutöver föreligger otvivelaktigt ett behov av ett större antal lokaler med enklare utrustning, avsedda främst för övningsändamål men också för framträdanden inför en mindre publik.

Utredningen har redan i första delen av sitt betänkande diskuterat studiecirklarnas lokalproblem. Därvid framhölls (s. 139), att lokalfrågan är ett av folkbildningsarbetets mest brännande problem. För musikgrupperna accentueras problemet ytterligare av att dessa under sitt arbete kunna verka i hög grad störande på sin omgivning och för teatergrupperna av att dessa behöva tillgång till scenanordningar. För båda dessa typer — liksom också för konstcirklarna — bortfaller sålunda möjligheten att använda medlemmarnas hem som lokaler och försvåras användandet av samlingslokaler av den typ, som är vanligast förekommande inom folkrörelseorganisationerna. Medan en vanlig studiecirkel kan sammanträda i ett mindre rum, samtidigt som ett möte pågår i en intilliggande större lokal, omöjliggöra i regel musikövningar i ett rum samtidiga sammankomster i ett annat. Därtill kommer, att musikcirklar oftast och teatergrupper alltid äro hänvisade till att använda den största i byggnaden befintliga salen, emedan piano, respektive scenanordningar — om sådana över huvud finnas — äro placerade i denna. Detta medför, att ifrågakommande cirkelars utgifter för lokalhyra genomsnittligt bli större än de allmänna cirkelarnas.

Även då skollokaler stå till cirkelarnas förfogande, inställa sig likartade svårigheter. Folkskolorna ha, i varje fall i mindre samhällen, sällan pianon och praktiskt taget aldrig fasta scenanordningar. För lärar- eller vaktmästar-

personal, som bor i skolbyggnaden, måste ett under flera timmar pågående musikstudiearbete i skollokalerna vara avgjort mera irriterande än annat studiearbete, som på kvällarna bedrivs i byggnaden. Läroverksbyggnaderna torde alltid inrymma musikrum, och nyare byggnader äro stundom försedda med tillfredsställande scenanordningar i högtidssalen. Emellertid ha styrelserna för läroverken och därmed jämförliga skolor icke befogenhet att upplåta dessa lokaler för hyresbelopp, som understiger skolans egna kostnader för lyse och uppvärmning. Dessa kostnader bestridas nämligen av eleverna genom deras avgifter till för detta ändamål särskilt inrättade kassor, varför en reduktion av hyresbeloppen under skolornas eget självkostnadspris skulle innebära, att skolans elever tvingades att betala dem ovidkommande kostnader. Då musikrummen och i synnerhet högtidssalarna äro förhållandevis stora lokaliteter, vilkas uppvärmning, belysning och städning draga avsevärda kostnader, bli hyresbeloppen stundom så höga, att cirkelarna icke annat än undantagsvis kunna reflektera på dessa lokaler. Därmed kompliceras lokalproblemet ytterligare.

En förbättrad lokaltillgång för de estetiska cirkelarna kan icke beräknas komma till stånd annat än i samband med ny- och ombyggnad av skolor och samlingslokaler. Därmed blir med nödvändighet tempot för förbättringarna ganska långsamt. Så mycket angelägnare är det då att hänsyn verkligen tages till detta speciella behov, då om- eller nybyggnadsföretag beslutas. Vissa garantier härför kunna sägas föreligga i fråga om sådana lokaler, för vilka bidrag av allmänna medel sökes genom Statens nämnd för samlingslokaler, i det att nämnden i regel icke synes tillstyrka dylika bidrag med mindre än att någorlunda tjänliga anordningar åtminstone för amatörteaterverksamhet planlagts. Däremot torde det vara motiverat att understryka, att också skollokalerna allmänt böra planeras med ljudisolerade musikrum och med anordningar för scenframföranden. Dessa senare behöva givetvis icke vara av samma omfattning som i lokaler, avsedda att mottaga besök av professionella skådespelarenssembler, men de böra vara fasta, och utrymmen böra finnas för de uppträdandes omklädning och för förvaring av scendekorationer och övrig rekvisita. Det torde också böra framhållas, att dessa scener ingalunda behöva vara förenade med stora utrymmen för publik. Deras syfte skall, då de utnyttjas av folkbildningsorganisationerna, i första hand vara att möjliggöra övningar i anslutning till studier på den dramatiska konstens område. Då deltagarna i sådana studier icke böra lockas att i otid uppträda inför en större publik, vore det omotiverat att inge dem föreställningen, att teaterarbete i första hand bör sikta till offentliga framträdanden inför stor publik. Icke heller för skolornas eget behov torde större publikutrymmen i de med scener försedda lokalerna i regel vara behövliga.

Beträffande de kostnader, som bildningsarbetet har att vidkännas för lokaler, uttalade utredningen i betänkandets första del, att det främst borde ankomma på kommunen att lämna erforderligt stöd. Utredningen finner sig icke ha anledning att frångå denna uppfattning, då det gäller det estetiska bild-

ningsarbetet. Att det härvid kan röra sig om större lokalkostnader än för det allmänna bildningsarbetet, synes icke motivera ett frångående av den generella regeln. Det måste i detta sammanhang observeras, att en musik- eller teatercirkels arbete i högre grad än en allmän studiecirkels kan bli omgivningen till glädje och uppbyggelse och att detta kan ge ett visst eftertryck åt de nämnda cirkelarnas krav på ekonomiskt stöd från kommunens sida, liksom också från de organisationers sida, till vilka cirkelarna eventuellt ha anknytning. De deltagandes egna lustförmimmelser i verksamheten kunna därtill anses motivera, att en något högre deltagaravgift måste uttagas än i andra cirklar. Önskvärt vore dock, att bestridandet av läroverkens lyse- och bränslekostnader framdeles kunde överflyttas från skolornas elever till det allmänna, så att dessa skolors ledning bleve i tillfälle att överväga nya och gynnsammare villkor vid skollokalernas upplåtande till det fria och frivilliga bildningsarbetet.

7. Materielfrågor.

I folkbildningsverksamheten på musikens område kräves materiel av två slag, nämligen instrument och noter. Instrumentanskaffningen innesluter i sin tur två problem, nämligen möjligheterna att uppbunga lämpliga instrument för cirklarna samt formerna för förmedling av instrument till desamma. Notanskaffningen, som berör icke endast instrumentalcirklarna utan också vokalgrupperna och i viss mån lyssnargrupperna, omsluter likaledes två problem, nämligen tillgången på för cirklarna lämplig notlitteratur och förmedlingen av denna litteratur till cirklarna.

I avsnittet om lokalfrågorna utgick utredningen ifrån att piano borde finnas i musikcirkelarnas lokaler. Utredningen förutsatte sålunda, att samtliga musikcirklar ha behov av detta instrument. Därmed avsågs icke, att varje musikcirkels övningsarbete måste innesluta undervisning i pianospelning eller att varje ensemble också bör omfatta piano. Men det är obestriddigt, att pianot är ytterst värdefullt som stöd- och kompletteringsinstrument samt för instruktionsändamål. Då utredningen förutsätter, att varje musikensemble, instrumental såväl som vokal, som önskar bli betraktad som musikcirkel, skall ägna en del av sin arbetstid åt studier av musikteoretisk art, torde tillgången till piano framstå som än nödvändigare för samtliga typer av cirklar. Visserligen göres stundom från musikpedagogiskt håll gällande, att lärarna såväl vid sångdirigering som vid instruktion i musik- och harmonilära böra lita till rösten och icke till pianot. Det är dock obestriddigt, att flertalet lärare anse pianot nödvändigt även i undervisning av denna art.

Utredningen finner dock icke anledning att överväga förslag om bidrag till inköp av pianon åt musikcirkelarna. Ett piano är att betrakta som ett stationärt instrument, som bör ha samma ägare som den lokal, i vilken det är placerat. Bidrag till inköp eller förhyrande av piano för musikcirkelarna borde därför i princip utgå i samma ordning som bidrag till lokalanskaffning.

Härvid torde cirklarna dock endast ha att lita till kommunernas medverkan. Den myndighet, som handlägger frågor om statsbidrag till samlingslokaler, synes nämligen icke vara beredd att medverka till att kostnaderna för inventarier av något slag finge läggas till grund för dylikt bidrag, då konsekvenserna av en sådan utvidgning av bidragsgrunderna bleve svårbedömda, och det för anskaffning av inventarier till nybyggda folkskolelokaler bidragsgilla kostnadsbeloppet (1 000 kronor per klassrum) torde i regel uppnås, även om orgel eller piano icke ingår bland inventarierna. Möjligen kan 1947 års musikutredning på denna punkt komma att föreslå särskilda stödformer.

Anorlunda ligger problemet till i fråga om övriga i musikcirklarna använda instrument. Dessa anskaffas för närvarande oftast så, att deltagarna själva inköpa dem, eller också på så sätt, att cirkeln eller en bakom denna stående institution förvärvar dem och lånar ut dem till cirkeldeltagarna. I själva verket torde en kombination av båda dessa vägar vara att rekommendera. Lämpligheten av att en musikutövare verkligen äger det instrument, som han betraktar som sitt huvudinstrument, torde icke behöva diskuteras. Emellertid inkluderar flertalet större ensembler också instrument, som icke lämpa sig för enskilt musicerande, exempelvis kontrabas och slagverk. Man kan icke rimligtvis ställa det anspråket, att den som i ensemblespelningens intresse lär sig spela ett dylikt instrument, skall göra avsevärda ekonomiska uppoffringar för att förvärva det. I dessa fall bör alltså cirkeln vara instrumentens ägare. Detsamma kan också sägas om vissa instrument, som företrädesvis begagnas på ett övergångsstadium. Det förekommer exempelvis, att fiollärare stimulera sina elever till att som en förberedelse lära sig spela mandolin, detta emedan vissa tekniska element, som äro gemensamma för de två instrumenten, lättare läras in på mandolinen. Att då begära att eleverna skulle inköpa mandolinen vore olämpligt, dels av ekonomiska hänsyn, dels av den anledningen, att elevernas intresse då kan komma att fixeras vid det i musikaliskt avseende underlägsna instrumentet.

Emellertid måste det konstateras, att varken cirkeldeltagarna själva eller cirklarna i regel ha tillräckliga ekonomiska resurser för instrumentinköp. Vissa enklare instrument, såsom blockflöjt, betinga visserligen endast några tiotal kronor i inköp, trots att deras musikaliska kvalitet är tillfredsställande, men redan violiner torde sällan kunna inköpas till lägre pris än något hundrat kronor, om ljudkvaliteten skall vara någorlunda acceptabel, och de större stråkinstrumenten liksom de i orkester vanligast använda blåsinstrumenten betinga ett flera gånger högre pris. En musikcirkel utan särskilda ekonomiska resurser kan därför icke bygga upp en ensemble med hänsyn till den önskvärda inbördes avvägningen av instrument eller instrumentgrupper utan måste vid utformandet av ensemblen främst ta hänsyn till vilka instrument deltagarna ha tillgång till. Denna sistnämnda faktor blir alltså i högre grad än den musikaliska begåvningen avgörande för frågan, huruvida den som aspirerar på att bli medlem av en musikeirkel skall kunna mottagas i den och vilket instrument han där skall få ägna sig åt.

Det kan sålunda inte råda något tvivel om att ekonomiskt stöd åt musikcirkelarna för inköp av instrument är en angelägenhet av stor betydelse. Utredningen är också beredd att föreslå bestämmelser om statligt bidrag för detta ändamål.

Ett dylikt bidrag synes böra utgå med ett visst procenttal av instrumentens inköpsvärde. Eventuellt bör det också vara begränsat till ett visst maximibelopp per år.

Att fastställa ett så högt procenttal för statsbidraget i förhållande till instrumentens inköpspris, att detta i det närmaste bleve täckt, synes icke motiverat. Det är rimligt, att cirkeln själv gör vissa ansträngningar eller uppoffringar för att anskaffa en del av köpebeloppet liksom även att den bakom cirkeln stående organisationen eller också kommunen träder stödande emellan, eftersom tillskottet av instrument kommer att göra cirkeln mera konsertmässig eller främja ett utpräglat pedagogiskt syfte. På dessa grunder anser utredningen, att statsbidraget bör begränsas till 50 % av instrumentens inköpspris.

Frågan huruvida och i så fall till vilket belopp statsbidraget bör maximeras, är enligt utredningens mening mera svårbedömd. Det kan beräknas, att tvånget för cirkelarna att av egna medel eller genom anslag från andra håll anskaffa halva inköpsbeloppet kommer att restriktivt påverka deras benägenhet att ansöka om statsbidrag. Skulle anslaget därtill göras obetecknat, så att studieförbunden, respektive skolöverstyrelsen, hade att verkställa fördelning med ledning av inkomna ansökningar, vore detta jämväl en garanti mot överdrivna bidragsanspråk. Om däremot ett anslag för ifrågavarande ändamål skulle komma att utgå som förslagsanslag, varvid tillsynsmyndigheten endast hade att kontrollera huruvida cirkeln vore anslagsberättigad, är det tänkbart, att rekvisitioner till orimligt höga belopp kunde förekomma, varför en maximering borde införas. Vid fastställandet av grunderna för denna maximering borde hänsyn givetvis tagas till cirkelarnas högst växlande medlemsantal.

Utredningen har vid bedömandet av denna fråga bl. a. att taga hänsyn till möjligheten att nå en enkel utformning av tillämpningsbestämmelserna. Särskilt är det angeläget, att icke sådana kontrollbestämmelser fastställas, som endast skenbart ge tillsynsmyndigheten möjlighet till en omsorgsfull realgranskning. Detta läge skulle måhända inträda, om studieförbunden och skolöverstyrelsen hade att med ledning av inkomna ansökningar fördela ett fast anslag efter graden av bidragens angelägenhet. Att finna några hållbara normer för en sådan gradering synes nämligen vara ogörligt. Av denna anledning finner utredningen det önskvärt, att det statsanslag för bidrag till musikcirkelarnas instrumentinköp, som kan komma att beslutas, finge karaktären av förslagsanslag men att bidragsbeloppen maximerades.

Det synes härvid vara rimligt, att maximigränsen sattes så pass högt, att den inte uteslöt möjligheten för de större ensemblerna att per säsong inköpa ett par enklare instrument, exempelvis goda fabriksfioler, och därtill något

dyrare instrument eller en serie småinstrument för den elementära undervisningen. Sannolikt skulle sådana inköp kunna göras för ett belopp av 400 kronor, vilket skulle innebära en totalbegränsning av det till en cirkel utgående statsbidraget till 200 kronor. Om begränsningen av bidraget i förhållande till cirkelns storlek sattes till 30 kronor per cirkelmedlem, skulle detta betyda, att bidragets maximibelopp bleve differentierat för cirklar med upp till 7 medlemmar, medan ett högre medlemsantal icke skulle berättiga till högre bidrag. Detta synes utredningen rimligt, då större cirklar kunna beräknas ha möjlighet att genom offentliga framträdanden skaffa sig vissa inkomster och tilldraga sig uppmärksamhet från de anslagsbeviljande kommunala myndigheternas sida. Utredningen föreslår sålunda, att bidrag till instrumentinköp må utgå med högst ovan angivna belopp.

Det har i detta sammanhang ifrågasatts, att en musikeirkel skulle kunna låta äganderätten till ett med statsbidrag inköpt instrument efter viss tid övergå till enskild medlem av cirkeln. Utredningen har funnit, att detta kunde vara en väg att beträda, om man önskade ge ambitiösa amatörmusiker tillfälle till en avsevärd prisrabatterning vid inköp av instrument. Att överväga åtgärder i syfte att underlätta enskilda personers instrumentanskaffning synes emellertid snarast vara en uppgift för 1947 års musikutredning, som kunde behandla frågan i ett större sammanhang. Det synes utredningen sannolikt, att utvägar skulle kunna påvisas, som vore förenade med mindre svårigheter i fråga om författningsmässig utformning än den här antydda och vilkas konsekvenser vore lättare att överskåda. Utredningen finner sig därför icke böra förorda, att möjlighet till ett inlösningsförfarande öppnas i här behandlade sammanhang utan anser det böra stadgas, att en musikeirkel icke skall ha rätt att avhända sig ett med statsbidrag inköpt instrument, såframt icke det avyttrade instrumentet ersättes av annat av samma värde.

Ytterligare ett problem inställer sig i detta sammanhang. Om en musikeirkel, som inköpt instrument med statsbidrag, till vilka den alltjämt har äganderätt, nedlägger sin verksamhet, kan den icke längre fungera som ägare av instrumenten utan förfoganderätten och därmed förenade förpliktelser måste övergå till annan. Utredningen har övervägt, huvuvida i så fall vederbörande kommun eller studieförbund eller möjligen någon annan myndighet eller organisation borde inträda i denna rättighet. Av dessa överväganden har emellertid framgått, att generella bestämmelser icke skulle vara ändamålsenliga. Utredningen förordar därför, att åt skolöverstyrelsen ges befogenhet att avgöra dylika frågor med hänsynstagande till omständigheterna i varje särskilt fall.

Ävenledes kan i detta sammanhang diskuteras, huruvida garanti i någon form bör skapas för att de instrument, som cirklarna inköpa, äro av tillfredsställande kvalitet. Det synes rimligt, att skolöverstyrelsen, respektive studieförbunden, utrustas med någon befogenhet att förhandsgranska en musikeirkels inköpsplan. Emellertid kan en sådan granskning knappast bli av något som helst värde, då det gäller att avgöra huruvida ett instrument, som en

cirkel avser att inköpa, är av en kvalitet, som någorlunda motsvarar det begärda priset. Man kunde därför tänka sig att kräva, att cirkeln med intyg skulle styrka att instrumentet avprovats och bedömts av sakkunnig person. Detta förfaringsätt synes emellertid vara alltför omständligt, då det näppe- ligen kunde undgås, att också bedömarens kompetens på något sätt granskades. Under sådana omständigheter är utredningen benägen att i nämnda hänseende betrakta cirkelns skyldighet att själv bidra med eller från annat håll anskaffa 50 % av inköpssumman som en tillräcklig garanti mot bristande omsorg vid instrumentutprovningen.

Emellertid kan det tänkas ifrågakomma, att någon institution eller organisation är villig att ordna en rådgivningsverksamhet, innefattande avprovning av instrument. I någon mån har en sådan verksamhet redan bedrivits vid Folkliga Musikskolan i Arvika, och detta initiativ kan måhända leda till efter- följd. Om så skulle bli fallet och om det visar sig att denna verksamhet medför mera avsevärda kostnader, bör bidrag härtill tills vidare kunna utgå ur anslaget till stöd åt nya bildningsformer inom det folkliga bildningsarbetet.

Vad angår tillgången i marknaden till acceptabla instrument, har utred- ningen sig bekant, att vissa svårigheter f. n. föreligga att uppbringa tillräck- ligt antal dylika till rimliga priser, främst beroende på att instrumentfabrika- tionen i vissa mellaneuropeiska länder gått tillbaka under krigsåren och att importen f. n. är hårt beskuren. Utredningen kan givetvis icke föreslå några botemedel häremot utan vill endast understryka vikten av att disponibla in- strument komma till så effektiv användning som möjligt. Det vore sålunda önskvärt, att studieförbund, orkestersammanslutningar och liknande orga- nisationer undersökte, huruvida nedlagda eller svagt arbetande ensembler möjligen disponera över instrument, som de icke ha användning för, och på något sätt sökte åvägabringa, att dessa instrument ställdes till instrumentfat- tiga ensembles förfogande. Huruvida en ökad inhemsk instrumentfabrikation skulle kunna bli konkurrenskraftig även under ändrade handelspolitiska be- tingelser och sålunda bör uppmuntras, låter sig svårligen bedömas. Emellertid har utredningen blivit uppmärksamgjord på att Kooperativa Förbundets för- lag låtit utexperimentera en serie nya instrument för den elementära musik- undervisningen bland unga elever och att den fabrikmässiga fabrikationen av dessa instrument till en del redan påbörjats. Utredningen anser att detta initiativ bör hälsas med tillfredsställelse.

Musikeinklarnas notanskaffningsproblem synas till en del kunna lösas efter enklare linjer. För flertalet av de sångkörer, som äro beredda att arbeta som studiecirkel, liksom också för flertalet instrumentalcirkel, torde kostnaderna för anskaffande av notmateriel icke överstiga tio kronor per deltagare och år. Under förutsättning att bidraget till inköp av studieplaner och grundböcker för musikeinklarnas vidkommande även får gälla notlitteratur — för att möj- liggöra detta och för att jämväl tillmötesgå liknande önskemål från teater- och konstcirkelns sida föreslår utredningen i bil. 4 viss ändring av nu gällande författningstext — kunna cirkelna sålunda på denna väg få hälften av sina

kostnader för notinköp täckta av statsmedel. När det gäller cirklar på ett mera avancerat stadium, torde emellertid dessa bidrag bliva otillräckliga. Det är heller icke önskvärt, att cirklar inköpa notmateriel till stora orkester- eller körverk, då dessa oftast kunna komma till uppförande endast med långa mellanrum och däremellan ligga arkiverade utan att komma till någon som helst användning. I stället böra dylika verk ställas till cirklarnas förfogande genom utlåning. Sådan utlåning äger redan rum i viss utsträckning, främst genom de allmänna biblioteken och — för de stora orkestrarnas del — genom Sveriges Orkesterföreningars Riksförbund. Emellertid torde det vara önskvärt, att utlåningsverksamheten betydligt kunde vidgas.

De lokala biblioteken torde därvidlag böra anlitas i fråga om mindre kör- och instrumentalverk, som kunna ingå i repertoaren för flera på platsen arbetande cirklar eller grupper. I gengäld böra de finnas i så många exemplar, att de räcka också för de större gruppernas behov. Att skolöverstyrelsen i en tillämpningsföreskrift anmodat biblioteken att icke inköpa flera än tre exemplar av varje bokverk, torde härvidlag icke behöva utgöra något hinder, endast det tillses att utgifterna för notinköp icke bli oproportionerligt höga i jämförelse med utgifterna för bokinköp. De större verken böra däremot inköpas och tillhandahållas av centralbiblioteken, som kunna räkna med åtskilliga kvalificerade ensembler inom sitt verksamhetsområde. För såväl lokal- som centralbiblioteken torde emellertid gälla, att de för närvarande endast kunna avsätta relativt små belopp för notinköp. Utredningen hemställer därför, att den nu arbetande biblioteksutredningen ville understryka nödvändigheten av att biblioteksanslagen utökas i tillräckligt hög grad för att möjliggöra inköp av noter i avsevärt större omfattning än f. n.

Emellertid kompliceras frågan om notmaterielen därav, att musikcirklarna sällan kunna arbeta med normalbesättning. Vissa stämmor kunna vara överrepresenterade, andra underrepresenterade eller helt obefintliga. Båda dessa omständigheter kunna föranleda ett omfattande arrangemangs- och notskrivningsarbete. Det har med anledning härav påpekats, att utredningen kunde föreslå särskilda bidrag till musikcirklarna för notanskaffning, varvid bidraget skulle få användas antingen till notinköp eller till ersättning för sådant arbete, som cirkelledaren måste utföra för att få fram ett komplett och lämpligt stämmaterial. Utredningen finner detta påpekande beaktansvärt men anser sig icke kunna föreslå särskilda stödbestämmelser i nämnda syfte. Möjligen kunde det tänkas vara av någon betydelse, om i kostnaderna för »övriga i cirkelns arbete använda hjälpmedel», vartill statsbidrag föreslås kunna utgå, också finge inräknas kostnaderna för stämmaterial, som färdigställt för ett särskilt tillfälle och alltså icke förvärvat genom inköp. Utredningen vill dock icke rekommendera denna utväg utan väntar sig, att ensemblerna vid behov skola kunna erhålla kommunala anslag för sagda ändamål.

För nybörjarcirklarnas ensemblespelning inställer sig likaledes ofta behovet av sådan stämmaterial, som kan anpassas efter ensemblernas tillfälliga sammansättning och som i regel icke kan inköpas i tryckt skick. Härvid bör

emellertid märkas, att dessa grupper äro så många till antalet i jämförelse med de högkvalificerade cirklarna, att förutsättningar borde finnas för en bärkraftig förlagsverksamhet i enkla former. Det synes ligga närmast till hands, att de folkliga musikskolorna, som ofta äro medengagerade i det elementära musikbildningsarbetet, toge sig an denna sak, eventuellt under medverkan av Samverkande Bildningsförbunden, som härför bör kunna er-hålla anslag i viss, längre fram angiven ordning.

Slutligen måste det konstateras, att cirklarnas notanskaffningssvårigheter i stor utsträckning sammanhånga därmed, att omfattningen av den musikkultur, varur cirklarna kunna utvälja sin repertoar, är föga omfattande. Från de musikpedagogers sida, som äro verksamma inom det folkliga musikbildningsarbetet, göres ofta gällande, att de verkligt framstående kompositörerna ha en benägenhet att ge stämmorna en virtuos utformning, som omöjliggör deras användande inom mindre rutinerade ensembler. Förklaringen härtill skulle vara, att kompositörerna arbeta från förutsättningen, att deras verk skola komma att utföras från konsertestraden av professionella musiker, varför de anpassa sitt skrivsätt efter dessas tekniska kunnande och icke väja för svårspelade passager, där dessa enligt deras uppfattning ge kompositionen ökad uttrycksfullhet. Givetvis är detta för professionellt konsertbruk avsedda komponerande en angelägenhet av största vikt för den musikaliska konstens blomstring; det kan dock icke förnekas, att en på bred folklig grundval framväxande musikkultur också förutsätter tillgång till en repertoar av fullödiga musikalster, där de virtuosa inslagen undvikits, och denna repertoar borde vara så mycket mera omfattande, som det amatörmässiga musikutövandet kan anses utgöra grunden för det samfälliga musiklivet.

Utredningen har inhämtat, att opinionsyttringar tidigare framförts till förstaplanskompositörer med innehåll, att dessa måtte inrikta en del av sitt skapande på alster, avsedda för musikcirklarnas behov. Något resultat av dessa aktioner lär emellertid icke ha nåtts. Musikcirklarna äro därför i sitt repertoarval hänvisade främst till arrangemang och till musik från äldre tider, då det virtuosa musicerandet från konsertestraden ännu icke hade blivit det offentliga musiklivets dominerande uttrycksform. Att i förenklingssyfte gjorda omarbetningar av originalkompositioner kunna ha ett visst värde utöver det pedagogiska vill utredningen icke förneka; det kan dock icke bestridas, att ett originalverks finaste valörer lätt gå förlorade vid i efterhand gjorda arrangemang. Det är därför icke önskvärdt, att amatörerna i sin musikutövning främst bli hänvisade till sådana verk, där kompositörens intentioner presenteras i omskrivet eller eljest stympat skick. Äldre tiders musik kan icke heller alltid göras full rättvisa, då den utföres i våra dagar, eftersom de instrument, för vilka den skrevs, icke äro helt desamma som våra dagars allmännast brukade instrument. Särskilt genomgripande har utvecklingen varit inom instrumenten av klavertyp, men även inom stråk- och blåsinstrumentgrupperna ha vissa förskjutningar ägt rum. För att ett stilriktigt återgivande skall bli möjligt, borde därför i denna musik äldre instrument-

typer komma till användning. Säkerligen representera dessa vissa uttrycksmöjligheter, som gått förlorade under instrumentens fortsatta utveckling. Det är därför tänkbart, att ett återupplivande av äldre instrumenttyper skulle vara motiverat redan på rent musikaliska grunder. Kommer så därtill, att en för musikcirklarna lämplig repertoar av betydande omfattning därmed skulle bli tillgänglig för allmänt bruk, kunde det måhända vara motiverat att söka främja ett vidgat utnyttjande av äldre musik i cirklarnas arbete. Utredningen önskar emellertid på denna punkt icke gå längre än till en rekommendation av att bidrag till försöksverksamhet i detta syfte må kunna utgå ur anslaget för stöd åt nya bildningsformer inom det folkliga bildningsarbetet.

Det framstår dock som högeligen önskvärt, att också vår egen tid kunde framstå som skapande på den för amatörutövning avsedda musikens område. Man kan föreställa sig, att tonsättarna kunde få impulser till dylikt musikskapande genom ett premiesystem av något slag. Utredningen är emellertid icke beredd att föreslå något dylikt. Det synes sannolikt, att tonsättarnas obenägenhet att komponera med direkt inriktning på musikcirklarna främst beror på otillräcklig erfarenhet av det folkliga musikbildningsarbetet och därav följande brist på insikt i det föreliggande repertoarbehovet. Det är troligt, att tonsättarna, i den mån de bli medvetna om detta behov, också komma att ägna en del av sin produktionskraft åt häremot svarande alster. Utredningen föreställer sig emellertid, att redan nu vissa möjligheter kunna föreligga att stimulera tonsättarna till kompositionsverksamhet i angivet syfte, nämligen därigenom att garantier skapades för att verken nådde fram till relativt vida kretsar. En sådan garanti synes Radiotjänst enklast kunna åstadkomma. Utredningen uttalar därför en förhoppning, att Radiotjänst ville träda i kontakt med nu verksamma tonsättare med erbjudande om uruppförande av för musikcirklarna skrivna kompositioner. Härvid borde även övervägas, huruvida kompositionerna i förväg kunde tryckas och som studiematerial ställas till musikgruppernas förfogande, i likhet med vad som tidigare skett i samband med vissa av Radiotjänsts musikframföranden.

Amatörgrupperna på teaterns område uppge sig lida brist på dels scenrekvisita, dels pjäsmateriel. Den förra bristen är ekonomiskt betingad, den senare sammanhänger med att den tillgängliga pjäsrepertoaren för amatörteater är ytterst begränsad.

Det har från de organisationers sida, som syssla med amatörteater, gjorts gällande, att möjlighet för grupperna att erhålla bidrag till inköp av dekorationer, dräkter och övrig rekvisita skulle vara ett medel att främja kvaliteten i amatörgruppernas verksamhet, då repertoaren därigenom skulle kunna utvidgas till att även omfatta dramatisk litteratur från äldre tider. Man har därför yrkat på särskilt anslag för detta ändamål. Alternativt har föreslagits, att bidrag skulle kunna erhållas till upprättande av en central för förmedling av dylik materiel. Utredningen delar icke den framförda uppfattningen. Att generellt tilldela teatergrupperna rekvisitabidrag torde icke kunna komma

i fråga, men någon rimlig form för en behovsprövning synes icke heller kunna konstrueras. Även kan det betvivlas, att en central förmedlingsverksamhet skulle kunna bli särskilt effektiv. Utredningen vill därtill ifrågasätta, huruvida icke teateramatörerna ha en benägenhet att övervärdera betydelsen av scenarrangemang och sålunda uppfatta sina svårigheter att anskaffa rekvisita allvarligare än som egentligen är motiverat. Av en amatörverksamhet, vars huvudinriktning skall gälla studiet av den dramatiska konsten, torde det vara rimligt att begära, att den skall kunna arbeta med relativt enkla scenarrangemang. Den tendens till förenkling av scenbilden, som kunnat spåras i våra dagars professionella teaterverksamhet, borde amatörteatern kunna knyta an till. Visserligen kan det erbjuda svårigheter för amatörer att anlita stiliseringen som hjälpmedel för att uppnå en verkningsfull enkelhet, men i det studium av scenkonstens uttrycksmedel, som varje teatercirkel bör ägna sig åt innan den inriktar sig på offentliga framföranden, bör cirkeln ha haft möjlighet att förvärva vissa insikter också i denna sak. Utredningen finner det sålunda icke motiverat att statsmakterna genom bidrag till rekvisitaanskaffning ge stöd åt den gängse föreställningen om den stora betydelsen av perfekta scenarrangemang.

En fråga av helt annan vikt är repertoarproblemet. Utredningen har redan tidigare framhållit, att endast en liten del av den för amatörteatergrupperna avsedda pjäsmateriel, som nu finnes tillgänglig i marknaden, kan anses fylla rimliga anspråk på kvalitet. Det vore sålunda önskvärt, att författare med litterära ambitioner och erkänd förmåga i helt annan utsträckning än nu skreva pjäser direkt för amatörteatern, pjäser som med gediget idéinnehåll och konstnärlig utformning också förenade spelbarhet enligt amatörteaterns förutsättningar. Orsakerna till att så ännu icke skett i större utsträckning torde vara ungefär samma som ovan angivits beträffande musikecklarnas repertoarbehov. Också möjligheterna att åstadkomma en förbättring torde böra bedömas på samma sätt, som där skedde. Utredningen vill sålunda hemställa till Radiotjänst att också ägna uppmärksamhet åt frågan, huruvida Radiotjänst genom ytterligare insatser skulle kunna främja tillkomsten av för amatörteatern användbar pjäsmateriel.

Även amatörteaterns behov av bättre vägledning vid pjäsvalet bör beaktas. Härvid vore mycket vunnet, om all tillgänglig pjäslitteratur av ifrågavarande art underkastades en sällning, så att de för pjäsvalet vid varje särskilt tillfälle ansvariga sluppe att genomläsa massor av pjäser, som av förlagen angivits som lämpliga för amatörteatern. En dylik sällning kunde lämpligen redovisas i form av en utförligt kommenterad förteckning över de från trycket utgivna pjäser, som kunna betecknas som spelvärda och för amatörer spelbara. Då en dylik förteckning enligt uppgift redan utarbetats på privat initiativ och är under utgivning, saknar utredningen anledning att på denna punkt föreslå särskilda åtgärder. Emellertid må vikten framhåvas av att den pjäslitteratur, som på detta sätt kommer att rekommenderas åt cirkelarna, blir lätt åtkomlig. Det bör därför vara biblioteken angeläget att hålla en någorlunda fullständig

serie av dessa pjäser, så att cirkelns ledare har möjlighet att före inköpet av det erforderliga antalet pjäser exemplar genomläsa de pjäser, som han med ledning av förteckningen förmodar kunna komma i fråga för cirkeln.

Utredningen har i sitt resonemang ovan utgått från amatörgrupper av genomsnittlig kapacitet. Det är dock inte obekant för utredningen, att på vissa håll amatörgrupper äro i verksamhet, vilkas medlemmar besitta en skicklighet och rutin, som närmar sig de yrkesmässiga skådespelarnas. Att dessa gruppers repertoarmöjligheter men också repertoarbehov äro helt andra än den genomsnittliga amatörteaterns är uppenbart. Emellertid torde ifrågasvarande högkvalificerade grupper ha möjlighet att erhålla vägledning genom att träda i direkt kontakt med den yrkesmässiga teaterns företrädare. Att med sikte på deras behov bygga upp särskilda vägledningmöjligheter, torde därför vara opåkallat, i synnerhet som grupperna till antalet äro ganska få.

De utövande grupperna på den bildande konstens område ha knappast några särskilda svårigheter att anskaffa nödig arbetsmateriel av ordinär art. Emellertid föreligger för dessa grupper liksom för studiecirkelarna i ämnet konsthistoria ett specialproblem, nämligen anskaffandet av goda reproduktioner i studiesyfte. Utredningen har icke anledning att i detta sammanhang ingå på frågan, huruvida folkbildningsorganisationerna böra stimuleras att inköpa goda reproduktioner i de fall, då de icke ha ekonomisk möjlighet att förvärva fullgoda originalkonstverk. Däremot tar utredningen för givet, att principiell enighet råder om att reproduktioner sällan kunna avvaras i ett historiskt inriktat konststudium. Det framstår fördenskull som angeläget, att konstcirkelarna beredas möjlighet att för överkomliga priser få tillgång till goda reproduktioner.

Svårigheterna i detta avseende ligga för närvarande mest däri, att reproduktioner ofta ingå i bokverk, som betinga förhållandevis höga pris och som därför icke kunna anskaffas av cirkeldeltagare som grundböcker, även om detta ur vissa synpunkter vore önskvärt. Utredningen vill icke föreslå, att denna svårighet löses genom att konstcirkelns finge högre bidrag än andra cirkelns till inköp av grundböcker. I stället finner utredningen, att biblioteken här böra träda in till konstcirkelns bistånd. Närmast åsyftas härvid centralbiblioteken, som böra sättas i stånd att i större utsträckning än nu inköpa såväl planschverk i bokform som separata reproduktionsserier. För att vara konstcirkelns till verklig nytta borde dylika studieverk finnas disponibla för utlåning i flera exemplar. Givetvis kan man icke förutsätta, att ens centralbiblioteken skola kunna hålla en flerfaldig uppsättning av all sådan studiemateriel, som kan tänkas komma till användning i cirkelns. Det borde dock vara möjligt för biblioteken att göra dylika inköp, när cirkelns göra framställning härom. Utredningen hemställer till biblioteksutredningen att uppmärksamma denna sak.

I detta sammanhang kunde även musikcirkelns behov av reproduktionsmateriel uppmärksammas. Det synes nämligen böra övervägas, om icke de allmänna biblioteken också på denna punkt kunde göra en insats i det estetiska

folkbildningsarbetets tjänst. Det är visserligen tvivelaktigt, om grammofoon-skivor lämpa sig som utlåningsobjekt, då deras ömtålighet är stor i förhållande till deras marknadspris. Den hastiga förslitning, som skivorna skulle bli utsatta för jämte nödvändigheten att ordna förpackning på annat sätt än vid utsändande av böcker, talar måhända för att skivsamlingar i anslutning till lånebibliotek böra omhänderhas uteslutande av bibliotekens egna tjänstemän och därför vara stationära. I varje fall synes det böra övervägas av biblioteksutredningen, huruvida icke upplägget av skivsamlingar, avsedda att utnyttjas av musikecklarna i deras studiearbete, vore en arbetsuppgift i linje med bibliotekens övriga uppgifter inom det fria folkbildningsarbetet.

8. Lärarnas arvoden och resekostnader.

På det estetiska bildningsarbetets område är frågan om det lärararvode, som skall anses skäligt, ännu mera svårbedömd än inom det allmänna bildningsarbetet. På det senare området har utredningen föreslagit och statsmakterna sedermera beslutat, att den del av timarvodet för cirkellärare, som överstiger sex kronor, icke får läggas till grund för erhållande av statsbidrag. Därmed har det överlåtits åt varje studiecirkel att med lärarna träffa överenskommelse om arvode, och en av myndigheterna verkställd klassificering av lärarna har undvikits. Endast för lärarna i de s. k. universitetscirkelarna har ett undantag gjorts från denna regel, i det att hög kompetens här uppställts som villkor för en hög arvodesättning.

Den gjorda maximeringen kan tänkas innebära orättvisor och vålla cirklarna svårigheter. En cirkel kan exempelvis finna det obilligt, att den icke skall få statsbidrag på hela arvodesbeloppet, om den anlitar en lärare med hög och mångsidig kompetens och däremot svarande arvodesanspråk men väl om den anlitar en svagare kvalificerad lärare med blygsammare arvodeskrav. På det estetiska området förefaller det, som om dessa synpunkter kunna komma att accentueras av det förhållandet, att vissa av de personer, som stå cirklarna till buds för lärarverksamheten, främst uppfatta sig som konstnärer och forma sina arvodesanspråk efter väsentligt högre normer än de bland lärare gängse. Även förefaller det, som om det vore möjligt att på ett av de estetiska områdena, nämligen musikens, draga en någorlunda bestämd gräns mellan olika grader av kompetens såtillvida, att det konsertmässiga dirigerandet av en större ensemble måste anses kräva andra och större kvalifikationer än handhavandet av mindre elevgrupper i utövningen av ett visst instrument. Det har därför gjorts gällande, att ett högre arvodesbelopp än sex kronor i varje fall borde få läggas till grund för statsbidrag till de musikecklar, som arbeta som orkestrar.

Utredningen har övervägt dessa synpunkter men icke funnit dem motivera ett frångående av de allmänna reglerna för statsbidrag. Utredningen vill ifrågasätta, om några inom det folkliga bildningsarbetet verksamma studie-

cirklar över huvud nått den tekniska och konstnärliga nivå, att ett kontinuerligt anlitage av kända konstnärer som lärare är nödvändigt. Det synes troligt att en cirkel, som anlitar en känd konstnär som lärare, gör detta mindre i förvisning om konstnärens eminenta läraregenskaper än av en önskan att i arbetet bli delaktig av den lustkänsla, som konstnärens blotta närvaro kan skänka. Det synes då rimligt, att cirkeldeltagarna själva få svara för de ekonomiska konsekvenserna av ett dylikt lärarval. Under alla omständigheter kan det icke vara önskvärt, att en tendens att inom det folkliga bildningsarbetet anlita överkvalificerade lärare uppmuntras genom statsbidrag.

Utredningen är dock beredd att medge, att svårigheterna att erhålla goda lärare stundom kunna göra en kvalificerad cirkel benägen att söka sådana inom de yrkesmäns krets, som framträda med anspråk på att bli betraktade som konstnärer, och att specialfall kunna tänkas, där sådana engagemang äro för svarliga. En teater- eller musikcirkel, som är sammansatt av rutinerade utövare och som förbereder ett offentligt framträdande, kan säkerligen ha stort gagn av att få arbeta under ledning av en lärare, vilkens kvalifikationer icke enbart äro pedagogiska utan därtill också konstnärliga. Emellertid förefaller det utredningen, som om arbetets karaktär av studiearbete därvid skulle träda något i bakgrunden. Då det offentliga framträdandet blir cirkelns näraliggande mål, bör det snarast vara de kommunala myndigheternas angelägenhet att möjliggöra för cirkeln att engagera en högkvalificerad regissör eller dirigent.

På ett helt annat plan synes frågan om reseersättning eller resebidrag för lärarna ligga. Det är ofrånkomligt, att musikcirklar på rena landsbygden ha mycket mindre möjligheter än tätorternas cirklar att förvärva en god musikpedagog som lärare, och erfarenheten har gett vid handen, att även ensembler på relativt stora orter stundom måste tillkalla lärare från annan plats. Särskilt när det gäller blåsinstrument, synas lärare oftast icke kunna uppbringas utanför garnisonsorterna. Av denna anledning ha på vissa håll musikcirkelförbunden eller liknande organisationer engagerat lärare, som antingen ständigt befinna sig på resande fot eller också vissa dagar företa resor från sin hemort till en cirkels verksamhetsort. De resekostnader, som följt med denna verksamhet, ha i regel täckts genom de anslag, som landstingen ha beviljat. Det är emellertid uppenbart, att ifrågakostnader bli mera betungande inom vissa landstingsområden än inom andra och vidare att cirklarna på många håll icke kunna organisera fram en dylik reseläraryrksamhet, därför att de icke förmå bära kostnaderna härför och icke heller kunna påräkna anslag från vederbörande landsting.

Utredningen, som funnit att systemet med resande lärare är den enda framkomliga vägen, när det gäller att lösa glesbygdernas musikleäraryrfråga, är därför beredd att föreslå, att ifrågakostnader överflyttas på staten. Alternativt kunde tänkas, att bidrag till resekostnaderna med visst procenttal utginge i stället för fullständig ersättning. Utbetalande av bidrag synes emellertid utredningen vara ett omständligare förfaringssätt, då cirklarna sannolikt skulle bli nödsakade att hos kommun eller landsting ansöka om

anslag till täckande av återstoden av kostnaderna. Icke heller bidrag i den formen, att studieförbunden finge vissa belopp att förfoga över för resekostnadsersättningar, synes vara att rekommendera, då studieförbunden näppe- ligen ha en så noggrann kännedom om cirk-larnas möjligheter att på annat sätt bestrida ifrågavarande kostnader, att de kunna åstadkomma en rättvis fördelning, och då i så fall de cirklar, som icke tillhöra något studieförbund, skulle bli lämnade utan stöd. Om någon begränsning av resekostnadsersätt- ningen anses böra ske, bör den därför, synes det utredningen, ha formen av en maximering av det antal resor, för vilka kostnaderna bestridas av stats- medel. Därmed skulle en viss likformighet uppnås mellan grunderna för denna resekostnadsersättning och den som tillämpas i fråga om föreläsarna vid folkbildningskurserna. Utredningen är beredd att acceptera en dylik maxime- ring och föreslår, att det antal resor, för vilka resekostnadsersättning må utgå av statsmedel, begränsas till 26 per år och cirkel. Med denna begränsning bleve det möjligt för musikcirk-larna att — utan att belastas av resekostnads- ersättningar — under halva året erhålla besök varje vecka av lärare från annan ort. Denna besöksfrekvens torde nära ansluta sig till den inom de länsomfattande musikcirkelförbunden vanligast förekommande.

Den allvarligaste invändningen mot en resekostnadsersättning av angivet slag torde vara, att den kan locka cirklar att anlita lärare från annan ort utan hänsyn till att kvalificerad lärare måhända finnes på platsen. Särskilt kan man ha anledning att befara, att cirklar, som ideologiskt äro nära an- knutna till en viss organisation, skulle föredra att anlita en till samma orga- nisation knuten, mera avlägset boende lärare framför en på platsen boende, som icke hade denna anknytning. En sådan tendens kan i viss omfattning vara försvarlig, eftersom det kan tänkas att en lärare, med vilken cirkeldel- tagarna känna ideologisk samhörighet, kan ha särskilt goda möjligheter att skapa en stimulerande atmosfär kring cirkelns arbete. Det är likväl uppen- bart, att resekostnadsersättning av statsmedel icke bör utgå annat än under förutsättning att närmast boende kompetensförklarade lärare anlitas eller att lärarens resor kunna inordnas i en fast turnéplan, omfattande ett större antal platser. Det är därför nödvändigt att någon instans beklädes med ansvaret att i varje särskilt fall avgöra, huruvida resekostnadsersättning skall utgå.

Utredningen kommer i ett följande avsnitt att föreslå, att ekonomiska be- tingelser skapas för tillsättande av konsulenter för det folkliga musikbild- ningsarbetet inom åtminstone några folkbildningsförbunds verksamhetsom- råden. Dessa konsulenter skulle partiellt vara anställda av folkbildningsför- bunden men i övrigt vara knutna till en inom området arbetande folkhögskola. Om detta förslag vinner statsmakternas samtycke, synes det vara naturligt, att till konsulentens arbetsuppgifter hörde förmedling av lärare till musik- cirk-larna och därmed också befogenhet att avgöra, i vilka fall resekostnads- ersättning skulle utgå. Inom område, där konsulent icke vore anställd, borde det lokala folkbildningsförbundet kunna anförtros denna uppgift, eventuellt efter särskilt godkännande av skolöverstyrelsen.

Att konsulenten tänkes stationerad vid en folkhögskola, skulle enligt utredningens mening verksamt bidra till att han omfattades med förtroende av alla musikcirklar inom området, oberoende av organisationstillhörighet. Men hans ställning vid sidan av organisationerna skulle givetvis icke innebära, att han sökte motverka organisationernas önskan att främst anlita sådana lärare, som i något avseende stode vederbörande organisation nära. Det är tänkbart, att en studieorganisation hade så många musikcirklar av likartad struktur i verksamhet inom ett folkbildningsförbunds arbetsområde, att den kunde överväga att engagera en lärare speciellt för dessa cirklar. I ett sådant fall skulle konsulenten visserligen medverka till att reseplanen för läraren bleve väl avvägd, men han skulle inte utöva påtryckningar i syfte att förmå en eller annan av cirkarna att i stället anlita en på cirkelns hemort bosatt musikpedagog. Men det är sannolikt, att flertalet studieorganisationer icke ha möjlighet att inom ett folkbildningsförbunds verksamhetsområde få till stånd tillräckligt många musikcirklar, för att en ambulerande lärare skall få full sysselsättning med att handleda enbart dem. I dylikt fall borde konsulenten försöka fullständiga reseplanen genom att förmå cirklar inom andra organisationer eller fristående cirklar att engagera samma lärare eller också försöka lösa lärarproblemet på annat sätt. Samma behov att åstadkomma en på en viss cirkels önskemål inriktad lösning utan hänsyn till organisations-tillhörighet kan tänkas uppstå, då en cirkel är särskilt avancerad, arbetar med speciella instrument eller i övrigt arbetar under särskilda betingelser. I alla dessa fall bör en konsulent med angiven ställning ha större möjlighet att åstadkomma en smidig och effektiv lösning av lärarproblemen än cirkarna själva eller sådana konsulenter, som endast hade ett distrikt av ett visst studieförbund som verksamhetsområde. Någon avog inställning gentemot konsulentens befogenhet att avgöra, i vilka fall resekostnaderna för lärare må utgå av statsmedel, torde sålunda icke behöva befaras.

För vinnande av formell enhetlighet synes det lämpligt, att endast en centralbyrå anlitas för utbetalandet av resekostnadsersättningen. Då det avses, att ersättningsgrunderna skola vara ungefär desamma som i fråga om föreläsningssamheten, torde uppdraget böra ges åt Folkbildningsförbundet. Till detta förbund skola alltså lärarna ha att, förslagsvis för en månad i sänder, inskicka sina rese-räkningar. Räkningarna böra vara attesterade av vederbörande musikkonsulent (folkbildningsförbund), som därmed erhåller fullständigare kännedom om den inom området förekommande musikcirkelverksamheten. Ersättningen tillställs lärarna direkt. Statsanslaget bör utgå som förslagsanslag, då hållpunkter f. n. saknas för ett säkert bedömande av medelsbehovets storlek och då ett fördelningsförfarande, grundat på ansökningar från cirkarna genom konsulenterna, knappast kan ges en rättvis tillämpning. Att utforma nödiga tillämpningsbestämmelser och att fastställa blanketter för ansökan om reseersättning synes böra ankomma på skolöverstyrelsen.

En svårighet, som kan tänkas uppstå i samband med utbetalandet av resekostnadsersättning av ovan föreslagen art, må här beröras. Det är givet, att ersättning skall utgå endast för resor till sammanträden med statsanslagsberättigad musikcirkel. Emellertid kan det först vid studiesäsongens slut avgöras, huruvida

en cirkel verkligen uppfyllt villkoren för erhållande av statsanslag. Icke heller resekostnadsersättning borde därför utbetalas förrän efter studiesäsongens slut, då det måste förutsättas att en cirkel kan bli förhindrad att genomföra ett uppgjort studieprogram. Det synes dock obilligt att begära, att läraren skall under hela studiesäsongen förskottera resekostnaderna ur egen kassa, och utredningen har ovan föreslagit att ersättning skall kunna utbetalas månadsvis i efterskott. Denna anordning måste rimligtvis innebära, att en cirkel, som anlitar resande lärare men som icke förmår uppfylla villkoren för statsbidrag till verksamheten, blir ersättningskyldig gentemot statsverket för den till läraren utbetalade resekostnadsersättningen. Cirklarna torde emellertid sällan ha möjlighet att ikläda sig en sådan betalningsförpliktelse, och det synes därför nödvändigt att ekonomisk borgen ställas. För de cirklar, som tillhöra ett erkänt studieförbund, synes förbundet böra ställa erforderlig borgen. Detta bör enklast kunna ske genom en bestämmelse, att dylika cirklar redan vid studiesäsongens början skola ansöka om borgen från studieförbundets sida för den resekostnadsersättning, som på grund av cirkelns oförmåga att fullgöra överenskomna prestationer kan komma att obehörigen utgå till cirkelns lärare. För de fristående cirklarna synes verklig borgen av motsvarande innebörd böra ställas. Det bör kunna ankomma på konsulenten att pröva värdet av denna borgen, liksom att hålla statsverket underättat om de fall, där återbetalningsskyldighet skall inträda.

Det har från sådana organisationers sida, som främja amatörteaterverksamheten eller utövandet av bildande konst, gjorts gällande, att resekostnadsersättning för lärare också bör tillämpas inom övriga grenar av det estetiska folkbildningsarbetet. Utredningen medger, att detta i princip kunde vara riktigt, men finner övervägande skäl tala emot förslaget. På amatörteaterns område synes det utredningen, som om den f. n. lättast framkomliga vägen att lösa glesbygdernas lärarproblem vore att som lärare utnyttja rutinerade amatörer, vilka genomgått utbildning vid relativt omfattande teaterledarkurser. Det synes därför angelägnare att främja deltagandet i sådana kurser än att bygga upp ett relativt invecklat system för utbetalande av reseersättning till lärare, vilkas antal ändock måste förutsättas bli förhållandevis litet. För cirklarna i bildande konst är läget ett annat såtillvida, att utredningen förutsätter, att endast yrkesutbildade lärare skola kunna behörighetsförklaras. Detta förhållande kan obestridligen väntas medföra, att glesbygdernas cirklar i stor utsträckning bli tvingade att engagera lärare från annat håll, varigenom resekostnadsbelastningen kan bli högst kännbar. Utredningen anser dock, att uppbyggandet av ett särskilt stödsystem i detta syfte bör anstå, till dess nämnda verksamhet — med utnyttjande av redan befintliga stödbestämmelser — vuxit ut till större omfattning. Utredningen föreslår sålunda, att statligt stöd i form av resekostnadsersättning åt lärare skall utgå endast till musikcirklar. Dock anser utredningen det möjligt, att de närmaste årens erfarenheter av utvecklingen inom de områden av folkbildningsarbetet, som omfatta den dramatiska och den bildande konsten, kunna bli sådana, att dessa frågor böra upptagas till förnyad prövning.

9. Kvalifikationsbestämmelser för studiecirkelar inom det estetiska bildningsarbetet.

I inledningen till detta kapitel har utredningen angett sin strävan att i görligaste mån inordna den av lokala grupper bedrivna verksamheten på musikens, teaterns och den bildande konstens område inom studiecirkelbegreppets ram. Härmed skulle bl. a. vinnas ett för allt lokalt gruppstudiearbete enhetligt tillämpningsförfarande vid utdelandet av statsbidrag. Men man bör inte heller bortse ifrån att ett markerande av studiecirkelbegreppet därjämte skulle kunna bidra till en höjning av den konstnärliga nivån hos grupparbetet på de nämnda områdena. Om det understrykes, att varje grupp av musik-, teater- eller konstamatörer i viss utsträckning skall arbeta som en studiecirkel för att bli bidragsberättigad, d. v. s. att den vid sidan av övningsarbetet skall ägna avsevärd tid åt studium av konstgrenens teori och historia, så synes detta rimligtvis böra medföra, att åtskilliga grupper komma att ge sitt arbete en gedignare inriktning än hittills. Ehuru utredningen principiellt har utgått ifrån att bidragsbestämmelserna i fråga om det fria och frivilliga folkbildningsarbetet icke böra utformas så, att de kunna tänkas leda till en förändring av detta arbetes struktur, finner utredningen det sålunda vara berättigat med hänsyn till den okonstnärliga halten hos en stor del av amatörernas estetiska sysslande att på detta område eftersträva en viss kvalitetsfrämjande förändring.

Tillämpligheten av bestämmelserna om statligt stöd åt studiecirkelverksamheten på amatörgrupperna i musik, teater och bildande konst är emellertid icke utan vidare given. En närmare granskning synes tvärtom ge vid handen, att vissa modifikationer bli nödvändiga, då tillämpning skall ske på det estetiska bildningsarbetet.

Antalet cirkeldeltagare. I fråga om antalet deltagare i en studiecirkel gäller för närvarande, att minst fem av cirkelns medlemmar skola vara närvarande vid varje sammankomst, skolöverstyrelsen dock medgivet att på särskild framställning meddela undantag från denna minimalistipulation. I den kungl. proposition, som föranledde riksdagens beslut om stöd åt studiecirkelverksamheten (204/1947), hade chefen för ecklesiastikdepartementet yttrat, att han förordade de av utredningen förutsatta dispensmöjligheterna i fråga om bl. a. musiccirkelar. Detta yttrande återgick på ett uttalande i del I av folkbildningsutredningens betänkande (s. 173): »för att en mera individuell handledning skall vara möjlig, torde statsunderstöd till lärararvode vid musiccirkelar böra utgå vid övningar med ända ned till två deltagare».

Sedan det citerade uttalandet gjordes, har utredningen haft att närmare överväga, i vilken utsträckning rimliga krav på dispens från bestämmelsen om lägsta antal närvarande vid en cirkelsammankomst kunna väntas bli framförda från de estetiska cirkelarnas sida. Utredningen har därvid icke funnit skäl antaga, att studiecirkelar i teater eller bildande konst skola ha anledning att begära dylik dispens i större utsträckning eller på andra grunder än som

kan ifrågakomma beträffande studiecirklar i allmänna ämnen. De berörda bildningsorganisationerna ha heller icke hemställt till utredningen att för dessa cirklar förorda en mindre restriktiv dispenspraxis. Utredningen föreslår därför icke på denna punkt några särbestämmelser för nämnda cirklar.

Avsevärt mera komplicerad är frågan, då det gäller musikeinklarna. Här användas f. n. inom det folkliga bildningsarbetet tre arbetsformer, som förete stora likheter med studiecirkeln, nämligen på instrumentalmusikens område ensembleövningen och gruppundervisningen och på vokalmusikens område sångkören. Ensembleövningen innebär ett repetitionsmässigt bedrivet samspel mellan ett antal olika instrument eller instrumentgrupper, varvid det förutsättes att deltagarna redan tidigare skola ha förvärvat den individuella tekniska färdighet, som utförandet av den förelagda stämman kräver. Gruppundervisningen innebär en mera lektionsartad verksamhet, där samtliga deltagare spela samma instrument och befinna sig på ungefär samma tekniska stadium. Erfarenheterna av gruppundervisning äro hittills icke särskilt omfattande i vårt land, men som framgår av redogörelsen i kap. 3 äro de påtagligt positiva. Då det också visat sig (bil. 3), att man i U. S. A. kommit att betrakta gruppundervisningen som den normala formen för musikundervisning bland såväl barn som vuxna, tvekar utredningen icke att beteckna denna arbetsform som ett fullgott kollektivt studiearbete på musikens område. Sångkören, slutligen, arbetar från ungefär samma förutsättningar som den instrumentala ensemblen, även om lika stora krav på varje enskild deltagares förmåga att svara för en stämmas riktiga utförande sällan ställas.

För dessa tre typer av musikgrupper, vilka enligt utredningens uppfattning böra kunna betraktas som studiecirklar, så framt de uppfylla vissa nedan angivna krav på arbetets innehåll, bör minimalistipulationen i fråga om antalet närvarande deltagare vid sammankomsterna icke vålla egentliga svårigheter. Utredningen tar då för givet, att dispens skall beviljas exempelvis för en stråkensemble om fyra personer, som under lärares ledning önskar studera och inöva kompositioner ur den rikhaltiga och musikaliskt synnerligen värdefulla kvartettrepertoaren. Vid elementär undervisning på de vanligaste instrumenten bör det icke heller på flertalet orter möta allvarlig svårighet att åstadkomma en grupp om minst fem deltagare, även om man, som nedan framhålls, måste räkna med att många musiklärare ännu stå främmande för gruppundervisningens idé och att svårigheter att anskaffa lärare till en så stor grupp alltså kunna inställa sig. Sångkörerna torde icke få någon som helst känning av den nämnda stipulationen.

Emellertid företer det folkliga musikstudiearbetet också verksamhetsformer, som endast med svårighet låta sig inpassas inom ramen av de bestämmelser, som gälla för studiecirklar, särskilt då i fråga om antalet deltagare. Sålunda ha vissa organisationer särskilt uppmuntrat individuell lektionsverksamhet i anslutning till ensemblearbete och inräknat lektionerna i ensemblens sammankomsttid. Då deltagarnas låga ålder och lärarens strängt upptagna tid gjort det naturligt att låta varje individuell lektion omfatta endast en del

av en timme, ha två, tre eller fyra elever kunnat få individuell undervisning av en och samma lärare under en timme. I redovisningen har man då ansett sig oförhindrad att ange, att en musikcirkel med motsvarande antal deltagare har varit i verksamhet. Vidare ha de organisationer och institutioner, som särskilt bedriva gruppundervisning i musik, i så stor utsträckning arbetat med grupper om mindre än fem deltagare, att ett dispensförfarande, som skulle möjliggöra att nuvarande ordning i stort sett bibehölles, skulle få en mycket avsevärd omfattning. Att grupperna kommit att bli så små, torde delvis bero på lärarnas bristande erfarenhet av undervisning i större grupper, som gjort dem benägna att tvivla på möjligheten att effektivt undervisa många elever samtidigt. Men även andra orsaker finnas. Vissa instrument kunna, i synnerhet på mindre platser, aldrig få mer än en eller annan utöfvare, bl. a. beroende på brist på instrument, varför gruppundervisning endast med svårighet låter sig ordnas. Ytterligare kan det visa sig, att ett par av deltagarna i en grupp, som från början haft normal storlek, avancerat så mycket hastigare än de övriga, att det icke längre är försvarligt att samundervisa hela gruppen. På orter med en omfattande musikundervisning kan man då möjligen genom omorganisation av grupperna åstadkomma, att dessa alltjämt hållas uppe i normal storlek. Men på mindre orter är detta knappast möjligt, varför grupperna av mera avancerade instrumentalister i regel bli mycket små.

Inför problemet om dessa verksamhetstypers inpassning i studiecirkelbegreppet vill utredningen först deklarerat, att den icke kan acceptera den *uteslutande* individuella undervisningen som en fristående form av musikaliskt folkbildningsarbete med krav på statligt stöd i särskild ordning. Därav följer också, att utredningen icke kan godtaga den uppfattningen, att individuella deltimmeslektioner sammanräknade skola få redovisas som studiecirkelsammanskomster. Gemenskapen i arbetet har alltid betraktats som ett av det folkliga bildningsarbetets fundamentala och karakteristiska drag, och det föreligger enligt utredningens mening icke tillräckliga skäl att frångå denna princip i fråga om det folkliga studie- och bildningsarbetet på musikens område. Emellertid böra strävandena att förena ensemblespelandet med en gedigen undervisning på de olika instrumenten uppmuntras. *Utredningen finner en framkomlig väg i detta syfte öppna sig, om sådan handledning av smågrupper eller rent av av individuella cirkeldeltagare, som direkt är avsedd som förberedelse till samspel, godtages som en del av samspeletsgrupps arbete.* Som en musikcirkel skulle då samspeletsgruppen redovisas, och det skulle av arbetsplanen framgå, att proportionen mellan förberedande handledning och samspelövning vore försvarlig.

Med denna tolkning av studiecirkelbegreppet för musikcirkelarnas del skulle en rad fördelar vinnas. Viktigast av dessa vore, att samspelets centrala ställning i musikärbetet markerades. Musiklärare, som hittills varit benägna att lägga huvudvikten vid det enskilda lektionsgivandet, skulle påverkas att ägna större uppmärksamhet åt de möjligheter till samspel, som föreligga redan i fråga om föga rutinerade musikstuderande. Vidare skulle

sådana grupper, som hittills åsidosatt förberedelsearbetet, få möjlighet att ge detta önskvärt utrymme. I redovisningsavseende skulle vinnas, att ensemblerna icke skulle föranledas att ansöka om bidrag för de olika smågrupper, vari de under de förberedande övningarna bruka dela upp sig. Därmed skulle också ansökningarna om dispens från minimistipulationen beträffande antalet deltagare i cirkelsammankomsterna nedbringas högst avsevärt, och skolöverstyrelsen skulle icke ha anledning att överväga dispens på andra grunder än dem, som kunna förtjäna beaktande, då det gäller det allmänna bildningsarbetet. Det må dock icke fördöljas, att granskningen av cirkelarnas arbetsplaner i fråga om avvägningen mellan förberedande handledning och ensembleövning kan bli av mycket grannliga natur och kommer att kräva god kännedom om den folkliga musikbildningsverksamhetens förutsättningar och arbetsvillkor.

Antalet cirkelsammankomster. Att överväga någon mildring av de allmänna bestämmelserna om antalet sammankomster eller arbetstimmar synes icke påkallat för vare sig musik-, teater- eller konstcirkelarna. Samtliga dessa cirklar torde redan nu allmänt överträffa gällande minimistipulation, minst 10 sammankomster om minst 20 studietimmar, och det vore med hänsyn till den långsamhet, varmed mognadsprocessen i fråga om konstnärlig uppfattning framskrider, snarare motiverat att föreskriva en skärpning på denna punkt. Icke heller detta finner dock utredningen påkallat.

Cirkelmedlemmarnas ålder. F. n. gäller, att studiecirkelmedlem skall ha fyllt 14 år. Denna föreskrift torde icke menligt påverka rekryteringen av deltagare i cirklar för dramatisk eller bildande konst. Sådana cirklar synas nämligen mycket väl kunna arbeta med medlemmar, som icke under barnåren fått tillfälle till särskild handledning i ifrågavarande konstarter, utan att den konstnärliga kvaliteten i deras arbete därav blir lidande. Helt annorlunda är läget beträffande musikcirkelarna, särskilt de instrumentala. Förhållandevis få ungdomar torde vara villiga att vid den ålder, då de lämna den obligatoriska skolåldern eller redan ha lämnat den, gripa sig an med den grundläggande tekniska utbildningen på ett instrument eller med inlärandet av musikens alfabet, notskriften. Möjligheten att inom en musikcirkel med vuxna medlemmar någorlunda snabbt uppnå ett konstnärligt acceptabelt resultat måste också sägas vara högst begränsad, om icke deltagarna i barnåren skaffat sig de elementära färdigheterna och insikterna i musikens utövning. När de organisationer, som syssla med musikaliskt folkbildningsarbete, enstämigt förorda, att den nedre åldersgränsen för cirkelmedlemmar sänkes, kunna de också hänvisa dels till den allmänna uppfattningen att färdighet i musikutövning bör grundläggas i barnåren, dels till det förhållandet att ungdomar under 14 år redan nu utgöra en betydande del av musikcirkelarnas medlemmar.

Utredningen ansluter sig utan tvekan till det framförda önskemålet. Det lär icke kunna bestridas, att en omfattande och framgångsrik musikbildningsverksamhet bland ungdom och vuxna förutsätter, att redan barnen ha

tillgång till utbildning. Principiellt vore det måhända riktigast, att denna utbildning skedde inom skolans ram. 1947 års musikutredning har redan i sitt första betänkande förordat en väsentligt vidgad musikundervisning i skolan, och det kan förmodas, att 1946 års skolkommision kommer att följa en liknande linje. Då det emellertid är tydligt, att en sådan förbättring av skolornas musikundervisning icke kan bli genomförd under de närmaste åren, föreligger det enligt utredningens uppfattning all anledning att åtminstone under en övergångsperiod stödja det inom folkbildningsarbetets ram redan pågående arbetet att meddela också barnen en efter deras förutsättningar tillrättalagd musikundervisning.

Olika förslag till lägre åldersgräns för musikeirklarnas medlemmar ha framförts. Det har gjorts gällande, att då barn i sjuårsåldern förutsätts kunna lära sig läsa och skriva, så böra de också förutsättas kunna lära sig att läsa noter och att spela efter noter. Andra ha påpekat, att om varje musikeirke också skall ägna någon uppmärksamhet åt musikens historia, så bör den åldern, då barnen i skolan börja läsa historia, d. v. s. nioårsåldern, vara tjänlig som nedersta gräns.

Utredningen finner det lämpligast, att ingen åldersgräns fastställes. Avgörande för frågan, hur unga deltagare som skola mottagas i en musikeirke, bör vara lärarens uppfattning i varje särskilt fall om möjligheten att med deltagarna bedriva ett ordnat studiecirkelarbeta. Om ungdomscirklar gäller visserligen, att de skola behandla sitt ämne på ett för ungdomen särskilt tillrättalagt sätt, men detta får givetvis icke innebära, att studiemomentet helt tränges i bakgrunden. Också i fråga om ungdomscirklar i musik måste tydligen den reservationen göras, att andra medlemmar icke få tagas emot än sådana, som kunna bedriva ett visst studiearbete. Emellertid ha olika musiklärare olika förutsättningar att hos barn framlocka lust till ett självständigt studium av musikens uttrycksmedel. Det bör därför ankomma på läraren att avgöra, vilken nedre åldersgräns han anser sig tvungen att sätta för att ett verkligt studiearbete skall bliva möjligt i just den cirkel, inför vilken han blir ställd.

Det är tveksamt, huruvida slopandet av den nedre åldersgränsen också bör gälla de vokala musikeirklarna. Deltagandet i en sångkör redan i barndomen torde nämligen icke vara någon avgörande förutsättning för den vuxnes förmåga att delta i samsång. Emellertid kunna fall tänkas, då barn genom att delta i körsång, bedriven i musikeirkelform, kunna få tillfälle att inhämta kännedom om notskrift och andra ting inom den elementära musikteorien, som på orten i fråga icke kan ges inom skolundervisningens ram. Med hänsyn härtill och för vinnande av enhetliga bestämmelser för alla musikeirklar, förordar utredningen, att slopandet av den nedre åldersgränsen får avse musikeirklar av alla slag.

Cirkelarbetets innehåll. Utredningen har tidigare i flera sammanhang angett som sin uppfattning, att en grupp av utövare inom musik, teater eller bildande konst icke bör ha rätt till anslag som studiecirkel med mindre

än att den i arbetet inlägger ett visst mått av icke-övningsarbete, d. v. s. egentligt studiearbete. Avsikten med en sådan bestämmelse skulle vara dels att stimulera grupperna till ett mera mångsidigt arbete, som kunde främja deltagarnas utveckling till en fördjupad konstuppfattning, dels att skapa en garanti för kvaliteten i gruppernas arbete.

Åt problemet om kvaliteten i de estetiska cirklarnas arbete har utredningen ägnat ingående uppmärksamhet. Å ena sidan har det varit utredningen angeläget att söka förebygga, att de många kvalitativt undermåliga grupper, som otvivelaktigt existera, speciellt inom amatörteatern, kunna utnyttja det för studieverksamheten avsedda anslaget. Å andra sidan framstår det för utredningen som önskvärt, att sådana grupper, där den låga standarden väsentligen betingats av en nödtvungen anpassning till en hård ekonomisk verklighet, erhålla ett stöd, som sätter dem i stånd att ge sitt arbete ett acceptabelt innehåll. Kvalitetskrav böra alltså uppställas, men de få icke vara så rigörösa, att även grupper med allvarlig ambition misströsta om att kunna uppfylla dem.

En skenbart enkel väg att länka de estetiska cirklarnas arbete i önskad riktning vore att för statsbidrag kräva auktorisation av den repertoar, som cirklarna önska utföra. Därvid kunde som norm fastställas, att musikecirklar inte finge ägna sitt arbete åt dansmusik eller enklare underhållningsmusik och att teatercirklarna inte finge inöva pjäser, som väsentligen lade an på enklare komiska och sentimentala effekter. Emellertid skulle cirklarna i bildande konst icke nås genom ett sådant auktoriseringsförfarande. Därtill kommer, att varje gränsdragning mellan god och dålig musik liksom mellan god och dålig dramatik måste bli i hög grad beroende på bedömarens personliga uppfattning och därmed framstå som godtycklig. Visserligen är det sant, att den kvalitetsbedömning, som måste sättas in så snart krav på en viss standard över huvud framföres, alltid måste bli i viss mån subjektiv. Det bör dock undvikas, att denna gränsdragning göres med anspråk på allmängiltighet, vilket skulle bli fallet, om ett generellt krav på auktorisation av musik- och teatercirklarnas repertoar genomfördes. Utredningen har därför funnit, att repertoarfrågan bör bedömas från fall till fall av studieförbunden — för de fristående cirklarna av skolöverstyrelsen — varvid i tveksamma fall stor hänsyn bör tagas till cirkellärarnas eller musikkonsulenternas motivering för repertoarvalet.

Med den sist framhävda synpunkten vill utredningen anknyta till sin i ett föregående avsnitt framförda uppfattning, att en studiecirkel för att bli anslagsberättigad alltid skall arbeta under en kompetentförklarad lärares ledning. Det förutsättes då, att läraren skall vara kapabel att bedöma den konstnärliga kvaliteten hos den repertoar, som cirkeln önskar utföra, liksom också att avgöra huruvida cirkelns medlemmar äga förutsättning att tillgodogöra sig de konstnärliga värdena i en musikalisk komposition eller i en teaterpjäs. Även denna sistnämnda faktor måste nämligen vinna tillbörligt beaktande. En komposition eller ett dramatiskt verk, vars fullödighet står

klar för den estetiskt skolade, kan nämligen te sig obegriplig och därmed intetsägande för den i fråga om konstupplevelse oerfarne, som däremot kan finna betydande skönhetsvärden i sådana alster, som kännaren är benägen att beteckna som banala. Ett generellt auktoriseringsförfarande skulle icke kunna ta hänsyn till de differenser i förmågan av skönhetsupplevelser, som äro beroende av graden av estetisk mognad. De enskilda lärarna kunna däremot ta dylika hänsyn, och det synes således även av denna anledning motiverat att i fråga om godkännande av repertoar tillerkänna cirkellärarna ett avsevärt inflytande.

På liknande grunder avvisar utredningen tanken att musikeirklarna endast skulle få arbeta med vissa instrument, exempelvis sådana som företrädesvis pläga komma till användning i musik med allvarlig syftning, eller att konstcirkelarna skulle få syssla med teckning och skulptur men icke med målning, som möjligen lättare föranleder till löslighet i uppfattning och arbetsätt. Utredningen menar, att elementär musikundervisning mycket väl kan utgå från instrument med högst begränsade uttrycksmöjligheter, nämligen så länge den musikintresserade endast önskar få sina förutsättningar för fortsatt utbildning prövade och medan sinnet för rytm och tonhöjd uppövas och notskriften inläres. Däremot bör en fortsatt utbildning på instrument av tvivelaktigt musikaliskt värde givetvis icke uppmuntras eller ens tolereras inom folkbildningsarbetet. Även valet av instrument bör alltså vara en fråga, som avgöres från fall till fall och där lärarens omdöme tillmätes den största betydelse.

Liknande synpunkter kunna läggas på frågan, huruvida spärr bör sättas för konstcirkelarnas påstådda benägenhet att favorisera målningen på teckningens bekostnad. Man torde kunna utgå ifrån att det är önskvärt, att konstamatören, innan han ger sig i kast med färgens problem, förvärvat en icke alltför obetydlig färdighet i formgivning och att nybörjargrupper sålunda företrädesvis böra ägna sig åt teckning. Men det låter sig näppeligen göra att i författningssväg eller eljest genom generella normer fixera den tidpunkt, då en amatör kan anses vara mogen att övergå till färgbehandling. Ett totalt avvisande av konststudiecirkelarnas rätt att syssla med målning skulle innebära ett för folkbildningsarbetet främmande ingrepp i friheten till ämnesval, och det skulle åsidosätta det faktum, att också färgen inrymmer stora värden av betydelse för utvecklingen till ett mognat konstnärligt omdöme. Utredningen vill därför icke förorda, att den i och för sig önskvärda inriktningen av konstcirkelarnas arbete på formgivningsproblemen vinnes genom att cirklar, som syssla med målning, utestängas från rätten att erhålla statsbidrag. Det bör i stället ankomma på tillsynsinstanserna att som lärare i konstcirkelarna icke godkänna andra än sådana, som ha förutsättningar att avgöra, huruvida cirkelmedlemmarna äga tillräckliga insikter i teckning för att lämpligen kunna ta itu med målningen, och som äga tillräcklig auktoritet för att icke på osakliga grunder ge efter för cirkelmedlemmarnas önskemål i annan riktning.

Betydligt större avseende har utredningen ansett sig kunna ägna tanken, att de estetiska studiecirkelarna skulle kunna redovisa ett visst mått av redan fullföljt vederhäftigt arbete, innan de bleve berättigade till statsbidrag. Syftet med en bestämmelse av denna innebörd skulle vara tvåfaldigt. Dels skulle man undvika, att det mest elementära övningsarbetet bleve att betrakta som bidragsberättigat folkbildningsarbete, dels skulle garanti vinnas för att grupperna ägde både förmåga och vilja att ge sitt arbete verklig studieinriktning. Bestämmelsen skulle alltså kunna bli ett verksamt medel att från bildningsarbetet skilja bort allt sådant amatörsysslande med musik, teater och bildande konst, som visserligen tagit upp den folkliga studieverksamhetens yttre former men som icke är besjälad av verkligt bildningsnit. Alldeles särskilt har utredningen övertvägt, huruvida icke en dylik starkt restriktiv stipulation vore motiverad för teatercirkelarnas vidkommande och om den icke skulle kunna verksamt bidra till en högeligen önskvärd sanering på detta område.

Emellertid har utredningen avstått från att förorda, att de estetiska studiecirkelarnas rätt till statsbidrag göres beroende av tidigare utförda arbetsprestationer. Utredningen har nämligen icke blivit övertygad om att en bestämmelse av denna innebörd verkligen skulle leda till avsett resultat. Det kan befaras, att endast helt få av de teatergrupper, som nu ägna sig åt att öva in en underhållig repertoar, skulle finna det mödan värt att i förhoppning om statsbidrag under ett följande år nedlägga ett betydande arbete på studiet av sådan högvärdig dramatisk litteratur, som de knappast ha förutsättningar att själva uppföra på scenen. Det måste nämligen observeras, att åtskilliga av de grupper, som nu inöva och uppföra en andefattig och banal repertoar, arbeta under ledning av personer, som icke skulle kunna godkännas som lärare i en bidragsberättigad teatercirkel men som icke heller kräva pekuniär ersättning för sitt arbete. För att bli bidragsberättigad skulle en dylik grupp bli tvungen att anskaffa en annan lärare och att svara för hälften, eventuellt en fjärdedel, av kostnaderna för dennes arvode. Redan tvånget att anlita en lärare med vitsordad kompetens måste alltså verka hämmande på vissa teatergruppers benägenhet att ge sitt arbete en ur konstnärlig synpunkt acceptabel inriktning. Med detta för ögonen måste man säga sig, att bestämmelser om en kvalifikationstid med enbart förpliktelser men inga bidragsrättigheter skulle ytterligare minska sannolikheten för att undermåliga teatergrupper skulle övergå till att bedriva ett verkligt studiearbete och att bestämmelserna alltså skulle förfela sitt syfte att bidra till amatörteaterverksamhetens sanering.

Utredningen har sålunda kommit fram till att garantier för en acceptabel kvalitet i de estetiska studiecirkelarnas arbete måste — förutom i kravet på lärarkompetens — främst sökas i bestämmelser om inriktningen av cirkelarnas arbete. Utgångspunkten bör härvid vara ett fastslående av att förståelsen för konstnärliga värden är allt estetiskt bildningsarbets yttersta mål och att det amatörmässiga utövandet av olika konstgrenar endast är ett medel — om

också ett ytterst värdefullt sådant — att uppodla förmågan av dylik förståelse. Från denna utgångspunkt blir det naturligt att för studiecirkelarna i musik, teater och bildande konst fastställa sådana definitioner, att studiet av respektive konstarts uttrycksmedel och gestaltningsmöjligheter framstår som verksamhetens kärnpunkt. Man kunde härvid tänka sig, att man uttryckligen angäve, att smakodlande verksamhet skulle ingå i cirkelns arbete eller att kursplanen skulle omfatta genomgång av något eller några erkända mästerverk inom ifrågakonstart. Den förra av dessa möjligheter skulle näppeligen kunna ges en sådan författningsmässig utformning, att den bleve av praktisk betydelse. Det måste i stället förutsättas, att cirkellärarna äro medvetna om att smakfostran måste ingå i allt estetiskt bildningsarbete av fullödlig halt. Mot den senare möjligheten kan anföras, att cirklar på ett elementärt stadium sällan äga förutsättningar att följa en analyserande framställning av ett konstverks estetiska värde, om detta konstverks tekniska och konstnärliga kvalitéter äro mera djupliggande. Med hänsyn därtill borde en bestämmelse av denna syftning modifieras därhän, att studierna angävos skola gälla sådana verk, för vilkas förståelse cirkelmedlemmarna kunde antagas äga förutsättningar. En sådan modifiering skulle emellertid leda till att bestämmelsen icke finge nämnvärd vägledande betydelse. Utredningen finner därför, att som föremål för det studium, som skall vara ägnat att öka cirkelmedlemmarnas förståelse för konstnärliga värden, endast böra angivas vissa, icke närmare avgränsade områden, såsom konststartens i fråga teori eller historia.

Utredningen övergår nu till att framlägga definitioner av studiecirkelbegreppet, i vad detta avser cirklar i musik, teater och bildande konst.

Definition av musikcirkel. En musikcirkel är en kamratkrets för inövande av musikaliska kompositioner i samband med studium av musikens teori och historia. I cirkelns arbete må också kunna inräknas sådan handledning av mindre deltagargrupper eller enskilda deltagare, som befinnes nödvändig för cirkelns arbete och som innebär förberedelse till samspel (samsång). I de fall, då kompositionerna utgöras av sånger för unisont framförande, skall musikstudiet förenas med litterär textanalys.

Bestämmelsen att studium av musikens teori och historia skall ingå i arbetet inom varje musikgrupp, som vill komma i åtnjutande av det till studiecirkel utgående statsbidraget, är av utredningen avsedd att vid sidan av kravet på lärarmedverkan utgöra den väsentliga garantien för kvaliteten i musikcirkelarnas arbete. Genom denna bestämmelse berövas sådana grupper — såväl instrumentala som vokala — som samlas till övningar huvudsakligen i förströelsesyfte, möjligheten av statsbidrag till sin verksamhet. Ambitiöst men ensidigt tekniskt bedriven utbildningsverksamhet, som nödtorftigt accepterat grupparbetets metod, kommer vidare att utestängas, liksom det också förebygges, att åldersgränsens slopande utnyttjas till finansieringen av ren musikskoleverksamhet bland barn. I detta sammanhang är utredningen angelägen att framhålla, att den icke betraktar det väsent-

ligen i förströelsesyfte bedrivna musicerandet eller det på teknisk förkovran inriktade utbildningsarbetet som mindervärdiga företeelser. Det har emellertid varit nödvändigt för utredningen att företaga en avgränsning mot de former av amatörmusicerande, som icke kunna anses falla under termen folkbildningsarbete. Härvid har det synts motiverat att företrädesvis knyta an till det i egentlig mening studiemässiga inslaget i bildningsverksamheten, då man torde kunna göra gällande, att den enskilda individens utveckling till en mognare uppfattning i estetiska ting på ett betydelsefullt sätt främjas av teoretiska studier. Utredningen förutsätter, att frågan om stöd åt sådan amatörmusikalisk verksamhet, som endast i mindre utsträckning är förenad med teoretiska studier eller som eljest icke har närmare anknytning till folkbildningsarbetet i traditionell mening, upptas till behandling av 1947 års musikutredning.

Tillämpningen av bestämmelsen, att studium av musikens teori och historia skall ingå i varje musikcirkels arbete, kan väntas komma att erbjuda tolkningssvårigheter av såväl kvantitativ som kvalitativ art. Utredningen har därför övervägt, huruvida omfattningen och innehållet av det egentliga studiearbetet på något sätt borde fixeras.

Beträffande omfattningen av det egentliga studiearbetet har utredningen funnit det ogörligt att ange, att en viss, i procenttal fixerad del av tiden för cirkelsammanskomsterna skulle anslås till icke-övningsarbete. En mera vagt hållen bestämmelse, exempelvis »i avsevärd omfattning», skulle å andra sidan icke ge någon egentlig vägledning. Utredningen nöjer sig därför med att uttala, att det teoretiska arbetet bör vara av fortlöpande art och sålunda icke ha formen av en tilläggskurs e. d. Givetvis bör icke heller en cirkel anses ha uppfyllt stipulationen genom att den till någon eller några av sammankomsterna kallar en föreläsare, som lämnar en framställning av musikhistorisk eller musikteoretisk art. Å andra sidan har utredningen icke ansett det lämpligt föreskriva, att varje sammankomst skall omfatta ett inslag av egentligt studiearbete. Detta kan visserligen tänkas vara den mest önskvärda uppläggningsen i många fall, men olika omständigheter, exempelvis anlita- det av särskild lärare för den icke-övningsmässiga delen av arbetet, kunna göra en annan arbetsdisposition påkallad.

I fråga om innehållet i den studiemässiga delen av arbetet har utredningen varit angelägen att icke använda en alltför restriktiv formulering. Särskilt med hänsyn till att ungdomscirkelarna i musik föreslås kunna helt eller delvis utgöras av ungdomar under 14 år, är det nödvändigt att undvika ett normerande av de teoretiska studiernas innehåll. Det får dock anses självfallet att varje cirkel, vokal såväl som instrumental, vilkens medlemmar icke fullständigt behärska notskriften, skaffar sig insikt i tonsystemets uppbyggnad och dess återgivande i skrift. Även grunderna av harmoniläran bör varje cirkel kunna tillägna sig. Mera avancerade cirkel synas kunna ägna sig åt studium av flerstämmighetens teori. Kännedomen om de olika orkesterinstrumenten och deras historia bör givetvis förvärfvas av de instrumentala cirk-

larna och bör icke helt försummas av de vokala. För de senare tillkommer kännedom om röstorganen och deras rätta utnyttjande, lämpligen i samband med övningar i röstvård. De historiska studierna synas i fråga om yngre cirkeldeltagare kunna inriktas på kännedom om några kompositörers biografi. Mera kvalificerade cirklar synas böra lägga huvudvikten vid förvärvande av stilhistoriska insikter.

Sin motivering för att handledning av mindre deltagargrupper eller enskilda cirkeldeltagare må kunna inräknas i cirkelns arbete har utredningen ovan angett.

Att grupper, som uteslutande syssla med unison sång, skola kunna betraktas som musikecirklar, har utredningen icke velat motsätta sig. Förutsättningen härför bör dock vara, att samsjungandet icke endast har förströelsekaraktär utan kan betraktas som ett led i strävandet mot en bättre förståelse av musikaliska värden. Då det för cirklar av detta slag måhända kan visa sig svårt att bedriva musikteoretiska studier utöver de mest elementära sådana, har utredningen velat peka på möjligheten att lägga en del av studierna på det litterära planet. Då icke vilka texter som helst rimligtvis kunna göras till föremål för litterär analys, synes utredningens förslag på ifrågavarande punkt kunna innebära en viss garanti för vederhäftighet i repertoarvalet. — Att även sådana grupper, som syssla med flerstämmig sång, kunna bedriva textanalys som ett studiemässigt inslag i cirkelarbetet, torde få anses som självfallet.

Definition av teatercirkel. En teatercirkel är en kamratkrets för övande av teaterpjäser i samband med studium av dramatisk konst.

Det synes utredningen icke nödvändigt att låta cirklar, som enbart syssla med studium eller läsning av dramatisk litteratur, falla under beteckningen teatercirklar. Beträffande problemen om avvägningen mellan övningsarbete och egentligt studium i teatercirklarnas verksamhet, torde samma principiella resonemang kunna föras som i fråga om musikecirklarna. Dock synes det utredningen påkallat att framhålla, att det egentliga studiearbetet bör till föremål ha dramatisk litteratur från olika tider och icke teatertekniska problem. Sysllandet med dessa senare bör anses höra till övningsarbetet.

Definition av konstcirkel. En konstcirkel är en kamratkrets för utövande av teckning, skulptur eller målning i samband med studium av den bildande konstens historia och gestaltningsmöjligheter.

Också i fråga om konstcirklarna torde det vara befogat att framhålla, att studium av vissa sidor av konstatövändets teknik skall betraktas som ett led i övningsarbetet och att det egentliga studiet bör ha de fullvärdiga konstprestationerna till föremål.

Kravet på uppgjord plan. För de allmänna cirklarnas vidkommande kan kravet på att arbetet skall bedrivas efter en på förhand uppgjord plan anses vara av väsentlig betydelse för tillsynsinstansernas möjligheter att bedöma arbetets kvalitet. Utredningen har icke upptagit detta krav i definitionerna av musik-, teater- och konstcirklar. Detta kunde ha skett genom att

på lämpligt ställe i definitionen tillfogats orden »allt efter en på förhand uppgjord plan». Utredningen har dock ansett, att det i fråga om övningsarbete vore obefogat att kräva, att en i förväg uppgjord plan skall fullföljas. Det låter sig vid uppgörandet av en övningsplan svårligen förutses, med vilken framgång arbetet skall kunna bedrivas och vilka resultat som skola kunna nås. En bestämmelse av detta slag skulle lätt kunna fattas så, att en cirkel ansåge sig förpliktad att hinna igenom ett uppskisserat arbetsprogram, även om detta kunde ske endast på bekostnad av grundligheten i arbetet. Särskilt för de utövande konstcirkelarna torde det därtill vara omöjligt att utforma en arbetsplan annat än i de mest allmänna ordalag. Utredningen har därför funnit det tillräckligt med ett framhållande av att cirkelarna i estetiska ämnen böra redovisa för sitt arbete på ett sätt, som i görigaste mån ansluter sig till de för de allmänna cirkelarna gällande bestämmelserna. För musik- och teatercirkelarna torde detta böra innebära, att de uppge den repertoar, som de gått igenom. En preliminärt uppgjord repertoarsammanställning bör också vid studiesäsongens början tillställas vederbörande tillsynsinstans. För nybörjarcirkel i musik synes det ändamålsenligt, att de uppge de läroböcker, som de avse att följa i sitt arbete.

Avgränsning mot kommersiella syften. Utredningen har övervägt, om någon bestämmelse borde fastställas, som förebygger, att cirkelarna kommersiellt utnyttja de i cirkelns arbete förvärvade färdigheterna. En sådan bestämmelse kunde vara motiverad för att möta försök från exempelvis en dansorkesters eller ett revysällskaps sida att genom inläggande av vissa teoretiska studier i övningsarbetet erhålla statsbidrag som musikeirkel. Utredningen har emellertid ansett det gagnlöst att genom författningsmässiga bestämmelser söka förekomma missbruk av nämnd art. En cirkel kan nämligen knappast hindras att lägga sig till med en annan beteckning, om den önskar uppträda inför betalande publik. Den bästa garantin mot ett av kommersiella hänsyn föranlett snedvridande av cirkelns arbete synes därför bestå däri, att tillsynsinstanserna med uppmärksamhet granska cirkelarnas repertoarval — beträffande musikcirkelarna också dessas instrumentval — även ur denna synpunkt och att de inta en avvisande hållning, så snart ett kommersiellt betonat missbruk kan befaras föreligga.

10. Organisationsfrågor.

Utredningen önskar vid behandlingen av det estetiska folkbildningsarbetets organisationsfrågor utgå ifrån att de studie- och bildningsorganisationer, som nu ägna sig åt dylikt arbete, skola sättas i stånd att i fortsättningen bedriva detta under ekonomiska villkor, som i det väsentliga motsvarar dem, som nu komma det allmänna bildningsarbetet till del. De organisationer, som i detta sammanhang böra uppmärksammas, äro föreläsningföreningarna och föreläsningförbunden, folkbildningsförbunden med topporganisationen Folkbildningsförbundet, studieförbunden med samarbetsorganet Samverkande Bildningsförbunden samt vissa fristående organisationer.

Till åtskilliga av de arbetsformer på det estetiska studiearbetets område, som dessa organisationer ha tagit upp, synes stöd av statsmedel kunna utgå redan inom den ram, som uppdragits för det allmänna bildningsarbetet. Intet torde sålunda hindra, att en föreläsningsförening anordnar en eller flera föreläsningar per termin över musik-, teater- eller konstämnen utöver den estetiskt inriktade aftonunderhållning, som föreningen enligt gällande bestämmelser har rätt att räkna in i antalet anordnade föreläsningar. Bibliotek av alla slag torde likaledes vara oförhindrade att av tillgängliga medel anslå så stora belopp till inköp av musikk litteratur, pjäsrepertoar för amatörteatern och konststudielitteratur, som i varje särskilt fall kan framstå som skäligt. Statsunderstödda folkbildningskurser kunna redan anordnas i musik-, teater- och konstämnen, och i princip synes hinder icke möta, att någon del av det till Folkbildningsförbundet utgående bidraget för konsulentverksamhet användes till bestridande av kostnaderna för konsulenter inom exempelvis musikens område. I fråga om studiecirkelverksamheten har utredningen sökt genom jämkningar i definitionen bereda möjlighet för de kvalificerade utövargrupperna i musik, teater och konst att erhålla stöd av statsmedel genom studieförbund eller genom skolöverstyrelsen i samma ordning, som nu gäller för de egentliga studiecirkelarna. Studieförbunden kunna likaså upptaga sina centrala kostnader för det estetiska bildningsarbetet bland de organisations- och administrationskostnader, till vilka bidrag av statsmedel utgå. Bland dessa kostnader kunna i förevarande sammanhang särskilt nämnas sådana för avlöning av konsulenter och instruktörer, för utarbetande av studieplaner, för studieledarkurser och för bidrag till Samverkande Bildningsförbunden. Ävenledes torde såväl studieförbunden som andra organisationer ha möjlighet att söka bidrag till det estetiska bildningsarbetets fromma ur anslaget till stöd åt nya bildningsformer inom det folkliga bildningsarbetet, och utredningen har i avsnittet Kontakten med den fullvärdiga konsten hemställt, att samma möjlighet måtte öppnas beträffande anslaget till bildningspropaganda på landsbygden. I olika sammanhang ha sådana ändamål angetts, för vilka de nämnda anslagen borde kunna få disponeras. I kapitlet Kostnadsberäkningar kommer utredningen att hemställa om en betydande höjning av dessa anslag. Slutligen kunna för musik-, teater- och konständamål medel också sökas ur det som bidrag till anordnande av utbildningskurser för studieledare utanför studieorganisationerna betecknade anslaget.

För vissa andra ändamål inom det estetiska folkbildningsarbetet, som i det föregående angivits såsom förtjänta av stöd, synes bidrag av statsmedel däremot f. n. icke kunna utgå. Utredningen har avvisat några sådana förslag, exempelvis att särskilda bidrag skulle utgå till musikcirkelarnas notinköp, till anskaffande av dräkter och dekorationer till teatercirkelarna och till de estetiska cirkelarnas resekostnader i samband med studiebesök vid konserter, teaterföreställningar och konstutställningar. Kvar står dock enligt utredningens mening ett tvåfaldigt stödbehov att tillgodose inom det estetiska bildningsområdet, ett stödbehov som aktualiserar frågan om den lämpligaste organisatoriska utformningen av ifrågavarande arbete.

Den ena arten av stödbehov avser de verksamhetsformer, vartill stöd f. n. över huvud icke synes kunna utgå. Hit hör lärarutbildningen vid fasta institutioner samt möjligen instrumentförmedling och viss tidskrifts- och förlagsverksamhet. Den andra arten omfattar de arbetsuppgifter, som äro av sådan omfattning eller natur, att de lämpligen böra omhänderhas av andra organ inom folkbildningsverksamheten än dem, som nu kunna få anslag för ifrågasvarande ändamål. Hit hör konsulentverksamheten, lärarutbildningen genom studieledarkurser samt vissa arbetsuppgifter av hittills oprövad art.

Utredningen är beredd att tillstyrka bidrag till samtliga ovan angivna verksamhetsformer och är likaledes beredd att ange de organisationer, som främst synas böra komma i fråga att erhålla nämnda bidrag. Härvid kommer utredningen i så stor utsträckning som möjligt att rekommendera redan befintliga centrala samarbetsorgan inom studieverksamheten. Endast i fråga om konsulentverksamheten på musikens område ser sig utredningen föranledd att rekommendera en regional lösning, som därtill innebär att ett i viss mån nytt element införes i folkbildningsarbetets organisatoriska uppbyggnad.

Då utredningen förordar en regional förstärkning av konsulentverksamheten på musikens område, vill den därmed icke ifrågasätta värdet av den motsvarande verksamhet, som redan nu utföres inom vissa organisationer. Denna konsulentverksamhet kan dock enligt utredningens mening icke vara lika effektiv som en motsvarande verksamhet, bedriven inom ett lokalt begränsat område, där kontinuerlig personlig kontakt mellan konsulenten och de lokala studiegrupperna är möjlig. Därtill anser utredningen det icke befogat att på det estetiska studieområdet förordas ökade möjligheter för anställande av konsulenter på sådana villkor, som utestänga de studiegrupper, som icke äro anslutna till något studieförbund, från möjligheten att draga nytta av konsulentens tjänster. Utredningen förordar därför sådana anslagsvillkor, att anställandet av konsulenter med uppgift att lämna vägledning åt samtliga musikcirkel inom en viss räjong väsentligt underlättas.

Musikkonsulentens verksamhetsområde borde vara ett län eller därmed jämförligt område. Inom detta område skulle konsulenten vara en rådgivande instans och därtill utöva en viss tillsynsverksamhet. Han skulle sålunda ge cirkelarna vägledning i fråga om val av såväl arbetsmateriel som repertoar. Vidare skulle han kunna ge cirkelarna anvisning på lämpliga lärare och, då så önskades, förmedla kontakten med dessa lärare. Härvid skulle han undersöka möjligheterna att i de fall, då cirkelarna önska erhålla lärare från annan ort, uppgöra ändamålsenliga reseplaner för dessa lärare, som därigenom i vissa fall borde kunna beredas heltidssysselsättning. Ytterligare borde konsulenten vara beredd att inför cirkelarna hålla sådana föreläsningar i musikhistoriska och musikteoretiska ämnen, som cirkelarna önska rekvirera i anslutning till sitt studiearbete. Åt konsulenten borde därtill kunna uppdragas att vara ledare för de kurser i musikämnen, som av Samverkande Bildningsförbunden — enligt vad som nedan föreslås — kunna komma att anordnas inom hans distrikt. Tillsynsverksamhet borde konsulenten vara skyldig att utöva på

updrag av skolöverstyrelsen och i vissa fall därjämte på anmodan av studieförbunden. Tillsynen borde omfatta arbetet inom de musikcirklar, som icke äro anslutna till något studieförbund, och därjämte tillgången till nödiga instrument inom samtliga musikcirklar, som ansöka om statsbidrag till instrumentinköp. I de fall, då musikcirklar göra anspråk på att få lärarnas resekostnader ersatta av statsmedel, borde ersättningens utgående vara beroende av konsulentens godkännande. Lärarverksamhet förutsättes konsulenten icke skola utöva annat än i undantagsfall.

Det synes utredningen tveksamt, om en musikkonsulenttjänstgöring av denna omfattning i regel kan beräknas bli av heltidsanställnings art. I varje fall torde det vara klokt att icke från början förutsätta, att så skall bli fallet. Det förefaller därför lämpligt, att befattningen förenas med annan tjänst av sådan art, att den i varje särskilt fall önskvärda avvägningen mellan konsulenttjänstgöringen och den kompletterande tjänsten kan åstadkommas. Utredningen har kommit till den uppfattningen, att denna avvägning lättast kan åvägabringas, om den kompletterande tjänsten utgöres av folkhögskoleanställning. Härmed skulle påtagliga fördelar vinnas. Konsulenten skulle utåt kunna framträda som representant för den typ av folkbildningsarbete, som folkhögskolorna representera, och han skulle få en markerat neutral ställning gentemot de olika studieförbunden. Den folkhögskola, vid vilken han bleve deltidсанställd, skulle få det ofta besvärliga musikleäroproblemet löst, då det finge förutsättas att konsulenten, trots att musikleärokompetens icke skulle vara föreskriven, kunde ansvara för de på skolans schema upptagna lektionerna i unison sång och körsång och därtill meddela elementär instrumentalundervisning. Skolans fritidsverksamhet skulle också vinna på konsulentens närvaro och deltagande, och skolan skulle därjämte bli ett centrum för en vidsträckt bygds musikliv. Det finge också förutsättas, att konsulenten, som skulle ha akademisk examen, omfattande bl. a. ämnet musikhistoria, kunde i viss utsträckning ombesörja undervisning i några andra av folkhögskolans läroämnen än musik, varför svårigheter för honom att få åtminstone halvtidstjänstgöring vid skolan icke böra föreligga.

Ett samtidigt innehav av två deltidstjänster innebär alltid ett organisatoriskt problem. Utredningen skulle därför önska, att samordningen av musikkonsulentbefattningen och deltidstjänsten vid folkhögskola kunde ordnas på så sätt, att konsulenten vore fast anställd ämneslärare vid folkhögskolan med skyldighet att utbyta en del av sin tjänstgöring därstädes mot fritt folkbildningsarbete i form av konsulentverksamhet. Denna anställningsform skulle bl. a. medföra, att konsulenten, som hade samma utbildning som övriga folkhögskollärare, automatiskt finge samma avlöningsförmåner som dessa. Emellertid synes f. n. författningsmässiga möjligheter icke föreligga för ett dylikt partiellt utbyte av folkhögskoletjänstgöring mot verksamhet i det fria och frivilliga folkbildningsarbetets tjänst. Utredningen måste därför föreslå en annan lösning.

Det ligger då närmast till hands att förorda, att musikkonsulenten jämställas med de av Folkbildningsförbundet anställda, i de lokala folkbildningsförbundens tjänst verksamma bildningskonsulenter, till vilkas avlönande bidrag av statsmedel numera utgår inom ramen för ett oötecknat anslag. Konsulentens huvudman skulle därmed bli Folkbildningsförbundet, som skulle vara skyldigt att med den folkhögskola, som lämpligen kunde komma i fråga för samtjänstgöringen, överenskomma om anställnings- och tjänstgöringsvillkor.

Det bör dock icke fördöljas, att Folkbildningsförbundets huvudmannaskap beträffande musikkonsulenterna väsentligen bleve av formell art. De allmänna bildningskonsulenterna ha som huvuduppgift att administrera den av de lokala bildningsförbunden bedrivna kursverksamheten; musikkonsulentens verksamhetsområde skulle däremot främst utgöras av bistånd åt musikeckirlarna vid repertoarval och vid uppgörande av reseplaner för ambulerande musiklärare. Även om bildningsförbunden överläte administrerandet av sina kurser i musikämnen åt musikkonsulenterna, bleve den på bildningsförbundets direkta uppdrag bedrivna verksamheten av relativt ringa omfattning. Under sådana omständigheter synes det icke motiverat att ålägga Folkbildningsförbundet att — såsom fallet är i fråga om de allmänna bildningskonsulenterna — anskaffa hälften av de för konsulentens avlönande erforderliga medlen. Icke heller synes det påkallat att kräva, att Folkbildningsförbundet skall anskaffa medel till musikkonsulentens rese- och administrationsutgifter. Utredningen föreslår därför, att ersättning av statsmedel skall kunna utgå till såväl den hälften av musikkonsulentens lön, som icke utgöres av arvode för folkhögskoletjänstgöring, som till konsulentens utgifter för resor och administration. Det förefaller utredningen rimligt, att som normalarvode för en kombinerad musikkonsulent-folkhögskolläroarbefattning anges 10 000 kronor per år. Av detta belopp skulle alltså högst 5 000 kronor utgå av till folkbildningsändamål anslagna statsmedel, sedan Folkbildningsförbundet styrkt, att överenskommelse träffats med en inom konsulentens verksamhetsområde befintlig folkhögskola om deltidsanställning för samma person. Ersättning för rese- och administrationskostnader synes böra utgå med ett maximerat belopp per år, förslagsvis 2 000 kronor, att utbetalas i efterskott mot särskild redovisning. I den mån det befinnes, att ytterligare medel böra ställas till musikkonsulentens förfogande, bör det ankomma på Folkbildningsförbundet att genom ansökan hos landsting eller på annat sätt anskaffa dessa medel.

En musikkonsulentverksamhet av här föreskriven art torde först så småningom kunna utbyggas till att omfatta samtliga folkbildningsförbunds verksamhetsområden. Utredningen hemställer därför, att medel till att börja med ställas till förfogande för sex musikkonsulentbefattningar.

Den kursverksamhet i musik, varom här har talats och som förutsatts skola äga rum i bildningsförbundens regi och under musikkonsulenternas administration, är den som till sin karaktär närmast överensstämmer med de allmänna folkbildningskurserna. Kurserna skulle alltså kunna betecknas som

förkovringskurser för mindre avancerade musikutövare. En liknande kursverksamhet bedrivs också på vissa håll på amatörteaterns område. Utredningen finner även denna verksamhet vara värd uppskattning men anser den icke böra föranleda, att särskilda konsulenter anställas eller att organisatoriska nybildningar företagas. Det bör vara möjligt för de lokala folkbildningsförbunden eller studieförbundens distriktsorganisationer att utan bistånd av en specialanställd konsulent utforma denna verksamhet på ett tillfredsställande sätt. Då teaterkurser anordnas i ett folkbildningsförbunds regi, bör folkbildningskursens form kunna anlitas och bidrag av statsmedel sålunda kunna erhållas intill ett belopp av 500 kronor. Även för lokal kursverksamhet på den bildande konstens område torde denna väg vara framkomlig.

Av annan art är den kursverksamhet, som åsyftar utbildning av lärare inom det estetiska folkbildningsarbetet. Till dylika s. k. studieledarkurser kunna f. n. bidrag av statsmedel erhållas dels av folkbildningsförbunden, dels av studieförbunden. Folkbildningsförbunden kunna anordna högst två folkbildningskurser per år som studieledarkurser och kunna då, om de så finna lämpligt, ägna åtminstone den ena av dessa kurser åt utbildning av lärare inom någon av den estetiska bildningsverksamhetens grenar. Studieförbunden få i sina utgifter för organisations- och administrationsändamål inräkna kostnaderna för studieledar- och instruktionskurser, och kunna således i den utsträckning, som det obetecknade anslaget räcker härtill, få upp till hälften av sina kostnader av denna art täckta av statsmedel. Det är studieförbunden obetaget att begränsa syftemålet med dylika kurser till att gälla ledarutbildning inom något visst studieområde, exempelvis musik, teater eller bildande konst.

Utredningen har övervägt, om denna kursverksamhet kan anses tillräckligt omfattande, för att den effektivt skall främja utbildningen av lärare inom det estetiska bildningsarbetet. Därvid har utredningen kommit till den slutsatsen, att så icke kan sägas vara fallet. Såväl bildningsförbunden som studieförbunden ha att söka tillmötesgå önskemål om ledarutbildning på en hel rad studieområden, bland vilka musiken, teatern och konsten knappast kunna beräknas bli betraktade som centrala. Svårigheten att inom ett bildningsförbunds verksamhetsområde eller bland ett studieförbunds medlemmar samla tillräckligt många för lärarutbildning kvalificerade deltagare synes också medföra, att dylika kurser icke kunna läggas på ett så högt plan som önskvärt vore. Utredningen har därför ansett sig böra föreslå, att medel för kursverksamhet också ställas till förfogande för lämpligt samarbetsorgan på musikens och teaterns område.

Härmed aktualiseras frågan om vilket samarbetsorgan, som bör komma i fråga. Utredningen har tidigare omnämnt, att de båda huvudorganen för samarbete inom folkbildningsverksamheten, Folkbildningsförbundet och Samverkande Bildningsförbunden, båda ha särskilda delegationer för musikfrågor, nämligen Folkbildningsförbundets musiknämnd och Samverkande Bildningsförbundens centralkommitté för musikalisk folkbildning. Då Cen-

tralkommittén redan i viss utsträckning arrangerat kurser för utbildning av musicklärare och då likaledes vissa av de i Samverkande Bildningsförbunden ingående studieförbunden gemensamt anordnat sådana kurser, vill utredningen föreslå, att Samverkande Bildningsförbunden sättes i tillfälle att erhålla statsbidrag för till lärarutbildning syftande kursverksamhet på musikens område. På amatörteaterns område har intill senaste tid funnits ett samarbetsorgan mellan några av studieförbunden, nämligen Amatörteaterns Riksförbund. Som i kap. 4 omnämnts, har dock principbeslut nu fattats om överförande av Riksförbundets verksamhet till Samverkande Bildningsförbunden. Utredningen föreslår därför, att uppgiften att med statsmedel anordna lärarutbildningskurser på amatörteaterns område jämväl anförtros åt Samverkande Bildningsförbunden.

Till regelbunden kursverksamhet på den bildande konstens område synes likaledes något bidrag böra utgå. Utredningen förordar, att medel ställas till Samverkande Bildningsförbundens förfogande för anordnande av en kurs årligen för lärare i konstcirkclar. Då utredningen i annat sammanhang uttalat, att amatörer i regel icke böra komma i fråga som lärare i konstcirkclar, böra kurserna i första hand rikta sig till teckningslärare och konstnärer med intresse för folkbildningsarbete. Det synes därför önskvärt, att kurserna genomföras i samverkan med Teckningslärarnas Riksförbund.

Utredningen har i del I av sitt betänkande (s. 193) avvisat tanken på att Samverkande Bildningsförbunden skulle erhålla administrationsanslag. Det bör, anförde utredningen, som hittills ankomma på de i Samverkande Bildningsförbunden ingående organisationerna att finansiera samarbetsorganisationen med hjälp av de medel i form av bl. a. statligt understöd, som dessa disponera. Utredningen tillade dock, att denna syn på förhållandena icke borde utesluta, att för särskilda ändamål statsunderstöd skulle kunna utgå till Samverkande Bildningsförbunden. I detta sammanhang erinrade utredningen om att ungdomsvårdskommittén föreslagit sådana anslag för musik- och amatörteaterverksamheten. Vad utredningen ovan anført om att Samverkande Bildningsförbunden bör bli huvudman för en med statsbidrag bedriven lärarutbildningsverksamhet i kursform, står således icke i strid med utredningens tidigare intagna principiella ståndpunkt.

Det synes emellertid utredningen klart, att anslag till Samverkande Bildningsförbunden för särskilda ändamål icke böra innesluta de med dessa ändamåls förverkligande förbundna administrations- och organisationskostnaderna, eftersom i de motsvarande kostnaderna för de enskilda studieförbunden anslag till Samverkande Bildningsförbunden få inräknas och förbundens bidrag sålunda upp till hälften utgöras av statsmedel. I stället förordar utredningen, att anslag ställas till förfogande att utgå som arvode till lärare och föreläsare vid av Samverkande Bildningsförbunden anordnade utbildningskurser i musik, teater och bildande konst.

Ifrågavarande kurser torde böra ha en omfattning av två till tre veckor. En kortare kurstid måste förutsättas ge alltför ringa resultat, och till mera

omfattande kurser kan tillräcklig anslutning måhända icke erhållas. Det må också erinras om att utredningen föreslagit inrättande av statsunderstödda folkliga musikskolor för lärarutbildning, vid vilka undervisningen skulle omfatta längre kursperioder. Kostnaderna för kurserna torde kunna indelas i tre huvudgrupper, nämligen arvoden till föreläsare och lärare, lokalhyror och allmänna administrationskostnader samt deltagarnas rese- och traktamentskostnader. Utredningen utgår från att de sist nämnda kostnaderna skola till en del gäldas av de förbund, som deltagarna tillhöra, och i övrigt av deltagarna själva. Utgifterna för lokaler och allmän administration böra bestridas av Samverkande Bildningsförbunden ur de medel, som dessa erhålla från studieförbunden. Då det gäller kurser i musik, som förläggas till orter inom sådana räjonger, där en av Folkbildningsförbundet tillsatt och av statsmedel delvis avlönad musikkonsulent finnes, bör denne vara skyldig att utan särskild ersättning biträda med administrationen. Föreläsarnas och lärarnas arvoden samt rese- och uppehällekostnader böra däremot i princip utgå av statsmedel. Någon begränsning av det statliga bidragsbeloppet synes dock böra föreskrivas. En maximering till 2 000 kronor per kurs torde härvid icke vara obillig. Om man räknar med att tre musikkurser, två teaterkurser och en konstkurs per år till att börja med kunde anordnas, skulle sålunda 12 000 kronor behöva ställas till Samverkande Bildningsförbundens förfogande för kursverksamhet. Man torde böra räkna med att Samverkande Bildningsförbunden vid anordnande av dessa kurser tar stor hänsyn till de önskemål, som kunna framföras såväl av de olika studieförbunden som av de utanför Samverkande Bildningsförbunden stående organisationer, som ägna sig åt folkbildningsarbete på det estetiska området. Därmed skulle en del av den kursverksamhet, som dessa organisationer hittills bedrivit, kunna övertagas av Samverkande Bildningsförbunden utan att kursernas karaktär i högre grad förändrades. Med detta skulle vinnas, dels att större ekonomiska resurser än f. n. stode till förfogande för avlönande av välkvalificerade lärare vid kurserna, dels att basen för rekrytering av kursdeltagare kunde göras vidare. Det får nämligen förutsättas, att även sådana organisationer, som i det allmänna studiearbetet icke pläga bedriva ett fastare organiserat samarbete, skulle uppfatta det som en angelägenhet av vikt att sända deltagare till dylika gemensamma utbildningskurser.

Även frågan om tidskriftsverksamhet inom det folkliga bildningsarbetet på musikens och teaterns område synes lämpligen böra lösas genom anslag till Samverkande Bildningsförbunden. Det må här erinras om att Sveriges Körförbund f. n. utger tidskriften *Vår Sång*, som betecknar sig som organ för det folkliga musiklivet, och att Amatörteaterns Riksförbund tidvis utgivit en tidskrift, benämnd *Amatörteatern*. Ingendera av dessa organisationer synes emellertid vara ägnad att utge ett för hela folkbildningsverksamheten på ifrågavarande område avsett tidskriftsorgan, till vilket statsbidrag skulle komma att utgå. Sveriges Körförbund är dock en specialorganisation vid sidan om de erkända studieförbunden, och främjande av instrumentalmusiken

ingår icke i dess primära verksamhetsuppgifter. Även om ledningen för Vår Sång på ett aktningvärt sätt strävat att i tidskriften tillgodose även andra intressen än Sveriges Körförbunds (se kap. 3:1 mom. a), kan utredningen därför icke föreslå, att Vår Sång med nuvarande huvudmannaskap skall erhålla statsanslag för att kunna framträda som organ för hela det folkliga musikbildningsarbetet. Amatörteaterns Riksförbund är, som tidigare omnämnts, f. n. stätt i avveckling. Utredningen finner det därför motiverat, att de statsbidrag, som kunna komma att beviljas för tidskriftsverksamhet på det estetiska folkbildningsarbetets område, ställas till Samverkande Bildningsförbundens förfogande.

Beträffande storleken av statsbidragen för tidskriftsändamål finner utredningen det rimligt, att dessa bliva lika stora som de, som f. n. utgå till Folklig Kultur och Studiekamraten, alltså 4 500 kronor per tidskrift och år. Den för amatörteaterverksamheten avsedda tidskriften torde icke behöva få samma omfattning som motsvarande tidskrift för musikverksamheten, men den kan sannolikt icke heller påräkna ett lika stort antal prenumeranter. Den synes därför komma att behöva motsvarande ekonomiska stöd. — Beträffande tidskriften Vår Sång vill utredningen uttala, att den även i fortsättningen synes ha en uppgift att fylla som organ för Sveriges Körförbund. Dess utgivande bör rimligtvis bli förenat med mindre svårigheter, sedan den befriats från den självpåtagna uppgiften att främja det musikaliska folkbildningsarbetet även på instrumentalmusikens område. Därtill föreslår utredningen nedan (s. 156), att ökat statsbidrag skall utgå till Sveriges Körförbund.

Instrumentförmedling, möjligen i samband med avprovning, samt förlagsverksamhet torde också vara uppgifter på musikens område, som bäst lösas i samverkan mellan olika organisationer. Om särskilda anslag anses böra utgå till dessa ändamål, synes det därför böra övervägas, om de icke helst böra utgå till Samverkande Bildningsförbunden. Utredningen är emellertid icke beredd att föreslå, att särskilda anslag upptagas härför, då verksamhet av nämnda slag i början måste få experimentkaraktär. Det synes därför lämpligt, att — som utredningen tidigare framhållit — bidrag till dessa ändamål efter prövning måtte kunna utgå från anslaget till stöd åt nya bildningsformer, till dess tillräcklig erfarenhet vunnits om dessa arbetsformers lämplighet och behov av stöd.

Till sist vill utredningen beröra frågan om utanför bildnings- och studieförbunden stående organisationers möjlighet att erhålla stöd till sin estetiska folkbildningsverksamhet.

Det har från åtskilliga sådana organisationers sida framställts önskemål, att utredningen måtte föreslå sådana stödformer, att varje med amatörverksamhet på musikens, teaterns eller den bildande konstens område sysselsatt organisation kunde erhålla bidrag till någon eller några grenar av sin verksamhet. Utredningen har icke kunnat närmare ingå på behandling av dessa önskemål, då de ansetts falla utanför utredningens uppdrag. Utredningen menar sig nämligen ha att i första hand ta befattning med det estetiska folk-

bildningsarbete, som hittills bedrivits i samma former och inom samma organisationer som det allmänna bildningsarbetet. Sådana förslag som att bidrag skulle utgå till konstföreningars resor till utställningar, till amatörmusikkårens instrumentköp eller till främjandeföreningars administrationskostnader har utredningen därför måst avvisa. Utredningen rekommenderar, att dessa frågor i stället upptagas av specialutredningar. Emellertid vill utredningen påpeka, att de nämnda organisationerna i betydande utsträckning kunna utnyttja de redan föreliggande eller här föreslagna stödformerna, nämligen i den mån som de kunna inordna sin verksamhet i folkbildningsarbetets traditionella arbetsformer. Musikkårer och sångkörer, teatergrupper och konstföreningar kunna således erhålla anslag som studiecirkelar, om de arbeta under en godkänd lärares ledning och prestera aktivt studiearbete. Den förstärkning av bibliotekens och museernas resurser, som utredningen förordar, kommer att bli alla sammanslutningar liksom också de enskilda till samma gagn. En lokal sammanslutning bör vidare kunna driva fram föreläsning- eller kursverksamhet i det ämne, för vilket den önskar få till stånd en bättre förståelse, genom att härom inleda förhandlingar med ortens föreläsningförening eller med länets bildningsförbund. Organisationer av främjandetyp böra, om vissa av utredningen som ett provisorium föreslagna bidragsmöjligheter förverkligas, kunna erhålla medel till konsert-, teater- och utställningsverksamhet i glesbygder, varjämte de kunna tänkas erhålla stöd för den del av verksamheten, som har experimentkaraktär. Slutligen kan även en fristående organisation draga viss nytta av de arbetsformer, som Samverkande Bildningsförbunden föreslås få sig anförtrodda att bedriva med statsbidrag. Utbildningskurserna för blivande lärare i musik, teater och bildande konst avses sålunda skola stå öppna för alla på samma ekonomiska villkor, och statsbidraget till tidskriftsverksamhet skulle för alla musik- och teaterintresserade öppna möjlighet till prenumeration för lågt pris. Förlagsverksamheten, om sådan kommer till stånd, bör slutligen bli till gagn också för det musikaliska folkbildningsarbete, som bedrivs utanför studieförbundens ram.

Den del av det till det fria och frivilliga bildningsarbetet utgående statsbidraget, som fristående organisationer icke kunna utnyttja, är alltså företrädesvis anslaget till administrationskostnader. Härmed ställas de utan möjlighet att erhålla statsbidrag till kostnaderna för bl. a. egen kurs- och konsulentverksamhet. Utredningen har diskuterat, huruvida det kunde rekommenderas, att specialsammanslutningar på det estetiska folkbildningsarbetets område erkändes som studieförbund. Därmed skulle nämligen uppnås, att bidrag till organisations- och administrationskostnader kunde utgå till dessa sammanslutningar. Utredningen har emellertid funnit sig icke böra framföra en dylik rekommendation. Visserligen innehåller den definition av begreppet studieförbund, som utredningen framlade i del I av sitt betänkande och som sedermera upptogs i Kungl. Maj:ts av riksdagen bifallna proposition (1947: 204), icke någon bestämmelse om att den av förbundet bedrivna studie- och bildningsverksamheten skall vara av allsidig karaktär. Att en sådan bestämmelse

icke infogades, berodde dock endast på att frågeställningen då ännu icke hade aktualiserats. I förevarande sammanhang anser sig utredningen böra hävda, att som statsbidragsberättigat studieförbund icke bör erkännas annat förbund än sådant, som bedriver studie- och bildningsarbete av allmän art. I de fall, då det kan anses motiverat, att specialsammanslutningar erhålla statsbidrag till sina organisationskostnader, bör detta alltså utgå i annan ordning. I fråga om specialsammanslutningarna på musikens och den bildande konstens område bör det ankomma på 1947 års musikutredning, respektive den i 1948 års statsverksproposition bebådade konstutredningen, att föreslå normer för det organisationsbidrag, som kan anses böra utgå.

Endast beträffande en dylik specialsammanslutning, nämligen Sveriges Körförbund, önskar utredningen göra ett uttalande om storleken av det statsbidrag, som bör utgå. Utredningen uppfattar förbundet som den ledande sammanslutningen inom den folkliga körsångsverksamheten och anser sig kunna konstatera, att förbundet tagit beaktansvärda initiativ för att förläna körens arbete en viss karaktär av studiearbete. Ur folkbildningssynpunkt kan det därför anses befogat, att förbundet tillförsäkras ekonomiskt stöd. Sveriges Körförbund har under de senaste åren åtnjutit anslag av lotterimedel för sin verksamhet, under år 1946 15 000 kronor. Detta anslag har utnyttjats för anordnande av körledarkurser och rikssångfester, för förlagsverksamhet samt som bidrag till utgivande av tidskriften *Vår Sång*. Utredningen finner det önskvärt, att en viss utvidgning av verksamheten kunde komma till stånd. Förbundet borde sålunda få möjlighet att anställa en konsulent med uppgift bl. a. att leda lokala kurser, där främst röstvårdsfrågorna beaktades. Förbundet borde också sättas i tillfälle att lämna stöd åt sådana länsförbund och lokala körer, som visa intresse för en mera studieinriktad utformning av arbetet. Utredningen föreslår därför, att i stället för nuvarande anslag av lotterimedel ett årligt anslag av statsmedel på 30 000 kronor måtte utgå till Sveriges Körförbund.

Till sist må framhållas som önskvärt, att skolöverstyrelsens folkbildningsrotel för omhändertagandet av ovan föreslagna tillsynsuppdrag på musikens område förstärkes med en halvtidstjänstgörande konsulent. Framdeles kan måhända också för folkbildningsarbetet på teaterns och den bildande konstens område behov av dylika konsulenter komma att inställa sig.

11. Sammanfattning av utredningens förslag.

Utredningen hemställer:

a) att folkliga musikskolor, avsedda för utbildning av lärare inom det folkliga musikbildningsarbetet, må till ett antal av förslagsvis tre kunna upprättas och erhålla bidrag enligt de bestämmelser, som föreslås i särskild bilaga (bil. 1);

- b) att Samverkande Bildningsförbunden må erhålla bidrag till anordnande av centrala kurser för utbildning av lärare inom det folkliga bildningsarbetet på musikens, teaterns och den bildande konstens område (s. 152—153);
- c) att konsertmässiga musikensembler må kunna erhålla anslag för turnéverksamhet, särskilt i glesbygder, enligt grunder, som 1947 års musikutredning kan komma att föreslå (s. 115);
- d) att museerna för vidgad utställnings- och demonstrationsverksamhet må erhålla anslag enligt grunder, som den i 1948 års statsverksproposition bebadade konstutredningen kan komma att föreslå (s. 117);
- e) att såväl erkänd bildnings- eller studieorganisation som sammanslutning av främjandetyp tills vidare må för konsert-, teater- eller utställningsverksamhet i glesbygder kunna erhålla bidrag ur anslaget till bildningspropaganda på landsbygden (s. 115—117);
- f) att de allmänna biblioteken sättas i stånd att bedriva ökad utlåning av sådan studiemateriel som notlitteratur och grammofonskivor, teaterpjäser och konstreproduktioner samt att inreda rum för avlyssnande av grammofoninspelningar, allt genom anslag enligt grunder, som bibliotekssakkunniga kunna komma att föreslå (s. 125 samt 129—130);
- g) att Samverkande Bildningsförbunden eller annan organisation må kunna erhålla bidrag för instrumentförmedlings- och musikförlagsverksamhet ur anslaget för nya bildningsformer (s. 154 och 125—126);
- h) att organisation, som önskar ta initiativ till ett berikande av den för folkbildningsarbetet lämpade musikrepertoaren, må härför kunna erhålla bidrag ur samma anslag (s. 126—127);
- i) att behovet av lokaler för studiegrupper på musikens område uppmärksammas vid varje uppförande eller ombyggnad av samlings- och skollokaler (s. 119—120);
- j) att musikcirklar må kunna erhålla bidrag till inköp av instrument med högst 50 % av instrumentens inköpspris och högst 200 kronor per år (s. 121—124);
- k) att notmateriel, teaterpjäser och utensilier för utövande av teckning, skulptur och målning må vid studiecirkelarbeta jämföras med »studieplaner och grundböcker», så att statsbidrag jämväl kan beräknas på kostnaderna för nämnda hjälpmedel (s. 124—125);
- l) att en sådan definition fastställs av studiecirkelbegreppet på det estetiska området, att övningsarbete i musik, teater eller bildande konst må jämte studier i vedertagen mening kunna ingå i cirkelns arbetsprogram (s. 139—145);
- m) att det övningsarbete, som en dylik cirkel bedriver, skall vara ensemblemässigt men att, då det gäller musikcirklar, däri också må kunna inräknas sådan undervisning av mindre deltagargrupper eller enskilda cirkelmedlemmar, som innebär förberedelse till arbete i ensemble (s. 135—138);
- n) att studiecirkel skall arbeta under ledning av lärare, icke blott studieledare (s. 105—106);

o) att den nedre åldersgränsen för medlemskap i ungdomscirklar icke måtte tillämpas, då det gäller musikcirklar (s. 138—139);

p) att under vissa förutsättningar resekostnadsersättning må kunna utgå till lärare i musikcirklar (s. 131—134);

q) att Folkbildningsförbundet, då det gemensamt med en folkhögskola anställer en musikkonsulent med musikhistorisk utbildning, må kunna få den på detsamma belöpande andelen, dock högst hälften, av konsulentens avlöning helt ersatt av statsmedel (s. 148—150);

r) att ett rese- och administrationsanslag ställes till dylika musikkonsulenters förfogande (s. 150);

s) att i övrigt folkbildningsförbund och studieförbund må för kurs- och konsulentverksamhet i musik, teater och bildande konst kunna tillgodogöra sig statsbidrag i samma ordning, som gäller för av nämnda förbund bedrivna motsvarande verksamhet på det allmänna bildningsarbetets område (s. 147);

t) att Sveriges Körförbund tillerkännes anslag av statsmedel (s. 156); samt

u) att till skolöverstyrelsens folkbildningsrotel knytes en halvtidstjänstgörande konsulent för folkbildningsarbetet på musikens område (s. 156).

KAP. 8.

Kostnadsberäkningar.

Genomförandet av utredningens i det föregående framlagda förslag kommer att beröra storleken av ett antal under åttonde huvudtiteln utgående anslagsposter, nämligen de som avse Det fria och frivilliga folkbildningsarbetet, Folkhögskolor och Skolöverstyrelsen: Avlöningar. Därtill önskar utredningen här ge uttryck åt sin uppfattning, att anslaget till Folkliga Musikskolan i Arvika bör — intill dess skolans ställning hunnit bli definitivt reglerad i enlighet med i bilaga 1 framlagda förslag — utgå med förhöjt belopp. Utredningen behandlar i det följande varje anslagspost för sig och de olika punkterna inom den förstnämnda anslagsposten i den ordning, vari dessa förekomma i Kungl. Maj:ts skrivelse till statskontoret den 30 juni 1947.

A. DET FRIA OCH FRIVILLIGA FOLKBILDNING SAR BETET.**1. Understöd för anordnande av folkbildningskurser m. m.: Bidrag till Folkbildningsförbundet för konsulentverksamhet.**

Enligt utredningens förslag skola tills vidare sex musikkonsulentbefattningar av halvtidskaraktär kunna inrättas, varvid konsumenten förutsättes jämväl skola komma att halvtidssysselsättas som timlärare vid en folkhögskola. Utredningen har vidare föreslagit, att med musikkonsulentbefattningen skall vara förenat ett arvode av 5 000 kronor samt ett rese- och administrationsanslag av 2 000 kronor per år. Som huvudman för konsulenterna avses Folkbildningsförbundet skola inträda, men förbundet bör härför er-hålla ersättning av statsmedel under här behandlade anslagspost. Anslagsposten, som f. n. utgår med 30 000 kronor, bör sålunda höjas med $(6 \times 5\,000 + 6 \times 2\,000 =)$ 42 000 kronor.

2. Understöd åt studiecirkelverksamhet.

Utredningens förslag är av sådan innebörd, att denna anslagspunkt bör uppdelas i tre poster, som kunna benämnas Bidrag till lärararvoden m. m., Resekostnadsersättning åt musikcirkellärare och Bidrag åt musikcirkel för instrumentköp, av vilka poster den första ensam motsvarar den nu utgående anslagsposten.

a) Bidrag till lärararvoden m. m.

Vilket ökat medelsbehov, som kommer att föreligga, om statsmakterna bifalla utredningens förslag att musik-, teater- och konstcirkel skola kunna

erhålla statsbidrag i samma ordning som de egentliga studiecirkelarna, låter sig svårigen bedömas. Redan under budgetåret 1947/48 utgår i betydande omfattning statsbidrag till dessa cirklar. Utredningen har nu föreslagit, å ena sidan att cirklar i fråga skola erhålla statsbidrag endast om de uppfylla vissa som kvalitetsgaranti avsedda bestämmelser, å andra sidan dels att åldersgränsen nedåt skall upphävas för musikcirkelarna, dels att musikcirkelarna skola få rätt att som studietimmar redovisa även den arbetstid, då åt smågrupper — stundom också åt individuella cirkeldeltagare — sådan undervisning meddelas, som är avsedd som förberedelse till samspel eller samsång. Medan den första av dessa faktorer — kvalitetsgarantien — kan väntas medföra någon nedgång i antalet statsbidragsberättigade cirklar, måste de senare antagas komma att för musikcirkelarnas del medföra en betydande ökning av såväl antalet cirklar som det antal arbetstimmar, för vilka statsbidrag till lärararvode utgår. Härtill kommer, att allt flera sådana musik-, teater- och konstgrupper, som icke äro anslutna till något studieförbund, sannolikt komma att i fortsättningen observera den rätt till statsbidrag, som följer med att grupperna forma sitt arbetsätt efter bestämmelserna för studiecirklar. Även detta förhållande kan komma att bidraga till att anspråken ökas på de medel, som äro anslagna till understöd åt studiecirkelverksamheten.

Utredningen finner det nödvändigt att räkna med att 1 000 nya cirklar, samtliga ungdomscirklar, komma att bli bidragsberättigade som en följd av åldersgränsens borttagande. I regel torde dessa grupper, som främst äro undervisningsgrupper, endast komma att ha fem deltagare, och de kunna antagas komma att sammanträda en timme i veckan under 30 veckor per år. Lärararvodet kan förutsättas sällan understiga 6 kronor per timme, och kostnaden för grundböcker m. m. torde icke nämnvärt understiga 10 kronor per år. Statsbidrag skulle då för dessa cirklar komma att utgå med $(1\,000 \times 30 \times 6 \times 0,75 =)$ 135 000 kronor till lärararvode och $(1\,000 \times 5 \times 10 \times 0,5 =)$ 25 000 kronor till grundböcker m. m., sammanlagt 160 000 kronor.

Den ökning av antalet bidragsberättigade arbetstimmar, som bleve följden av att smågruppers och individuella cirkeldeltagares musiklektioner i vissa fall finge betraktas som studiecirkelarbete, kan ävenledes antagas bliva betydande. Man torde böra utgå ifrån att ett stort antal instrumentala ensembler, förslagsvis 1 000, komma att öka antalet statsbidragsberättigade arbetstimmar med 30, för vilka ett lärararvode av 6 kronor i timmen utgår. Om hälften av dessa cirklar antagas vara ungdomscirklar, skulle härav följa, att en anslagsökning av $(500 \times 30 \times 6 \times 0,75 + 500 \times 30 \times 6 \times 0,5 =)$ 112 500 kronor bleve nödvändig. Detta belopp bör kunna avrundas till 115 000 kronor.

De ändringar av antalet bidragsberättigade musik-, teater- och konstcirklar, som bleve följden av å ena sidan skärpningarna av kvalitetskraven, å andra sidan den alltmera spridda kännedomen om bidragsmöjligheterna, torde kunna rymmas inom ramen av de variationsgränser, som normalt anses kunna tole-

reras i fråga om ett förslagsanslag. Den behövliga höjningen av denna anslagspost torde därmed kunna anges till $(160\ 000 + 115\ 000 =)$ 275 000 kronor.

b) Resekostnadsersättning åt musikeirkellärare.

Vid bedömande av medelsbehovet för resekostnadsersättning åt musikeirkellärare torde man kunna utgå från att kostnaderna för varje särskild resa bli ganska låga, då det förutsättes, att närmast boende lämpliga lärare anlitas och att de ambulerande lärarnas turnéer bli väl planlagda. I allmänhet torde kostnaderna icke behöva överstiga 5 kronor per resa. Om en lärare genomsnittligt anlitas 20 gånger per arbetsår, blir sålunda hans sammanlagda resekostnad 100 kronor per år och cirkel. Det synes rimligt att antaga, att 300 musikeirkelar komma att anses berättigade att erhålla resekostnadsersättning för sina lärare. Därmed skulle för ändamålet behöva ställas till förfogande ett anslag av $(5 \times 20 \times 300 =)$ 30 000 kronor. Anslaget bör i likhet med det nu utgående anslaget till resekostnadsersättning åt föreläsare ha karaktären av förslagsanslag.

c) Bidrag åt musikeirkelar för instrumentinköp.

Utredningen har föreslagit, att en musikeirkel skall kunna erhålla bidrag till instrumentinköp med högst 200 kronor per år. Då krav komma att ställas på att cirkeln skall av egna medel eller av anslag från annat håll i betydande omfattning bidraga till kostnaderna för ifrågavarande inköp, beräknar utredningen att antalet cirkelar, som komma att ansöka om dylikt bidrag, icke blir särskilt stort, i varje fall icke under det första år, då bidragsmöjlighet föreligger. Utredningen anser det sannolikt, att 50 cirkelar komma att ansöka om och anses berättigade att erhålla maximibeloppet och att lika många cirkelar komma att ansöka om ett lägre belopp, genomsnittligt 100 kronor. Medelsbehovet för bidrag till instrumentinköp synes sålunda kunna anges till $(50 \times 200 + 50 \times 100 =)$ 15 000 kronor. Anslaget bör vara betecknat som förslagsanslag.

3. Anslag till utbildning av studieledare för folkbildningsarbetet m. m.

Av de under denna anslagspunkt upptagna anslagsposterna beröres Stöd åt nya bildningsformer inom det folkliga bildningsarbetet, Bidrag till bildningspropaganda på landsbygden och Bidrag till utgivande av tidskrifter av utredningens förslag, varjämte två nya anslagsposter, förslagsvis benämnda Bidrag till Samverkande Bildningsförbunden för anordnande av vissa utbildningskurser och Bidrag till Sveriges Körförbund, synas böra upptagas.

a) Stöd åt nya bildningsformer inom det folkliga bildningsarbetet.

Utredningen har föreslagit, att från denna anslagspost bidrag skola kunna utgå till musikkörsverksamhet, instrumentutprovning och vissa andra verk-

samhetsformer av experimentkaraktär på det estetiska bildningsarbetets område. Då medelsbehovet för detta ändamål är beroende av omfattningen av de initiativ, som kunna komma att tagas, låter sig icke göra att annat än uppskattningsvis ange det erforderliga beloppet. Utredningen anser dock, att på musikens, teaterns och den bildande konstens områden, där bildningsarbetet ännu icke i alla avseenden funnit fastare former, utrymme bör finnas för förhållandevis omfattande nya initiativ. Till stöd för nya bildningsformer på dessa områden bör sålunda stå till förfogande ett anslagsbelopp, som är lika stort, som det för motsvarande initiativ inom det allmänna bildningsarbetet nu utgående anslaget. Anslagsposten synes sålunda böra fördubblas, d. v. s. höjas från nuvarande 10 000 kronor till 20 000 kronor.

b) Bidrag till bildningspropaganda på landsbygden.

Utredningen har föreslagit, att ur detta anslag bidrag skola kunna utgå till en vidgad konsert-, teater- och konstutställningsverksamhet på landsbygden. Då en av anledningarna till att bildningsorganisationerna hittills i så hög grad eftersatt denna speciella form av folkbildningsarbetet är, att dylik verksamhet i ekonomiskt avseende är högst betungande, kunde det vara motiverat att föreslå, att synnerligen betydande belopp nu ställdes till förfogande för detta ändamål. Emellertid är musikverksamheten f. n. föremål för särskild utredning och detsamma torde inom kort bli fallet med konstverksamheten. Utredningen vill därför icke föreslå större anslag, än att vissa erfarenheter av värde för ett bedömande av utvecklingsmöjligheterna på detta område kunna vinnas. Det synes dock nödvändigt — då det här rör sig om tre olika verksamhetsområden, där arbetet är förenat med stora kostnader — att flerdubbla det nu utgående anslaget, 15 000 kronor. Utredningen förordar därför, att anslaget i fortsättningen upptages med 100 000 kronor. Utredningen hemställer vidare, att bidrag ur denna anslagspost må kunna utgå även till annan organisation än erkänt studieförbund.

e) Bidrag till utgivande av tidskrifter.

Denna anslagspost utgår f. n. med 9 000 kronor, avseende 4 500 kronor till vardera av tidskrifterna Folklig Kultur och Studiekamraten. Utredningen har nu föreslagit, att samma belopp skall ställas till Samverkande Bildningsförbundens förfogande för utgivande av tidskrifter för folkbildningsarbetet inom musikens och teaterns område. Därav följer att ifrågavarande anslagspost bör höjas med ($2 \times 4\,500 =$) 9 000 kronor.

d) Bidrag till Samverkande Bildningsförbunden för anordnande av vissa utbildningskurser.

Utredningen har föreslagit, att bidrag skola kunna utgå till Samverkande Bildningsförbunden för anordnande av högst sex utbildningskurser per år i musik, teater och bildande konst, vilka bidrag skulle avse arvoden samt rese- och uppehälleskostnader för lärarna vid dessa kurser. Då förslaget innebär,

att anslaget för varje kurs maximerades till 2 000 kronor, bör för sagda ändamål anvisas ($6 \times 2\,000 =$) 12 000 kronor att upptagas såsom en ny anslagspost.

4. Bidrag till studieförbund för organisations- och administrationskostnader.

Utredningen har ansett, att bildningsarbetet på de estetiska områdena i stor utsträckning kan och bör uppfattas som en för olika bildningsorganisationer gemensam angelägenhet, och har fördenskull föreslagit, att särskilda anslag för vissa grenar av detta arbete böra kunna utgå till Samverkande Bildningsförbunden, i fråga om musikverksamheten också till Folkbildningsförbundet. Detta bör dock icke få till följd, att de olika studieförbunden nedlägga eller ens inskränka sin motsvarande verksamhet. Om en intensifiering av det estetiska bildningsarbetet verkligen åsyftas, synes det snarare önskvärt, att också studieförbunden på vissa punkter utöka sin verksamhet av denna art. Det kan erinras om att utredningens förslag om tillsättande av musikkonsulenter till att börja med endast avser sex folkbildningsförbunds verksamhetsområden och att bidrag till inrättandet av konsulentbefattningar på teaterns och den bildande konstens områden icke alls påyrkats. Det bör då anses värt uppmuntran, om de olika studieförbunden söka att i viss mån fylla dessa luckor genom att tillsätta egna konsulenter med mera begränsade uppgifter liksom också att — exempelvis på teaterns område — i ökad utsträckning anordna utbildningskurser av mera lokal prägel. Det kan också erinras om att de av utredningen föreslagna särskilda stödbestämmelserna för musikcirkulerna komma att medföra ökat administrationsarbete också för studieförbunden.

Då kostnaderna för de verksamhetsformer, som här angivits, samtliga äro att hänföra till sådana administrations- och organisationskostnader, som av studieförbunden få läggas till grund vid ansökan om statsbidrag för nämnda ändamål, finner utredningen det motiverat att hemställa, att det som bidrag till studieförbund för organisations- och administrationskostnader betecknade anslaget uppräknas något utöver vad som på andra grunder kan befinnas motiverat. Denna uppräkning synes böra leda till att anslagsposten, f. n. 500 000 kronor, höjes med 30 000 kronor.

5. Bidrag till Sveriges Körförbund.

Det av utredningen föreslagna bidraget till Sveriges Körförbund synes böra avse kostnader av ungefär samma art som dem, vilka studieförbunden få lägga till grund för sina ansökningar om bidrag till organisations- och administrationskostnader. Förbundet bör sålunda få möjlighet att av statsmedel delvis täcka sina kostnader för vid central expedition anställd personal, riks-konsulenter och distriktsinstruktörer, studiekursverksamhet, utgivande av studiemateriel och tidskrift m. m. Emellertid är det på det verksamhetsom-

råde, varåt förbundet ägnar sig, svårt att avgränsa den egentliga studieverksamheten från övrig verksamhet. Det synes därför icke motiverat att på samma sätt som för studieförbunden knyta bidragets storlek till storleken av de utgifter, som förbundet kan styrka sig ha haft för studieändamål. Utredningen har i stället funnit, att bidraget bör bestämmas så, att förbundet blir i stånd dels att fullfölja sin hittillsvarande verksamhet i nuvarande omfattning, dels att ta upp nya arbetsformer. Närmast synes det angeläget att möjliggöra för förbundet att anställa åtminstone en konsulent och att intensifiera kursverksamheten. För att detta syfte skall uppnås bör bidraget sålunda icke blott ersätta det f. n. utgående anslaget av lotterimedel — vilket under senare år varierat mellan 10 000 och 20 000 kronor — utan även innebära ett tillskott till förbundets ekonomiska resurser med cirka 15 000 kronor per år. Utredningen har därför ansett sig böra föreslå, att anslaget utgår med 30 000 kronor per år. Med anslaget bör följa, att förbundet ställes under skolöverstyrelsens tillsyn, och det bör vara tillsynsmyndigheten angeläget att söka främja en allt starkare studieinriktning av förbundets verksamhet.

B. FOLKHÖGSKOLOR.

Anställandet vid sex folkhögskolor av sådana halvtidssysselsatta timlärare, vilkas övriga tjänstgöring skulle utgöras av musikkonsulentverksamhet inom det fria och frivilliga folkbildningsarbetet, torde komma att medföra att åtminstone några av dessa skolor, uppskattningsvis hälften, finna sig föranlättna att ansöka om ytterligare ett anslag för parallellundervisning. Då varje sådant anslag för folkhögskola med vinter- och sommarkurs uppgår till $(1\,500 + 1\,000 =)$ 2 500 kronor jämte ungefär 40 % tillägg härå, bör detta förhållande medföra en uppräknig av anslagsposten Folkhögskolor: Understöd med $(3 \times 2\,500 \times 1,4 =)$ 10 500 kronor eller — då här är fråga om ett förslagsanslag — med 10 000 kronor.

C. FOLKLIGA MUSIKSKOLAN I ARVIKA.

Utredningen har föreslagit (bil. 1), att en särskild skoltyp, benämnd Statsunderstödd folklig musikskola, skall inrättas, till vilken Folkliga Musikskolan i Arvika skall beredas tillfälle att ansluta sin verksamhet. Om så sker, kan det till skolan nu utgående särskilda statsbidraget bortfalla. Emellertid anser sig utredningen böra räkna med att en dylik definitiv reglering av skolans ställning icke omedelbart kan åvägabringas. Det framstår därför som nödvändigt, att den särskilda anslagsposten för skolan bibehålles under åtminstone något år framåt och därtill att den höjes avsevärt.

1. Understöd.

Som understöd till Folkliga Musikskolan i Arvika utgår för verksamhetsåret 1947/48 dels ett fast anslag å 15 000 kronor, dels ett anslag av lotterimedel å 7 500 kronor. För verksamhetsåret 1948/49 har utöver det fasta an-

slaget beviljats ett extra anslag av statsmedel å 10 000 kronor. Utredningen hänvisar i fråga om skolans medelsbehov dels till skolans bokslut för arbetsåret 1946/47 (återgivet på s. 51), dels till den uppskattning av skolans framtida driftskostnader, som skolans styrelse verkställt och som framlägges i bil. 1 (s. 168). Härvid önskar utredningen framhålla, å ena sidan att vissa utgiftsposter under arbetsåret 1946/47 synbarligen pressats ner vida hårdare än som kan anses rimligt, å andra sidan att utgiftskalkylen i bil. 1 avser en skola, som byggts ut till ungefär dubbelt så stor kapacitet som den nuvarande. Utredningen finner därför skäligt hemställa, att det som understöd till Folkliga Musikskolan betecknade anslaget tills vidare måtte utgå med 60 000 kronor per år.

2. Stipendier.

Till stipendier åt elever vid Folkliga Musikskolan i Arvika utgår f. n. ett årligt anslag å 3 600 kronor. Det vore enligt utredningens uppfattning rimligt, att dessa elever kunde erhålla stipendium efter ungefär samma grunder som folkhögskolornas elever. För folkhögskolornas vidkommande synes man kunna räkna med att ungefär 75 % av eleverna äro berättigade till stipendium med i medeltal 60 kronor per månad. För att till 40 elever vid en vinterkurs om 5 månader kunna utdela stipendium efter dessa grunder skulle skolan behöva disponera över ett belopp av $(40 \times 0,75 \times 60 \times 5 =)$ 9 000 kronor. Utredningen hemställer därför, att anslaget till stipendier åt eleverna vid Folkliga Musikskolan tills vidare upptages med detta belopp.

Sammanlagt bör alltså anslaget till Folkliga Musikskolan i Arvika höjas med $(60\,000 - 15\,000 - 7\,500 + 9\,000 - 3\,600 =)$ 42 900 kronor i jämförelse med under budgetåret 1947/48 utgående belopp.

D. SKOLÖVERSTYRELSEN: AVLÖNINGAR.

Det utvidgade statliga stöd till bildningsarbetet på musikens, teaterns och den bildande konstens område, vartill utredningen framlagt förslag, synes göra det motiverat, att skolöverstyrelsen beredes möjlighet att för befattningstagandet med hithörande frågor anställa en halvtidstjänstgörande konsulent. Denne skulle vara knuten till folkbildningsroteln och ha att handlägga ärenden rörande statsbidrag till musikcirkelns lärararvode och instrumentköp, resekostnadsersättning för musikcirkellärare, musikkonsulenters anställande och tjänstgöring, nya bildningsformer inom det musikaliska folkbildningsarbetet samt sådan bildningspropaganda på landsbygden, som avser musiken. Därtill skulle han biträda skolöverstyrelsen vid utövandet av tillsynsuppdrag i fråga om sådana organisationer och institutioner, som erhålla statsbidrag för musikaliskt folkbildningsarbete. Anslaget till konsulentens avlöning torde böra upptagas med 6 000 kronor per år.

E. SAMMANFATTNING.

Storleken av de av utredningen nu föreslagna ökningarna av anslagen till folkbildningsändamål framgår av följande sammanställning.

Anslaget's beteckning	Anslag 1947/48	Utredningens förslag	Ökning
Understöd för anordnande av folkbildningskurser m. m.: Bidrag till Folkbildningsförbundet för konsulentverksamhet.....	30 000	72 000	42 000
Understöd åt studiecirkelverksamhet:			
a) Bidrag till lärararvoden m. m.	1 200 000	1 475 000	275 000
b) Resekostnadsersättning åt musikcirkellärare..	—	30 000	30 000
c) Bidrag åt musikcirkelklar för instrumentköp..	—	15 000	15 000
Anslag till utbildning av studieledare för folk- bildningsarbetet m. m.:			
a) Stöd åt nya bildningsformer inom det folk- liga bildningsarbetet	10 000	20 000	10 000
b) Bidrag till bildningspropaganda på landsbyg- den.....	15 000	100 000	85 000
c) Bidrag till utgivande av tidskrifter	9 000	18 000	9 000
d) Bidrag till Samverkande Bildningsförbunden för anordnande av vissa utbildningskurser..	—	12 000	12 000
Bidrag till studieförbund för organisations- och administrationskostnader	500 000	530 000	30 000
Bidrag till Sveriges Körförbund	—	30 000	30 000
Folkhögskolor: Understöd m. m.	3 065 000	3 075 000	10 000
Folkliga Musikkolan i Arvika:			
a) Understöd	15 000	60 000	45 000
b) Stipendier	3 600	9 000	5 400
Summa kronor	4 847 600	5 446 000	598 400

Anm. I sammanfattningen har hänsyn icke tagits till de under budgetåret 1947/48 till Sveriges Körförbund och Folkliga Musikkolan i Arvika utgående anslagen av lotterimedel.

Härtill kommer en ökning av anslagsposten Skolöverstyrelsen: Avlöningar med 6 000 kronor, varför ett genomförande av utredningens nu framlagda förslag skulle medföra en sammanlagd kostnadsökning för statsverket av (598 400 + 6 000 =) 604 400 kronor.

Folkliga Musikskolans i Arvika framtida ställning med hänsyn till utredningens förslag om statligt stöd åt vissa institutioner för utbildande av lärare inom det musikaliska folkbildningsarbetet.

1. Inledning.

I kapitel 7 av föreliggande betänkande har utredningen rekommenderat, att ett antal, förslagsvis tre, institutioner för utbildande av lärare inom det musikaliska folkbildningsarbetet skola erhålla statligt stöd i sådan omfattning, att deras möjlighet att upprätthålla en kontinuerlig verksamhet tryggas. Bland de statsunderstödda folkliga musikskolor, som därmed avses komma till stånd, kan enligt utredningens mening en eller annan redan befintlig välkvalificerad musikskola ingå, och utredningen har antytt, att Folkliga Musikskolan i Arvika härvid bör ligga närmast till. Genom att framlägga förslag om statsbidrag till folkliga musikskolor av viss typ menar sig utredningen, i vars uppdrag det även ingår att uppmärksamma den verksamhet, som Folkliga Musikskolan i Arvika bedriver, sålunda ha pekat på en linje, efter vilken denna skolas framtida ställning kan regleras.

I fortsättningen kommer utredningen dels att diskutera den tänkbara utformningen av verksamheten vid en statsunderstödd folklig musikskola, dels att redogöra för det arbete, som hittills utförts vid Folkliga Musikskolan i Arvika. Där-efter kommer att undersökas, i vilken utsträckning förutsättningar kunna anses föreligga för ombildning av arvikaskolan till statsunderstödd folklig musikskola. Förslag till stadga och övriga bestämmelser för den nya skoltypen ha ävenledes utarbetats men i besparingssyfte icke befordrats till trycket.

2. Statsunderstödda folkliga musikskolor.

a) Huvudmannaskap.

Att en institution för utbildning av musklärare ägdes och dreves av staten, skulle icke innebära någon orimlighet. Emellertid skulle det strida mot de grundlinjer, som utredningen följt, om den i fråga om en kategori av skolor, avsedd att tjäna det fria och frivilliga folkbildningsarbetet, skulle föreslå en sådan lösning av frågan om huvudmannaskapet. En statsägd institution, vari de organisationer, som ha folkbildningsarbete som huvuduppgift, icke ägde något direkt inflytande, skulle nämligen svårigen uppfattas som ett led i den fria bildningsverksamheten. Det har därför framstått som önskvärt att som huvudman för en statsunderstödd folklig musikskola kunna räkna med antingen en frivillig ekonomisk organisation, lämpligen en stiftelse, eller också ett landsting eller flera sådana i samverkan. Beträffande landstingen kan visserligen sägas, att icke heller de äro att betrakta som representanter för folkbildningsarbetet. Landstingen pläga dock vid handhavandet av folkbildningsangelägenheter vinnlägga sig om att bereda ett betydande inflytande åt folkbildningsorganisationerna, och landstingens ekonomiska beslutanderätt brukar icke av dessa kännas som ett förmynderskap eller ett uppifrån pålagt tvång. Erfarenheten

har också givit vid handen, att det överförande till landstingen av stiftelseägda folkhögskolor, som på många håll ägt rum, icke medfört, att dessa skolor därigenom kommit att i ringare mån framstå som institutioner i det fria bildningslivet tjänst.

Huvudmannaskap för en institution innebär förpliktelse att ekonomiskt möjliggöra institutionens verksamhet och att helt eller delvis utse den styrelse, som skall omhänderha de löpande angelägenheterna. De ekonomiska förpliktelserna innesluta dels utgifterna för uppförandet av nödiga byggnader, dels de årliga kostnaderna för underhåll, löner o. d. För en musikskola av internat-typ måste dessa kostnader med nödvändighet beräknas bli högst avsevärda. Bland byggnaderna måste ingå sådana för undervisnings- och övningsändamål, samlings-salar, matsal och ekonomiutrymmen, elevbostäder, bostäder för vaktmästare, sannolikt också för lärare, vidare gymnastiksal, dagrum, bibliotek m. m. Uppförandet av dessa byggnader innebär en betydande kapitalinvestering, och kostnaderna för fortsatt underhåll av ett så omfattande byggnadsbestånd bli likaledes höga. Då vid en musikskola undervisningsavdelningarna måste bli små, bidra även lärarlönerna till en kraftig uppressning av driftskostnaderna. Huvudmannen måste sålunda disponera över eller kunna anskaffa avsevärda belopp för såväl investering som drift.

En sammanslutning av musikfrämjandetyper, som är beroende av bidrag från olika håll, kan svårigen tänkas uppdriva mer än en ringa del av detta kapital. Att av denna orsak utestänga en stiftelse från möjligheten att stå som huvudman för en statsunderstödd folklig musikskola finner utredningen dock icke vara motiverat. Den omständigheten, att allt flera folkhögskolor måst överföras från stiftelse till landsting, gör det emellertid troligt, att man också i fråga om folkliga musikskolor i första rummet måste räkna med ett av landsting ombesörjt huvudmannaskap. Härvid inställer sig dock en svårighet såtillvida, att en musikskola torde få mottaga elever från en stor del av landet och att stundom sålunda endast en mindre del av eleverna äro hemmahörande inom det landstingsområde, vari skolan är belägen. Under sådana omständigheter måste man räkna med att ett landsting, som gärna skulle se att en statsunderstödd folklig musikskola komme till stånd inom dess område, kan vara ohågat att ensamt bära alla de på huvudmannen fallande kostnaderna. Möjligen skulle denna svårighet kunna frånkommas på så sätt, att ett flertal landsting beslutade om gemensamt huvudmannaskap med därmed följande ekonomiska åtaganden. En dylik samverkan mellan flera landsting förekommer redan på andra områden, ehuru i begränsad omfattning, och torde i fråga om folkliga musikskolor vara genomförbar. — I jämförelse med byggnadskostnaderna torde driftskostnaderna för en folklig musikskola icke behöva bli av den storleksordning, att de på ett avgörande sätt skulle påverka en stiftelses eller ett landstings villighet att inträda som huvudman. Det må dock nämnas, att styrelsen för Folkliga Musikskolan i Arvika uppgjort en kalkyl för skolans årliga utgifter, sedan den utbyggt till att kunna mottaga c:a 80 elever. Kalkylen slutar på ett belopp av 209 724 kronor. Häri ingå lärarlöner med 80 780 kronor och kostnaderna för underhåll (2 % av anläggningsvärdet), uppvärmning och belysning av fastigheten med 90 000 kronor. På inkomstsidan upptagas i kalkylen hyror för elevrum med 20 800 kronor.

Utredningen finner alltså, att som huvudman för en statsunderstödd folklig musikskola bör kunna stå antingen en frivillig ekonomisk organisation, lämpligen en stiftelse, eller också ett, eventuellt flera, landsting.

b) Styrelse och tillsyn.

Med hänsyn till att erfarenheterna av musikskoleverksamhet av den typ, varom här är fråga, äro högst begränsade, synes det lämpligt att i styrelsen representeras såväl administrativ erfarenhet som musikalisk och musikpeda-

gogisk expertis. Med hänsyn härtill och därjämte till att skolan avses bliva statsunderstödd, bör en ledamot, förslagsvis ordföranden, utses av Kungl. Maj:t, och en av Musikaliska Akademien. För vinnande av anknytning till de på folkbildningsarbetets område verksamma organisationerna bör tillfälle beredas åt Samverkande Bildningsförbunden och bildningsförbundet inom det län (landskap), i vilket skolan är belägen, att vartdera utse en ledamot jämte suppleant. Övriga ledamöter jämte suppleanter böra utses av huvudmannen. Skolans rektor bör vara självskriven ledamot av styrelsen och tjänstgöra som dess sekreterare.

Skolorna böra stå under skolöverstyrelsens tillsyn.

c) Undervisningen.

Då elevmaterialet vid en folklig musikskola kan beräknas i stor utsträckning komma att uppvisa samma struktur som vid en folkhögskola, synes det naturligt att på den förra skoltypen överföra den uppläggning av kursverksamheten, som kännetecknar den senare. Uppläggningsen bör dock såtillvida kunna göras enhetligare, att särskild undervisning för kvinnliga elever icke meddelas. De fristående sommarkurserna bortfalla därmed.

Utredningen föreslår, att vid statsunderstödda folkliga musikskolor hålles dels en vinterkurs om 24 veckor, dels, där så befinner lämpligt, tilläggskurser om 4, 8 eller 12 veckor. Stadgandena härom böra kunna utformas i nära anslutning till motsvarande bestämmelser för statsunderstödda folkhögskolor. Det bör förutsättas, att skolan under de tider av året, då lagstadgad undervisning icke äger rum, upplåtes för kortare kurser av folkbildningskaraktär, främst sådana som av studie- eller bildningsförbund eller dessas samorganisationer anordnas till främjande av musikodlingen i landet.

Eleverna böra tillåtas bevista två vinterkurser vid skolan och därunder erhålla stipendier. Att av denna anledning föreslå en uppdelning av eleverna på två årskurser synes dock icke påkallat. Den uppdelning av eleverna i arbetsgrupper, som betingas av deras olika förkunskaper och av undervisningens art, torde icke rationellt kunna åstadkommas genom en gränsdragning mellan nytillkomna och förutvarande elever. I stället bör genom parallellanslag skolan beredas möjlighet att företa en uppdelning av eleverna i smärre arbetslag, som sammansättas utan hänsyn till om eleven tidigare genomgått en kurs vid skolan eller icke.

Undervisningen synes böra omfatta såväl musik som allmänbildande ämnen. Åt de senare synes minst sex veckotimmar böra anslås. Därtill bör elementär undervisning i modersmålets muntliga och skriftliga behandling delges de elever, som enligt lärarrådets uppfattning äro i behov härav. Musikundervisningen bör åsyfta att öka elevernas färdighet i utövande av instrumental och vokal musik men också att bibringa dem insikt i musikens teori och historia. Uppmärksamhet bör därtill ägnas åt att utveckla elevernas förutsättningar för musikpedagogisk verksamhet i de former, som äro gängse i det musikiska folkbildningsarbetet. Det antal undervisningstimmar, som skall ägnas åt musikens olika grenar, synes böra fastställas i skolans undervisningsplan. Härvid bör dock iakttagas, att det sammanlagda antal veckotimmar, varunder elev erhåller undervisning, icke understiger 30.

Undervisningsplanen bör utarbetas av skolans styrelse efter samråd med lärarrådet. Den för varje kurs gällande arbetsordningen bör däremot uppgöras av skolans rektor efter lärarrådets hörande.

d) Lärarna.

Vid skolan böra rektor och ett antal ämneslärare vara fast anställda, varjämte extra ordinarie ämneslärare, timplärare och vikarierande lärare böra kunna för-

ordnas av styrelsen på viss tid. Det synes motiverat, att lärarnas anställningsförhållanden, avlönings- och pensionsförmåner samt tjänstgöringsskyldighet i allt väsentligt utformas efter likartade grunder som vid de statsunderstödda folkhögskolorna.

Som villkor för behörighet att inneha rektorsbefattning synes böra uppställas avlagd akademisk examen, omfattande bl. a. ämnet musikhistoria, samt styrkt erfarenhet av folkbildningsarbete. Önskvärt vore, att rektorn vid en musikskola därtill hade avlagt någon examen vid musikhögskola och sålunda ägde kompetens att undervisa i något av de musikämnen, som inginge i skolans undervisningsplan. Det synes dock obilligt att begära dubbel utbildning av innehavaren av rektoratet vid en musikskola, då hans löneställning förutsättes skola vara densamma som en folkhögskolorektors och motsvarande krav icke ställas på den senare. Å andra sidan bör icke utan synnerligen vägande skäl avkall göras på kravet på akademisk examen som villkor för behörighet.

Att för skolans ämneslärare fastställa viss vid särskild läroanstalt erhållen utbildning som villkor för behörighet synes icke motiverat. Det bör vara tillräckligt, att läraren styrkt sig besitta den fackliga kompetens och den vana vid och fallenhet för undervisning, som med hänsyn till tjänstgöringens art kan anses erforderlig.

Innan rektor eller lärare antages i fast anställning, böra de föreliggande ansökningarna prövas av skolöverstyrelsen i den ordning, som nu gäller för statsunderstödda folkhögskolor. Skolöverstyrelsen bör därvid äga rätt att, då särskilda skäl föreligga, medgiva undantag från för rektorsbefattning föreskrivna behörighetsvillkor.

Beträffande det antal lärare, som skall anses nödvändigt vid en musikskola av denna art, må framhållas, att skolan förutom rektor bör ha en fast anställd huvudlärare för vardera av instrumentgrupperna stråk-, blås- och tangentinstrument (piano och orgel) samt därtill en biträdande lärare med extra ordinarie anställning för åtminstone två av dessa undervisningsområden. De undervisningsbehov, bl. a. på vokalmusikens område, som dessa lärare icke kunna tillgodose, bör skolan ha möjlighet att täcka genom att anlita timlärare.

e) Eleverna.

Frågan om den ålder, som sökande skall ha uppnått för att kunna antagas som elev och bli berättigad att — där hans ekonomiska förhållanden därtill föranleda — erhålla stipendium, kan betraktas från olika utgångspunkter. Å ena sidan kan det vara angeläget, att musikaliska anlag tidigt tagas till vara och förkovras. Å andra sidan är det önskvärt, att eleven, då han lämnar institutionen, är beredd att omedelbart börja utöva en låt vara begränsad lärarverksamhet, varför han vid inträdet bör ha nått en viss allmän mognad. Om huvudvikten lägges vid den förra synpunkten, borde den nedre åldersgränsen sättas vid 15 år, medan 17 år i sistnämnda fallet borde vara understa gräns.

Utredningen har stannat vid att förorda det senare alternativet. Det är enligt utredningens mening motiverat att understryka, att de musikskolor, varom här är fråga, icke i första hand skola meddela elementär undervisning eller utbilda tidigt utvecklade musikbegåvningar till konserterande musiker. Det bör förutsättas, att eleverna, innan de söka inträde vid en statsunderstödd musikskola, på en eller annan väg skaffat sig en för amatörmusiker icke alltför obetydlig rutin, så att skolans arbete i väsentlig mån kan inriktas på att förbereda eleverna för deras kommande pedagogiska uppgifter. Det synes icke heller vara önskvärt, att eleverna söka sig direkt från skolbänken till musikskolan. I varje fall borde det vara en fördel, om de hade förvärvat åtminstone några sådana erfarenheter, som icke kunna förmedlas av skolor av olika slag. En tids förvärvsarbete, gärna förenat

med frivilligt bedrivet studiearbete av allmänbildande syftning, bör för den blivande medarbetaren i den folkliga musikbildningsverksamheten betyda ett avsevärt tillskott av sådana erfarenheter, som konstituera lämplighet för de kommande uppgifterna.

Utredningen förordar sålunda att den, som skall antagas till elev vid en statsunderstödd folklig musikskola, skall ha fyllt 17 år och kunna styrka sig besitta ett visst mått av musikaliska färdigheter. I fråga om kunskapsmått i ämnen utanför musikens område synas minimikraven icke böra sättas högre än till genomgången folkskola.

I fråga om det antal elever, för vilket en statsunderstödd musikskola skall vara avsedd, torde författningsföreskrift icke böra meddelas. Det synes dock lämpligt att vid planläggning av lokalerna räkna med ett elevantal av ungefär 75. Härmed kan ernås, att en orkesterensemble med väl avvägd stämbesättning kan komma till stånd, samtidigt som ett betydande antal sådana elever kunna mottagas, som önska vidareutbilda sig på icke orkestermässiga instrument, främst piano, eller som företrädesvis önska vokalmusikalisk utbildning med tanke på framtida körledarverksamhet.

f) Statsbidrag.

Statsbidrag till folkliga musikskolor av här ifrågavarande typ synes böra utgå dels som byggnadskostnadsbidrag, dels som bidrag till kursernas uppehållande och särskilda bidrag till rektors och lärares avlöning.

Till folkhögskolornas byggnadskostnader utgår f. n. icke statsbidrag. Utredningen har dock inhämtat, att folkhögskoledelegationen inom 1946 års skolkommision hos kommissionen hemställt, att denna måtte hos statsmyndigheterna söka utverka beslut om statsbidrag med tre fjärdedelar av kostnaderna för nämnda ändamål. Utredningen finner det rimligt, att de statsunderstödda folkliga musikskolorna komma i åtnjutande av samma förmån, och förordar sålunda, att statsbidrag må kunna utgå till folklig musikskola med 75 % av kostnaderna för uppförande eller förvärvande av byggnad jämte fast inredning, i förekommande fall också förvärvande av tomt. Det bör ankomma på Kungl. Maj:t att godkänna ansökan om dylikt bidrag.

Statsbidrag till driftskostnader utgår f. n. till folkhögskolorna under de beteckningar, som ovan föreslagits skola gälla för statsunderstödda folkliga musikskolor. Bidraget till kursernas uppehållande är till storleken beroende av kursernas längd och omfattning samt elevantalet. Till s. k. huvudkurs om minst 24 veckor utgår årligen dels ett grundanslag om högst 10 000 kronor, dels anslag till parallellundervisning, som — då uppdelning i årskurser eller i manliga och kvinnliga avdelningar icke skett — tillsammans utgöra högst 3 000 kronor, då elevantalet överstiger 40. Till fortsättningskurs utgår högst 1 000 kronor till varje fyraveckorsperiod, dock högst 3 000 kronor till skola med endast en årskurs. De särskilda bidragen till rektors och lärares avlöning omfatta ersättning för skolans kostnader för lönetillägg av olika slag, för kostnader vid anställande av vikarierande lärare m. m.

Sammanlagt pläga de olika statsbidrag, som utgå till en folkhögskola, ungefärligen täcka skolans kostnader för lärarnas kontanta avlöning, medan övriga driftskostnader, såsom underhåll av skolbyggnader samt lärar- och personalbeständer, anskaffande och underhåll av inventarier och undervisningsmateriel, avlöning av vaktmästare, kostnader för uppvärmning och belysning m. m., måste bestridas av huvudmannen. Samma principer böra i huvudsak kunna tillämpas även för statsbidrag till folkliga musikskolor.

Då emellertid uppdelningen i undervisningsavdelningar vid en musikskola måste drivas mycket längre än vid en folkhögskola och till följd därav ett i förhållande till skolans sammanlagda elevantal större antal lärare måste anställas,

böra för de folkliga musikskolorna särskilda bestämmelser utformas, genom vilka statsbidragen kunna i motsvarande grad ökas. Eftersom behovet av större anslag beror på nödvändigheten att uppdelade eleverna i ett större antal undervisningsgrupper, synes det följdriktigast att knyta anslagsökningen till antalet sålunda behövligen avdelningar. Detta antal kan emellertid på grund av undervisningens natur komma att växla såväl från år till år som under en och samma kurs. Det förefaller därför rimligt, att utöver grundanslaget om högst 10 000 kronor får utgå ett parallellanslag av 1 500 kronor för varje undervisningsgrupp utöver en, som enligt intyg av styrelse och rektor i medeltal arbetat under kursen. För att undervisning ej skall meddelas på ett alltför stort antal grupper, synes dock i statsbidragsförfattningen en bestämmelse böra insättas, som maximerar anslaget till ett parallellanslag för varje fullt 5-tal elever. En musikskola, vars huvudkurs bevisades av 75 elever, sammanförda i en årskurs, skulle därigenom bli berättigad till högst 15 dylika anslag och sålunda förutom grundanslaget å 10 000 kronor erhålla anslag för parallellundervisning med sammanlagt högst 22 500 kronor. Därmed skulle statsbidraget uppnå en storlek, som skulle ungefärligen motsvara de grundlöner, som skolan enligt nu gällande avlöningsbestämmelser vid folkhögskolorna hade att utbetala till rektor, tre ämneslärare med fast anställning, två eller tre extraordinarie lärare samt nödigt antal timlärare. Då skolan därtill avses erhålla direkt ersättning för utbetalade ålderstillägg och lönetillägg av provisorisk karaktär, bliva dess utgifter för lärarnas kontanta avlöande sålunda täckta.

Vid folkhögskolornas fortsättningskurser avlönas samtliga lärare såsom timlärare med ett arvode av 6 kronor 50 öre för timme, vartill f. n. kommer provisorisk avlöningsförbättring med 1 krona och 30 öre för timme. Statsbidrag till lärarnas avlöning utgår med högst 1 000 kronor för varje läsperiod om fyra veckor. Anslag för parallellundervisning utgår däremot icke. Det kan antagas, att sistnämnda bestämmelse har grundats på en förmodan, att en så ringa del av eleverna vid en vinterkurs skulle övergå till en fortsättningskurs, att en uppdelning i flera undervisningsavdelningar i regel icke vore motiverad. Emellertid synes det, som om även i fråga om dessa kurser större anslagsmöjligheter böra öppnas för musikskolornas vidkommande. Parallellanslag om 300 kronor per läsperiod om fyra veckor torde sålunda böra anordnas och utgå med ett anslag för varje undervisningsgrupp utöver en, varvid antalet anslag maximerades till ett för varje fullt 5-tal elever. I elevantalet böra dock endast sådana elever inräknas, som genomgått en eller flera vinterkurser vid skolan.

Då det bör undvikas, att utgåendet av parallellanslag kan locka musikskolorna att mottaga ett mycket stort antal elever, synes en begränsning böra ske av det antal dylika anslag, som per år kan utgå till viss skola. Gränsen synes kunna sättas vid 16 anslag för vinterkurs och 6 anslag för varje i fortsättningskurs ingående fyra veckorsperiod.

Anslag till elevstipendier synas böra utgå efter samma grunder, som nu gälla eller framdeles kunna komma att gälla för folkhögskolorna. Även grunderna för fastställande av stipendiebeloppens storlek synas böra bli desamma. Vid utformandet av bestämmelserna bör hänsyn dock tagas till resultaten av den stipendieutredning, som f. n. pågår inom studielånenämnden. Framhållas bör också, att elev, som genomgår en andra huvudkurs vid skolan, icke bör vara utesluten från möjligheten att erhålla stipendium, oaktat skolornas undervisning icke förutsettes bliva fördelad på skilda årskurser.

3. Folkliga Musikskolans i Arvika hittillsvarande verksamhet.

Av uppgifter, som inhämtats från Folkliga Musikskolan i Arvika, framgår följande angående den verksamhet, som skolan hittills bedrivit. .

Folkliga Musikskolan började sin verksamhet hösten 1923. Initiativtagare var

dåvarande rektorn vid Västra Värmlands folkhögskola Valdemar Dahlgren. Skolan saknade vid tillkomsten egna lokaler men var i tillfälle att begagna folkhögskolans byggnader. Folkhögskolan var vid denna tid belägen inom Arvika stad. Då den år 1926 flyttade till egendomen Ingesund i Arvika landsförsamling, medföljde musikskolan dit.

Som huvudman för skolan inträdde år 1924 Föreningen för det folkliga musiklivets befrämjande, som konstituerats främst för detta ändamål. Föreningen erhöll år 1927 ett anslag av lotterimedel å 184 000 kronor för uppförande av en byggnad för musikskolan. Byggnaden uppfördes på en tomt av 4,63 hektars storlek, som omedelbart gränsade till folkhögskolans tomt. Den var färdig år 1933. Byggnadskostnaderna uppgingo till 241 130 kronor, och fastigheten var, då byggnadsarbetet avslutades, belastad med inteckningar till ett belopp av 65 000 kronor. För lösande av dessa inteckningar samt för inventarieanskaffning m. m. beviljade Kungl. Maj:t samma år ett nytt anslag av lotterimedel å 70 000 kronor. Byggnaden, som alltjämt kvarstår oförändrad, innehåller en konsert- och gymnastiksal 24 × 13 m) jämte podium (6,4 × 10,1 m) och läktare (9 × 13 m), nio övningsrum av växlande storlek (några ursprungligen avsedda som lärum och materielrum), kollegierum och expeditjonsrum, vidare badrum, duschrum, kapprum, pannrum och liknande utrymmen. Lärar- och elevbostäder, matsal, köksavdelning o. d. saknades däremot helt. Byggnader för dessa ändamål ha icke heller senare kunnat uppföras.

Skolans första kurs besöktes av 35 elever, representerande 10 landskap. Sammanlagt ha Folkliga Musikskolans vinterkurser hittills besökts av 1 128 elever, av vilka 316 dock varit närvarande endast under en kurstermin. Högsta antalet elever, 64 stycken, uppnåddes läsåret 1933/34, lägsta läsåret 1940/41. Elevantalet har väsentligen bestämts av möjligheterna att anskaffa bostäder för eleverna; i regel har ett betydande antal sökande måst avvisas. Läsåret 1946/47 deltog i undervisningen 53 elever, av vilka 10 voro närvarande endast en kurstermin 18 av eleverna voro hemmahörande i Värmlands län; de övriga fördelade sig på 13 län samt Stockholms stad. — De fyra kortare sommarkurser, som kunnat hållas, ha besökts av sammanlagt 92 elever.

Undervisningen har i allmänhet pågått 21 veckor, d. v. s. under samma tid som folkhögskolans vinterkurs. Undervisningsämnen ha varit individuell instrumentspelning, ensemblespelning och sång samt allmän musikleära, harmonilära och musikhistoria, varjämte eleverna beretts tillfälle att i viss utsträckning deltaga i folkhögskolans undervisning i litteraturkunskap och gymnastik. Även ämnen som folkmusik, dirigering och svenska ha förekommit på kursplanen.

Skolan har i regel sysselsatt 2—4 lärare förutom föreståndaren. Lärarnas tjänstgöring har varit av ungefär samma omfattning som folkhögskollärarnas, men deras avlöning har fram till verksamhetsåret 1947/48 legat avsevärt under den för folkhögskolorna gällande. Verksamhetsåren 1941/42—1944/45 utgick sålunda till lärare med full tjänstgöring en årslön av 3 600 kronor, vartill varken kom dyrtidstillägg eller bostadsersättning.

Då Folkliga Musikskolan började sin verksamhet, utgjordes dess enda ekonomiska tillgångar av ett bidrag å 2 000 kronor från enskild givare. 1925 års riksdag beviljade skolan ett extra anslag å 3 000 kronor för budgetåret 1925/26. Skolan var då belastad med avsevärda skulder, främst avseende förfallna lärarlöner. Vid 1926 års slut uppgingo skulderna till 10 360 kronor. För vartdera av verksamhetsåren 1926/27—1928/29 anvisade riksdagen 5 000 kronor, och för vartdera av verksamhetsåren 1929/30—1935/36 6 000 kronor. Fr. o. m. budgetåret 1936/37 höjdes anslagsbeloppet till 15 000 kronor men nedsattes på grund av den allmänna krisen budgetåret 1940/41 till 13 000 kronor och budgetåren 1941/42—1946/47 till 12 000 kronor. Verksamhetsåret 1947/48 utgår anslaget på nytt med 15 000 kronor, och för verksamhetsåret 1948/49 har riksdagen därtill beviljat ett tillfälligt anslag å 10 000 kronor.

Från Vämlands läns landsting har skolan erhållit anslag sedan år 1928. Anslagen varierade under verksamhetsåren t. o. m. 1936/37 mellan 800 och 2 000 kronor. Under verksamhetsåren 1937/38—1944/45 utgick anslaget med 3 500 kronor och därefter med 5 000 kronor för varje verksamhetsår. För verksamhetsåret 1947/48 har därtill erhållits ett tillfälligt anslag å 20 380 kronor.

Från Arvika stad och den med staden numera inkorporerade Arvika landsförsamling har anslag erhållits sedan arbetsåret 1939/40. Anslaget utgjorde ursprungligen 300 kronor men har successivt höjts till 2 000 kronor. Som extra anslag utgår därtill arbetsåret 1947/48 5 000 kronor.

De nämnda anslagen från stat, landsting och kommun ha icke visat sig tillräckliga för att säkra skolans drift. Då huvudmannen, Föreningen för det folkliga musiklivets befrämjande, icke disponerat över nämnvärda egna tillgångar och icke annat än tillfälligtvis kunnat försäkra sig om större bidrag från enskilda givare, har den sett sig nödsakad att vid upprepade tillfällen hemställa hos Kungl. Maj:t om ytterligare medel för täckande av driftkostnaderna. Vissa av dessa framställningar ha bifallits. Sålunda medgav Kungl. Maj:t, att skolan under arbetsåren 1929/30—1932/33 för täckande av driftkostnader tillgodogjorde sig räntan på de lotterimedel, som beviljats för byggnadsändamål men dittills icke utnyttjats för detta syfte. Dessa ränteinkomster uppgingo sammanlagt till 25 761 kronor. För vartdera av budgetåren 1932/33 och 1933/34 beviljade Kungl. Maj:t skolan anslag av lotterimedel med 10 000 kronor, och den 1 februari 1935 anvisades genom nådigt beslut till ifrågavarande ändamål 2 000 kronor från reservationsanslaget till extra utgifter. För budgetåret 1935/36 anvisades av lotterimedel 5 000 kronor till skolans verksamhet. För att möjliggöra för skolan att bereda sina lärare en förbättrad löneställning beviljade slutligen Kungl. Maj:t för budgetåret 1947/48 ett lotterimedelsanslag å 7 500 kronor.

Till elevstipendier utgick statsanslag till Folkliga Musikskolan första gången verksamhetsåret 1939/40. Anslaget, som belöpte sig på 1 200 kronor, höjdes påföljande verksamhetsår till 1 500 kronor och har från och med arbetsåret 1946/47 utgått med 3 600 kronor. Vid fördelningen av detta belopp har skolan, så långt beloppets storlek tillåtit, följt de grunder, som tillämpas vid beviljande av stipendier till elever vid statunderstödda folkhögskolor.

4. Ombildandet av Folkliga Musikskolan i Arvika till statsunderstödd folklig musikskola.

Ett ombildande av Folkliga Musikskolan i Arvika till en institution för utbildning av lärare i det musikaliska folkbildningsarbetet kan måhända föranleda vissa betänkligheter från deras sida, som mena, att skolans huvuduppgift bör vara att slå vakt om provinsiellt folkliga musiktraditioner eller som skulle finna det motbjudande att skolan i fortsättningen finge en viss karaktär av seminarium. Den väsentliga svårigheten ligger dock på ett helt annat plan. Skolans nuvarande huvudman, Föreningen för det folkliga musiklivets befrämjande, saknar nämligen förutsättningar att ekonomiskt kunna stabilisera skolan. Sedan åtskilliga år ha alla huvudmannens ekonomiska åtgärder haft karaktären av provisorier, och det synes nu endast vara en tidsfråga, när föreningen blir tvungen att antingen frånträda huvudmannskapet eller att nedlägga skolans verksamhet. Detta hot, som i skolans verksamhet är en allt överskuggande faktor, skulle ingalunda bringas ur världen genom att skolan erhöle ställningen av statsunderstödd folklig musikskola, då det förutsatts, att statsbidragen till byggnads- och driftkostnader icke skulle omfatta dessa kostnader i deras helhet.

Utgångspunkten för en diskussion angående möjligheterna att ombilda Folkliga Musikskolan i Arvika till en statsunderstödd folklig musikskola måste alltså vara skolans aktuella byggnads- och förlägningsfråga.

I föregående avsnitt har omtalats, att skolan äger en byggnad, som innesluter övningslokaler — vilkas otillräcklighet dock är iögonfallande — samt aula (gymnastiksal), men helt saknar för bostads- och ekonomiändamål avsedda byggnader. De härur uppstående problemen ha hittills nödtorftigt kunnat bemästras genom att lärarna skaffat sig bostäder på annat håll, genom att den med musikskolan samförlagda folkhögskolan upplåtit rum åt de elever, som icke kunnat erhålla bostad i den kringliggande bygden, samt genom att musikskolans elever inackorderats i folkhögskolans hushåll. Emellertid framföras nu från folkhögskolans sida allt bestämdare krav på att för de egna eleverna få utnyttja de lokaliteter, som hittills upplåtits åt musikskolan. För att icke i så stor utsträckning som hittills behöva avvisa ungdomar, som söka inträde vid skolan, önskar folkhögskolan få disponera öfver samtliga sina elevrum, och den finner sig ävenledes genom åtagandet att utspisa musikskolans elever bunden vid ett arrangemang, som är förenat med vissa olägenheter, bl. a. av disciplinär art. Svårigheten att utanför skolans område finna bostäder för musikskolans elever blir därtill för varje år alltmera accentuerad. Musikskolans styrelse finner det därför vara en trängande nödvändighet, att bostäder för rektor och lärare, ekonomipersonal och elever uppföras, att matsals- och köksutrymmen inredas och att övningslokalerna utökas. På styrelsens uppdrag har arkitekten John Åkerlund i Stockholm utfört ritningar av byggnader för nämnda ändamål. Ritningarna åtföljas av kostnadsberäkningar, som sluta på en summa av 1 772 890 kronor. För anskaffande av nödvändiga inventarier beräknas av skolans styrelse komma att erfordras ytterligare 205 711 kronor.

Samförläggningen av Folkliga Musikskolan och Västra Värmlands Folkhögskola, som ursprungligen betingades av att den förra skolan vuxit fram ur den senare, har numera endast begränsad innebörd. I administrativt avseende äro skolorna sålunda helt skilda. Deras tomtområden gränsa dock intill varandra, och väg direkt till musikskolan har icke upptagits, utan passagen till och från denna sker öfver folkhögskolans område. Undervisningen i de båda skolorna är i huvudsak skild, men eleverna pläga besöka varandras samkväm och fester. Musikskolans aula, som är inredd för såväl gymnastik- som konsertändamål, utnyttjas av folkhögskolan för gymnastik och föreläsningar. Att musikskolans elever utspisas i folkhögskolans matsal och att en del av dem ha bostad på folkhögskolan, har ovan nämnts. Under sommarmånaderna, då undervisning icke brukar äga rum i musikskolans lokaler, kunna dessa disponeras av deltagarna i till folkhögskolan förlagda kurser och möten.

För att bilda sig en föreställning om de olika möjligheter, som stå till buds för lösandet av de byggnads- och förläggningsproblem, som här antytts, har utredningen företagit besök på Folkliga Musikskolan samt haft överläggningar med Värmlands läns landstings förvaltningsutskott, Västra Värmlands Folkhögskolas styrelse samt Folkliga Musikskolans styrelse. Härvid har utredningen kommit fram till en viss uppfattning angående de olika möjligheter att lösa dessa frågor, som kunna anses föreligga. Då utredningen här nedan redovisar denna sin uppfattning, utgår den emellertid från förutsättningarna, att skolans ledning är villig att medverka till ombildandet av skolan till en institution för utbildning av lärare inom det folkliga musikhögningsarbetet, att statsmakterna äro beredda att erkänna skoltypen statsunderstödd folklig musikskola och bevilja skolor av denna typ statsbidrag till såväl byggnads- som driftskostnader, att Värmlands Läns landsting ensamt eller i förening med annat eller andra landsting åtager sig huvudmannaskapet för skolan, samt att den nuvarande Folkliga Musikskolan genom tillräckligt omfattande stödåtgärder (jfr kap. 8 avsnitt C) beredes möjlighet att fortsätta sitt arbete, intill dess den här förutsatta ombildningen av skolan kan komma till stånd. Skulle någon av dessa förutsättningar icke komma att uppfyllas, torde det ankomma på 1947 års musikutredning att från nya utgångspunkter taga upp frågan om skolans framtida ställning.

Tre lösningsmöjligheter synas föreligga med avseende på Folkliga Musikskolans lokal- och förläggningsfråga.

Den mest rationella lösningen synes vara, att Folkliga Musikskolan övertar folkhögskolans byggnader med däri inrymda köks-, matsals- och ekonomiutrymmen, lärarbostäder och elevbostäder, vilket i så fall skulle ske genom att den nya skolan inlöser dessa byggnader. Folkliga Musikskolans mest trängande utrymmesbehov skulle därigenom tillgodoses, desto lättare som dess egen byggnad ligger i omedelbar närhet av folkhögskolans byggnader. En nackdel vore, att elevbostäderna icke ha den ljudisolering, som är nödvändig med hänsyn till de speciella övningsbehoven för arbetet inom en skola av denna typ. Folkhögskolan, vars byggnadsfråga f. n. är aktuell, skulle i sådant fall bliva oförhindrad att för uppförande av nya och tidsenligt inredda byggnader söka sig en tomt med ändamålsenligt läge. Det har dock gjorts gällande, att uppförandet av helt nya byggnader och överflyttandet till dessa skulle innebära ett orosmoment i folkhögskolans arbete.

En andra lösningsmöjlighet synes vara, att Folkliga Musikskolan förlägges till annan plats inom eller utom Värmlands län, varvid folkhögskolan skulle kunna överta dess nuvarande byggnad. Detta förslag synes vara mindre rationellt än det nyss framförda, då Folkliga Musikskolans byggnad torde kunna utnyttjas av folkhögskolan endast som gymnastik- och festlokal, ett ändamål för vilket den redan begagnas. Denna användning synes icke stå i rimlig proportion till de kostnader, som tidigare nedlagts på byggnaden, uppförd som den i första hand är för att tillgodose Folkliga Musikskolans behov av en större samspelnings- och konsertlokal samt smärre övningsrum. För Folkliga Musikskolan skulle en fullständig nybyggnad inom eller utom Värmlands län givetvis medföra samma fördelar som en motsvarande fullständig nybyggnad för folkhögskolan, nämligen ett obundet val av tomt samt ett förnyande av inredningen.

Mot de två här framställda alternativen har anförts, att de båda skolornas förläggning i varandras omedelbara närhet medför vissa fördelar för dem båda. Sålunda möjliggöres viss samverkan i fråga om lärarkrafter, och dessutom bidrar skolornas grannskap till att understryka platsens betydelse som folkligt kulturcentrum i västra Värmland. Emellertid kunna även motsatta synpunkter framföras. Redan nu uppstå i samvaron mellan de båda skolornas elever vissa problem, betingade av den olikartade inriktningen av skolornas arbete och den likaledes olikartade sammansättningen av elevklientelet, vilka båda faktorer göra det omöjligt att vid skolorna tillämpa ensartade arbetsmetoder och ordningsföreskrifter. Dessa olikheter kunna synas oväsentliga; de observeras dock av skolornas elever och påverka ogynnsamt stämningen och sammanhållningen inom den gemensamma kamratkretsen. Det är anledning att befara, att dessa problem än kraftigare skulle framträda, sedan den avsevärda kvantitativa utbyggnad, som tilltänkes den blivande statsunderstödda musikskolan, blivit genomförd.

Den tredje möjligheten att lösa Folkliga Musikskolans förläggnings- och byggnadsfråga synes vara att behålla samförläggningen, givetvis med fullständig åtskillnad i fråga om skolornas ledning och förvaltning. I sådant fall skulle båda skolornas byggnadsfrågor lösas helt och hållet oberoende av varandra. För Folkliga Musikskolan skulle detta innebära, att på det till förfogande stående tomtutrymmet uppfördes köks-, ekonomi- och matsalsutrymmen samt lärar- och elevbostäder i anslutning till skolans redan existerande byggnad. Som ovan nämnts, har plan för en dylik nybyggnad på uppdrag av skolans styrelse utförts av arkitekten John Åkerlund. Ritningarna jämte kostnadsberäkningar bifogas betänkan-

För de båda först nämnda alternativen har ingen detaljutredning av byggnadsbehov och byggnadskostnader kunnat verkställas, då detta skulle förutsätta, att placeringsfrågan vore löst. Dock torde de av arkitekten Åkerlund utförda rit-

placeringsfrågan vore löst. Dock torde de av arkitekten Åkerlund utförda ritningarna och beräkningarna kunna ge en viss ledning för ett bedömande av byggnadsfrågan, även om något av dessa alternativ väljes.

De av utredningen förda förhandlingarna om de olika alternativen för lösande av byggnads- och förläggningsproblemen ha givetvis endast haft karaktären av en preliminär undersökning av olika möjligheter. Förutsättningen för att någon av dessa möjligheter skall kunna förverkligas är, dels att statsmakterna besluta upprätta och understödja folkliga musikskolor av den typ, som utredningen föreslagit, samt godkänna förläggningen av en sådan till Värmlands län, dels att Värmlands Läns landsting ensamt eller i samarbete med annat eller andra landsting åtager sig huvudmannaskapet för denna skola.

Skulle emellertid så bliva fallet, kommer Folkliga Musikskolan i Arvika att få en i viss mån annan karaktär än nu. Skolans prägel av utbildningsinstitution skulle medföra, att större krav än hittills måste ställas på de inträdessökandes instrumentala färdigheter. Elever under 17 år skulle icke få tillträde till skolans huvudkurser, om andra kvalificerade sökande funnes. I utbildningen skulle läggas in musikpedagogisk undervisning, och vokalmusiken skulle få en starkare ställning. På läsordningen skulle slutligen ett visst utrymme beredas för allmänbildande ämnen. Vissa av dessa förändringar torde dock kunna anses som sådana förstärkningar av den nuvarande undervisningen, som skolans ledning redan nu skulle ha genomfört, om den haft ekonomiska möjligheter härtill.

5. Förslag till stadga, avlönings- och statsbidragsbestämmelser samt stipendiebestämmelser för statsunderstödda folkliga musikskolor.

Förslagen, som utarbetats av utredningens sekreterare, bifogas i stencilutförande. De ha utformats i nära anslutning till motsvarande stadga och kungörelser för folkhögskolorna, i fråga om statsbidrag till nybyggnader m. m. i överensstämmelse med ett av folkhögskoledelegationen inom 1946 års skolkommision utarbetat förslag till motsvarande bidrag till folkhögskolor.

Exempel på det musikaliska folkbildningsarbetets lokala utformning.

På åtskilliga orter ha strävanden att ge det musikaliska folkbildningsarbetet en rationell utformning gjort sig gällande. Vid förverkligandet av dessa strävanden ha två olika organisationsformer stått till buds. Den ena har inneburit, att den lokala ledningen svarat för anskaffandet av kvalificerade lektionsgivare och övningsledare, som avlönats per arbetstimme och som ofta utövat lärarverksamhet även på ett flertal andra platser. Det har då ålegat den lokala ledningen att se till, att lärarnas närvaro på platsen kunnat utnyttjas så ändamålsenligt som möjligt. Den andra har inneburit, att en särskild musikledare, stundom kallad musikkonsulent, tillsatts av de kommunala myndigheterna. Denne har haft till uppgift att fullgöra uttryckligen angivna uppdrag av musiklärar- eller musikledarkaraktär och därjämte att söka åstadkomma en viss samordning av de skilda frivilliga insatserna på musikens område. Den förra linjen har företrädesvis följts inom glesbygder, den senare inom tätorter.

I det följande redogöres för några initiativ av det förra slaget, utförda inom Upplands Musikcirkelförbunds verksamhetsområde, och för ett initiativ av den senare arten, avseende staden Katrineholm.

Under rubriken »En dag i musikcirkeln» lämnar ordföranden i Upplands Musikcirkelförbund, folkskollärare Hugo Fredriksson i Alunda, en redogörelse för hur den frivilliga musikbildningsverksamheten kan vara organiserad på en ort, som anlitar ambulerande musiklärare och där kommunen icke övertagit verksamheten. Redogörelsen avser icke någon viss ort. Redogörelserna för musikcirkelarbetet i Björklinge och Örbyhus ha lämnats av cirkelnas ledare.

Skildringen av musiklivet i Katrineholm har sammanställts av den kommunala musikledaren därstädes, kapellmästare Lennart Lundén. De arbetsuppgifter, som äro förenade med nämnda befattning, framgå av § 3 av den av stadsfullmäktige i Katrineholm fastställda instruktionen för stadens kommunala musikledare, som här återges.

»Musikledaren åligger:

- A. att verka för musiklivets höjande inom staden samt skapandet av kännedom och intresse för god och bildande sång och musik,
- B. att i den utsträckning musiknämnden bestämmer biträda Katrineholms Musiksällskap i följande hänseenden:
  1. på uppdrag av musiksällskapet vara dess konstnärlige ledare och i samråd med styrelsen för sällskapet planlägga dess verksamhet och uppgöra konsertprogram, helst för helt spelår på en gång, så att SOR:s (Sveriges Orkesterföreningars Riksförbund) villkor så långt sig göra låter bliva uppfyllda,
  2. att i egenskap av kapellmästare leda symfoniorkesterns övningar, repetitioner och offentliga framträdanden,
  3. att i egenskap av lärare leda utbildningen av ungdoms- och elevorkestern med uppmärksamhet riktad även därpå, att den skall tjäna den större orkesterns nyrekrytering,

4. att samla bygdens intresserade sångare till en större blandad kör och leda den vid instuderandet och utförandet av värdefulla körverk,
  5. att i egenskap av sekreterare i musiksällskapet ombesörja dess skriftväxling och statistik, vid sammanträdena föra protokoll samt i behörig tid till SOR, dess inspektör eller vem saken gäller, insända föreskrivna uppgifter samt tillse, att fattade beslut verkställas,
  6. att övervaka skötseln av musiksällskapets tillhörigheter,
  7. att med hänsyn till orkesters eller körs beskaffenhet genom lämplig bearbetning av musikaliska verk eller medelst egna arrangemang, upplysande kommentarer och föredrag tillrättalägga och berika musicerandet för deltagarna,
- C. att i egenskap av föreståndare för Folkliga Musikskolan och i samråd med dess styrelse uppgöra schema, ordna speltider och i övrigt övervaka musikskolans intressen,
- D. att på anmodan av ABF:s lokalavdelning i Katrineholm och i samarbete med dess styrelse planlägga och leda dess sång- och musikverksamhet,
- E. att stå folkskolestyrelsen och i mån av tillfälle även andra institutioner till tjänst med råd och upplysningar i musikaliska angelägenheter,
- F. att årligen till musiknämnden upprätta berättelse över sin verksamhet under föregående år,
- G. att vara sekreterare i Katrineholms stads musiknämnd.»

I. Upplands Musikeirkelförbund.

a) En dag i musikeirkeln.

Från närmaste stad kommer cirkeln lärare resande och besöker cirkeln en gång i veckan. Läraren har fått sin utbildning vid Musikhögskolan och är god undervisare i piano och violin samt kan ge någon handledning i cello och sång.

Under förmiddagstimmarna är det ofta svårt att sysselsätta läraren, eftersom de flesta eleverna då äro upptagna av sitt arbete, men även detta har lyckats, genom att den ungdom, som nyss slutat skolan, dirigerats att då erhålla sina lektioner. Dessa få i regel individuell utbildning. På eftermiddagen, efter skolans slut, är det skolbarnens tur. Dessa få gruppundervisning med två eller tre elever i varje grupp. Inom parentes kan nämnas, att inte alla lärare, som anlitas, ha förmått att med framgång leda gruppundervisningen.

Tiden mellan kl. 17.00 och 20.00 är reserverad för äldre elever, som under dagen äro hindrade av sitt förvärsarbete. Kvällstimmarna ägnas åt ensemblespel i orkester och någon gång i stråkkvartett. Repertoaren är av värdefullt slag, men även någon underhållningsmusik odlas.

De flesta eleverna komma från den närliggande bygden, men det är inte ovanligt, att elever regelbundet trotsa långa vägar, en mil och mer, och dåligt väder för att erhålla sin musikutbildning. Eleverna betala sina lektioner direkt till läraren en gång i månaden. 2 kronor per halvtimme har tidigare varit taxan; nu vilja lärarna ha minst 5 kronor per timma. Mellanskillnaden försöker cirkeln betala. Resekostnaderna bestridas genom landstingsmedel. Cirkeln har ett kommunalt anslag, men detta måste användas till att betala en del av de mindre bemedlade elevernas lektionsavgifter.

b) Björklinge musikeirkel.

Björklinge musikeirkel började sin verksamhet på nyåret 1946. Ledare var från början kantor Frans Järnil, Björklinge, vilken även sedan dess tjänstgjort som lärare i orgel- och pianospelning. Som lärare i violinspelning anställdes musiklärare Harald Andersson, Uppsala. Cirkelmedlemmarna var från början i pianospelning 9 stycken, i orgel 1 samt i violin 21 stycken.

På höstterminen 1946 ökade deltagarantalet, så att följande siffror uppnåddes: i piano 8, i orgel 6, i violin 19, i mandolin 6 samt i violoncell 1 stycken. Samtidigt anställdes fröken Anna Liljestrand, Björklinge, som biträdande lärarinna i orgel- och pianospelning.

Under vårterminen 1947 har deltagarantalet varit 8 i piano, 12 i orgel, 17 i violin, 6 i mandolin, 1 i gitarr samt 1 i violoncell.

Då antalet elever på de olika instrumenten varit så stort och då cirkelns ekonomi för det mesta varit mycket dålig, har gruppundervisning, ofta med grupper på upp till sex elever, måst tillgripas utom för de mera försigkomna eleverna.

Ungefär en fjärdedel av lärararvodena har erlagts av Björklinge kommun. En god hjälp har cirkeln haft av Björklinge barnkör, som genom konserter sjungit ihop inte mindre än 615 kronor till cirkeln. För deltagare i gruppundervisningen har upptagits en terminsavgift, varierande mellan 5 och 15 kronor. För den individuella undervisningen har avgiften varit betydligt större.

Under vårterminen 1947 har samspel i egentlig mening börjat. Ledare för elevorkestern har varit kantor Järnil. Cirkeln har också under denna termin hållit sina första offentliga musikaftnar.

Till hösten planeras att utöka verksamheten genom undervisning även i blåsinstrument. Om ekonomin medger det, kommer därtill en elev i kontrabas samt ytterligare en i violoncell att mottagas.

Inom cirkeln är det ett önskemål, att de instrument, som nu måst lånas, kunde inköpas.

e) Örbyhus musikcirkel.

När Örbyhus musikcirkel bildades år 1929, var den musikaliska standarden ganska dålig och verksamheten föga omfattande. Några självlärda fiolspelare fanns, men de hade inte kunnat nå några större resultat, då de inte haft tillgång till god undervisning.

När frågan om bildandet av en musikcirkel diskuterades, var många intresserade, men när priset på lektionerna nämndes, tvekade åtskilliga och vågade aldrig anmäla sig för undervisning.

Trots allt blev anmälningarna så många, att undervisningen kunde börja, Musikdir. Sigrid Holtsberg blev cirkelns första lärare och undervisade i violin, piano och sång.

Arbetet var nu igång. Men varifrån få pengar till lärarens resor och till lokalhyra? Med enskilda bidrag och insamlingar löstes även det problemet.

Så utvecklades cirkelns arbete. Många duktiga elever gjorde goda framsteg, och de bästa kunde snart delta i Olandsorkesterns arbete.

Den 17 januari 1936 erhöll cirkeln sitt första kommunala anslag från Tegelsmora kommun. Det uppgick till 100 kronor och utgjorde ett välkommet tillskott i den magra kassan. Den 30 februari 1937 kunde i kassaboken noteras ett anslag från Vendels kommun å 50 kronor. När musikcirkeln år 1939 firade sitt 10-årsjubileum, hade ett 50-tal elever erhållit undervisning. Till dessa hade meddelats omkring 2 350 lektioner. Cirkelns dåvarande lärare, violinisten Willy Böck och pianisten Georg Reiss, kunde vara nöjda med de framsteg eleverna gjort. Vid den elevuppväring, som hölls i samband med jubileet, framfördes bl. a. Mozarts ouverture till op. Titus, Haydns stråkkvartett op. 74 nr 3, Mendelsohns violinkonsert e-moll sats I, Schumanns pianokvintett Ess-dur sats I samt sånger av Schubert, Peterson-Berger m. fl.

Under det gångna arbetsåret (1946—47) har 46 elever erhållit undervisning och antalet lektioner har varit 495. Undervisning har meddelats i följande instrument: violin, piano, basso, klarinett, trumpet, basun, saxofon och gitarr. För att även mindre bemedlade skall få möjligheter till undervisning, betalar cirkeln en fjärdedel av lektionsavgifterna.

Hösten 1942 bildades Örbyhus Sångcirkel. Kören har för närvarande 32 medlemmar och övningar hållas varje vecka. Under arbetsåret 1946—47 har kören hållit 3 kyrkokonserter och en vårkonsert.

Sångcirkelns repertoar omfattar över 100 sånger, däribland Widéen: Vid Jesu kors (kantat), Krieger: Den rättfärdige blir hädanryckt (kantat), Josef Eriksson: Stora och underbara, Händel: Se detta är Guds Lamm och Th. Beeck: Schubertiana.

Då många av musikcirkelarnas medlemmar sällan eller aldrig har tillfälle att höra framstående musiker och sångare — vilket är av stor vikt för utbildningen — har även konsertverksamhet upptagits på musikcirkelns program. Under det gångna året har konserter hållits av violinisten Issay Mitnitzky, Stockholm, samt av operasångare Einar Andersson, Stockholm. Publikanslutningen har varit god, och många har uttalat sin stora tacksamhet till cirkeln för dessa konserter.

De resultat, vi nått i musikcirkelns verksamhet, är glädjande, men vi vill fortsätta vidare. I höst ämnar vi anställa en god sånglärare till nytta och gagn för fortsatt körarbete. Vi vill också ordna undervisning i harmonilära och musikhistoria för våra elever.

Men för att bedriva en större verksamhet behöver vi mera medel. Cirkelns anslag av allmänna medel utgör 150 kronor per år, men vi hoppas att myndigheterna snart skall inse, att vår verksamhet är ett arbete i upplysningens tjänst och i kommande dagar räcker oss en hjälpande hand i form av större anslag.

II. Katrineholm.

Den kommunale musikledarens uppgift är i korthet att leda stadens musikliv. Det är sålunda ej enbart fråga om att sysselsätta de olika musikorganisationerna ett antal timmar i veckan eller att ge musikintresserade invånare tillfälle till avkoppling och förströelse. Uppgiften är snarare av pedagogisk art: att höja musiklivet, att söka fördjupa och förfina musikintresset, att röja väg för den värdefulla musiken.

Det kanske största glädjeämnet i arbetet är myndigheternas förståelsefulla inställning. Stadsfullmäktige voro eniga i sitt beslut om att inrätta en musikledarbefattning, och intresset för saken är alltjämt stort från alla parter och partier. En stor fördel är också att musiknämnden icke utformats som en konstnärlig högsta instans utan att dess funktion är rent ekonomisk, d. v. s. att föreslå och rättvist fördela tillgängliga anslag. Ansvaret för den konstnärliga utvecklingen vilar sålunda helt på musikledaren, vilket för honom är en stimulerande faktor.

Katrineholm har cirka 12 500 invånare. Man kan inte säga att befolkningen är varken mer eller mindre musikalisk än i andra samhällen. Allmänheten är nog lika sval i sitt förhållande till värdefull musik här som på andra håll landet runt — än så länge. De medel som stå till förfogande för att framföra stor musik, exempelvis Mozarts och Beethovens symfonier eller Bachs oratorier, kunna knappast göra dessa verk någon rättvisa. Ett medelmåttigt eller underhålligt framförande av den värdefullaste musik har ej utsikt att fånga eller gripa åhöraren, och därför kan man aldrig vänta sig att den stora allmänheten skall få upp öronen för den allvarliga musikens oändliga rikedom, om den inte kan bli fullödigt framförd.

Katrineholms Musiksällskap är en orkester bestående av idel amatörer, som samlas kring musiken av rent ideellt intresse. Ett flertal yrken äro representerade: SKF-arbetare, kontorister, köpmän, folkskollärare, läkare m. fl. Orkestrern, som har cirka 30 medlemmar, utgör en länk mellan olika samhällsklasser, eller, om man så vill, den är ett litet samhälle för sig. Där finns människor med religiösa intressen, likaväl som där finns icke-religiösa. Där finns nykterhetsvänner och deras motsats, representanter för olika politiska meningsriktningar etc., men ett ha de alla gemensamt: kärleken till god musik.

Katrineholms Musiksällskap tillhör Sveriges Orkesterföreningars Riksförbund (S.O.R.) och är för att erhålla anslag av statsmedel skyldigt att uppfylla de krav, som ställas i S.O.R:s stadgar om framförande av symfonisk musik. Men den symfoniska musiken är sannerligen ej komponerad för dilettanter. Tvärtom kan den även för yrkesorkestrar erbjuda stora tekniska svårigheter. I synnerhet gäller detta allt vad romantisk musik heter, d. v. s. sådan musik som den stora publiken helst av allt vill höra. Men lyckligtvis finns det en och annan symfonisats, som även en amatörorkester kan göra levande, och det finns musik exempelvis av Händel, Purcell, Roman m. fl. som kan göras båda behärskat och överlägset av duktiga amatörer. Gör man sådan musik och gör den bra, uppskattas den av publiken — även om den inte är romantisk. Hemligheten ligger bara i att vinna musikerna först.

En föreställning om konserternas karaktär får man kanske bäst genom att studera några program från de senaste åren. Vid en symfonikonsert i Katrineholms kyrka omfattade programmet Haydn: Symfoni G-dur, Schubert: Mellanaktsmusik ur Rosamunda, Weber: Serenad och Bizet: Ur L'Arlésienne. En annan konsert omslöt enbart verk av Beethoven, bl. a. Violinkonsert D-dur, där solostämman utfördes av violinisten Endre Wolf. Även Haydns oratorium Skapelsen har framförts i dess helhet. På profan lokal har bl. a. utförts en svensk konsert, där J. H. Roman, J. M. Kraus, A. F. Lindblad, L. E. Larsson, H. Rosenberg och L. Lundén voro representerade på programmet, vidare en populärkonsert, omfattande Mozart: Menuett ur symfoni Ess-dur, Haydn: Serenad, Grieg: Peer Gynt-musik, Bizet: Mellanaktsmusik ur Carmen samt Strauss: Kejsarvals.

Vad dessa konserter möjligen ha givit åhörarna, är naturligtvis beroende av det förarbete, som gjorts under repetitionerna. Kanske ligger också tyngdpunkten i arbetet just där. I detta sammanhang vill jag framhålla en fördel hos en amatörorkester framför en yrkesorkester: arbetet kan få något mera otvunget över sig, och man behöver inte befara att någon sitter och tittar på klockan för att se, hur lång tid det är kvar av repetitionen. Man tar musicerandet som en rekreation, som en motvikt mot vardagens enahanda i fabriken, på kontoret eller bakom disken. På det sättet kan yrkesmusikerna inte alltid känna. Men å andra sidan finns det en del svårigheter, som ofta göra sig påmint. Till följd av skiftarbete kunna många orkestermedlemmar endast vara med varannan vecka, och därför kan det hända att någon viktig stämma saknas då och då. Vidare är det inte så lätt för amatörer att från en vecka till en annan hålla i minnet de anvisningar, som givits (i regel är det ju bara en repetition per vecka). En annan sak är att allt för stora tekniska svårigheter lätt ta bort självtilliten och spelglädjen. Emellertid är det många som öva på sina stämmor emellan repetitionerna, och dessa ha i gengäld dubbelt utbyte av samspelet.

Om man ibland tycker att det kan se hopplöst ut att nå »konstnärligt högtstående resultat» med en så brokig sammanslutning som en amatörorkester, så har man i alla fall i ett hänseende övertag över både film, radio och grammofon — det är levande människor och levande musik det rör sig om! Sällan har jag blivit så uppmuntrad som då en skolflicka en gång kom fram efter en konsert och sade: »Jag har hört orkester många gånger i radio, men att det var så vackert i verkligheten visste jag inte!» När man hör något sådant, förstår man vad en amatörorkester kan betyda för en liten stad utan möjlighet att hålla sig med en yrkesorkester.

Den stora blandade kören uppvisar, vad sammansättningen beträffar, ungefär samma drag som symfoniorkestern, dock med en tydlig markering av (fri-)religiöst intresse hos flertalet medlemmar. Uppgiften att med denna kör årligen framföra något oratorium eller delar därav är möjlig att lösa, endast om man lyckas samla och ena alla dessa sinsemellan olika intressen och människor. Vid en jämförelse

mellan körens och orkestrernas prestationer vid sådana tillfällen har jag funnit körens insats överlägsen. En kör som denna, vilken består av stadens bästa sångare, flertalet men icke alla notkunniga, måste dock matas ton för ton under stämrepetitioner vecka efter vecka. Orkestermedlemmarna däremot äro visserligen betydligt mera orienterade i notläsningskonsten och finna sig lättare till rätta, men vid ett offentligt framförande har kören större möjligheter att ge sig hän efter dirigentens intentioner än vad orkestern har. F. ö. är det inte alltid en amatörorkester kan göra sitt bästa på själva konserten. Detta faktum beror väl på »nerverna». Vill man nå resultat på konserterna, gör man klokt i att ta hänsyn härtill.

En annan uppgift för den kommunale musikledaren är att leda en rent profan kör i staden, ABF-kören. Underligt nog har det visat sig svårt att få ett tillräckligt stort antal medlemmar till denna kör, för att den skall kunna ha någon väsentlig betydelse för stadens musikliv. Kanske är detta en tillfällighet, men det ser ut som om åtminstone ungdomen föredrar revyer och sketcher, om det skall vara världsliga ting. Förvånansvärt är det i alla händelser att det skall vara så svårt att rekrytera kören, då den är stadens enda rent profana blandade kör. En utväg ur svårigheterna torde ligga i att man söker kontakt med ungdomar, som just slutat skolan och som sålunda kunna få en fortsättning på skolans körsång. En annan ligger i att göra sådana arrangemang och sättningar av körlitteraturen, att denna inte bereder oöverstigliga svårigheter för dem, som aldrig tidigare deltagit i en blandad kör. Härvidlag tänker jag särskilt på besättningen av tenor- och basstämman. Flertalet unga män äro varken tenorer eller basar — de äro i regel utrustade med ett mellanting, baryton. Om man då ger dem en gemensam stämma i stället för två olika, ter sig faktiskt resultatet mer tilldragande. Kören blir på detta sätt visserligen bara trestämmig, men detta behöver på intet sätt beteckna någon försämring eller inskränkning, tvärtom blir det härigenom lättare att få stämmornas inbördes rörelser att framstå klarare. Om man dessutom då och då lägger melodien i mansstämman, blir det betydligt lättare att intressera de manliga sångarna för den blandade körsången.

Med tanke på nyrekryteringen till symfoniorkestern måste det inom stadens hank och stör finnas möjligheter till en musikutbildning, som når de unga. Här sätter folkskolan in med frivillig undervisning i fiol och blockflöjt utöver den undervisning som gives i blåsorkestern. På det allra första stadiet ha vi funnit blockflöjten idealisk. Den framtvingar automatiskt en viss färdighet att läsa noter. Tidigt samspel sporrar barnen och driver dem till allt bättre prestationer. Över huvad taget är samspel nyckeln till svenska barns musikanthjärtan.

Nyrekrytering av symfoniorkestern kan naturligtvis ibland ske genom att det flyttar hit en eller annan god amatörmusiker. Dock är utsikten att någon flyttar härifrån lika stor. Alltså måste det sörjas för att staden själv fostrar sina musikanter. Vad som därvidlag ligger undertecknad särskilt om hjärtat är ungdomsorkestern. Här får man lära samspelets ABC, att lyssna och samsa och ta hänsyn till varandra. Kanske har denna verksamhet varit det mest inspirerande, som jag haft att syssla med under den tid jag arbetat här. Att se hur ungdomen njuter av samspel under de enklast tänkbara former är alltid uppfriskande.

Vilka möjligheter det finns att med enkla medel göra en huvudsakligen av ungdomar utförd konsert omväxlande, framgår av ett program, som genomförts av ungdomsorkestern och ABF-kören. Programmet upptog en orkesteravdelning, omfattande fem kompositioner från skilda epoker, särskilt arrangerade för ungdomsorkestern, en köravdelning, omfattande sju svenska manskörskompositioner, därefter tre stycken för orkester av Charles Woodhouse och slutligen Lundén: Ungdomsvisa och Norrman: Sång till Södermanland, utförda av kören och orkestern gemensamt.

Antalet medlemmar i ungdomsorkestern har varierat. När jag började med

denna verksamhet 1944, var det en liten stomme på 7 musikanter i åldern 13—18 år, som då och då utökades med gästspel av något äldre ungdomar. Sammansättningen av instrument har också varierat från första stund. Ibland blev det därför rätt invecklat att göra lämpliga arrangemang (största svårigheten är att få tillräckligt många stråkinstrument för att åstadkomma jämvikt mot de mera genomträngande blåsinstrumenten). På senaste tiden har emellertid både orkesterns sammansättning och antalet medlemmar stabiliserats. Numera räknar orkestern ett 20-tal medlemmar i åldern 13—23 år. Fyra medlemmar ha börjat delta i symfoniorkestern, men i gengäld har det kommit in nya från folkskolans musikundervisning.

Linjen i det hela är lätt att se — det skall finnas hjälp och vägledning på alla stadier, både för instrumentalmusikens och körsångens vidkommande. Emellertid vill jag påpeka att svårigheterna i ett avseende blivit större för varje år: det finns inte tillräckligt med lärare. På grund av lärarbristen har det intresse som otvivelaktigt finns, speciellt bland barn och ungdom, inte kunnat tillvaratagas i den utsträckning som vore önskvärt. Det största problemet för stadens musikliv just nu är därför att få fram fler musklärare och att reglera anställningsformerna för dessa.

Redogörelse för studieresa i Amerikas Förenta Stater läsåret 1946—1947.

Amerikas musikintresserade ungdom har i regel rika erfarenheter av ett aktivt sysslande med musik. Dessa erfarenheter har de i allmänhet förvärvat under sin skoltid. Musiken har nämligen inom amerikanskt skolväsende en betydligt mer framskjuten plats än den har t. ex. i svenska skolor. I en guide till Cardinal Hayes High School, gällande läsåret 1946—1947, läser man följande: »Musik är ett huvudämne, erkänt av New Yorks skolmyndigheter och fullt poängvärderat». I denna guide läser man vidare om de olika verksamhetsformerna:

Symfoniorkester. Denna klass, som omfattar 65 till 70 elever, studerar klassikerna och den gängse konsertrepertoaren med fullständig symfoniorkesterbesättning.

Konsertband (blåsorkester). Konsert- och symfonisk repertoar spelas i denna klass, som räknar 90 till 100 elever.

Körsång. Fyrstämmig sång. Klassisk och populär repertoar. Tonbildning. Notläsning.

Musikhistoria. Ett års kurs. Avser att väcka intresse för musiken och dess mästars genom tiderna.

Deltagande i en av ovannämnda klasser ger alltså poäng (credits) i samma utsträckning som kurserna i modersmål, historia o. s. v.

En ganska intressant anmärkning är denna: elev, som bedriver privata musikstudier utom skolan, kan efter godkänd tentamen inför skolans musikdirektör få tillgodoräkna sig dessa i sin examen.

Förutom nämnda ordinarie kurser i musik finns också tillfällen till studier i instrumentalmusik för elever, som icke valt musik till huvudämne. Dessa musiklktioner är förlagda till elevernas fritid och ger icke poäng. De är emellertid kostnadsfria, och eleverna kan för en ringa penning få hyra instrument i skolan. Bland verksamhetsformerna för denna frivilliga musik är också körsång upptagen.

En ställning som denna har musiken i många amerikanska High Schools men på långt när inte i alla. Som bekant är olikheterna stora i fråga om skolväsendets anordning inom olika stater, inom olika skoldistrikt och t. o. m. inom skolorna i ett och samma skoldistrikt. Musikens ställning är i många fall beroende av den centrale eller lokale skolchefens intresse för musik. Vid musiklärarkonferenser diskuteras man och ger anvisningar om bästa sättet att övertyga skolchefer om musikens värde. I allmänhet är detta inte svårt. Konsertbandet är tillsammans med fotbollslaget skolans stolthet, dess grannaste skylt och effektivaste kontaktorgan i samarbetet med föräldrar och allmänhet. De konserter, som någon eller några gånger årligen ges av en High School-symfoniorkester, dess konsertband eller kör, eller av alla i samverkan, är i allmänhet mycket uppskattade av skolans elever och f. d. elever, av föräldrar och allmänhet. Musiken vinner varje år mark inom amerikanska skolor.

I skolbyggnader av yngre datum har musiken fått ett större eller mindre antal specialsalar, och i städernas skoldirektioner har skolmusikens chefer och deras assistenter värdiga tjänsterum.

Musiklärarnas uppgifter är på sina håll av ganska fantastisk omfattning, Så t. ex. undervisade miss Hunt på Long Island 300 elever i veckan på violin, altviolin, violoncell, klarinett och trumpet. Hennes instrumentalgrupper räknade

10—25 elever per timme. Mr Gershwind hade en stråkklass bestående av 8 violiner, 4 altvioliner, 2 violonceller och en kontrabas, vilka alla hade gemensam lektion en halvtimme varje dag på skoltid. Det var i en folkskola i Rochester. Amerikanska musiklärare är rutinerade grupplärare. De har själva studerat sina instrument — i varje fall biinstrumenten — i grupp. Trots en många gånger tung arbetsbörda präglas dock musiklärarkåren av en påfallande entusiasm för sin uppgift. Detta gäller säkerligen musiklärare i allmänhet och även i Sverige, trots musikens föga uppmärksammade plats i vårt skolsystem. Det tycks ligga något fascinerande i uppgiften att föra barn och ungdom in i musikens förgårdar. Arbetet ger också påtagliga resultat, och uppvisandet av resultaten är ofta situationer av spänning och stimulans. Det är väl inte vid några lärarkonferenser så vanligt som bland musiklärarna att ett sakligt inlägg plötsligt får en parentes i form av ett färgstarkt och hänfört vittnesbörd från arbetsfältet. I musiken är arbetet i hög grad skapande även för läraren. Det är inspirerande att stå inför en symfoniorkester på ett hundratal skolungdomar, som genomgående har en fem, sex eller kanske ännu flera års musikstudier bakom sig. I många amerikanska High Schools var man i fråga om framförande på god väg fram mot det konstnärliga.

Musik är bland den amerikanska skolungdomen ett mäktigt populärt ämne. Musikavdelningarnas resurser i fråga om lärarkrafter och instrument är i regel fullt utnyttjade. I Austin High School utanför Chicago deltog visserligen endast 10 % av skolans elevantal i instrumentalmusik, men skolans totala elevantal var 6 000, en uppgift som ingav en viss respekt för instrumentalavdelningen med dess 600 elever.

Det är emellertid inte bara skolor med elever i tusental, som har orkestrar och körer. Myerstown High School i Lebanon country, Pennsylvania, är en s. k. consolidated school på något mindre än 300 elever. Den är centralskola för kringliggande samhällen och landsbygd, och barnen färdas per skolbuss eller är inackorderade i skolans närhet. Myerstown hade ett konsertband på 50 elever, ett juniorband på 30, en blandad kör på 40 elever och en liten elitkör på 12 flickor. Vissa elever deltog visserligen i mer än en av dessa grupper, men säkert var omkring $\frac{1}{3}$ av eleverna aktiva i vokal- eller instrumentalmusik, ett vackert prov på vad som kan åstadkommas i musik även inom en skola av den storleksordning, som vi har så rikt representerad i Sverige, men där musiken i de flesta fall ännu har en mycket undanskymd plats, i varje fall instrumentalmusiken.

Vid musiklärarkonferensen i Salt Lake City deltog 1 600 skolungdomar från fyra stater i konserter och demonstrationsgrupper. Enligt uppgift hade man fått 450 anmälningar vid uppsättandet av det konsertband på 110 elever, som skulle medverka vid galakonserten i mormontemplet. Dessa elever fick ändå själva svara för resekostnaderna och dessutom erlagga 4 dollar i deltagaravgift.

I en landsortstidning fanns en bild av en lantbrukarpojke och High School-elev, som i sin egenskap av oboist blivit uttagen att representera sin skola vid någon musikfestlighet.

Efter orkesterrepetitionen i Benjamin Franklin High School frågade jag en 15-årig flicka, som tillsammans med tre andra flickor och en pojke svarat för valthornsstämman, vad hon egentligen tyckte om sitt instrument. Valthornet är ett av orkesterns svåraste, och jag var onekligen ganska skeptisk och undrande: kan ett flickebarn verkligen ha något utbyte av all sin möda med detta instrument? Men jag fick ett svar fullt av övertygelse: *I love it.*

En ung fru i Maywood, Illinois, berättade om sitt möte med musiken: Jag blåste trombone (dragbasun) under hela High School-tiden (Senior och Junior High S.). Eftersom jag tillhörde både symfoniorkestern och konsertbandet hade jag under en följd av år två timmars repetition varje dag. Det var schemats två sista timmar. En gång i veckan hade jag dessutom lektion i min tromboneklass. Såväl orkestern som bandet hade i synnerhet under de sista åren ideligen uppdrag att

medverka med musik i fest och vardag, i och utom skolan, vid konserter, fotbollsmatcher, musiktävlingar o. s. v. Jag tyckte, att jag jämt sög på min trombone (!). Och så tog skolan slut, och därmed blev det också slut med musiken. Under flera år kände jag, att jag saknade något väsentligt i mitt liv. Jag saknade min musik, och jag saknar den än. Musiken var under mina uppväxtår mitt starkaste intresse, jag kunde en hel del om musik och hade spelat det mesta av den gängse konsertrepertoaren. Nu går jag gärna på konserterna i min gamla skola, på skolungdomens musiktävlingar i Chicago och lyssnar med förkärlek men inte utan vemod på mina efterträdare i trombonestämman.

Den unga Maywood-damen berörde i sin lilla berättelse ett av de allra viktigaste problemen i musikbildningsarbetet: skolungdomens fortsatta kontakt med musiken. Hennes intresse och musikbehov var säkerligen så starka, att hon med glädje hade fortsatt sitt musicerande, om tillfälle hade erbjudits. Man får givetvis inte gå så långt, att man anser hennes musikstudier helt förfelade, eftersom detta tillfälle inte fanns. Utan tvivel var under uppväxtåren umgänget med musiken i och för sig av största värde för hennes personlighetsdanning. Det finns också skäl att antaga, att hennes intresse för musik kommer att leva, att hon blir en god lyssnare, att hon kommer att ägna uppmärksamhet åt sina egna barns musikaliska fostran och därmed tillhöra kategorien goda musikföräldrar, en i musikbildningsarbetet mycket väsentlig faktor.

Vad som på samhället ankommer är

1) att tillgodose behovet av musikundervisning, samt att — helst inom ramen för det ordinarie skolväsendet — föra ungdomen så långt i fråga om instrumentalt och vokalt kunnande att de direkt kan använda sin musik i familjekretsen och andra sociala situationer, att de i fråga om färdigheter och intresse står så att säga på egna fötter;

2) att i viss utsträckning tillgodose behovet av musikundervisning efter skoltidens slut samt erbjuda tillfällena till fortsatt umgänge med musiken.

I fråga om denna den folkliga musikbildningens första programpunkt, skolmusiken, är Amerikas Förenta Stater säkerligen ett föregångsland. Man eftersträvar i allmänhet både bredd och kvalitet.

Vid musiklärarkonferensen i Seattle medverkade bland många andra elevgrupper en symfoniorkester på 225 elever, som spelade overtyren till Offenbachs Orfeus i underjorden och ett par satser ur Schumanns fjärde symfoni. Vid två tillfällen har jag hört första satsen av Griegs pianokonsert utförd av elevorkestrar. I Ann Arbor hölls i april detta år skolungdomens för hela staten Michigan gemensamma musiktävlingar. Här tävlade första dagen 1 500 solister på olika instrument och följande dag ytterligare 3 500 skolungdomar i orkester eller band. I staten Pennsylvania (omkring 10 miljoner invånare) deltog i musiktävlingarna denna vår 7 000 elever. Samma stat deklarerar i år 1 000 konsertband och 700 orkestrar inom det statliga skolväsendet, medan staten Alabama räknar endast 65 respektive 7.

Vokalmusiken omhuldas på samma sätt. Deltagande i sångkör poängvärderas i likhet med instrumentalmusik, och kören övar på många håll en timme om dagen på skoltid liksom orkestern. Under de första folkskoleåren ägnas mycken uppmärksamhet åt de i fråga om gehör svagt utrustade eleverna. I High School är gossrösten under målbrottet föremål för den största omsorg. Gossarna får i stor utsträckning sjunga genom målbrottet. I flera stater har man skolplikt till 18 års ålder, varför flertalet sångare i t. ex. en universitetskör haft en kontinuerlig sångundervisning under 6—10 år. I Austin High School hade man liksom i många andra större skolor flera sångköror, och en flickskola i staden Elisabeth, New Jersey, stående med inte mindre än 10 köror.

Enligt en inventering som gjorts i en av de västra staterna deltar 10—35 %

av skolornas elever i vokal- eller instrumentalmusik. I vissa skolor, särskilt de större, har man ett förhållandevis lågt deltagarantal. Man har många att välja bland och förbehåller platserna i musikklasserna åt de mest utpräglade musikbegåvade. Häruti ligger givetvis en fara. Det breda, sociala syftet i musikbildningsverksamheten är dess starkaste argument i kampen för ökat utrymme och starkare ekonomiskt stöd för musiken. Denna tendens har också häftigt angräps i några amerikanska skolmusiktidningar under det senaste året.

De faktorer som fört Förenta staterna till en ledande ställning på skolmusikens område synes i huvudsak vara följande:

1. Den amerikanska skolmusiken har bakom sig en stab av vetenskapsmän, musikpedagoger, som söker utforska lärandeprocessen i musik och söker att på musikpedagogiken tillämpa erfarenheter från den allmänna pedagogikens område. Många av universitetens musikavdelningar har försöksskolor, såsom t. ex. Columbiauniversitetet, som också har en levande kontakt med musikundervisningen i ett stort antal skolor i och utanför staten New York. Den största musiklärarorganisationen har ett forskningsråd med starka kontakter med den praktiska musikundervisningen.

2. Musikundervisningen har under utbyggande en fast organisation inom skolväsendet i övrigt, ett musikkonsulentsystem, för vilket närmare skall redogöras nedan.

3. Ett organiserat samarbete mellan musiklärare på alla skolstadier. Vid årliga musiklärarkonferenser möts universitetets musikprofessorer och klassrums-lärarna i musik för att utbyta erfarenheter och diskutera metodik. Vid en sådan konferens förekommer praktiskt taget allt som har med skolmusik att göra.

I fråga om den andra punkten i musikbildningsprogrammet, musiken efter skoltidens slut och bland vuxna, synes man däremot icke ha funnit någon organisationsplan, som vunnit mer allmän tillämpning. Problemet är emellertid synnerligen aktuellt, och man har ögonen öppna för detsamma. Varje år lämnar tusenden och åter tusenden av Amerikas ungdom sina skolor med rika och starka upplevelser i musik, och man beklagar livligt att deras musicerande inte kan fortsättas i samhällets regi.

Problemet är dock av något annorlunda beskaffenhet i Förenta Staterna än det är hos oss. Amerikas folkskoleungdom fullföljer i betydligt större utsträckning sin utbildning vid högre skolor, än fallet är i den svenska folkskolan, som nämnt i vissa stater ända upp till adertonårsåldern. Detta innebär, att man redan under skoltiden hunnit föra barnen över den tröskel, ovanför vilken deras musikkunskande och intresse har bärighet. Man anser, att behovet av direkt undervisning därmed i stort sett är tillgodosett. Flertalet av den musikintresserade skolungdomen *har haft* tillfälle till undervisning. Närmast gäller det alltså att organisera samspel för den ungdom, som lämnat skolan och för andra intresserade vuxna.

Här skymtar ett vid organiserandet av folklig musikundervisning mycket väsentligt problem: frågan om instrumentvalet. En överväldigande majoritet av de amerikanska skolorna meddelar undervisning endast i orkesterinstrument. Pianoundervisning är ordnad i förhållandevis ringa utsträckning, vilket delvis sammanhänger med de svårigheter man brottats med vid utformandet av gruppundervisning i piano, vilken undervisningsform synes vara den utan vilken instrumentalundervisning i amerikanska skolor av ekonomiska och organisatoriska skäl knappast är tänkbar. Men där är säkert också en annan anledning till instrumentvalet: man vill utnyttja den tillgång i musikstudierna, som de gemensamma lektionerna och samspelstillfällena utgör i fråga om intressestimulans och arbetstakt. Bland orkesterinstrumenten är emellertid många, som inte är heminstrument i egentlig mening. Ungdomar som spelat t. ex. vissa basinstrument

upptäcker först vid skoltidens slut hur ensamma de står med sitt instrument. De har under skoltiden haft orkesterövningar varje dag och dessutom haft rika tillfällen att musicera tillsammans i sin orkester i och utom skolan, de har i varje situation känt sig som en del av det stora hela, skolans stolthet, dess symfoniorkester, där basisten är lika betydelsefull som violinisten. Deras intresse har ständigt haft näring i den gemenskap, som musicerandet alltid inneburit. Mera sällan fordras i amerikanska skolor, att eleverna ska öva hemma på sina instrument. Vid skoltidens slut har några kraft att omskola sig till andra instrument, men många slutar musicera för alltid.

I Förenta Staterna har man inte lyckats skapa den kontinuitet som är så betydelsefull i ett musikbildningsprogram, i synnerhet när det som där är inriktat på orkesterspel. Musikens kulturellt-sociala värden har man kunnat tillföra det amerikanska folket genom att bereda musiken plats i skolorna. Men för ungdomens fortsatta musikbildning och för musikverksamhet bland vuxna har man inte något forum. Denna fråga har också något starkare tonvikt på det sociala, och på det området har man i Förenta staterna så många behov och intressen, som blivit mindre tillgodosedda än musiken.

Förenta Staterna tycks inte ha någon fast organiserad folkbildningsverksamhet, motsvarande den svenska. När jag i olika sammanhang förhörde mig angående folkbildningsorganisationernas insatser på musikens område, ställde man sig i de flesta fall helt oförstående. Någon motsvarighet till Sveriges orkesterförningars riksförbund och dess stödande verksamhet finnes heller inte. När jag vid ett tillfälle lämnade en orientering om denna form för statligt stöd till amatörmusiken, erhöll jag den upplysningen att Amerika har 150 professionella symfoniorkestrar, av vilka *ingen* åtnjuter understöd från vare sig stat eller stad. De båda uppgifterna är inte direkt jämförbara, men den amerikanska vittnar dock om ett stabilt lyssnarklientel kring var och en av de 150 orkestrarna. I detta sammanhang kan nämnas, att många av dessa symfoniorkestrar bedriver skolkonsertverksamhet. I Los Angeles rådde ett intimt samarbete mellan konsertförening och skoldirektion vid planerandet av skolkonserterna. Genom anslag från skolkassa och vissa fonder hade biljettkostnaderna för eleverna nedbringats till 10, 20 och 30 cent. I Detroit samarbetade man på samma sätt. Barnens omkostnader var endast bussresor till och från konserterna. I Rochester, N. Y., drevs skolkonsertverksamheten helt i skolmusikledningens regi, d. v. s. en symfoniorkester var engagerad och cirkulerade inom stadens skolor. Stadens radiostation utsände varje program till de övriga skolorna.

I de fall, där musikbildningsprogrammet är helt utbyggt, d. v. s. omfattar såväl skolor som vuxna, är detta resultatet av enskilda initiativ, tagna av lokala myndigheter eller frivilliga organisationer. På några platser har ett musiksällskap funktionen av samordnande och organiserande enhet. I några fall har stadens departement för fritidsverksamhet sörrjt även för musiken. I en stad har dess kulturnämnd anställt en musikledare. På flera platser tjänar de statliga skolornas avdelning för folkbildning som samordnande i musikbildningsarbetet. Några statsuniversitet har tagit initiativ till musikverksamhet bland vuxna.

Ett intressant exempel på hur ett frivilligt musiksällskap sköter den samordnande uppgiften är Flints musiksällskap (The Flint Community Music Association) och dess verksamhet i staden Flint (närmare 100 000 invånare) i Michigan. Enligt programförklaringen vill Flints musiksällskap vara ett »clearing house» för allt som har med musik att göra inom staden Flint och tjänstgöra som såväl privat som allmän agentur för musikens livsberikande värden. Flints musiksällskap är intresserat av musiken i den mån den har något att betyda för folket. Det samarbetar med alla institutioner, sammanslutningar och grupper, sådana som industrier, affärsföretag, kyrkor, loger, skolor, hem, tjänstemannaföreningar, kvinnoklubbar, sjukhus m. m. Det vill bereda tillfällen för musikälskaren-amatören att aktivt deltaga i eller lyssna till musiken.

Musiksällskapets styrelse består av 17 personer, av vilka 10 väljas och 4 utses av skoldirektionen. Borgmästaren, parkstyrelsens ordförande (!) samt ytterligare en stadens funktionär är självskrivna medlemmar.

Bland medlemmarnas skyldigheter märks: att minst en gång årligen deltaga i en av sällskapet eller ansluten organisation anordnad konsert samt att upplysa minst 5 personer om offentliga konserter. Medlemsavgift förekommer inte.

Verksamheten erhåller finansiellt stöd från skoldirektionen, Flint Community Fund (grundad på inkomster från folkfester o. d.) och General Motors AB samt tillfälliga gåvor i form av penningar, musiklitteratur, instrument och annan utrustning.

Sällskapets lokaler stå till förfogande för anslutna organisationers och även mindre musikgruppers sammanträden och repetitioner.

Sällskapet har ett rikhaltigt musikbibliotek, som kostnadsfritt får utnyttjas av anslutna musikorganisationer. Det omfattar orkester-, konsert-, band- och kör-litteratur, vokal och instrumental solorepertoar, biografier m. m. På initiativ av sällskapet har vid stadsbiblioteket upprättats ett liknande litteraturbestånd till allmänhetens tjänst. Sällskapets instrumentförråd lånar kostnadsfritt ut sådana instrument som fagotter, valthorn, oboer, kontrabasar, pukor, celesta m. m. Dess upplysningsbyrå förmedlar kontakter av alla slag, från privata musiklktioner till stora solistengagemang vid offentliga konserter. Föregående år ordnades genom expeditionen allsång inom föreningar o. d. vid 118 olika tillfällen.

Flints musiksällskap organiserar och driver följande verksamhet:

1. Flints körförbund. Utför årligen bl. a. Messias, som vid det senaste framförandet lockade 7 000 åhörare.

2. Flints symfoniorkester. Avgiftsfria konserter. Orkestern tillhör Michigans Allmänna Orkesterförening, vars huvudsyfte är viss samordnande verksamhet.

3. Flints allmänna operasällskap. Vid 15-årsjubileet föregående år framfördes Verdis opera »La Traviata». Sällskapet äger en garderob, omfattande flera hundra kostymer, som också står till skolornas förfogande.

4. Stora musikfestligheter vid jultiden samt under den nationella musikens vecka.

5. Kurser för kör- och orkesterdirigenter.

I övrigt verkar sällskapet stimulerande och samordnande inom de 38 till sällskapet anslutna musikorganisationerna. Dessas enda skyldighet i förhållande till sällskapet synes vara att avge årsrapport över verksamheten. Även stadens skolor avger var för sig sådan rapport till Flints musiksällskap.

Bland de anslutna organisationerna märks sådana som St. Andrews Choral Club, Frisörernas kvartettsällskap, Posttjänstemännens konsertband, Husmoderkören, Tjeckiska sångsällskapet, Evangeliska missionens konsertband, Frälsningsarméns orkestrar, Klubben för främjande av sköna konst, Motorfabriken Buicks blåsorkester m. fl. Medlemsantalet inom de olika organisationerna varierar från 25—30 upp till 100-talet.

I staden Flint finns flera stora musiksällskap med olika verksamhetsformer på sitt program. Även dessa är anslutna till Flints musiksällskap, som t. ex. St. Ceciliansällskapet, som förutom körverksamhet ger prov på ett par intressanta verksamhetsgrenar: St. Cecilians konsertsällskap, som tagit till sin uppgift att varje år ordna någon eller några solistkonserter i Flint under medverkan av någon av världens mest framstående musikkonstnärer, »Student Musicale», ett ungdoms-sällskap med månatliga sammanträden, där ungdomarna spelar för varandra, håller föredrag för varandra om musik och kompositörer m. m., och vidare St. Cecilians juniorsällskap för flickor och pojkar i åldern 6—15 år, som har självstyrelse, månatliga sammanträden och liknande verksamhet.

Flints musiksällskap har en personal på två heltidsanställda: en verkställande

ledamot samt en sekreterare. Den senare sköter expeditionen och biblioteket och är dessutom bibliotekarie i Flints symfoniorkester, dess körförbund och operasällskap. En dirigent är halvtidsanställd. Det ofantliga programmet har kunnat genomföras endast med bistånd av en hel stab av frivilliga krafter.

Flintprojektet har givetvis blivit mycket uppmärksammat i Förenta Staterna. Det vackra och fruktbara initiativet har också manat till efterföljd. I Independence, Mo., Minneapolis och St. Paul, Minn., har stimulerande och samordnande organ skapats och givits formen av musiksällskap på frivillighetens grund.

I många amerikanska städer och samhällen har den frivilliga musikverksamheten bland de anställda vid någon storindustri blivit av den största betydelse för ortens musikliv. Enligt en uppgift i en musiktidskrift är musikverksamhet i någon form organiserad vid 3 000 industrier. En av de mest framträdande i detta avseende är Good Year gummeringsfabrik, Akron, Ohio. Här finnes av bolaget avlönad heltidsanställd musikledare. Förutom att helt tillgodose musikbehovet i ett rikt fritidsprogram för de anställda och deras familjer har företagets olika musikorganisationer och deras styrelser småningom blivit stimulerande och samlande organ även för musiklivet i det kringliggandet samhället. Företagets körer och orkestrar medverkar vid olika högtidligheter, anordnar sommarkonserter i parkerna och ger radio-program. Man har tagit initiativ till uppförande av en teater- och konsertsalong för 1 600 personer, och företagets operettsällskap framför varje år två operetter. 75 % av invånarna i Akron är aktivt eller passivt engagerade i musikverksamheten. Musikundervisning står också på programmet; man söker intressera vuxna att återupptaga eller börja musikstudier, och rätten att delta är inte begränsad till företagets egna anställda. Man tar också emot f. d. High School-elever, som önskar fortsätta med sin musik. Musikledaren förklarade sig ha »ett oerhört intressant arbete bland oerhört intresserade amatörer».

Ännu ett slags organisation med intressen på musikfronten fanns i Detroit. Det var en sammanslutning av musikamatörer och professionella, som anordnade musiktävlingar i staden i syfte att upptäcka begåvningar och skapa förutsättningar för dessas fortsatta utbildning. Enligt uppgift finns i Amerika en nationell förening med detta syfte.

I många stater, städer och samhällen har genom skolmusikens starka utveckling amatörmusikens intressen blivit tillgodosedda, antingen genom direkta initiativ från skolmusikledningens sida eller helt enkelt därigenom, att ledare och lärare blivit tillgängliga på allt flera orter och kunnat anlitas i det folkliga musikbildningsarbetet.

Som en av de faktorer, som i hög grad varit ägnade att främja musiken inom amerikanskt skolväsende, nämndes ovan den skolmusikens fasta organisationsapparat, som i vissa stater redan är färdigbildad och i andra är under utbyggnad. Organisationsplanen är i korthet följande:

I 13 av de 48 staterna ledes och organiseras musikundervisningen inom Public Schools (folkskolor och High Schools) av en statens musikkonsulent, Director of Music Education. Denne är ansvarig för musiken även inom colleges och universitet, i den mån dessa äro statliga. Statens musikkonsulent, som i regel innehar doktorsgrad, har sitt ämbetsrum i huvudstadens skoldirektion. Hans ställning är närmast att jämföra med undervisningsrådets hos oss. I flertalet städer, även städer av t. ex. Ann Arbors storleksordning (20 000 inv.), har en stadens musikkonsulent anställts. I större städer har denne en, eller som t. ex. i Philadelphia och Rochester, två biträdande konsulenter med lokaler även de inom stadens skoldirektion. Ofta är dessa assistenter specialister på vokal-, respektive instrumental-musik. I High Schools har man facklärare i musik, varför stadens konsulent kan samla sin uppmärksamhet på folkskolorna, där han har erforderligt antal instrumentallärare och sångkonsulenter (music supervisors) till sitt förfogande. Folkskolans lärare har sångundervisningen om hand under ledning av sångkonsulenten, som

regelbundet en gång per vecka besöker klasserna samt genom gruppmöten och kurser sörjer för folkskolläraernas fortbildning i musik. Statens konsulent kan följaktligen koncentrera sig på vissa samordnande uppgifter och på musikundervisningen i landsortens skolor, vars konsulenter är direkt underställda statens musikkonsulent.

I staten Pennsylvania är skolmusikorganisationen utbyggd på detta sätt. Där fanns läsåret 1946—47 omkring 2 000 musiklärare (statens och städernas musikkonsulenter, instrumentallärare och sångkonsulenter). Av dessa 2 000 tjänstgjorde omkring 500 i landsorten. Av Pennsylvanias befolkning bor omkring 6,5 miljoner i städerna och 3,5 miljoner på landsbygden. Staden är uppdelad i distrikt (counties). I Lebanon County (med en befolkning på 40 000 exkl. staden Lebanon med 30 000 inv.) var musikundervisningen ordnad på följande sätt:

i två köpingar vardera 2 musiklärare, en för vokal- och en för instrumentalmusik	4 lärare
i åtta mindre samhällen vardera 1 musiklärare, som undervisar i orkesterspelt och sång	8 »
i landsortsområdet	4 »

Summa 16 lärare

Inom landsortsområdet besökte Mrs Philips 20 läraravdelningar per vecka, d. v. s. 4 per dag (5-dagarsvecka). I flera fall var läraravdelningar liktydiga med skolor. Där var nämligen den i Amerikas landsort så vanliga s. k. enrumsskolan representerad, d. v. s. den skola, där 8 klasser undervisades i en sal av en lärare. Även denna låga skolform fick alltså varje vecka besök av sångkonsulenten.

Landsortens musiklärare färdades per vecka mellan 17 och 25 svenska mil och hade ersättning för resekostnader.

Så ter sig alltså skolmusikorganisationen, mot bakgrunden av vilken Amerikas största musiklärarorganisation, Music Educators National Conference (MENC), söker stimulera sina medlemmar till medverkan i folkbildningsarbetet. En av MENC:s ständiga kommittéer med titeln »Samordnandet av musikverksamheten i samhället» skriver i sin rapport av år 1945:

»Det är skolmusikorganisationens plikt och förmån att lämna samhällets olika musikorganisationer sitt stöd. — — — Om musikfostran skall nå sitt syfte, måste tillfälle till fortsatt umgänge med musiken beredas ungdomen, då den lämnar våra skolor. Skolmusiklärare och ledare bör åtaga sig ledarskap då det gäller att samordna musikorganisationer och deras verksamhet. — — — Skolstyrelser och skolchefer böra intresseras för att ställa skollokaler till förfogande för amatör- orkestrar och körer, för sommarkurser etc.»

Samtidigt lämnas en redogörelse för en utredning angående förhållandet skola — samhälle i fråga om musiken. Följande uppgifter är resultatet av ett frågeformulär, tillställt 400 orter inom ett MENC-distrikt, omfattande staterna Illinois, Indiana, Iowa, Michigan, Minnesota, Nord och Syddacota, Ohio och Wisconsin:

Konsertband:

Befolkning:

	--2 999		3 000—9 999		10 000—49 999	
	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej
Finnes	47	49	54	65	71	84
Ledare samma som skolans ..	42	5	36	18	30	41

Anm. Det är i första hand de små samhällenas orkestrar, som utnyttjat skolans musiklärare som dirigent.

Musikavdelningen inom skoldirektionen i Evansville, Ind., har för sin verksamhet ett program i fyra punkter, av vilka den fjärde är: musikverksamhet bland ungdom över skolåldern och bland vuxna.

Statens musikkonsulent (state supervisor of music education) i Alabama berättar: Det finns inte många musiksammanslutningar i Alabama med undantag för kyrkokörer. Där finns några få körsällskap och orkestrar. I år har för första gången den statliga skoldirektionen anslagit ett mindre belopp för viss försöksverksamhet bland vuxna. Vi har tagit initiativ till bildandet av ett par körer och har nu ställt medel till förfogande för avlönande av dirigent och inköp av musiklitteratur.

Statens konsulent för de sköna konsterna (director of fine arts education) i Missouri berättar: Fr. o. m. nästa läsår kommer vi att inrätta två speciallärartjänster i syfte att främja undervisningen i konst och musik inom landsortstädernas och landsbygdens skolor i ett distrikt på 14 counties. De ska ge kurser för folkskolans lärare, men kurser kommer också att erbjudas andra intresserade vuxna.

En annan av MENC:s kommittéer har till uppgift att framlägga synpunkter på skolans medverkan med musik i samhället och yttrar: Vi vill framhålla, att skolans musikkonsulenter och musiklejare inte nödvändigt skall ha rollen av initiativtagare, organisatörer eller verkställande ledamöter. Men de skall i varje fall vara medarbetare. För att uppnå den högsta möjliga grad av samverkan inom ett samhälles musikliv, då det gäller utförandet av musik i olika situationer, har det visat sig, att gemensamma och enskilda intressen bäst tillgodoses av en samarbetskommitté, i vilken samtliga musikorganisationer äro representerade (jfr Flintprojektet). Här skall skolan vara en medverkande enhet, icke en dominerande.

Den musiklitteratur, som står till skolmusikens och amatörmusikverksamhetens förfogande, är synnerligen rikhaltig. Framför allt skolmusikens omfattning och kvalitet har lockat Amerikas kompositörer till medverkan i musikbildningsarbetet. Man gör arrangemang av olika svårighetsgrad av klassisk musik, folkmusik från olika länder, operett- och populärmusik m. m. Det komponeras också friskt för skolorkester och kör. Även härvidlag har den nämnda musiklejareorganisationen tagit initiativ. Vid skolmusikkonferenser, som anordnas årligen för distrikt om fyra stater, hålls utställning av musiklitteratur och materiel från förlag över hela Amerika, och där diskuteras skolornas lyssnarprogram med grammfonbolagens representanter och kör- och orkesterlitteraturfrågan med Amerikas kompositörer.

Den amerikanska studielitteraturen (violin-, cello-, flöjtskolor m. m.) verkade förvånansvärt traditionell för att inte säga gammalmodig. Där var mest tekniska studier, skalor m. m. De tycktes vara i första hand effektiva, som forna tiders spelböcker även hos oss. Detta gällde framför allt orkesterinstrumenten. Pianoböckerna vara mer modernt lustbetonade.

Men en förklaring skulle snart ges till denna spelböckernas tekniska uppläggning. I de amerikanska skolornas musikavdelningar spelar man orkester flera gånger i veckan, på många håll t. o. m. varje dag. Här läggs en säker grund av intresse. Här hålls intresset vid liv. Man börjar också spela orkester mycket tidigt, praktiskt taget samtidigt med att eleven börjar sina instrumentala studier. Det finns en mängd orkesterlitteratur för rena nybörjarstadiet, och den är i allmänhet mycket intressebetonad och lockande. I orkesterarbetet upptäcker eleven behovet av större färdighet, och vid instrumentallektionen en gång i veckan är han angelägen att komma underfund med sitt instruments teknik. Han har nämligen i orkesteren upptäckt vissa brister i sitt kunnande och accepterar, kanske t. o. m. uppskattar, en timmes teknisk drill, som skall göra honom bättre rustad för den kommande veckans orkesterspel.

Skolsånglitteraturen, på vars utstyrelse man liksom i fråga om läroböcker i allmänhet inte skyr några kostnader, är synnerligen rik och representativ, och den

orientering, som där ges om vokal- och instrumentalmusiken genom tiderna, saknar säkerligen motstycke i varje annat land.

Ett hjälpmedel, som säkerligen kommer att få stor betydelse för skolmusiken och sedermera även i det folkliga musikbildningsarbetet, är filmen, den pedagogiska musikfilmen. MENC har också en filmkommitté, vars ordförande är en musikprofessor vid Columbiauniversitetet. Efter kriget har kommitténs samarbete med Hollywood återupptagits, och vid konferensen i Salt Lake City förevisades en skiss till skolfilm om musikinstrumenten, en pedagogisk fullträff av Walt Disney.

På musikpedagogikens område bedrivs i Amerikas Förenta Stater ett vetenskapligt forskningsarbete i en utsträckning, som med säkerhet saknar motsvarighet i något annat land. Här är det inte fråga om vad man kallar ett ofruktbart teoretiserande. Som nämnts i tidigare sammanhang har universitetens musikprofessorer ofta försöksskolor till sitt förfogande och även i övrigt en levande kontakt med praktisk musikundervisning. Ett av MENC:s starkaste intressen är givetvis pedagogiken. Det är också forum för den pedagogiska debatten. MENC har dessutom ett forskningsråd, vars ordförande är chefen för Columbiauniversitetets musikavdelning, professor James Mursell, som med skäl anses vara Amerikas främste musikpedagog. En jämfört med europeiska förhållanden längre erfarenhetsperiod av praktiskt och teoretiskt arbete på skolmusikfronten, mindre stark tradition från »den gamla skolan» tillsammans med ett fördomsfriare sätt att se problemen an är skäl, som bidragit till att minska klyftan mellan musikpedagogikens och den allmänna pedagogikens världar. I Amerika ligger ämnet musik på samma plan som andra läroämnena och dess metodik har utformats i enlighet med den inom vårt skolväsende gängse och nödvändiga undervisningsformen: grupp eller klass.

Inom amerikanskt skolväsende tillämpas gruppundervisning praktiskt taget utan undantag. En omkring 50-årig musiklärarinna vid Benjamin Franklin High School hade av sin skolchef fått i uppdrag att meddela undervisning i piano. Och naturligtvis skulle hennes lektioner ha formen av gruppundervisning. Vid mitt besök hade hon en klass om 10 pojkar i 13—14-årsåldern. Hon ursäktade sig vid lektionens början med att hon tidigare inte haft erfarenhet av gruppundervisning i piano — detta var vid höstterminens början — men hon hoppades så småningom komma underfund med metodiken. Hon hade god hjälp av för gruppundervisning upplagd pianolitteratur, och resultaten måste med hänsyn till den korta tiden anses vara goda. Alla pojkar kunde spela några små enkla melodier med ett likaså enkelt ackompanjement.

Vid Columbiauniversitetet följde jag undervisningen i violin i två grupper med olika lärare. Den ena gruppen omfattade 38 blivande instrumentallärare med fiol som biinstrument. Denna grupp var givetvis för stor, och resultatet efter en termin måste sägas vara dåligt. I den andra gruppen om 8 elever, likaså blivande musiklärare, var resultatet däremot mycket gott. Här fanns möjlighet att ägna varje elev en viss uppmärksamhet, vilket däremot inte alls fanns i den stora gruppen. I båda fallen disponerades de två 45-minuterslektionerna per vecka så, att samtliga elever var aktiva, d. v. s. samtidigt spelade, under betydligt mer än halva lektionstiden.

Juilliard School of Music i New York är en musikskola av konservatorietyp och anses vara en av Amerikas tre ledande, tillsammans med Eastman i Rochester och Curtis i Philadelphia. Här undervisades också blivande instrumentallärare med fiol som biinstrument i grupp om 10 elever under ett års tid med två lektioner per vecka. Mr Bostelman gav dem vid ett tillfälle den anvisningen att i sin blivande verksamhet inte ta större grupper i fiol än 7—8 elever. Efter något år eller ett par kunde det visa sig nödvändigt att minska gruppens elevantal, men gruppundervisning ansåg han kunna tillämpas under hela skoltiden.

I Ithaca, N. Y., låg stråkundervisningen på ett anmärkningsvärt högt plan.

Balansen mellan stråk och blås i orkestern var ovanligt god. Ofta befanns nämligen blåsarna vara stråkarna betydligt överlägsna. Här åhörde jag en fiollektion med fyra ganska avancerade flickor, som alla hade spelat fiol i fem år. De spelade upp det violinsolo de hade i läxa och spelade det samtidigt.

I George Washington High School hade klarinettklassen om 20 nybörjare i 14-årsåldern lektion. De spelade sina små övningar unisont, men allt emellanåt gav läraren vid behov en kort individuell anvisning.

Vid lektion med nybörjare på olika instrument gav läraren ofta det unisona spelet rytmisk stadga genom att spela melodistämman på pianot.

Några av de synpunkter, som ligger till grund för grupp- eller klassundervisningen, må här omnämnas. Man tror inte att kravet på fullkomlighet i varje ögonblick under den första tiden av elevens instrumentala studier bäst främjar elevens framsteg. Ett exempel. En liten nybörjare i piano spelar sitt lilla stycke, låt oss säga åtminstone 5 gånger per dag under kanske 5 av veckans dagar. Vid uppspelning får han kanske i uppgift att under ännu en vecka »polera sitt stycke». Spelar han det lika många eller nästan lika många gånger under den andra veckan, har han spelat det lilla stycket 40 eller 50 gånger. Nu anser den amerikanske musikpedagogen, att eleven lärt mer, om har fått fördela detta sitt arbete på fyra eller fem små musikstycken innehållande ungefär samma övningsmoment. Han kan visserligen inte hinna lära sig dessa fem stycken så perfekt som det enda stycket, men han har rikare erfarenhetstillfällen, de få tonerna och de få ackorden förekommer i olika sammanhang och han får många fler övningstillfällen i fråga om notläsning. Man synes uppmärksamma dessa två nämnda moment i instrumentalstudierna: det ena att stifta bekantskap med instrumentet (den s. k. tekniska sidan), det andra att *läsa* musik. I folkskolan föregås notläsning liksom även den vanliga läsundervisningen (i modersmål) av en hel serie av förberedande övningar, man vill skapa vad man kallar »readiness for reading» (beredskap för att läsa).

Det kan förefalla som om den här framförda synpunkten vore ett avsteg från strävan till kvalitet. Men, säger man, en mor begär inte av sitt barn ett perfekt uttal av varje enskilt ord i dess starkt begränsade ordförråd. Men hon söker ge det rika övningstillfällen, och hon vet att talet så småningom hyfsas. Barnet lär genom att imitera. — En annan princip i gruppundervisningen är: rika kontrolltillfällen. I skolor, där man spelar orkester varje dag, är barnen ständigt under lärarens uppsikt. I andra skolor söker man ge eleverna åtminstone två lektioner per vecka. För att kostnaderna inte skall fördubblas genom denna anordning, tar man t. ex. 10 elever i gruppen och låter dem få lektion två gånger per vecka i stället för att ha två grupper om 5 elever endast en gång per vecka.

I pianoundervisningen låter man ofta eleverna spela efter gehör under den allra första tiden. Man vill låta dem upptäcka instrumentet, klaviaturens symmetri och att pianot är ett instrument, på vilket man kan spela en del av de små melodier som man lärt sig sjunga. Det är heller inte så svårt att sätta ett litet ackompanjement till melodierna och att spela dem i några olika tonarter. Med detta tillvägagångssätt avser man:

1) att snabbare ge eleven överblick av instrumentet, än som är möjligt vid ett samtidigt presenterande av notskrift och klaviatur;

2) att redan från början ge den rätta inställningen till pianot och den situation, som kanske för flertalet av den folkliga musikundervisningens pianoelever är den mest betydelsefulla: att kunna slå sig ned och spela, kanske ackompanjera några sånger i familj eller vänkrets utan att i varje ögonblick vara bunden av noter.

Snart införes notskriften, men man upphör därför inte med gehörsspelet. Man utvecklar elevens förmåga att finna ackord, berika urvalet av ackord, övar transponering m. m. Eleven känner snart att han har »användning» för sitt pianospel i olika situationer, han känner tillfredsställelse med sitt kunnande och hans intresse växer sig starkare.

Denna synpunkt på pianospelet återfinner man även i pianoklasser för vuxna. Blivande musklärare med piano som biinstrument, folkskollärare, kindergartent-lärarynnor, gymnastiklärare m. fl. kategorier, som har användning för pianospel i tjänsten, har givetvis stor nytta och glädje av förmåga till gehörsspel. Vid Columbia-universitetet fanns flera pianoklasser rekryterade från ovannämnda kategorier, liksom där fanns klasser med vuxna elever, som spelade piano endast för sitt nöjes skull (universitetets fritidsverksamhet). Dessa klasser omfattade i regel 16 elever, d. v. s. lika många, som det fanns pianon i lektionssalen.

En annan pedagogisk princip: en för all undervisning gynnsam situation är den, i vilken ändamålet med att lära något klart framstår för eleven. Ett exempel på en sådan situation är den tidigare beskrivna, där eleverna i sina orkesterövningar upptäckt behovet av ökade färdigheter. Lärarens uppgift, säger professor Mursell, är inte att inpränta vissa kunskaper utan att skapa sådana situationer, i vilka inhämtandet av kunskaper framstår såsom ändamålsenligt.

Samma tankegång ligger bakom Mrs Perhams jämförelse mellan pedagogiska riktlinjer i den gamla och i den nya skolan. Förr hette det: lära för att senare använda för olika ändamål. Men nu: använda för att lära. Omedelbart och klart ändamål. (General changes *from*: »Learning in order to use; deferred purposes» *to*: »Using in order to learn; immediate purpose.») Belysande exempel: ibland förekommer det, att vissa avsnitt av den elementära musikläran genomgås såsom en förberedelse för instrumentalspel. Musikläraren önskar, att eleverna har vissa förkunskaper i musik, om notsystem, noternas namn och tidsvärden, tonarter m. m. Enligt Mrs Perham bör musiklärans olika avsnitt komma sedan eleven börjat spela och i situationer, då han behöver dem för att kunna komma vidare.

Det är möjligt, att en studieresa någon gång vid 1950-talets mitt skulle ge en mera enhetlig bild av amerikanskt musikhögningsarbete, men säkerligen dröjer det ännu många årtionden, innan musikfostringsprogrammet i alla stater utbyggs till t. ex. Pennsylvanias nuvarande omfattning. Förutsättningarna i vårt land är egentligen oändligt mycket större. Vi har redan ett forum för musikfostran från vaggan till graven. Vad som i stort sett skall göras hos oss är ett tillrättaliggande av detaljer. Kriget har givetvis inneburit en viss stagnation i utbyggandet av det amerikanska musiksamhället. Det var emellertid i hög grad stimulerande att besöka Amerikas Förenta Stater just under det år, då arbetet på musikens fredliga front åter sköt fart, och att ha mött många av de musikpedagoger och organisa-törer, som just nu skapar morgondagens musik i Amerika.

Yngve Härén.

Förslag

till

ändrad lydelse av Kungl. Maj:ts kungörelse den 30 juni 1947 angående understöd till det fria och frivilliga folkbildningsarbetet.

Kungl. Maj:t har funnit gott föreskriva, att beträffande understöd till det fria och frivilliga folkbildningsarbetet följande ändrade bestämmelser skola gälla tills vidare, så länge anslag utgår för ifrågavarande ändamål.

14 §.

Det åligger centralbyrå för den populärvetenskapliga föreläsningsverksamheten

a) att tillhandagå anstalter och föreningar, som anordna populärvetenskapliga föreläsningar, med förmedling av föreläsningar och undervisningsmateriel för föreläsningarna samt med råd och anvisningar beträffande föreläsningsverksamheten;

b) att med hänsyn till önskvärdheten av att nedbringa resekostnaderna särskilt giva akt på att föreläsningarna i största möjliga utsträckning anordnas som turnéer;

c) att, därest skolöverstyrelsen så föreskriver, inom av överstyrelsen anvisat område fylla ett föreläsningsförbunds uppgifter;

d) att årligen före den 15 januari till skolöverstyrelsen inkomma med förslag på lämpliga föreläsare och föreläsningssämen för införande i skolöverstyrelsens föreläsningskatalog för påföljande budgetår;

e) att enligt de närmare bestämmelser, som skolöverstyrelsen har att meddela, granska dels reseräkningar från föreläsare vid de lokala föreläsningsanstalterna och övriga bildningsorganisationer, som kunna komma i fråga, dels sådana reseräkningar, som avse musikcirkellärares resor, och, därest föreskrivna villkor för utgående av resekostnadsersättning äro uppfyllda, till vederbörande utbetala honom tillkommande resekostnadsersättning.

Mom. e) har utvidgats till att omfatta jämväl musikcirkellärares resekostnadsersättning. Jämför 25 § mom. e) och 26 § mom. j).

4 kap. Studiecirkelverksamhet.

21 §.

För anordnande av studiecirkelar må bidrag av statsmedel utgå dels till riksförbund för studiecirkelverksamhet, dels ock till fristående studiecirkelar.

Till riksförbund för studiecirkelverksamhet må bidrag jämväl utgå för organisations- och administrationskostnader, liksom också till sammanslutning av dylika förbund för vissa kostnader i samband med utbildandet av cirkellärare.

Tillägget till det andra stycket svarar mot det tillagda stycket i 27 §.

22 §.

Med studiecirkel avses i detta kapitel en kamratkrets för gemensamma teoretiska eller praktiska studier över ett angivet ämne efter en på förhand uppgjord plan.

Som studiecirkel må musik-, teater- eller konstcirkel betraktas, även om övningsarbete utgör huvuddelen av dylik cirkels verksamhet.

Det andra stycket är tillagt. Se sid. 135—146. Definition av musik-, teater- och konstcirkel har införts under 24 §.

24 §.

Statsbidrag utgår för anordnande av allmänna studiecirklar, ungdomscirklar och universitetscirklar.

Med allmän studiecirkel förstås studiecirkel, som behandlar elementära ämnen av grundläggande karaktär eller ämnen av allmänt bildande karaktär.

Med ungdomscirkel förstås studiecirkel, som till övervägande del och till minst det antal, som i 26 § föreskrives såsom minimum för cirkeln, har medlemmar i åldern 14—18 år och behandlar studiecirkeln ämnen på ett för ungdomen särskilt tillrättalagt sätt. Som ungdomscirkel anordnad musikcirkel må dock ha medlemmar i lägre ålder än 14 år.

Den sista meningen har tillagts. Se sid. 138—139.

Med universitetscirkel förstås studiecirkel, som ledes av genom högre akademiska studier kvalificerad lärare.

Till studiecirklar av dessa slag äro jämväl hänförliga:

a) musikcirklar, som ägna sig åt inövande av musikaliska kompositioner i samband med studium av musikens teori och historia eller sådan litterär text, som är anknuten till de inövade kompositionerna;

b) teatercirklar, som ägna sig åt inövande av teaterpjäser i samband med studium av dramatisk konst;

c) konstcirklar, som ägna sig åt utövande av teckning, skulptur eller målning i samband med studium av den bildande konstens historia och gestaltningsmöjligheter.

Definitionerna av musik-, teater- och konstcirklar äro tillagda. Se sid. 143—145.

25 §.

Statsbidrag för anordnande av allmänna studiecirklar och ungdomscirklar utgår

a) för lärararvode med högst hälften av kostnaden, dock högst 3 kronor för studietimme, då allmän studiecirkel avses, och med högst tre fjärdedelar av kostnaden, dock högst 4 kronor 50 öre för studietimme, då ungdomscirkel avses;

b) för ledararvode med högst hälften av kostnaden, dock högst 1 krona för studietimme, då allmän studiecirkel avses, och med högst tre fjärdedelar av kostnaden, dock högst 1 krona 50 öre för studietimme, då ungdomscirkel avses;

c) för korrespondenskurs med högst hälften av kostnaden, dock högst 50 kronor, då allmän studiecirkel avses, och med högst tre fjärdedelar av kostnaden, dock högst 75 kronor, då ungdomscirkel avses;

d) med högst hälften av kostnaderna för studieplaner, grundböcker och övriga i cirkelns arbete använda hjälpmedel, dock högst 5 kronor för varje medlem i cirkeln;

e) till musikcirkel med högst hälften av kostnaderna för instrumentinköp, dock högst 30 kronor för varje cirkelmedlem och sammanlagt högst 200 kronor, allt under ett arbetsår; samt

f) till musikcirkel med kostnaden för cirkellärares resor, dock högst 26 resor under ett arbetsår.

Till samma cirkel må bidrag icke utgå efter såväl mom. a) som mom. b); ej

heller efter såväl mom. a) som mom. c). Till musik-, teater- eller konstcirkel må bidrag icke utgå efter mom. b).

Till allmän studiecirkel må därutöver ur de för föreläsningsverksamhet i anslutning till lokalt organiserat studiearbete anvisade medlen utgå bidrag till högst två föreläsningar för arbetsår enligt de närmare bestämmelser, som meddelas av skolöverstyrelsen.

Beträffande bidrag till universitetscirkel är särskilt stadgat.

25 § har omdisponerats för vinnande av större överskådlighet. — I mom. d) har tillagts »och övriga i cirkelns arbete använda hjälpmedel». Se härom för musik-, teater- och konstcirkelarnas vidkommande sid. 124—125. — Mom. e) och f) äro nya. Se härom sid. 121—124 samt 130—134. — Bestämmelsen att bidrag icke samtidigt må kunna utgå efter vissa angivna moment är likaledes ny men står i överensstämmelse med en under verksamhetsåret 1947/48 inom skolöverstyrelsen tillämpad praxis. Tillagd är jämväl bestämmelsen, att musik-, teater- eller konstcirkel icke må erhålla bidrag till ledararvode. Se härom sid. 105—106.

26 §.

För utgående av statsbidrag, som i 25 § sägs, skola gälla följande villkor:

a) Studietiden skall, om ej skolöverstyrelsen medger undantag, utgöra minst 20 studietimmar fördelade på minst 10 sammankomster.

b) Antalet deltagare vid varje cirkelsammankomst skall, om ej skolöverstyrelsen på särskild framställning medger undantag, utgöra minst 5. Dock skall i fråga om musikcirkel gälla, att med cirkelsammankomst må kunna jämställas musiklektion, då mindre deltagargrupper eller enskilda deltagare handledas, under förutsättning att handledandet befinnes nödvändigt för cirkelns arbete och innebär förberedelse till samspel (samsång).

Den andra meningen i mom. b) är tillagd. Se sid. 135—138.

c) Som lärare må riksförbund för studiecirkelverksamhet endast godkänna den, som genom avlagda kunskapsprov, genom deltagande i bildningskurser eller genom vunnen praktisk erfarenhet kan styrka sig besitta för läraruppgiftens fullgörande erforderliga kunskaper inom den ämnesgrupp, som studiecirkelarbetet omfattar, och som i övrigt äger lämplighet för uppgiften. I tveksamma fall må riksförbund hänskjuta fråga om lärares kompetens till skolöverstyrelsens avgörande. I fråga om fristående studiecirkel avgöres kompetensen av skolöverstyrelsen.

d) Som studieledare må riksförbund godkänna den, som äger lämplighet för uppgiften. I fråga om fristående studiecirkel avgöres kompetensen av skolöverstyrelsen.

e) I fråga om val av föreläsare i allmän studiecirkel skola gälla de i 4 § i dyligt avseende meddelade bestämmelserna.

f) Vid studiecirkelsammankomst må icke förekomma propaganda för politiska eller religiösa åskådningar.

g) Av riksförbund för studiecirkelverksamhet anordnad studiecirkel skall följa av riksförbund godkänd plan. Fristående studiecirkel, som ansöker om statsbidrag, skall till sin ansökan foga studieplan för skolöverstyrelsens godkännande.

h) Statsbidrag, som avser inköp av grundböcker, må utgå endast under förutsättning, att boken finnes upptagen i av riksförbund för studiecirkelverksamhet utgivna studieplaner eller blivit av skolöverstyrelsen godkänd såsom grundbok.

i) Av musikcirkel ingiven ansökan om bidrag till inköp av instrument skall vara åtföljd av styrkt redogörelse för cirkelns instrumenttillgång och av förbindelse att vid nedläggande av cirkelns verksamhet överlåta de instrument, vilka inköpts med statsbidrag, till den organisation eller myndighet, som skolöverstyrelsen kan komma att bestämma.

Mom. i) är tillagt. Se sid. 121—124.

j) Ansökan om ersättning för musikcirkellärares resekostnader skall ingivas till den centralbyrå för populärvetenskaplig föreläsningsverksamhet, åt vilken

skolöverstyrelsen uppdrager att utbetala dylik ersättning. Ansökan, som avser flera musikcirklar, vilka anlita samma lärare, må kunna ingivas av folkbildningsförbund. Av musikcirkel ingiven ansökan skall vara granskad av vederbörande folkbildningsförbund.

Mom. j) är tillagt. Se sid. 130—134.

Riksförbund för studiecirkelverksamhet.

27 §.

Bidrag av statsmedel för organisations- och administrationskostnader må utgå till av skolöverstyrelsen jämlikt 23 § godkänt riksförbund för studiecirkelverksamhet med högst hälften av förbundets utgifter för studieverksamheten, däri inräknade kostnaderna för av förbundet anordnade studieledare- och instruktionskurser samt för av förbundet anställda instruktörer och konsulenter.

Bidrag må jämväl utgå till samorganisation av sådana riksförbund, som ovan sägs, för bestridande av vissa kostnader i samband med anordnandet av centrala utbildningskurser för cirkellärare i ämnena musik, teater och bildande konst. Beträffande dessa bidrag meddelar skolöverstyrelsen närmare bestämmelser.

Det andra stycket är tillagt. Se sid. 152—153.

30 §.

1. Ansökning om bidrag enligt 3 och 12 §§ skall ingivas till skolöverstyrelsen före den 15 juli det budgetår, ansökningen avser. Detsamma skall gälla musikcirkels ansökning om bidrag till instrumentinköp enligt 25 § mom. e).

2. Ansökning om bidrag enligt 7, 9, 11, 13, 17 och 27 §§ skall ingivas till skolöverstyrelsen före den 15 augusti det budgetår, ansökningen avser.

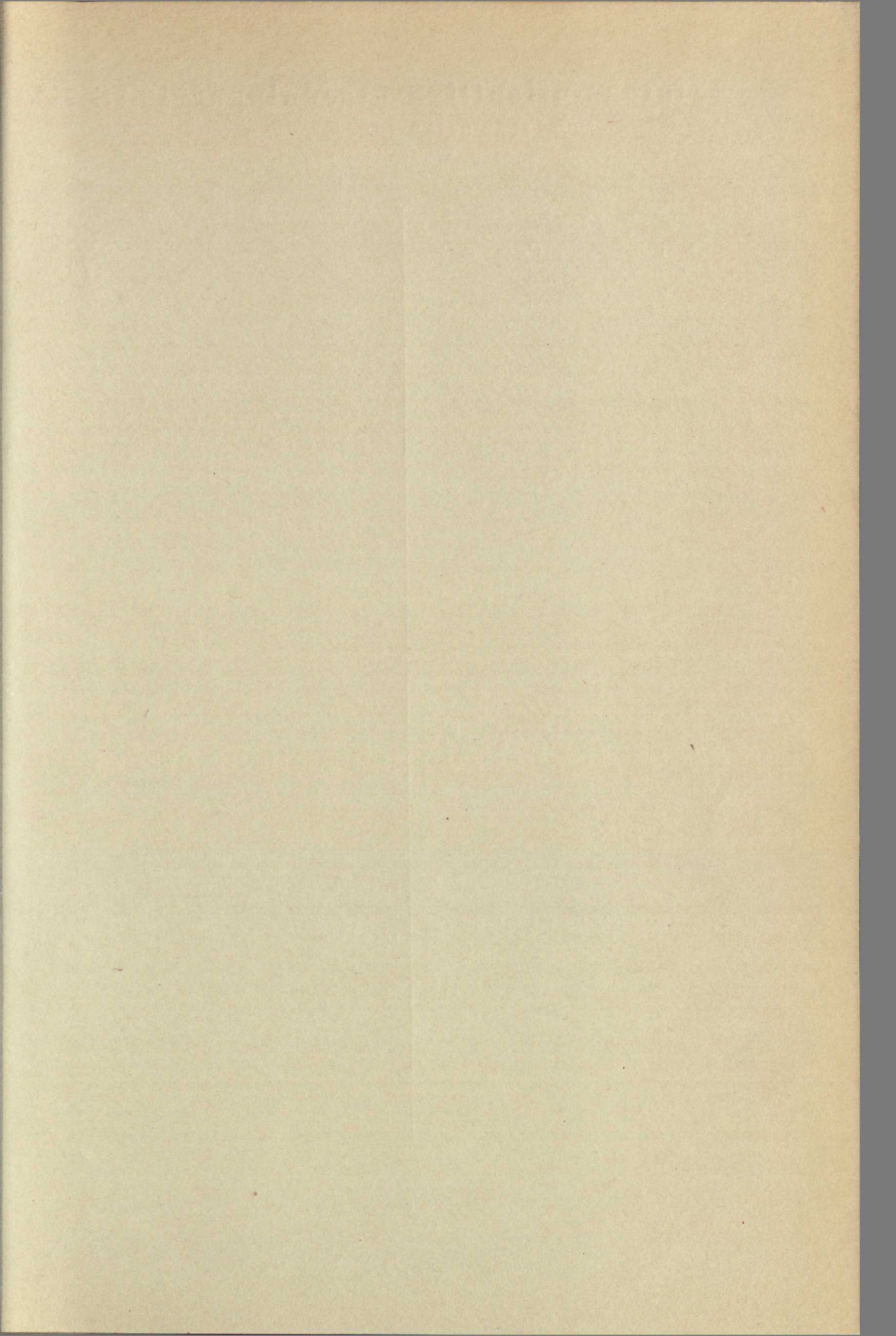
3. Ansökning om bidrag enligt 25 § skall med i 1 mom. angivet undantag ingivas till skolöverstyrelsen före den 15 maj det budgetår, ansökningen avser.

4. Ansökning om bidrag enligt 28 § skall ingivas till skolöverstyrelsen före den 15 november det budgetår, ansökningen avser.

5. Ansökningar, som avses i 1—4 mom. av denna paragraf, böra vara avfattade i huvudsaklig överensstämmelse med av skolöverstyrelsen godkända formulär och vara åtföljda av de handlingar, som skolöverstyrelsen föreskriver.

Tillägg avseende musikcirkels ansökan om bidrag till instrumentinköp ha gjorts i 1 och 3 mom.

Statens offentliga utredningar 1948

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Betänkande med förslag till ändrad butikstängningslagstiftning. [3]

Markutredningen. 1. Betänkande med förslag till vissa ändringar i expropriationslagstiftningen. [4]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

1944 års allmänna skattekommitté. 2. Betänkande med förslag till ändrade bestämmelser ang. beskattning av livförsäkringsanstalter och livförsäkringstagare m. m. [22]

Politi.

Parlamentariska undersökningskommissionen ang. flyktingärenden och säkerhetstjänst. 3. Betänkande ang. säkerhetstjänstens verksamhet. [7]

Nationalekonomi och socialpolitik.

Kommitténs för partiellt arbetsföra betänkande. 4. Förslag ang. partiellt arbetsföras anställning i allmän tjänst. [11]

Förslag till sjöarbetstidslag [16]

Betänkande med förslag till lag om nykterhetsvård m. m. [23]

Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 8. Tiden juli 1946—juni 1947. [26]

Hälso- och sjukvård.

Den öppna läkarvården i riket. [14] Bilagor. [24]

Allmänt näringsväsen.

Elkraftutredningens redogörelse nr 2: 6—7. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras rätkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Jönköpings län och Kronobergs län. [6] 2:16. Skaraborgs län. [15] 2:5. Östergötlands län. [25]

Den svenska spritfabrikationen och dess avsettningsförhållanden. [19]

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Betänkande med förslag rörande organisation och avlöningsförhållanden m. m. vid lantmäteristyrelsen och länslantmäterikontoren. [1]

Betänkande med utredning och förslag rörande organisation av verksamheten för jordbrukets yttre och inre rationalisering. [2]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Handel och sjöfart.

Betänkande med förslag till ny Kungl. Maj:ts förordning ang. explosiva varor m. m. [8]

Betänkande rörande vissa utrikeshandelsfrämjande åtgärder. [29]

Kommunikationsväsen.

Betänkande rörande Sveriges smalspåriga järnvägar. Del 3. Smalspåriga järnvägar i Östra Småland och Östergötland. [9]

Betänkande ang. skärgårdstrafiken m. m. [10]

Betänkande ang. statens järnvägars organisation. Del 1. Den centrala ledningen. [18]

Betänkande rörande vägnämndernas och länsvägnämndernas arbetsuppgifter m. m. [18]

Betänkande med förslag till åtgärder för höjande av trafiksäkerheten. [20]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Trädgårdsundervisningen. [5]

Statens trädgårdsförsök. [12]

Betänkande ang. utbildning av sjuksköterskor och annan sjukvårdspersonal [17]

Ungdomen och arbetet. Ungdomsvårdskommitténs betänkande del 6. [21]

1946 års skolkommissions betänkande med förslag till riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling. [27]

Betänkande med förslag till nya mellaninstanser för folk-skoleväsendet. [28]

Betänkande och förslag ang. det fria och frivilliga folkbildningsarbetet. Del 2. Estetiskt folkbildningsarbete. [30]

Försvarsväsen.

Utrikes ärenden. Internationell rätt.